Khuddakanikāye Vinayapiṭake

Bhadantamahābuddhaghosattherena katā

PĀRĀJIKAKAṆḌA-AṬṬHAKATHĀ

(Dutiyo bhāgo)

Buddhavasse 2552 Marammavasse 1370 AD. 2008

Romanized from Myanmar version published in 1975

Aṭṭhakathā Series 02

First published in 2008 by Ministry of Religious Affairs

Yangon, Myanmar

THE PĀḶI ALPHABET
IN BURMESE AND ROMAN CHARACTERS

VOWELS

အ a   အာ ā   ဣ i   ဤ ī   ဥ u   ဦ ū   ဧ e   ဩ o

CONSONANTS WITH VOWEL “A”

က ka	ခ kha	ဂ ga	ဃ gha	င ṅa
စ ca	ဆ cha	ဇ ja	ဈ jha	ဉ ña
ဋ ṭa	ဌ ṭha	ဍ ḍa	ဎ ḍha	ဏ ṇa
တ ta	ထ tha	ဒ da	ဓ dha	န na
ပ pa	ဖ pha	ဗ ba	ဘ bha	မ ma

ယ ya   ရ ra   လ la   ဝ va   သ sa   ဟ ha   ဠ ḷa   ံ ṃ

VOWELS IN COMBINATION

ာ ါ = ā   ိ = i   ီ = ī   ု ု = u   ူ ူ = ū   ေ = e   ော ေါ = o

က ka	ကာ kā	ကိ ki	ကီ kī	ကု ku	ကူ kū	ကေ ke	ကော ko
ခ kha	ခါ khā	ခိ khi	ခီ khī	ခု khu	ခူ khū	ခေ khe	ခေါ kho ...

CONJUNCT-CONSONANTS

က္က kka	င်္ဃ ṅgha	ဏ္ဌ ṇṭha	ဓျ dhya	ပ္လ pla	လ္လ lla
က္ခ kkha	စ္စ cca	ဏ္ဍ ṇḍa	ဓွ dhva	ဗ္ဗ bba	လျ lya
ကျ kya	စ္ဆ ccha	ဏ္ဏ ṇṇa	န္တ nta	ဗ္ဘ bbha	လှ lha
ကြိ kri	ဇ္ဇ jja	ဏှ ṇha	န္တွ ntva	ဗျ bya	ဝှ vha
က္လ kla	ဇ္ဈ jjha	တ္တ tta	န္ထ ntha	ဗြ bra	သ္တ sta
ကွ kva	ည ñña	တ္ထ ttha	န္ဒ nda	မ္ပ mpa	သ္တြ stra
ချ khya	ဉှ ñha	တွ tva	န္ဒြ ndra	မ္ဖ mpha	သ္န sna
ခွ khva	ဉ္စ ñca	တျ tya	န္ဓ ndha	မ္ဗ mba	သျ sya
ဂ္ဂ gga	ဉ္ဆ ñcha	တြ tra	န္န nna	မ္ဘ mbha	ဿ ssa
ဂ္ဃ ggha	ဉ္ဇ ñja	ဒ္ဒ dda	နျ nya	မ္မ mma	သ္မ sma
ဂျ gya	ဉ္ဈ ñjha	ဒ္ဓ ddha	နှ nha	မျ mya	သွ sva
ဂြ gra	ဋ္ဋ ṭṭa	ဒျ dya	ပ္ပ ppa	မှ mha	ဟ္မ hma
င်္က ṅka	ဋ္ဌ ṭṭha	ဒြ dra	ပ္ဖ ppha	ယျ yya	ဟွ hva
င်္ခ ṅkha	ဍ္ဍ ḍḍa	ဒွ dva	ပျ pya	ယှ yha	ဠှ ḷha
င်္ဂ ṅga					

၁	၂	၃	၄	၅	၆	၇	၈	၉	၀
1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā

Dutiyabhāga

Mātikā | Piṭṭhaṅka

1. Pārājikakaṇḍa

2. Saṁghādisesakaṇḍa

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge mātikā niṭṭhitā.

Vinayapiṭaka

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā

Namo tassa Bhagavato Arahato Sammāsambuddhassa.

3. Tatiyapārājika

Tatiyaṁ tīhi suddhena, yaṁ Buddhena vibhāvitaṁ.
Pārājikaṁ tassa dāni, patto saṁvaṇṇanākkamo.

Yasmā tasmā suviññeyyaṁ, yaṁ pubbe ca pakāsitaṁ.
Taṁ vijjayitvā assāpi, hoti saṁvaṇṇanā ayaṁ.

Paṭhamapaññattinidānavaṇṇanā

162. **Tena samayena Buddho Bhagavā Vesāliyaṁ viharati Mahāvane Kūṭāgārasālāyan**ti ettha **Vesāliyan**ti evaṁnāmake itthiliṅgavasena pavattavohāre nagare. Tañhi nagaraṁ tikkhattuṁ pākāraparikkhepavaḍḍhanena visālībhūtattā "Vesālī"ti vuccati. ( )[1] idampi ca nagaraṁ sabbaññutappatteyeva Sammāsambuddhe sabbākārena vepullaṁ[2] pattanti veditabbaṁ. Evaṁ gocaragāmaṁ dassetvā nivāsaṭṭhāna[3]māha **"Mahāvane Kūṭāgārasālāyan"**ti. Tattha **Mahāvanaṁ** nāma sayaṁjātaṁ aropimaṁ saparicchedaṁ mahantaṁ vanaṁ. Kapilavatthusāmantā pana Mahāvanaṁ Himavantena saha ekābaddhaṁ aparicchedaṁ hutvā mahāsamuddaṁ āhacca ṭhitaṁ. Idaṁ tādisaṁ na hoti, saparicchedaṁ mahantaṁ vananti Mahāvanaṁ. **Kūṭāgārasālā** pana

---

1. (Ayamettha saṅkhepo. Vitthāro panassa anupubbikathaṁ icchantehi Paramatthajotikāya Khuddakaṭṭhakathāya 135 piṭṭhe Ratanasuttavaṇṇanāto gahetabbo) (Syā)
2. Sabbākārato vepullataṁ (Ka), sabbākāravepullataṁ (Syā) (Saṁ-Ṭṭha 3. 296)
3. Nivāsanaṭṭhāna (Ka)

Mahāvanaṁ nissāya kate ārāme Kūṭāgāraṁ anto katvā haṁsavaṭṭakacchadanena[1] katā sabbākārasampannā Buddhassa Bhagavato Gandhakuṭi veditabbā.

Anekapariyāyena asubhakathaṁ kathetīti anekehi kāraṇehi asubhākārasandassanappavattaṁ kāyavicchandaniyakathaṁ katheti. Seyyathidaṁ? Atthi imasmiṁ kāye kesā lomā -pa- muttanti. Kiṁ vuttaṁ hoti—bhikkhave imasmiṁ byāmamatte kaḷevare sabbākārenapi[2] vicinanto na koci kiñci muttaṁ vā maṇiṁ vā veḷuriyaṁ vā agaruṁ vā candanaṁ vā kuṅkumaṁ vā kappūraṁ vā vāsacuṇṇādīni[3] vā aṇumattampi sucibhāvaṁ passati, atha kho paramaduggandhaṁ jegucchaṁ assirīkadassanaṁ kesalomādinānappakāraṁ asuciṁyeva passati. Tasmā na ettha chando vā rāgo vā karaṇīyo. Yepi hi uttamaṅge sirasmiṁ jātā kesā nāma, tepi asubhā ceva asucino ca paṭikkūlā ca[4]. So ca nesaṁ asubhāsucipaṭikkūlabhāvo vaṇṇatopi saṇṭhānatopi gandhatopi āsayatopi okāsatopīti pañcahi kāraṇehi veditabbo. Evaṁ lomādīnanti. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana **Visuddhimagge**[5] vuttanayena veditabbo. Iti Bhagavā ekamekasmiṁ koṭṭhāse pañcapañcappabhedena anekapariyāyena asubhakathaṁ katheti.

Asubhāya vaṇṇaṁ bhāsatīti uddhumātakādivasena asubhamātikaṁ nikkhipitvā padabhājanīyena taṁ vibhajanto vaṇṇento saṁvaṇṇento asubhāya vaṇṇaṁ bhāsati. **Asubhabhāvanāya vaṇṇaṁ bhāsatī**ti yā ayaṁ kesādīsu vā uddhumātakādīsu vā ajjhattabahiddhāvatthūsu asubhākāraṁ gahetvā pavattassa cittassa bhāvanā vaḍḍhanā phātikammaṁ, tassā asubhabhāvanāya ānisaṁsaṁ dassento vaṇṇaṁ bhāsati guṇaṁ parikitteti. Seyyathidaṁ? Asubhabhāvanābhiyutto bhikkhave bhikkhu kesādīsu vā vatthūsu, uddhumātakādīsu vā pañcaṅgavippahīnaṁ pañcaṅgasamannāgataṁ tividhakalyāṇaṁ dasalakkhaṇasampannaṁ paṭhamaṁ jhānaṁ paṭilabhati, so taṁ paṭhamajjhānasaṅkhātaṁ cittamañjūsaṁ nissāya vipassanaṁ vaḍḍhetvā uttamatthaṁ arahattaṁ pāpuṇātīti.

---

1. Haṁsavaṭṭakacchannena (Ka)
2. Sabbādarenapi (Sī, Syā)
3. Vāsacuṇṇādiṁ (Sī), vāsacuṇṇādīnaṁ (Syā)
4. Paṭikūlā ca (Ka)
5. Visuddhi 1. 241 piṭṭhe.

Tatrimāni paṭhamassa jhānassa dasa lakkhaṇāni pāripanthikato[1] cittavisuddhi, majjhimassa samādhinimittassa paṭipatti, tattha cittapakkhandanaṁ, visuddhassa cittassa ajjhupekkhanaṁ, samathappaṭipannassa ajjhupekkhanaṁ, ekattupaṭṭhānassa ajjhupekkhanaṁ, tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena sampahaṁsanā, indriyānaṁ ekarasaṭṭhena, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena, āsevanaṭṭhena sampahaṁsanāti.

Tatrāyaṁ Pāḷi—"paṭhamassa jhānassa ko ādi, kiṁ majjhe, kiṁ pariyosānaṁ? Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi, upekkhānubrūhanā majjhe, sampahaṁsanā pariyosānaṁ. Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi, ādissa kati lakkhaṇāni? Ādissa tīṇi lakkhaṇāni. Yo tassa paripantho, tato cittaṁ visujjhati, visuddhattā cittaṁ majjhimaṁ samathanimittaṁ[2] paṭipajjati, paṭipannattā tattha cittaṁ pakkhandati. Yañca paripanthato cittaṁ visujjhati, yañca visuddhattā cittaṁ majjhimaṁ samathanimittaṁ paṭipajjati, yañca paṭipannattā tattha cittaṁ pakkhandati. Paṭhamassa jhānassa paṭipadāvisuddhi ādi, ādissa imāni tīṇi lakkhaṇāni. Tena vuccati paṭhamaṁ jhānaṁ ādikalyāṇañceva hoti tilakkhaṇasampannañca[3].

Paṭhamassa jhānassa upekkhānubrūhanā majjhe, majjhassa kati lakkhaṇāni? Majjhassa tīṇi lakkhaṇāni. Visuddhaṁ cittaṁ ajjhupekkhati, samathappaṭipannaṁ ajjhupekkhati, ekattupaṭṭhānaṁ ajjhupekkhati. Yañca visuddhaṁ cittaṁ ajjhupekkhati, yañca samathappaṭipannaṁ ajjhupekkhati, yañca ekattupaṭṭhānaṁ ajjhupekkhati. Paṭhamassa jhānassa upekkhānubrūhanā majjhe, majjhassa imāni tīṇi lakkhaṇāni. Tena vuccati paṭhamaṁ jhānaṁ majjhekalyāṇañceva hoti tilakkhaṇasampannañca[3].

Paṭhamassa jhānassa sampahaṁsanā pariyosānaṁ, pariyosānassa kati lakkhaṇāni? Pariyosānassa cattāri lakkhaṇāni. Tattha jātānaṁ dhammānaṁ anativattanaṭṭhena sampahaṁsanā, indriyānaṁ ekarasaṭṭhena sampahaṁsanā, tadupagavīriyavāhanaṭṭhena sampahaṁsanā, āsevanaṭṭhena sampahaṁsanā, paṭhamassa jhānassa sampahaṁsanā pariyosānaṁ, pariyosānassa imāni cattāri lakkhaṇāni. Tena vuccati paṭhamaṁ jhānaṁ pariyosānakalyāṇañceva hoti catulakkhaṇasampannañca[3]. Evaṁ tividhattagataṁ[4] cittaṁ tividhakalyāṇakaṁ

---

1. Pāribandhakato (Ka)
2. Samādhinimittaṁ (Sī, Syā, Ka)
3. Lakkhaṇasampannañca (167 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge)
4. Tivattagataṁ (167 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge)

dasalakkhaṇasampannaṁ vitakkasampannañceva hoti vicārasampannañca pītisampannañca sukhasampannañca cittassa adhiṭṭhānasampannañca saddhāsampannañca vīriyasampannañca satisampannañca samādhisampannañca paññāsampannañcā"ti[1].

Ādissa ādissa asubhasamāpattiyā vaṇṇaṁ bhāsatīti "evampi itthampī"ti punappunaṁ[2] vavatthānaṁ katvā ādisanto asubhasamāpattiyā vaṇṇaṁ bhāsati, ānisaṁsaṁ katheti, guṇaṁ parikitteti. Seyyathidaṁ—"asubhasaññāparicitena bhikkhave bhikkhuno cetasā bahulaṁ viharato methunadhammasamāpattiyā cittaṁ patilīyati patikuṭati pativattati na sampasāriyati, upekkhā vā pāṭikulyatā vā saṇṭhāti. Seyyathāpi bhikkhave kukkuṭapattaṁ vā nhārudaddulaṁ vā aggimhi pakkhittaṁ patilīyati patikuṭati pativattati na sampasāriyati. Evamevaṁ kho bhikkhave bhikkhuno asubhasaññāparicitena cetasā bahulaṁ viharato methunadhammasamāpattiyā cittaṁ patilīyati patikuṭati pativattati na sampasāriyatī"ti[3].

Icchāmahaṁ bhikkhave addhamāsaṁ paṭisallīyitunti ahaṁ bhikkhave ekaṁ addhamāsaṁ paṭisallīyituṁ nilīyituṁ ekova hutvā viharituṁ icchāmīti attho. **Namhi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena piṇḍapātanīhārakenā**ti yo attanā payuttavācaṁ akatvā mamatthāya saddhesu kulesu paṭiyattaṁ piṇḍapātaṁ nīharitvā mayhaṁ upanāmeti, taṁ piṇḍapātanīhārakaṁ ekaṁ bhikkhuṁ ṭhapetvā namhi aññena kenaci bhikkhunā vā gahaṭṭhena vā upasaṅkamitabboti.

Kasmā pana evamāhāti? Atīte kira pañcasatā migaluddakā mahatīti daṇḍavāgurāhi araññaṁ parikkhipitvā haṭṭhatuṭṭhā ekatoyeva yāvajīvaṁ migapakkhighātakammena jīvikaṁ[4] kappetvā niraye upapannā, te tattha paccitvā pubbe katena kenacideva kusalakammena manussesu upapannā, kalyāṇūpanissayavasena sabbepi Bhagavato santike pabbajjañca upasampadañca labhiṁsu, tesaṁ tato mūlākusalakammato avipakkavipākā aparāparacetanā tasmiṁ addhamāsabbhantare attūpakkamena ca parūpakkamena ca jīvitupacchedāya okāsamakāsi, taṁ Bhagavā addasa. Kammavipāko nāma na sakkā kenaci paṭibāhituṁ. Tesu ca bhikkhūsu puthujjanāpi atthi sotāpannasakadāgāmi-anāgāmikhīṇāsavāpi. Tattha khīṇāsavā appaṭisandhikā, itare

---

1. Khu 9. 167 Paṭisambhidāmagge.
2. Punappuna (Sī)
3. Aṁ 2. 433 piṭṭhe.
4. Jīvitaṁ (Syā, Ka)

ariyasāvakā niyatagatikā sugatiparāyaṇā, puthujjanānaṁ pana gati aniyatā. Atha Bhagavā cintesi "ime attabhāve chandarāgena maraṇabhayabhītā na sakkhissanti gatiṁ visodhetuṁ, handa nesaṁ chandarāgappahānāya asubhakathaṁ kathemi, taṁ sutvā attabhāve vigatacchandarāgatāya gativisodhanaṁ katvā sagge paṭisandhiṁ gaṇhissanti, evaṁ nesaṁ mama santike pabbajjā sātthikā bhavissatī"ti.

Tato tesaṁ anuggahāya asubhakathaṁ kathesi kammaṭṭhānasīsena, no maraṇavaṇṇasaṁvaṇṇanādhippāyena. Kathetvā ca panassa etadahosi "sace maṁ imaṁ addhamāsaṁ bhikkhū passissanti, 'ajja eko bhikkhu mato, ajja dve -pa- ajja dasā'ti āgantvā āgantvā ārocessanti, ayañca kammavipāko na sakkā mayā vā aññena vā paṭibāhituṁ, svāhaṁ taṁ sutvāpi kiṁ karissāmi, kiṁ me anatthakena anayabyasanena sutena, handāhaṁ bhikkhūnaṁ adassanaṁ upagacchāmī"ti. Tasmā evamāha "icchāmahaṁ bhikkhave addhamāsaṁ paṭisallīyituṁ, namhi kenaci upasaṅkamitabbo aññatra ekena piṇḍapātanīhārakenā"ti.

Apare panāhu "parūpavādavivajjanatthaṁ evaṁ vatvā paṭisallīno"ti. Pare kira Bhagavantaṁ upavadissanti "ayaṁ 'sabbaññū ahaṁ saddhammavaracakkavattī'ti paṭijānamāno attanopi sāvake aññamaññaṁ ghātente nivāretuṁ na sakkoti, kimaññaṁ sakkhissatī"ti. Tattha paṇḍitā vakkhanti "Bhagavā paṭisallānamanuyutto nayimaṁ pavattiṁ jānāti, kocissa ārocayitāpi natthi, sace jāneyya, addhā nivāreyyā"ti. Idaṁ pana icchāmattaṁ, paṭhamamevettha kāraṇaṁ. **Nāssudhā**ti ettha **assudhā**ti padapūraṇamatte, avadhāraṇatthe vā nipāto, neva koci Bhagavantaṁ upasaṅkamatīti attho.

Anekehi vaṇṇasaṇṭhānādīhi kāraṇehi vokāro assāti **anekākāravokāro,** anekākāravokiṇṇo, anekakāraṇasammissoti vuttaṁ hoti. Ko so? Asubhabhāvanānuyogo, taṁ **anekākāravokāraṁ asubhabhāvanānuyogaṁ. Anuyuttā viharantī**ti yuttappayuttā[1] viharanti. **Aṭṭīyantī**ti sakena kāyena aṭṭā dukkhitā

1. Yuttapayuttā (Ka), yuttā payuttā (Syā)

honti. **Harāyantī**ti lajjanti. **Jigucchantī**ti sañjātajigucchā honti. **Daharo**ti taruṇo. **Yuvā**ti yobbanena samannāgato. **Maṇḍanakajātiko**ti maṇḍanakapakatiko. **Sīsaṁnhāto**ti sīsena saddhiṁ nhāto. **Daharo yuvā**ti cettha daharavacanena paṭhamayobbanabhāvaṁ dasseti. Paṭhamayobbane hi sattā visesena maṇḍanakajātikā honti, "sīsaṁnhāto"ti iminā maṇḍanānuyogakālaṁ, yuvāpi hi kiñci kammaṁ katvā saṁkiliṭṭhasarīro na maṇḍanānuyutto hoti, sīsaṁnhāto pana so maṇḍanamevānuyuñjati, ahikuṇapādīni daṭṭhumpi na icchati, so tasmiṁ khaṇe ahikuṇapena vā kukkurakuṇapena vā manussakuṇapena vā kaṇṭhe āsattena kenacideva paccatthikena ānetvā kaṇṭhe baddhena paṭimukkena yathā aṭṭīyeyya harāyeyya jiguccheyya, evameva te bhikkhū sakena kāyena aṭṭīyantā harāyantā jigucchantā so viya puriso taṁ kuṇapaṁ vigatacchandarāgatāya attano kāyaṁ pariccajitukāmā hutvā satthaṁ ādāya attanāpi attānaṁ jīvitā voropenti. "Tvaṁ maṁ jīvitā voropehi, ahaṁ tan"ti evaṁ aññamaññampi jīvitā voropenti.

Migalaṇḍikampi samaṇakuttakanti **migalaṇḍiko**ti tassa nāmaṁ. **Samaṇakuttako**ti samaṇavesadhārako. So kira sikhāmattaṁ ṭhapetvā sīsaṁ muṇḍetvā ekaṁ kāsāvaṁ nivāsetvā ekaṁ aṁse katvā vihāraṁyeva upanissāya vighāsādabhāvena jīvati, tampi migalaṇḍikaṁ samaṇakuttakaṁ upasaṅkamitvā evaṁ vadanti. **Sādhū**ti āyācanatthe nipāto. **No**ti upayogabahuvacanaṁ, sādhu āvuso amhe jīvitā voropehīti vuttaṁ hoti. Ettha ca ariyā neva pāṇātipātaṁ kariṁsu, na samādapesuṁ, na samanuññā ahesuṁ. Puthujjanā pana sabbamakaṁsu. **Lohitakan**ti lohitamakkhitaṁ. **Yena Vaggumudā nadī**ti vaggumatā lokassa puññasammatā nadī. Sopi kira "taṁ pāpaṁ tattha pavāhessāmī"ti saññāya gato, nadiyā ānubhāvena appamattakampi pāpaṁ pahīnaṁ nāma natthi.

163. **Ahudeva kukkuccan**ti tesu kira bhikkhūsu kenacipi kāyavikāro vā vacīvikāro vā na kato, sabbe satā sampajānā dakkhiṇena passena nipajjiṁsu, taṁ anussarato tassa kukkuccaṁ ahosiyeva. **Ahu vippaṭisāro**ti tasseva kakkuccassa sabhāvaniyamanatthametaṁ

vuttaṁ, vippaṭisārakukkuccaṁ ahosi, na vinayakukkuccanti. **Alābhā vata me**ti-ādi kukkuccassa pavatti-ākāradassanatthaṁ vuttaṁ. Tattha **alābhā vata me**ti āyatiṁ dāni mama hitasukhalābhā nāma natthīti anutthunāti. **"Na vata me lābhā"**ti-iminā pana tamevatthaṁ daḷhaṁ karoti. Ayaṁ hettha adhippāyo—sacepi koci "lābhā te"ti vadeyya, taṁ micchā, na vata me lābhāti. **Dulladdhaṁ vata me**ti kusalānubhāvena laddhampi idaṁ manussattaṁ dulladdhaṁ vata me. **"Na vata me suladdhan"**ti iminā pana tameva atthaṁ daḷhaṁ karoti. Ayaṁ hettha adhippāyo—sacepi koci "suladdhaṁ te"ti vadeyya, taṁ micchā, na vata me suladdhanti. **Apuññaṁ pasutan**ti apuññaṁ upacitaṁ, janitaṁ vā. Kasmāti ce, **yohaṁ bhikkhū -pa- voropesin**ti. Tassattho—yo ahaṁ sīlavante tāya eva sīlavantatāya kalyāṇadhamme uttamadhamme seṭṭhadhamme bhikkhū jīvitā voropesinti.

Aññatarā mārakāyikāti nāmavasena apākaṭā ekā bhummadevatā micchādiṭṭhikā mārapakkhikā mārassānuvattikā "evamayaṁ māradheyyaṁ māravisayaṁ nātikkamissatī"ti cintetvā sabbābharaṇavibhūsitā hutvā attano ānubhāvaṁ dassayamānā abhijjamāne udake pathavitale caṅkamamānā viya āgantvā migalaṇḍikaṁ samaṇakuttakaṁ etadavoca. **Sādhu sādhū**ti sampahaṁsanatthe nipāto, tasmā eva dvivacanaṁ kataṁ. **Atiṇṇe tāresī**ti saṁsārato atiṇṇe iminā jīvitāvoropanena tāresi parimocesīti[1]. Ayaṁ kira etissā devatāya bālāya dummedhāya laddhi "ye na matā, te saṁsārato na muttā. Ye matā, te muttā"ti. Tasmā saṁsāramocakamilakkhā viya evaṁladdhikā hutvā tampi tattha niyojentī evamāha. Atha kho migalaṇḍiko samaṇakuttako tāva bhusaṁ uppannavippaṭisāropi taṁ devatāya ānubhāvaṁ disvā "ayaṁ devatā evamāha, addhā iminā atthena evameva bhavitabban"ti niṭṭhaṁ gantvā **"lābhā kira me"**ti-ādīni parikittayanto. **Vihārena vihāraṁ pariveṇena pariveṇaṁ upasaṅkamitvā evaṁ vadetī**ti taṁ taṁ vihārañca pariveṇañca upasaṅkamitvā dvāraṁ vivaritvā anto pavisitvā bhikkhū evaṁ vadati "ko atiṇṇo, kaṁ tāremī"ti.

---

1. Parimocesi (?)

Hotiyeva bhayanti maraṇaṁ paṭicca cittutrāso hoti. **Hoti chambhitattan**ti hadayamaṁsaṁ ādiṁ katvā sarīracalanaṁ hoti, atibhayena thaddhasarīrattantipi eke, thambhitattaṁ hi "chambhitattan"ti vuccati. **Lomahaṁso**ti uddhaṁṭhitalomatā. khīṇāsavā pana sattasuññatāya sudiṭṭhattā maraṇakasattameva na passanti, tasmā tesaṁ sabbampetaṁ nāhosīti veditabbaṁ. **Ekampi bhikkhuṁ dvepi -pa- saṭṭhimpi bhikkhū ekāhena jīvitā voropesī**ti evaṁ gaṇanavasena sabbānipi tāni pañca bhikkhusatāni jīvitā voropesi.

164. **Paṭisallānā vuṭṭhito**ti tesaṁ pañcannaṁ bhikkhusatānaṁ jīvitakkhayappattabhāvaṁ ñatvā tato ekībhāvato vuṭṭhito jānantopi ajānanto viya kathāsamuṭṭhāpanatthaṁ āyasmantaṁ Ānandaṁ āmantesi. **Kiṁ nu kho Ānanda tanubhūto viya bhikkhusaṁgho**ti Ānanda ito pubbe bahū bhikkhū ekato upaṭṭhānaṁ āgacchanti, uddesaṁ paripucchaṁ gaṇhanti sajjhāyanti, ekapajjoto viya ārāmo[1] dissati, idāni pana addhamāsamattassa accayena tanubhūto viya tanuko mando appako viraḷaviraḷo viya jāto bhikkhusaṁgho, kiṁ nu kho kāraṇaṁ, kiṁ disāsu pakkantā bhikkhūti.

Athāyasmā Ānando kammavipākena tesaṁ jīvitakkhayappattiṁ asallakkhento asubhakammaṭṭhānānuyogapaccayā pana sallakkhento **"tathā hi pana bhante Bhagavā"**ti-ādiṁ vatvā bhikkhūnaṁ ārahattappattiyā aññaṁ kammaṭṭhānaṁ yācanto **"sādhu bhante Bhagavā"**ti-ādimāha. Tassattho— sādhu bhante Bhagavā aññaṁ kāraṇaṁ ācikkhatu, yena bhikkhusaṁgho arahatte patiṭṭhaheyya, mahāsamuddaṁ orohaṇatitthāni viya hi aññānipi dasānussati dasakasiṇa catudhātuvavatthāna brahmavihārānāpānassatippabhedāni bahūni nibbānorohaṇakammaṭṭhānāni santi, tesu Bhagavā bhikkhū samassāsetvā aññataraṁ kammaṭṭhānaṁ ācikkhatūti adhippāyo.

Atha Bhagavā tathā kātukāmo theraṁ uyyojento **"tenahānandā"**ti-ādimāha. Tattha **Vesāliṁ upanissāyā**ti Vesāliṁ upanissāya[2] samantā gāvutepi aḍḍhayojanepi yāvatikā bhikkhū

---

1. Anto-ārāmo (Ka)
2. Vesāliyaṁ upanissāya (Saṁ-Ṭṭha 3. 300 piṭṭhe)

viharanti, te sabbe sannipātehīti attho. **Te sabbe upaṭṭhānasālāyaṁ sannipātetvā**ti attanā gantuṁ yuttaṭṭhānaṁ sayaṁ gantvā aññattha daharabhikkhū pahiṇitvā muhutteneva anavasese bhikkhū upaṭṭhānasālāyaṁ samūhaṁ katvā. **Yassa dāni bhante Bhagavā kālaṁ maññatī**ti ettha ayamadhippāyo—Bhagavā bhikkhusaṁgho sannipatito[1], esa kālo bhikkhūnaṁ dhammakathaṁ kātuṁ, anusāsaniṁ dātuṁ, idāni yassa tumhe kālaṁ jānātha, taṁ kattabbanti.

Ānāpānassatisamādhikathā

165. Atha kho Bhagavā -pa- bhikkhū āmantesi "**ayampi kho bhikkhave**"ti. Āmantetvā ca pana bhikkhūnaṁ arahattappattiyā pubbe ācikkhita-asubhakammaṭṭhānato aññaṁ pariyāyaṁ ācikkhanto "**ānāpānassatisamādhī**"ti āha.

Idāni yasmā **Bhagavatā** bhikkhūnaṁ santapaṇītakammaṭṭhānadassanatthameva ayaṁ Pāḷi vuttā, tasmā aparihāpetvā atthayojanākkamaṁ ettha vaṇṇanaṁ karissāmi. Tatra "**ayampi kho bhikkhave**"ti imassa tāva padassa ayaṁ yojanā—bhikkhave na kevalaṁ asubhabhāvanāyeva kilesappahānāya saṁvattati, apica ayampi kho ānāpānassatisamādhi -pa- vūpasametīti.

Ayaṁ panettha atthavaṇṇanā—**ānāpānassatī**ti assāsapassāsapariggāhikā sati. Vuttañhetaṁ **Paṭisambhidāyaṁ**—

> "**Ānan**ti assāso, no passāso. **Apānan**ti passāso, no assāso. Assāsavasena upaṭṭhānaṁ **sati,** passāsavasena upaṭṭhānaṁ **sati.** Yo assasati, tassupaṭṭhāti. Yo passasati, tassupaṭṭhātī"ti[2].

Samādhīti tāya ānāpānapariggāhikāya satiyā saddhiṁ uppannā cittekaggatā. Samādhisīsena cāyaṁ desanā, na satisīsena, tasmā ānāpānassatiyā yutto samādhi ānāpānassatisamādhi, ānāpānassatiyaṁ vā samādhi ānāpānassatisamādhīti evamettha attho veditabbo. **Bhāvito**ti uppādito, vaḍḍhito ca. **Bahulīkato**ti

---

1. Sannipātito (Sī) 2. Khu 9. 170 piṭṭhe.

punappunaṁ kato. **Santo ceva paṇīto cā**ti santo ceva paṇīto ceva, ubhayattha evasaddena niyamo veditabbo. Kiṁ vuttaṁ hoti—ayaṁ hi yathā asubhakammaṭṭhanaṁ kevalaṁ paṭivedhavasena santañca paṇītañca, oḷārikārammaṇattā, pana paṭikkūlārammaṇattā ca ārammaṇavasena neva santaṁ na paṇītaṁ, na evaṁ kenaci pariyāyena asanto vā appaṇīto vā, apica kho ārammaṇasantatāyapi santo vūpasanto nibbuto, paṭivedhasaṅkhāta-aṅgasantatāyapi, ārammaṇappaṇītatāyapi paṇīto atittikaro, aṅgappaṇītatāyapīti. Tena vuttaṁ "santho ceva paṇīto cā"ti.

Asecanako ca sukho ca vihāroti ettha pana nāssa secananti **asecanako,** anāsittako abbokiṇṇo pāṭiyekko āveṇiko, natthettha parikammena vā upacārena vā santatā, ādimanasikārato[1] pabhuti attano sabhāveneva santo ca paṇīto cāti attho. Keci pana **"asecanako**ti anāsittako ojavanto sabhāveneva madhuro"ti vadanti. Evamayaṁ asecanako ca appitappitakkhaṇe kāyikacetasikasukhappaṭilābhāya saṁvattanato sukho ca vihāroti veditabbo.

Uppannuppanneti avikkhambhite avikkhambhite. **Pāpake**ti lāmake. **Akusale dhamme**ti akosallasambhūte dhamme. **Ṭhānaso antaradhāpetī**ti khaṇeneva antaradhāpeti vikkhambheti. **Vūpasametī**ti suṭṭhu-upasameti, nibbedhabhāgiyattā vā anupubbena ariyamaggavuḍḍhippatto samucchindati paṭippassambhetītipi attho.

Seyyathāpīti opammanidassanametaṁ. **Gimhānaṁ pacchime māse**ti āsāḷhamāse[2]. **Ūhataṁ**[3] **rajojallan**ti aṭṭha māse[4] vātātapasukkhāya gomahiṁsādipādappahārasambhinnāya pathaviyā uddhaṁ hataṁ ūhataṁ ākāse samuṭṭhitaṁ rajañca reṇuñca. **Mahā akālamegho**ti sabbaṁ nabhaṁ ajjhottharitvā uṭṭhito āsāḷhajuṇhapakkhe[5] sakalaṁ addhamāsaṁ vassanakamegho, so hi asampatte vassakāle uppannattā akālameghoti idhādhippeto. **Ṭhānaso antaradhāpeti vūpasametī**ti

---

1. Ādisamannāhārato (Saṁ-Ṭṭha 3. 301; Vajira-Ṭī 149 piṭṭhesu) 2. Āsaḷhīmāse (Ka)
3. Uhataṁ (Ka)
4. Addhamāse (Ka) Saṁ-Ṭṭha 3. 301 piṭṭhe passitabbaṁ.
5. Āsaḷhījuṇhapakkhe (Ka)

khaṇeneva adassanaṁ neti pathaviyaṁ sannisīdāpeti. **Evameva kho**ti opammasampaṭipādanametaṁ. Tato paraṁ vuttanayameva.

Idāni **kathaṁ bhāvito ca bhikkhave ānāpānassatisamādhī**ti-ettha **kathan**ti ānāpānassatisamādhibhāvanaṁ nānappakārato vitthāretukamyatāpucchā. **Bhāvito ca bhikkhave ānāpānassatisamādhī**ti nānappakārato vitthāretukamyatāya puṭṭhadhammanidassanaṁ. Esa nayo dutiyapadepi. Ayaṁ panettha saṅkhepattho—bhikkhave kena pakārena kenākārena kena vidhinā bhāvito ānāpānassatisamādhi kena pakārena bahulīkato santo ceva -pa- vūpasametīti.

Idāni tamatthaṁ vitthārento **"idha bhikkhave"**ti-ādimāha. Tattha **idha bhikkhave bhikkhū**ti bhikkhave imasmiṁ sāsane bhikkhu. Ayaṁ hettha idhasaddo sabbappakāra-ānāpānassatisamādhinibbattakassa puggalassa sannissayabhūtasāsanaparidīpano, aññasāsanassa tathābhāvapaṭisedhano ca. Vuttañhetaṁ "idheva bhikkhave samaṇo -pa- suññā parappavādā samaṇebhi aññehī"ti[1]. Tena vuttaṁ "imasmiṁ sāsane bhikkhū"ti.

Araññagato vā -pa- suññāgāragato vāti idamassa ānāpānassati samādhibhāvanānurūpasenāsanapariggahaparidīpanaṁ. Imassa hi bhikkhuno dīgharattaṁ rūpādīsu ārammaṇesu anuvisaṭaṁ cittaṁ ānāpānassatisamādhi-ārammaṇaṁ abhiruhituṁ na icchati, kūṭagoṇayuttaratho viya uppathameva dhāvati. Tasmā seyyathāpi nāma gopo kūṭadhenuyā sabbaṁ khīraṁ pivitvā vaḍḍhitaṁ kūṭavacchaṁ dametukāmo dhenuto apanetvā ekamante mahantaṁ thambhaṁ nikhaṇitvā tattha yottena bandheyya, athassa so vaccho ito cito ca vipphanditvā palāyituṁ asakkonto tameva thambhaṁ upanisīdeyya vā upanipajjeyya vā, evameva imināpi bhikkhunā dīgharattaṁ rūpārammaṇādirasapānavaḍḍhitaṁ duṭṭhacittaṁ dametukāmena rūpādi-ārammaṇato apanetvā araññaṁ vā -pa- suññāgāraṁ vā pavesetvā tattha assāsapassāsathambhe satiyottena bandhitabbaṁ. Evamassa taṁ cittaṁ ito cito ca vipphanditvāpi pubbe āciṇṇārammaṇaṁ alabhamānaṁ satiyottaṁ chinditvā palāyituṁ asakkontaṁ tamevārammaṇaṁ upacārappanāvasena upanisīdati ceva upanipajjati ca. Tenāhu porāṇā—

---

1. Ma 1. 92 piṭṭhe.

"Yathā thambhe nibandheyya, vacchaṁ damaṁ naro idha.
Bandheyyevaṁ sakaṁ cittaṁ, satiyārammaṇe daḷhan"ti[1].

Evamassetaṁ senāsanaṁ bhāvanānurūpaṁ hoti. Tena vuttaṁ "idamassa ānāpānassatisamādhibhāvanānurūpasenāsanapariggahaparidīpanan"ti.

Atha vā yasmā idaṁ kammaṭṭhānappabhede muddhabhūtaṁ Sabbaññubuddhapaccekabuddhabuddhasāvakānaṁ visesādhigamadiṭṭhadhammasukhavihārapadaṭṭhānaṁ ānāpānassatikammaṭṭhānaṁ itthipurisahatthi-assādisaddasamākulaṁ gāmantaṁ apariccajitvā na sukaraṁ sampādetuṁ, saddakaṇṭakattā jhānassa. Agāmake pana araññe sukaraṁ yogāvacarena idaṁ kammaṭṭhānaṁ pariggahetvā ānāpānacatutthajjhānaṁ nibbattetvā, tadeva ca pādakaṁ katvā, saṅkhāre sammasitvā aggaphalaṁ arahattaṁ sampāpuṇituṁ, tasmāssa anurūpasenāsanaṁ dassento Bhagavā "araññagato vā"ti-ādimāha.

Vatthuvijjācariyo viya hi Bhagavā, so yathā vatthuvijjācariyo nagarabhūmiṁ passitvā suṭṭhu upaparikkhitvā "ettha nagaraṁ māpethā"ti upadisati, sotthinā ca nagare niṭṭhite rājakulato mahāsakkāraṁ labhati, evameva yogāvacarassa anurūpasenāsanaṁ upaparikkhitvā "ettha kammaṭṭhānaṁ anuyuñjitabban"ti upadisati, tato tattha kammaṭṭhānaṁ anuyuttena yoginā kamena **arahatte** patte "Sammāsambuddho vata so Bhagavā"ti mahantaṁ sakkāraṁ labhati. Ayaṁ pana bhikkhu "dīpisadiso"ti vuccati. Yathā hi[2] mahādīpirājā araññe tiṇagahanaṁ vā vanagahanaṁ vā pabbatagahanaṁ vā nissāya nilīyitvā vanamahiṁsagokaṇṇasūkarādayo mige gaṇhāti, evamevāyaṁ araññādīsu kammaṭṭhānaṁ anuyuñjanto bhikkhu yathākkamena sotāpattisakadāgāmi-anāgāmi-arahattamagge ceva ariyaphalañca gaṇhātīti veditabbo. Tenāhu porāṇā—

"Yathāpi dīpiko nāma, nilīyitvā gaṇhate mige.
Tathevāyaṁ Buddhaputto, yuttayogo vipassako.
Araññaṁ pavisitvāna, gaṇhāti phalamuttaman"ti[3].

---

1. Visuddhi 1. 261; Dī-Ṭṭha 2. 353; Ma-Ṭṭha 1. 252; Paṭisaṁ-Ṭṭha 2. 88 piṭṭhesu.
2. Yathāpi (Sī, Ka)
3. Khu 11. 352 piṭṭhe Milindapañhe.

Tenassa parakkamajavayoggabhūmiṁ araññasenāsanaṁ dassento Bhagavā "araññagato vā"ti-ādimāha.

Tattha **araññagato vā**ti "araññanti[1] nikkhamitvā bahi indakhīlā sabbametaṁ araññan"ti[2] ca "āraññakaṁ nāma senāsanaṁ pañcadhanusatikaṁ pacchiman"ti[3] ca evaṁ vuttalakkhaṇesu araññesu anurūpaṁ[4] yaṁkiñci pavivekasukhaṁ araññaṁ gato. **Rukkhamūlagato vā**ti rukkhasamīpaṁ gato. **Suññāgāragato vā**ti suññaṁ vivittokāsaṁ gato. Ettha ca ṭhapetvā araññañca rukkhamūlañca avasesasattavidhasenāsanaṁ gatopi suññāgāragatoti vattuṁ vaṭṭati. Evamassa ututtayānukūlaṁ, dhātucariyānukūlañca ānāpānassatibhāvanānurūpaṁ senāsanaṁ upadisitvā alīnānuddhaccapakkhikaṁ santamiriyāpathaṁ upadisanto **"nisīdatī"**ti āha. Athassa nisajjāya daḷhabhāvaṁ, assāsapassāsānaṁ pavattanasukhataṁ, ārammaṇapariggahūpāyañca dassento **"pallaṅkaṁ ābhujitvā"**ti-ādimāha.

Tattha **pallaṅkan**ti samantato ūrubaddhāsanaṁ. **Ābhujitvā**ti ābandhitvā. **Ujuṁ kāyaṁ paṇidhāyā**ti uparimaṁ sarīraṁ ujukaṁ ṭhapetvā, aṭṭhārasa piṭṭhikaṇṭake koṭiyā koṭiṁ paṭipādetvā. Evañhi nisinnassa cammamaṁsanhārūni na paṇamanti. Athassa yā tesaṁ paṇamanappaccayā khaṇe khaṇe vedanā uppajjeyyuṁ, tā na uppajjanti. Tāsu anuppajjamānāsu cittaṁ ekaggaṁ hoti, kammaṭṭhānaṁ na paripatati, vuḍḍhiṁ phātiṁ upagacchati.

Parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvāti kammaṭṭhānābhimukhaṁ satiṁ ṭhapayitvā. Atha vā **"parī**ti pariggahaṭṭho. **Mukhan**ti niyyānaṭṭho. **Satī**ti upaṭṭhānaṭṭho. Tena vuccati parimukhaṁ satiṁ upaṭṭhapetvā"ti evaṁ **Paṭisambhidāyaṁ**[5] vuttanayenapettha attho daṭṭhabbo. Tatrāyaṁ saṅkhepo "pariggahitaniyyānaṁ satiṁ[6] katvā"ti. **So satova assasatī**ti so bhikkhu evaṁ nisīditvā evañca satiṁ upaṭṭhapetvā taṁ satiṁ avijahanto sato eva assasati, sato passasati, satokārī hotīti vuttaṁ hoti.

Idāni yehākārehi satokārī hoti, te dassento **"dīghaṁ vā assasanto"**ti-ādimāha. Vuttañhetaṁ **Paṭisambhidāyaṁ** "so satova assasati sato passasatī"ti etasseva **Vibhaṅge**—

---

1. Araññaṁ nāma (sabbattha) 2. Abhi 2. 260 piṭṭhe. 3. Vi 1. 377 piṭṭhe.
4. Idaṁ padaṁ Sī-Syā-potthakesu natthi. 5. Khu 9. 174 piṭṭhe.
6. Pariggahitaniyyānasatiṁ (Ka)

> “Bāttiṁsāya ākārehi satokārī hoti. Dīghaṁ assāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato sati upaṭṭhitā hoti, tāya satiyā tena ñāṇena satokārī hoti. Dīghaṁ passāsavasena -pa-. Paṭinissaggānupassī assāsavasena. Paṭinissaggānupassī passāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato sati upaṭṭhitā hoti, tāya satiyā tena ñāṇena satokārī hotī”ti[1].

Tattha **dīghaṁ vā assasanto**ti dīghaṁ vā assāsaṁ pavattento. **Assāso**ti bahi nikkhamanavāto. **Passāso**ti anto pavisanavāto. Suttantaṭṭhakathāsu pana uppaṭipāṭiyā āgataṁ.

Tattha sabbesampi gabbhaseyyakānaṁ mātukucchito nikkhamanakāle paṭhamaṁ abbhantaravāto bahi nikkhamati, pacchā bāhiravāto sukhumaṁ rajaṁ gahetvā abbhantaraṁ pavisanto tāluṁ āhacca nibbāyati. Evaṁ tāva assāsapassāsā veditabbā. Yā pana tesaṁ dīgharassatā, sā addhānavasena veditabbā. Yathā hi okāsaddhānaṁ pharitvā ṭhitaṁ udakaṁ vā vālikā vā “dīghamudakaṁ dīghā vālikā, rassamudakaṁ rassā vālikā”ti vuccati, evaṁ cuṇṇavicuṇṇāpi assāsapassāsā hatthisarīre, ahisarīre ca tesaṁ attabhāvasaṅkhātaṁ dīghaṁ addhānaṁ saṇikaṁ pūretvā saṇikameva nikkhamanti, tasmā dīghāti vuccanti. Sunakhasasādīnaṁ attabhāvasaṅkhātaṁ rassaṁ addhānaṁ sīghaṁ pūretvā sīghameva nikkhamanti, tasmā rassāti vuccanti. Manussesu pana keci hatthi-ahi-ādayo viya kāladdhānavasena dīghaṁ asssasanti ca passasanti ca. Keci sunakhasasādayo viya rassaṁ. Tasmā tesaṁ kālavasena dīghamaddhānaṁ nikkhamantā ca pavisantā ca te dīghā, ittaramaddhānaṁ nikkhamantā ca pavisantā ca rassāti veditabbā. Tatrāyaṁ bhikkhu navahākārehi dīghaṁ assasanto, passasanto ca “dīghaṁ assasāmi passasāmī”ti pajānāti. Evaṁ pajānato cassa ekenākārena kāyānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā sampajjatīti veditabbā. Yathāha **Paṭisambhidāyaṁ—**

> “Kathaṁ dīghaṁ assasanto ‘dīghaṁ assasāmī’ti pajānāti? Dīghaṁ passasanto ‘dīghaṁ passasāmī’ti pajānāti? Dīghaṁ assāsaṁ

---

1. Khu 9. 174 piṭṭhe.

addhānasaṅkhāte assasati, dīghaṁ passāsaṁ addhānasaṅkhāte passasati, dīghaṁ assāsapassāsaṁ addhānasaṅkhāte assasatipi passasatipi. Dīghaṁ assāsapassāsaṁ addhānasaṅkhāte assasatopi passasatopi chando uppajjati, chandavasena tato sukhumataraṁ dīghaṁ assāsaṁ addhānasaṅkhāte assasati, chandavasena tato sukhumataraṁ dīghaṁ passāsaṁ addhānasaṅkhāte passasati, chandavasena tato sukhumataraṁ dīghaṁ assāsapassāsaṁ addhānasaṅkhāte assasatipi passasatipi. Chandavasena tato sukhumataraṁ dīghaṁ assāsapassāsaṁ addhānasaṅkhāte assasatopi passasatopi pāmojjaṁ uppajjati, pāmojjavasena tato sukhumataraṁ dīghaṁ assāsaṁ addhānasaṅkhāte assasati, pāmojjavasena tato sukhumataraṁ dīghaṁ passāsaṁ -pa- dīghaṁ assāsapassāsaṁ addhānasaṅkhāte assasatipi passasatipi. Pāmojjavasena tato sukhumataraṁ dīghaṁ assāsapassāsaṁ addhānasaṅkhāte assasatopi passasatopi dīghaṁ assāsapassāsā cittaṁ vivattati upekkhā saṇṭhāti. Imehi navahi ākārehi dīghaṁ assāsapassāsā kāyo, upaṭṭhānaṁ sati, anupassanā ñāṇaṁ, kāyo upaṭṭhānaṁ no sati, sati upaṭṭhānañceva sati ca. Tāya satiyā tena ñāṇena taṁ kāyaṁ anupassati. Tena vuccati kāyekāyānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā"ti[1].

Eseva nayo rassapadepi. Ayaṁ pana viseso—yathā ettha "dīghaṁ assāsaṁ addhānasaṅkhāte"ti vuttaṁ, evamidha "rassaṁ assāsaṁ ittarasaṅkhāte assasatī"ti āgataṁ. Tasmā tassa vasena yāva "tena vuccati kāye kāyānupassanāsatipaṭṭhānabhāvanā"ti, tāva yojetabbaṁ. Evamayaṁ addhānavasena, ittaravasena ca imehākārehi assāsapassāse pajānanto dīghaṁ vā assasanto "dīghaṁ assasāmī"ti pajānāti -pa- rassaṁ vā passasanto "rassaṁ passasāmī"ti pajānātīti veditabbo.

1. Khu 9. 175 piṭṭhe.

Evaṁ pajānato cassa—

Dīgho rasso ca assāso,
Passāsopi ca tādiso.
Cattāro vaṇṇā vattanti,
Nāsikagge va bhikkhunoti[1].

Sabbakāyappaṭisaṁvedī assasissāmi -pa- passasissāmīti sikkhatīti sakalassa assāsakāyassa ādimajjhapariyosānaṁ viditaṁ karonto pākaṭaṁ karonto "assasissāmī"ti sikkhati. Sakalassa passāsakāyassa ādimajjhapariyosānaṁ viditaṁ karonto pākaṭaṁ karonto "passasissāmī"ti sikkhati. Evaṁ viditaṁ karonto pākaṭaṁ karonto ñāṇasampayuttacittena assasati ceva passasati ca. Tasmā "assasissāmi passasissāmī"ti sikkhatīti vuccati. Ekassa hi bhikkhuno cuṇṇavicuṇṇavisaṭe assāsakāye, passāsakāye vā ādi pākaṭo hoti, na majjhapariyosānaṁ. So ādimeva pariggahetuṁ sakkoti, majjhapariyosāne kilamati. Ekassa majjhaṁ pākaṭaṁ hoti, na ādipariyosānaṁ. So majjhameva pariggahetuṁ sakkoti, ādipariyosāne kilamati. Ekassa pariyosānaṁ pākaṭaṁ hoti, na ādimajjhaṁ. So pariyosānaṁyeva pariggahetuṁ sakkoti, ādimajjhe kilamati. Ekassa sabbampi pākaṭaṁ hoti, so sabbampi pariggahetuṁ sakkoti, na katthaci kilamati, tādisena bhavitabbanti dassento āha "sabbakāyappaṭisaṁvedī assasissāmī -pa- passasissāmīti sikkhatī"ti.

Tattha **sikkhatī**ti evaṁ ghaṭati vāyamati. Yo vā tathābhūtassa saṁvaro, ayamettha adhisīlasikkhā. Yo tathābhūtassa samādhi, ayaṁ adhicittasikkhā. Yā tathābhūtassa paññā, ayaṁ adhipaññāsikkhāti imā tisso sikkhāyo tasmiṁ ārammaṇe tāya satiyā tena manasikārena sikkhati āsevati bhāveti bahulīkarotīti evamettha attho daṭṭhabbo. Tattha yasmā purimanaye kevalaṁ assasitabbaṁ, passasitabbameva ca, na aññaṁ kiñci kātabbaṁ, ito paṭṭhāya pana ñāṇuppādanādīsu yogo karaṇīyo, tasmā tattha "assasāmīti pajānāti passasāmīti pajānāti"cceva vattamānakālavasena Pāḷiṁ vatvā ito paṭṭhāya kattabbassa ñāṇuppādanādino

---

1. Visuddhi 1. 265; Paṭisaṁ-Ṭṭha 2. 90 piṭṭhesu.

ākārassa dassanatthaṁ "sabbakāyappaṭisaṁvedī assasissāmī"ti-ādinā nayena anāgatavacanavasena Pāḷi āropitāti veditabbā.

Passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assasissāmi -pa- passasissāmīti sikkhatīti oḷārikaṁ kāyasaṅkhāraṁ passambhento paṭippassambhento nirodhento vūpasamento assasissāmi passasissāmīti sikkhati.

Tatrevaṁ oḷārikasukhumatā ca passaddhi ca veditabbā—imassa hi bhikkhuno pubbe apariggahitakāle kāyo ca cittañca sadarathā honti. Oḷārikānaṁ kāyacittānaṁ oḷārikatte avūpasante assāsapassāsāpi oḷārikā honti, balavatarā hutvā pavattanti, nāsikā nappahoti, mukhena assasantopi passasantopi tiṭṭhati. Yadā panassa kāyopi cittampi pariggahitā honti, tadā te santā honti vūpasantā. Tesu vūpasantesu assāsapassāsā sukhumā hutvā pavattanti, "atthi nu kho natthī"ti vicetabbākārappattā honti. Seyyathāpi purisassa dhāvitvā pabbatā vā orohitvā, mahābhāraṁ vā sīsato oropetvā ṭhitassa oḷārikā assāsapassāsā honti, nāsikā nappahoti, mukhena assasantopi passasantopi tiṭṭhati. Yadā panesa taṁ parissamaṁ vinodetvā nhatvā ca pivitvā ca allasāṭakaṁ hadaye katvā sītāya chāyāya nipanno hoti, athassa te assāsapassāsā sukhumā honti, "atthi nu kho natthī"ti vicetabbākārappattā. Evameva imassa bhikkhuno pubbe apariggahitakāle kāyo ca -pa- vicetabbākārappattā honti. Taṁ kissa hetu? Tathā hissa pubbe apariggahitakāle "oḷārikoḷārike kāyasaṅkhāre passambhemī"ti ābhogasamannāhāramanasikārapaccavekkhaṇā natthi, pariggahitakāle pana atthi. Tenassa apariggahitakālato pariggahitakāle kāyasaṅkhāro sukhumo hoti. Tenāhu porāṇā—

"Sāraddhe kāye citte ca, adhimattaṁ pavattati.
Asāraddhamhi kāyamhi, sukhumaṁ sampavattatī"ti[1].

Pariggahepi oḷāriko, paṭhamajjhānūpacāre sukhumo. Tasmimpi oḷāriko, paṭhamajjhāne sukhumo. Paṭhamajjhāne ca dutiyajjhānūpacāre ca oḷāriko, dutiyajjhāne sukhumo. Dutiyajjhāne ca tatiyajjhānūpacāre

1. Visuddhi 1. 267; Paṭisaṁ-Ṭṭha 2. 92 piṭṭhesu.

ca oḷāriko, tatiyajjhāne sukhumo. Tatiyajjhāne ca catutthajjhānūpacāre ca oḷāriko, catutthajjhāne atisukhumo, appavattimeva pāpuṇāti. Idaṁ tāva **Dīghabhāṇakasaṁyuttabhāṇakānaṁ** mataṁ.

Majjhimabhāṇakā pana "paṭhamajjhāne oḷāriko, dutiyajjhānūpacāre sukhumo"ti evaṁ heṭṭhimaheṭṭhimajjhānato uparūparijjhānūpacārepi sukhumataraṁ icchanti, sabbesaṁyeva pana matena apariggahitakāle pavattakāyasaṅkhāro pariggahitakāle paṭippassambhati, pariggahitakāle pavattakāyasaṅkhāro paṭhamajjhānūpacāre -pa- catutthajjhānūpacāre pavattakāyasaṅkhāro catutthajjhāne paṭippassambhati. Ayaṁ tāva samathe nayo.

Vipassanāyaṁ pana apariggahe pavatto kāyasaṅkhāro oḷāriko, mahābhūtapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, upādārūpapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, sakalarūpapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, arūpapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, rūpārūpapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, paccayapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, sappaccayanāmarūpapariggahe sukhumo. Sopi oḷāriko, lakkhaṇārammaṇikavipassanāya sukhumo. Sopi dubbalavipassanāya oḷāriko, balavavipassanāya sukhumo. Tattha pubbe vuttanayeneva purimassa purimassa pacchimena pacchimena passaddhi veditabbā. Evamettha oḷārikasukhumatā ca passaddhi ca veditabbā.

Paṭisambhidāyaṁ panassa saddhiṁ codanāsodhanāhi evamattho vutto— "kathaṁ passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assasissāmi -pa- passasissāmīti sikkhati. Katame kāyasaṅkhārā? Dīghaṁ assāsā kāyikā ete dhammā kāyappaṭibaddhā kāyasaṅkhārā, te kāyasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati. Dīghaṁ passāsā kāyikā ete dhammā -pa-. Rassaṁ assāsā -pa-. Rassaṁ passāsā. Sabbakāyappaṭisaṁvedī assāsā. Sabbakāyappaṭisaṁvedī passāsā kāyikā ete dhammā kāyappaṭibaddhā kāyasaṅkhārā, te kāyasaṅkhāre passambhento nirodhento vūpasamento sikkhati.

Yathārūpehi kāyasaṅkhārehi yā kāyassa ānamanā vinamanā sannamanā paṇamanā iñjanā phandanā calanā kampanā, passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ

assasissāmīti sikkhati, passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ passasissāmīti sikkhati.

Yathārūpehi kāyasaṅkhārehi yā kāyassa na ānamanā na vinamanā na sannamanā na paṇamanā aniñjanā aphandanā acalanā akampanā, santaṁ sukhumaṁ passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assasissāmīti sikkhati, passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ passasissāmīti sikkhati.

Iti kira passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assasissāmīti sikkhati, passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ passasissāmīti sikkhati. Evaṁ sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā na hoti, assāsapassāsānañca pabhāvanā na hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā na hoti, ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā na hoti, na ca naṁ taṁ samāpattiṁ paṇḍitā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi.

Iti kira passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assasissāmi -pa- passasissāmīti sikkhati. Evaṁ sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā hoti, assāsapassāsānañca pabhāvanā hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā hoti, ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā hoti, tañca naṁ samāpattiṁ paṇḍitā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi.

Yathā kathaṁ viya? Seyyathāpi kaṁse ākoṭite paṭhamaṁ oḷārikā saddā pavattanti, oḷārikānaṁ saddānaṁ nimittaṁ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi oḷārike sadde atha pacchā sukhumakā saddā pavattanti, sukhumakānaṁ saddānaṁ nimittaṁ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi sukhumake sadde atha pacchā sukhumasaddanimittārammaṇatāpi cittaṁ pavattati. Evameva paṭhamaṁ oḷārikā assāsapassāsā pavattanti, oḷārikānaṁ assāsapassāsānaṁ nimittaṁ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi oḷārike assāsapassāse atha pacchā sukhumakā assāsapassāsā pavattanti, sukhumakānaṁ assāsapassāsānaṁ nimittaṁ suggahitattā sumanasikatattā sūpadhāritattā niruddhepi sukhumake assāsapassāse atha pacchā sukhuma-assāsapassāsanimittārammaṇatāpi cittaṁ na vikkhepaṁ gacchati.

Evaṁ sante vātūpaladdhiyā ca pabhāvanā hoti, assāsapassāsānañca pabhāvanā hoti, ānāpānassatiyā ca pabhāvanā hoti, ānāpānassatisamādhissa ca pabhāvanā hoti, tañca naṁ samāpattiṁ paṇḍitā samāpajjantipi vuṭṭhahantipi.

Passambhayaṁ kāyasaṅkhāranti assāsapassāsā kāyo, upaṭṭhānaṁ sati, anupassanā ñāṇaṁ. Kāyo upaṭṭhānaṁ, no sati, sati upaṭṭhānañceva sati ca, tāya satiyā tena ñāṇena taṁ kāyaṁ anupassati, tena vuccati 'kāye kāyānupassanā satipaṭṭhānabhāvanā'ti"[1].

Ayaṁ tāvettha kāyānupassanāvasena vuttassa paṭhamacatukkassa anupubbapadavaṇṇanā.

Yasmā panettha idameva catukkaṁ ādikammikassa kammaṭṭhānavasena vuttaṁ, itarāni pana tīṇi catukkāni ettha pattajjhānassa[2] vedanācittadhammānupassanāvasena vuttāni, tasmā idaṁ kammaṭṭhānaṁ bhāvetvā ānāpānassaticatutthajjhānapadaṭṭhānāya vipassanāya saha paṭisambhidāhi arahattaṁ pāpuṇitukāmena Buddhaputtena yaṁ kattabbaṁ, taṁ sabbaṁ idheva tāva ādikammikassa kulaputtassa vasena ādito pabhuti evaṁ veditabbaṁ—catubbidhaṁ tāva sīlaṁ visodhetabbaṁ. Tattha tividhā visodhanā anāpajjanaṁ, āpannavuṭṭhānaṁ, kilesehi ca appaṭipīḷanaṁ. Evaṁ visuddhasīlassa hi bhāvanā sampajjati. Yampidaṁ cetiyaṅgaṇavattaṁ bodhiyaṅgaṇavattaṁ upajjhāyavattaṁ ācariyavattaṁ jantāgharavattaṁ uposathāgāravattaṁ dve-asīti khandhakavattāni cuddasavidhaṁ mahāvattanti imesaṁ vasena ābhisamācārikasīlaṁ vuccati, tampi sādhukaṁ paripūretabbaṁ. Yo hi "ahaṁ sīlaṁ rakkhāmi, kiṁ ābhisamācārikena kamman"ti vadeyya, tassa sīlaṁ paripūressatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Ābhisamācārikavatte pana paripūre sīlaṁ paripūrati, sīle paripūre samādhi gabbhaṁ gaṇhāti. Vuttañhetaṁ Bhagavatā "so vata bhikkhave bhikkhu ābhisamācārikaṁ dhammaṁ aparipūretvā sīlāni paripūressatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjatī"ti[3] vitthāretabbaṁ. Tasmā tena yampidaṁ cetiyaṅgaṇavattādi ābhisamācārikasīlaṁ vuccati, tampi sādhukaṁ paripūretabbaṁ. Tato—

1. Khu 9. 183, 184 piṭṭhesu. 2. Paṭhamajjhānassa (Ka) 3. Aṁ 2. 12 piṭṭhe.

"Āvāso ca kulaṁ lābho, gaṇo kammañca[1] pañcamaṁ.
Addhānaṁ ñāti ābādho, gantho iddhīti te dasā"ti—

Evaṁ vuttesu dasasu palibodhesu yo palibodho atthi, so upacchinditabbo.

Evaṁ upacchinnapalibodhena kammaṭṭhānaṁ uggahetabbaṁ. Tampi duvidhaṁ hoti sabbatthakakammaṭṭhānañca pārihāriyakammaṭṭhānañca. Tattha sabbatthakakammaṭṭhānaṁ nāma bhikkhusaṁghādīsu mettā maraṇassati ca, asubhasaññātipi eke. Kammaṭṭhānikena hi bhikkhunā paṭhamaṁ tāva paricchinditvā sīmaṭṭhakabhikkhusaṁghe mettā bhāvetabbā, tato sīmaṭṭhakadevatāsu, tato gocaragāme issarajane, tato tattha manusse upādāya sabbasattesu. So hi bhikkhusaṁghe mettāya sahavāsīnaṁ muducittataṁ janeti, athassa sukhasaṁvāsatā hoti. Sīmaṭṭhakadevatāsu mettāya mudukatacittāhi devatāhi dhammikāya rakkhāya susaṁvihitārakkho hoti. Gocaragāme issarajane mettāya mudukatacittasantānehi issarehi dhammikāya rakkhāya surakkhitaparikkhāro hoti. Tattha manussesu mettāya pasāditacittehi tehi aparibhūto hutvā vicarati. Sabbasattesu mettāya sabbattha appaṭihatacāro hoti.

Maraṇassatiyā pana "avassaṁ maritabba cintento anesanaṁ pahāya uparūparivaḍḍhamānasaṁvego anolīnavuttiko hoti. Asubhasaññāya dibbesupi ārammaṇesu taṇhā nuppajjati. Tenassetaṁ tayaṁ evaṁ bahūpakārattā sabbattha atthayitabbaṁ icchitabbanti katvā adhippetassa ca yogānuyogakammassa padaṭṭhānattā **sabbatthakakammaṭṭhānan**ti vuccati.

Aṭṭhatiṁsārammaṇesu pana yaṁ yassa caritānukūlaṁ, taṁ tassa niccaṁ pariharitabbattā yathāvutteneva nayena **pārihāriyakammaṭṭhānan**tipi vuccati, idha pana idameva ānāpānassatikammaṭṭhānaṁ "pārihāriyakammaṭṭhānan"ti vuccati. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana sīlavisodhanakathaṁ palibodhupacchedakathañca icchantena **Visuddhimaggato** gahetabbo.

Evaṁ visuddhasīlena, pana upacchinnapalibodhena ca idaṁ kammaṭṭhānaṁ uggaṇhantena imināva kammaṭṭhānena catutthajjhānaṁ nibbattetvā vipassanaṁ vaḍḍhetvā arahattaṁ pattassa Buddhaputtassa santike uggahetabbaṁ, taṁ alabhantena anāgāmissa.

---

1. Kammena (Sī, Syā) Visuddhi 1. 86 piṭṭhe passitabbaṁ.

tampi alabhantena sakadāgāmissa. Tampi alabhantena sotāpannassa. Tampi alabhantena ānāpānacatutthajjhānalābhissa. Tampi alabhantena Pāḷiyā, Aṭṭhakathāya ca asammūḷhassa vinicchayācariyassa santike uggahetabbaṁ. Arahantādayo hi attanā adhigatamaggameva ācikkhanti, ayaṁ pana gahanapadese mahāhatthipathaṁ nīharanto viya sabbattha asammūḷho sappāyāsappāyaṁ paricchinditvā katheti.

Tatrāyaṁ **anupubbikathā**[1]—tena bhikkhunā sallahukavuttinā vinayācārasampannena vuttappakāramācariyaṁ upasaṅkamitvā vattapaṭipattiyā ārādhitacittassa tassa santike pañcasandhikaṁ kammaṭṭhānaṁ uggahetabbaṁ. Tatrime pañca sandhayo uggaho, paripucchā, upaṭṭhānaṁ, appanā, lakkhaṇanti. Tattha **uggaho** nāma kammaṭṭhānassa uggaṇhanaṁ. **Paripucchā** nāma kammaṭṭhānassa paripucchanā. **Upaṭṭhānaṁ** nāma kammaṭṭhānassa upaṭṭhānaṁ. **Appanā** nāma kammaṭṭhānappanā. **Lakkhaṇaṁ** nāma kammaṭṭhānassa lakkhaṇaṁ, "evaṁlakkhaṇamidaṁ kammaṭṭhānan"ti kammaṭṭhānasabhāvūpadhāraṇanti vuttaṁ hoti.

Evaṁ pañcasandhikaṁ kammaṭṭhānaṁ uggaṇhanto attanāpi na kilamati, ācariyampi na viheṭheti, tasmā thokaṁ uddisāpetvā bahukālaṁ sajjhāyitvā evaṁ pañcasandhikaṁ kammaṭṭhānaṁ uggahetvā sace tattha sappāyaṁ hoti, tattheva vasitabbaṁ. No ce tattha sappāyaṁ hoti, ācariyaṁ āpucchitvā sace mandapañño yojanaparamaṁ gantvā, sace tikkhapañño dūrampi gantvā aṭṭhārasasenāsanadosavivajjitaṁ pañcasenāsanaṅgasamannāgataṁ senāsanaṁ upagamma tattha vasantena upacchinnakhuddakapalibodhena katabhattakiccena bhattasammadaṁ paṭivinodetvā ratanattayaguṇānussaraṇena cittaṁ sampahaṁsetvā ācariyuggahato ekapadampi asammussantena[2] idaṁ ānāpānassatikammaṭṭhānaṁ manasikātabbaṁ. Ayamettha saṅkhepo, vitthāro pana imaṁ kathāmaggaṁ icchantena **Visuddhimaggato**[3] gahetabbo.

Yaṁ pana vuttaṁ "idaṁ ānāpānassatikammaṭṭhānaṁ manasikātabban"ti, tatrāyaṁ **manasikāravidhi**—

> Gaṇanā anubandhanā, phusanā ṭhapanā sallakkhaṇā.
> Vivaṭṭanā pārisuddhi, tesañca paṭipassanāti[4].

---

1. Anupubbakathā (Sī)
2. Apammussantena (Sī), appamussantena (Syā)
3. Visuddhi 1. 120 piṭṭhe.
4. Visuddhi 1. 270; Paṭisaṁ-Ṭṭha 2. 94 piṭṭhesu.

Gaṇanāti gaṇanāyeva. **Anubandhanā**ti anuvahanā[1]. **Phusanā**ti phuṭṭhaṭṭhānaṁ. **Ṭhapanā**ti appanā. **Sallakkhaṇā**ti vipassanā. **Vivaṭṭanā**ti maggo. **Pārisuddhī**ti phalaṁ. **Tesañca paṭipassanā**ti paccavekkhaṇā. Tattha iminā ādikammikakulaputtena paṭhamaṁ gaṇanāya idaṁ kammaṭṭhānaṁ manasikātabbaṁ. Gaṇentena[2] ca pañcannaṁ heṭṭhā na ṭhapetabbaṁ, dasannaṁ upari na netabbaṁ, antare khaṇḍaṁ na dassetabbaṁ. Pañcannaṁ heṭṭhā ṭhapentassa hi sambādhe okāse cittuppādo vipphandati sambādhe vaje sanniruddhagogaṇo viya. Dasannaṁ upari nentassa gaṇanānissitova cittuppādo[3] hoti. Antarā khaṇḍaṁ dassentassa "sikhāppattaṁ nu kho me kammaṭṭhānaṁ, no"ti cittaṁ vikampati, tasmā ete dose vajjetvā gaṇetabbaṁ.

Gaṇentena ca paṭhamaṁ dandhagaṇanāya **dhaññamāpakagaṇanāya** gaṇetabbaṁ. Dhaññamāpako hi nāḷiṁ pūretvā "ekan"ti vatvā okirati, puna pūrento kiñci kacavaraṁ disvā taṁ chaḍḍento "ekaṁ ekan"ti vadati, esa nayo "dve dve"ti-ādīsu. Evameva imināpi assāsapassāsesu yo upaṭṭhāti, taṁ gahetvā "ekaṁ ekan"ti-ādiṁ katvā yāva "dasa dasā"ti pavattamānaṁ pavattamānaṁ upalakkhetvāva gaṇetabbaṁ. Tassevaṁ gaṇayato nikkhamantā ca pavisantā ca assāsapassāsā pākaṭā honti.

Athānena taṁ dandhagaṇanaṁ dhaññamāpakagaṇanaṁ pahāya sīghagaṇanāya **gopālakagaṇanāya** gaṇetabbaṁ. Cheko hi gopālako sakkharāyo ucchaṅgena gahetvā rajjudaṇḍahattho pātova vajaṁ gantvā gāvo piṭṭhiyaṁ paharitvā palighatthambhamatthake nisinno dvāraṁ pattaṁ pattaṁyeva gāvaṁ[4] "eko[5], dve"ti sakkharaṁ khipitvā khipitvā gaṇeti. Tiyāmarattiṁ sambādhe okāse dukkhaṁ vutthagogaṇo nikkhamanto aññamaññaṁ upanighaṁsanto vegena vegena puñjo puñjo[6] hutvā nikkhamati. So vegena vegena[7] "tīṇi cattāri pañca dasā"ti gaṇetiyeva. Evamimassāpi purimanayena gaṇayato assāsapassāsā pākaṭā hutvā sīghaṁ sīghaṁ[8] punappunaṁ sañcaranti, tato tena "punappunaṁ sañcarantī"ti ñatvā anto ca bahi ca aggahetvā dvārappattaṁ dvārappattaṁyeva gahetvā "eko dve tīṇi cattāri

---

1. Anupadahanā (Ka) 2. Gaṇayantena (Sī) 3. Vikkhittacittuppādo (Ka)
4. Gāviṁ (Sī, Syā) 5. Ekā (Sī, Syā), ekaṁ (Visuddhimagge)
6. Puñjapuñjo (Sī, Syā) 7. Vegavegena (Sī, Syā) 8. Sīghasīghaṁ (Sī)

pañca, eko dve tīṇi cattāri pañca cha, eko dve tīṇi cattāri pañca cha satta -pa- aṭṭha. Nava. Dasā"ti sīghaṁ sīghaṁ gaṇetabbameva. Gaṇanāpaṭibaddhe hi kammaṭṭhāne gaṇanābaleneva cittaṁ ekaggaṁ hoti arittūpatthambhanavasena caṇḍasote nāvāṭhapanamiva.

Tassevaṁ sīghaṁ sīghaṁ gaṇayato kammaṭṭhānaṁ nirantarappavattaṁ viya hutvā upaṭṭhāti, atha "nirantaraṁ pavattatī"ti ñatvā anto ca bahi ca vātaṁ apariggahetvā purimanayeneva vegena vegena gaṇetabbaṁ. Antopavisanavātena hi saddhiṁ cittaṁ pavesayato abbhantaraṁ vātabbhāhataṁ medapūritaṁ viya hoti, bahinikkhamanavātena saddhiṁ cittaṁ nīharato bahiddhā puthuttārammaṇe cittaṁ vikkhipati. Phuṭṭhokāse pana satiṁ ṭhapetvā bhāventasseva bhāvanā sampajjati. Tena vuttaṁ "anto ca bahi ca vātaṁ apariggahetvā purimanayeneva vegena vegena gaṇetabban"ti.

Kīva ciraṁ panetaṁ gaṇetabbanti? Yāva vinā gaṇanāya assāsapassāsārammaṇe sati santiṭṭhati. Bahi visaṭavitakkavicchedaṁ katvā assāsapassāsārammaṇe sati saṇṭhapanatthaṁyeva hi gaṇanāti.

Evaṁ gaṇanāya manasikatvā anubandhanāya manasikātabbaṁ, anubandhanā nāma gaṇanaṁ paṭisaṁharitvā satiyā nirantaraṁ assāsapassāsānaṁ anugamanaṁ, tañca kho na ādimajjhapariyosānānugamanavasena. Bahinikkhamanavātassa hi nābhi ādi, hadayaṁ majjhaṁ, nāsikaggaṁ pariyosānaṁ. Abbhantarapavisanavātassa nāsikaggaṁ ādi, hadayaṁ majjhaṁ, nābhi pariyosānaṁ. Tañcassa anugacchato vikkhepagataṁ cittaṁ sāraddhāya[1] ceva hoti iñjanāya ca. Yathāha—

> "Assāsādimajjhapariyosānaṁ satiyā anugacchato ajjhattaṁ vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā ca. Passāsādimajjhapariyosānaṁ satiyā anugacchato bahiddhā vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā cā"ti[2].

Tasmā anubandhanāya manasikarontena na ādimajjhapariyosānavasena manasikātabbaṁ, apica kho phusanāvasena ca ṭhapanāvasena ca manasikātabbaṁ.

---

1. Sārambhāya (Sī, Syā) 2. Khu 9. 165 piṭṭhe.

Gaṇanānubandhanāvasena viya hi phusanāṭhapanāvasena visuṁ manasikāro natthi. Phuṭṭhaphuṭṭhaṭṭhāneyeva pana gaṇento gaṇanāya ca phusanāya ca manasi karoti, tattheva gaṇanaṁ paṭisaṁharitvā te satiyā anubandhanto appanāvasena ca cittaṁ ṭhapento "anubandhanāya ca phusanāya ca ṭhapanāyaca manasi karotī"ti vuccati. Svāyamattho **Aṭṭhakathāyaṁ** vuttapaṅguḷadovārikopamāhi, **Paṭisambhidāyaṁ** vuttakakacopamāya ca veditabbo.

Tatrāyaṁ **paṅguḷopamā**—seyyathāpi paṅguḷo dolāya kīḷataṁ mātāputtānaṁ dolaṁ khipitvā tattheva dolatthambhamūle nisinno kamena āgacchantassa ca gacchantassa ca dolāphalakassa ubho koṭiyo majjhañca passati, na ca ubhokoṭimajjhānaṁ dassanatthaṁ byāvaṭo hoti. Evamevāyaṁ bhikkhu sativasena upanibandhanatthambhamūle ṭhatvā assāsapassāsadolaṁ khipitvā tattheva nimitte satiyā nisinno kamena āgacchantānañca gacchantānañca phuṭṭhaṭṭhāne assāsapassāsānaṁ ādimajjhapariyosānaṁ satiyā anugacchanto tattha ca cittaṁ ṭhapento passati, na ca tesaṁ dassanatthaṁ byāvaṭo hoti. Ayaṁ paṅguḷopamā.

Ayaṁ pana **dovārikopamā**—seyyathāpi dovāriko nagarassa anto ca bahi ca purise "ko tvaṁ, kuto vā āgato, kuhiṁ vā gacchasi, kiṁ vā te hatthe"ti na vīmaṁsati, na hi tassa te bhārā. Dvārappattaṁ dvārappattaṁyeva pana vīmaṁsati. Evameva imassa bhikkhuno anto paviṭṭhavātā ca bahi nikkhantavātā ca na bhārā honti, dvārappattā dvārappattāyeva bhārāti. Ayaṁ dovārikopamā.

Kakacopamā pana ādito pabhuti evaṁ veditabbā. Vuttañhetaṁ—

"Nimittaṁ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa.
Ajānato ca tayo dhamme, bhāvanānupalabbhati.

Nimittaṁ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa.
Jānato ca[1] tayo dhamme, bhāvanā upalabbhatīti.

Kathaṁ ime tayo dhammā ekacittassa ārammaṇaṁ[2] na honti, na cime tayo dhammā aviditā honti, na ca cittaṁ vikkhepaṁ gacchati, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, visesamadhigacchati? Seyyathāpi rukkho

1. Jānatova (Ka) Khu 9. 169 piṭṭhe passitabbaṁ. 2. Ārammaṇā (Ka)

same bhūmibhāge nikkhitto, tamenaṁ puriso kakacena chindeyya, rukkhe phuṭṭhakakakacadantānaṁ vasena purisassa sati upaṭṭhitā hoti, na āgate vā gate vā kakacadante manasi karoti, na āgatā vā gatā vā kakacadantā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti.

Yathā rukkho same bhūmibhāge nikkhitto, evaṁ upanibandhananimittaṁ. Yathā kakacadantā, evaṁ assāsapassāsā. Yathā rukkhe phuṭṭhakakakacadantānaṁ vasena purisassa sati upaṭṭhitā hoti, na āgate vā gate vā kakacadante manasi karoti, na āgatā vā gatā vā kakacadantā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, evamevaṁ bhikkhu nāsikagge vā mukhanimitte vā satiṁ upaṭṭhapetvā nisinno hoti, na āgate vā gate vā assāsapassāse manasi karoti, na āgatā vā gatā vā assāsapassāsā aviditā honti, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, visesamadhigacchati.

Padhānanti katamaṁ **padhānaṁ,** āraddhavīriyassa kāyopi cittampi kammaniyaṁ hoti, idaṁ padhānaṁ. Katamo **payogo,** āraddhavīriyassa upakkilesā pahīyanti, vitakkā vūpasammanti, ayaṁ payogo. Katamo **viseso,** āraddhavīriyassa saññojanā pahīyanti, anusayā byantīhonti, ayaṁ viseso. Evaṁ ime tayo dhammā ekacittassa ārammaṇā na honti, na cime tayo dhammā aviditā honti, na ca cittaṁ vikkhepaṁ gacchati, padhānañca paññāyati, payogañca sādheti, visesamadhigacchati.

Ānāpānassati yassa, paripuṇṇā subhāvitā.
Anupubbaṁ paricitā, yathā Buddhena desitā.
So imaṁ lokaṁ pabhāseti, abbhā muttova candimā"ti[1].

Ayaṁ kakacopamā. Idha panassa āgatāgatavasena amanasikāramattameva payojananti veditabbaṁ. Idaṁ kammaṭṭhānaṁ manasikaroto kassaci nacireneva nimittañca uppajjati, avasesajjhānaṅgapaṭimaṇḍitā appanāsaṅkhātā ṭhapanā ca sampajjati. Kassaci pana gaṇanāvaseneva manasikārakālato pabhuti anukkamato oḷārika assāsapassāsa nirodhavasena kāyadarathe vūpasante kāyopi cittampi lahukaṁ hoti, sarīraṁ ākāse

1. Khu 9. 169, 170 piṭṭhesu.

laṅghanākārappattaṁ viya hoti. Yathā sāraddhakāyassa mañce vā pīṭhe vā nisīdato mañcapīṭhaṁ onamati vikūjati, paccattharaṇaṁ valiṁ gaṇhāti. Asāraddhakāyassa pana nisīdato neva mañcapīṭhaṁ onamati na vikūjati, na paccattharaṇaṁ valiṁ gaṇhāti, tūlapicupūritaṁ viya mañcapīṭhaṁ hoti. Kasmā? Yasmā asāraddho kāyo lahuko hoti, evameva gaṇanāvasena manasikārakālato pabhuti anukkamato oḷārika-assāsapassāsanirodhavasena kāyadarathe vūpasante kāyopi cittampi lahukaṁ hoti, sarīraṁ ākāse laṅghanākārappattaṁ viya hoti.

Tassa oḷārike assāsapassāse niruddhe sukhuma-assāsapassāsanimittārammaṇaṁ cittaṁ pavattati, tasmimpi niruddhe aparāparaṁ tato sukhumatarasukhumatamanimittārammaṇaṁ[1] pavattatiyeva. Kathaṁ? Yathā puriso mahatiyā lohasalākāya kaṁsatāḷaṁ ākoṭeyya, ekappahārena mahāsaddo uppajjeyya, tassa oḷārikasaddārammaṇaṁ cittaṁ pavatteyya, niruddhe oḷārike sadde atha pacchā sukhumasaddanimittārammaṇaṁ, tasmimpi niruddhe aparāparaṁ tato sukhumatarasukhumatamasaddanimittārammaṇaṁ cittaṁ pavattateva, evanti veditabbaṁ. Vuttampi cetaṁ "seyyathāpi kaṁse ākoṭite"ti[2] vitthāro.

Yathā hi aññāni kammaṭṭhānāni uparūpari vibhūtāni honti, na tathā idaṁ. Idaṁ pana uparūpari bhāventassa bhāventassa sukhumattaṁ gacchati, upaṭṭhānampi na upagacchati. Evaṁ anupaṭṭhahante pana tasmiṁ na tena bhikkhunā uṭṭhāyāsanā cammakhaṇḍaṁ papphoṭetvā gantabbaṁ. Kiṁ kātabbaṁ? "Ācariyaṁ pucchissāmī"ti vā "naṭṭhaṁ dāni me kammaṭṭhānan"ti vā na vuṭṭhātabbaṁ, iriyāpathaṁ vikopetvā gacchato hi kammaṭṭhānaṁ navanavameva hoti. Tasmā yathānisinneneva desato āharitabbaṁ.

Tatrāyaṁ āharaṇūpāyo—tena hi bhikkhunā kammaṭṭhānassa anupaṭṭhahanabhāvaṁ ñatvā iti paṭisañcikkhitabbaṁ "ime assāsapassāsā nāma kattha atthi, kattha natthi, kassa vā atthi, kassa vā natthī"ti. Athevaṁ paṭisañcikkhatā ime antomātukucchiyaṁ natthi, udake nimuggānaṁ natthi, tathā asaññībhūtānaṁ, matānaṁ, catutthajjhānasamāpannānaṁ, rūpārūpabhavasamaṅgīnaṁ,

1. Sukhumatarasukhumataranimittārammaṇaṁ (Syā, Ka)
2. Khu 9. 184 piṭṭhe.

nirodhasamāpannānanti ñatvā evaṁ attanāva attā paṭicodetabbo "nanu tvaṁ paṇḍita neva mātukucchigato, na udake nimuggo, na asaññībhūto, na mato, na catutthajjhānasamāpanno, na rūpārūpabhavasamaṅgī, na nirodhasamāpanno, atthiyeva te assāsapassāsā, mandapaññatāya pana pariggahetuṁ na sakkosī"ti. Athānena pakatiphuṭṭhavaseneva cittaṁ ṭhapetvā manasikāro pavattetabbo. Ime hi dīghanāsikassa nāsāpuṭaṁ ghaṭṭentā pavattanti, rassanāsikassa uttaroṭṭhaṁ. Tasmānena imaṁ nāma ṭhānaṁ ghaṭṭentīti nimittaṁ paṭṭhapetabbaṁ. Imameva hi atthavasaṁ paṭicca vuttaṁ Bhagavatā "nāhaṁ bhikkhave muṭṭhassatissa asampajānassa ānāpānassatibhāvanaṁ vadāmī"ti[1]. Kiñcāpi hi yaṁkiñci kammaṭṭhānaṁ satassa sampajānasseva sampajjati, ito aññaṁ pana manasikarontassa pākaṭaṁ hoti. Idaṁ pana ānāpānassatikammaṭṭhānaṁ garukaṁ garukabhāvanaṁ Buddhapaccekabuddhabuddhaputtānaṁ mahāpurisānameva manasikārabhūmibhūtaṁ, na ceva ittaraṁ, na ca ittarasattasamāsevitaṁ. Yathā yathā manasi karīyati, tathā tathā santañceva hoti sukhumañca. Tasmā ettha balavatī sati ca paññā ca icchitabbā.

Yathā hi maṭṭhasāṭakassa[2] tunnakaraṇakāle sūcipi sukhumā icchitabbā, sūcipāsavedhanampi tato sukhumataraṁ, evameva maṭṭhasāṭakasadisassa imassa kammaṭṭhānassa bhāvanākāle sūcipaṭibhāgā satipi sūcipāsavedhanapaṭibhāgā taṁsampayuttā paññāpi balavatī icchitabbā. Tāhi ca pana satipaññāhi samannāgatena bhikkhunā na te assāsapassāsā aññatra pakatiphuṭṭhokāsā pariyesitabbā.

Yathā pana kassako kasiṁ kasitvā balībadde muñcitvā gocarābhimukhe katvā chāyāya nisinno vissameyya, athassa te balībaddā vegena aṭaviṁ paviseyyuṁ. Yo hoti cheko kassako, so puna te gahetvā yojetukāmo na tesaṁ anupadaṁ gantvā aṭaviṁ āhiṇḍati, atha kho rasmiñca patodañca gahetvā ujukameva tesaṁ nipātatitthaṁ gantvā nisīdati vā nipajjati vā. Atha te goṇe divasabhāgaṁ caritvā nipātatitthaṁ otaritvā nhatvā ca pivitvā ca paccuttaritvā ṭhite disvā rasmiyā bandhitvā patodena vijjhanto ānetvā yojetvā puna kammaṁ karoti. Evameva tena bhikkhunā na te assāsapassāsā

---

1. Ma 3. 127; Saṁ 3. 294 piṭṭhesu. 2. Paṭṭasāṭakassa (Sī)

aññatra pakatiphuṭṭhokāsā pariyesitabbā, satirasmiṁ, pana paññāpatodañca gahetvā pakatiphuṭṭhokāse cittaṁ ṭhapetvā manasikāro pavattetabbo. Evañhissa manasikaroto nacirasseva te upaṭṭhahanti nipātatitthe viya goṇā. Tato tena satirasmiyā bandhitvā tasmiṁyeva ṭhāne yojetvā paññāpatodena vijjhantena puna kammaṭṭhānaṁ anuyuñjitabbaṁ, tassevamanuyuñjato nacirasseva nimittaṁ upaṭṭhāti. Taṁ panetaṁ na sabbesaṁ ekasadisaṁ hoti, apica kho kassaci sukhasamphassaṁ uppādayamāno tūlapicu viya, kappāsapicu viya, vātadhārā viya ca upaṭṭhātīti ekacce āhu.

Ayaṁ pana **Aṭṭhakathāvinicchayo**—idañhi kassaci tārakarūpaṁ viya, maṇiguḷikā viya, muttāguḷikā viya ca kassaci kharasamphassaṁ hutvā kappāsaṭṭhi viya, sāradārusūci viya ca kassaci Dīghapāmaṅgasuttaṁ viya, kusumadāmaṁ viya, dhūmasikhā viya ca kassaci Vitthatamakkaṭakasuttaṁ viya, valāhakapaṭalaṁ viya, padumapupphaṁ viya, rathacakkaṁ viya, candamaṇḍalaṁ viya, sūriyamaṇḍalaṁ viya ca upaṭṭhāti, tañca panetaṁ yathā sambahulesu bhikkhūsu suttantaṁ sajjhāyitvā nisinnesu ekena bhikkhunā "tumhākaṁ kīdisaṁ hutvā idaṁ suttaṁ upaṭṭhātī"ti vutte eko "mayhaṁ mahatī pabbateyyā nadī viya hutvā upaṭṭhātī"ti āha. Aparo "mayhaṁ ekā vanarāji viya". Añño "mayhaṁ sītacchāyo sākhāsampanno phalabhārabharitarukkho viyā"ti. Tesañhi taṁ ekameva suttaṁ saññānānatāya nānato upaṭṭhāti. Evaṁ ekameva kammaṭṭhānaṁ saññānānatāya nānato upaṭṭhāti. Saññajaṁ hi etaṁ saññānidānaṁ saññāppabhavaṁ, tasmā saññānānatāya nānato upaṭṭhātīti veditabbaṁ.

Ettha ca aññameva assāsārammaṇaṁ cittaṁ, aññaṁ passāsārammaṇaṁ, aññaṁ nimittārammaṇaṁ. Yassa hi ime tayo dhammā natthi, tassa kammaṭṭhānaṁ neva appanaṁ na upacāraṁ pāpuṇāti. Yassa panime tayo dhammā atthi, tasseva kammaṭṭhānaṁ appanañca upacārañca pāpuṇāti. Vuttañhetaṁ—

"Nimittaṁ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa.
Ajānato ca tayo dhamme, bhāvanānupalabbhati.

Nimittaṁ assāsapassāsā, anārammaṇamekacittassa.
Jānato ca tayo dhamme, bhāvanā upalabbhatī"ti.

Evaṁ upaṭṭhite pana nimitte tena bhikkhunā ācariyasantikaṁ gantvā ārocetabbaṁ "mayhaṁ bhante evarūpaṁ nāma upaṭṭhātī"ti. Ācariyena pana "etaṁ nimittan"ti vā na nimittan"ti vā na vattabbaṁ, "evaṁ hoti āvuso"ti vatvā pana "punappunaṁ manasi karohī"ti vattabbo. "Nimittan"ti hi vutte vosānaṁ āpajjeyya, "na nimittan"ti vutte nirāso visīdeyya. Tasmā tadubhayampi avatvā manasikāreyeva niyojetabboti. Evaṁ tāva **Dīghabhāṇakā. Majjhimabhāṇakā** panāhu "nimittamidaṁ āvuso, kammaṭṭhānaṁ punappunaṁ manasi karohi sappurisāti vattabbo"ti. Athānena nimitteyeva cittaṁ ṭhapetabbaṁ, evamassāyaṁ ito pabhuti ṭhapanāvasena bhāvanā hoti. Vuttañhetaṁ porāṇehi—

"Nimitte ṭhapayaṁ cittaṁ, nānākāraṁ vibhāvayaṁ.
Dhīro assāsapassāse, sakaṁ cittaṁ nibandhatī"ti[1].

Tassevaṁ nimittupaṭṭhānato pabhuti nīvaraṇāni vikkhambhitāneva honti, kilesā sannisinnāva, sati upaṭṭhitāyeva, cittaṁ samāhitameva. Idañhi dvīhākārehi cittaṁ samāhitaṁ nāma hoti upacārabhūmiyaṁ vā nīvaraṇappahānena, paṭilābhabhūmiyaṁ vā aṅgapātubhāvena. Tattha **upacārabhūmī**ti upacārasamādhi. **Paṭilābhabhūmī**ti appanāsamādhi. Tesaṁ kiṁ nānākaraṇaṁ, upacārasamādhi kusalavīthiyaṁ javitvā bhavaṅgaṁ otarati, appanāsamādhi divasabhāge appetvā nisinnassa divasabhāgampi kusalavīthiyaṁ javati, na bhavaṅgaṁ otarati. Imesu dvīsu samādhīsu nimittapātubhāvena upacārasamādhinā samāhitaṁ cittaṁ hoti. Athānena taṁ nimittaṁ neva vaṇṇato manasikātabbaṁ, na lakkhaṇato paccavekkhitabbaṁ. Apica kho khattiyamahesiyā cakkavattigabbho viya, kassakena sāliyavagabbho viya ca appamattena rakkhitabbaṁ, rakkhitaṁ hissa phaladaṁ hoti.

Nimitaṁ rakkhato laddha-parihāni na vijjati.
Ārakkhamhi asantamhi, laddhaṁ laddhaṁ vinassatīti.

Tatrāyaṁ **rakkhaṇūpāyo**—tena bhikkhunā āvāso gocaro bhassaṁ puggalo bhojanaṁ utu iriyāpathoti imāni satta asappāyāni vajjetvā tāneva satta sappāyāni sevantena punappunaṁ taṁ nimittaṁ manasikātabbaṁ.

---

1. Visuddhi 1. 278; Paṭisaṁ-Ṭṭha 2. 99 piṭṭhesu.

Evaṁ sappāyasevanena nimittaṁ thiraṁ katvā vuḍḍhiṁ virūḷhiṁ gamayitvā vatthuvisadakiriyā, indriyasamattapaṭipādanatā, nimittakusalatā, yasmiṁ samaye cittaṁ paggahetabbaṁ tasmiṁ samaye cittapaggaṇhanā, yasmiṁ samaye cittaṁ niggahetabbaṁ tasmiṁ samaye cittaniggaṇhanā, yasmiṁ samaye cittaṁ sampahaṁsetabbaṁ tasmiṁ samaye cittasampahaṁsanā, yasmiṁ samaye cittaṁ ajjhupekkhitabbaṁ tasmiṁ samaye citta-ajjhupekkhanā, asamāhitapuggalaparivajjanā, samāhitapuggalasevanā, tadadhimuttatāti imāni dasa appanākosallāni avijahantena yogo karaṇīyo.

Tassevaṁ anuyuttassa viharato "idāni appanā uppajjissatī"ti bhavaṅgaṁ vicchinditvā nimittārammaṇaṁ manodvārāvajjanaṁ uppajjati, tasmiñca niruddhe tadevārammaṇaṁ gahetvā cattāri, pañca vā javanāni, yesaṁ paṭhamaṁ parikammaṁ, dutiyaṁ upacāraṁ, tatiyaṁ anulomaṁ, catutthaṁ gotrabhu, pañcamaṁ appanācittaṁ. Paṭhamaṁ vā parikammañceva upacārañca, dutiyaṁ anulomaṁ, tatiyaṁ gotrabhu, catutthaṁ appanācittanti vuccati. Catutthameva, hi pañcamaṁ vā appeti, na chaṭṭhaṁ, sattamaṁ vā āsannabhavaṅgapātattā.

Ābhidhammikagodattatthero panāha "āsevanapaccayena kusalā dhammā balavanto honti, tasmā chaṭṭhaṁ, sattamaṁ vā appetī"ti. Taṁ **Aṭṭhakathāsu** paṭikkhittaṁ. Tattha pubbabhāgacittāni kāmāvacarāni honti, appanācittaṁ pana rūpāvacaraṁ. Evamanena pañcaṅgavippahīnaṁ pañcaṅgasamannāgataṁ dasalakkhaṇasampannaṁ tividhakalyāṇaṁ paṭhamajjhānaṁ adhigataṁ hoti. So tasmiṁyevārammaṇe vitakkādayo vūpasametvā dutiyatatiyacatutthajjhānāni pāpuṇāti. Ettāvatā ca ṭhapanāvasena bhāvanāya pariyosānappatto hoti. Ayamettha saṅkhepakathā, vitthāro pana icchantena **Visuddhimaggato** gahetabbo.

Evaṁ pattacatutthajjhāno panettha bhikkhu sallakkhaṇāvivaṭṭanāvasena kammaṭṭhānaṁ vaḍḍhetvā pārisuddhiṁ pattukāmo tadeva jhānaṁ āvajjanasamāpajjana-adhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇasaṅkhātehi pañcahākārehi vasippattaṁ paguṇaṁ katvā arūpapubbaṅgamaṁ vā rūpaṁ, rūpapubbaṅgamaṁ vā arūpanti rūpārūpaṁ pariggahetvā vipassanaṁ paṭṭhapeti. kathaṁ? So hi jhānā vuṭṭhahitvā jhānaṅgāni pariggahetvā tesaṁ nissayaṁ hadayavatthuṁ, taṁnissayāni ca bhūtāni, tesañca nissayaṁ

sakalampi karajakāyaṁ passati, tato “jhānaṅgāni arūpaṁ, vatthādīni rūpan”ti rūpārūpaṁ vavatthapeti.

Atha vā samāpattito vuṭṭhahitvā kesādīsu koṭṭhāsesu pathavīdhātu-ādivasena cattāri bhūtāni, taṁnissitarūpāni ca pariggahetvā yathāpariggahitarūpārammaṇaṁ, yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṁ vā sasampayuttadhammaṁ viññāṇañca passati, tato “bhūtādīni rūpaṁ, sasampayuttadhammaṁ viññāṇaṁ arūpan”ti vavatthapeti.

Atha vā samāpattito vuṭṭhahitvā assāsapassāsānaṁ samudayo karajakāyo ca cittañcāti passati. Yathā hi kammāragaggariyā dhamamānāya bhastañca purisassa ca tajjaṁ vāyāmaṁ paṭicca vāto sañcarati, evameva kāyañca cittañca paṭicca assāsapassāsāti. Tato assāsapassāse ca kāyañca rūpaṁ, cittañca taṁsampayuttadhamme ca arūpanti vavatthapeti.

Evaṁ nāmarūpaṁ vavatthapetvā tassa paccayaṁ pariyesati, pariyesanto ca taṁ disvā tīsupi addhāsu nāmarūpassa pavattiṁ ārabbha kaṅkhaṁ vitarati, vitiṇṇakaṅkho kalāpasammasanavasena tilakkhaṇaṁ āropetvā udayabbayānupassanāya pubbabhāge uppanne obhāsādayo dasa vipassanupakkilese pahāya upakkilesavimuttaṁ paṭipadāñāṇaṁ “maggo”ti vavatthapetvā udayaṁ pahāya bhaṅgānupassanaṁ patvā nirantaraṁ bhaṅgānupassanena bhayato upaṭṭhitesu sabbasaṅkhāresu nibbindanto virajjanto vimuccanto yathākkamaṁ cattāro ariyamagge pāpuṇitvā arahattaphale patiṭṭhāya ekūnavīsatibhedassa paccavekkhaṇañāṇassa pariyantappatto sadevakassa lokassa aggadakkhiṇeyyo hoti. Ettāvatā cassa gaṇanaṁ ādiṁ katvā vipassanāpariyosānā ānāpānassatisamādhibhāvanā ca samattā hotīti.

Ayaṁ sabbākārato paṭhamacatukkavaṇṇanā.

Itaresu pana tīsu catukkesu yasmā visuṁ kammaṭṭhānabhāvanānayo nāma natthi, tasmā anupadavaṇṇanānayeneva tesaṁ attho veditabbo. **Pītippaṭisaṁvedī**ti pītiṁ paṭisaṁviditaṁ karonto pākaṭaṁ karonto assasissāmi passasissāmīti sikkhati. Tattha dvīhākārehi pīti paṭisaṁviditā hoti ārammaṇato ca asammohato ca.

Kathaṁ ārammaṇato pīti paṭisaṁviditā hoti? Sappītike dve jhāne samāpajjati, tassa samāpattikkhaṇe jhānapaṭilābhena ārammaṇato pīti paṭisaṁviditā hoti ārammaṇassa paṭisaṁviditattā.

Kathaṁ asammohato?—sappītike dve jhāne samāpajjitvā vuṭṭhāya jhānasampayuttakapītiṁ khayato vayato sammasati, tassa vipassanākkhaṇe lakkhaṇapaṭivedhena asammohato pīti paṭisaṁviditā hoti. Vuttañhetaṁ **Paṭisambhidāyaṁ**—

> Dīghaṁ assāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato sati upaṭṭhitā hoti, tāya satiyā tena ñāṇena sā pīti paṭisaṁviditā hoti. Dīghaṁ passāsavasena -pa-. Rassaṁ assāsavasena. Rassaṁ passāsavasena. Sabbakāyappaṭisaṁvedī assāsavasena. Sabbakāyappaṭisaṁvedī passāsavasena. Passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ assāsavasena. Passambhayaṁ kāyasaṅkhāraṁ passāsavasena cittassa ekaggataṁ avikkhepaṁ pajānato sati upaṭṭhitā hoti, tāya satiyā tena ñāṇena sā pīti paṭisaṁviditā hoti, āvajjato sā pīti paṭisaṁviditā hoti, jānato. Passato. Paccavekkhato. Cittaṁ adhiṭṭhahato. Saddhāya adhimuccato. Vīriyaṁ paggaṇhato. Satiṁ upaṭṭhāpayato. Cittaṁ samādahato. Paññāya pajānato. Abhiññeyyaṁ abhijānato. Pariññeyyaṁ parijānato. Pahātabbaṁ pajahato. Bhāvetabbaṁ bhāvayato. Sacchikātabbaṁ sacchikaroto sā pīti paṭisaṁviditā hoti. Evaṁ sā pīti paṭisaṁviditā hotī”ti[1].

Eteneva nayena avasesapadānipi atthato veditabbāni. Idaṁ panettha visesamattaṁ—tiṇṇaṁ jhānānaṁ vasena sukhapaṭisaṁveditā, catunnampi vasena cittasaṅkhārapaṭisaṁveditā veditabbā. **Cittasaṅkhāro**ti vedanādayo dve khandhā. **Sukhappaṭisaṁvedī**pade cettha vipassanābhūmidassanatthaṁ “sukhanti dve sukhāni kāyikañca sukhaṁ cetasikañcā”ti[1] **Paṭisambhidāyaṁ** vuttaṁ. **Passambhayaṁ cittasaṅkhāran**ti oḷārikaṁ oḷārikaṁ cittasaṅkhāraṁ passambhento nirodhentoti attho. So vitthārato kāyasaṅkhāre vuttanayeneva veditabbo. Apicettha **pīti**pade pītisīsena vedanā vuttā. **Sukha**pade sarūpeneva

---

1. Khu 9. 185 piṭṭhe.

vedanā. Dvīsu cittasaṅkhārapadesu "saññā ca vedanā ca cetasikā ete dhammā cittapaṭibaddhā cittasaṅkhārā"ti[1] vacanato saññāsampayuttā vedanāti. Evaṁ vedanānupassanānayena idaṁ catukkaṁ bhāsitanti veditabbaṁ.

Tatiyacatukkepi catunnampi jhānānaṁ vasena cittapaṭisaṁveditā veditabbā. **Abhippamodayaṁ cittan**ti cittaṁ modento pamodento hāsento pahāsento assasissāmi passasissāmīti sikkhati. Tattha dvīhākārehi abhippamodo hoti samādhivasena ca vipassanāvasena ca.

Kathaṁ **samādhivasena?** Sappītike dve jhāne samāpajjati, so samāpattikkhaṇe sampayuttāya pītiyā cittaṁ āmodeti pamodeti. Kathaṁ **vipassanāvasena?** Sappītike dve jhāne samāpajjitvā vuṭṭhāya jhānasampayuttakapītiṁ khayato vayato sammasati. Evaṁ vipassanākkhaṇe jhānasampayuttakapītiṁ ārammaṇaṁ katvā cittaṁ āmodeti pamodeti. Evaṁ paṭipanno "abhippamodayaṁ cittaṁ assasissāmi passasissāmīti sikkhatī"ti vuccati.

Samādahaṁ cittanti paṭhamajjhānādivasena ārammaṇe cittaṁ samaṁ ādahanto samaṁ ṭhapento, tāni vā pana jhānāni samāpajjitvā vuṭṭhāya jhānasampayuttakacittaṁ khayato vayato sammasato vipassanākkhaṇe lakkhaṇapaṭivedhena uppajjati khaṇikacittekaggatā, evaṁ uppannāya khaṇikacittekaggatāya vasenapi ārammaṇe cittaṁ samaṁ ādahanto samaṁ ṭhapento "samādahaṁ cittaṁ assasissāmi passasissāmīti sikkhatī"ti vuccati.

Vimocayaṁ cittanti paṭhamajjhānena nīvaraṇehi cittaṁ mocento vimocento, dutiyena vitakkavicārehi, tatiyena pītiyā, catutthena sukhadukkhehi cittaṁ mocento vimocento. Tāni vā pana jhānāni samāpajjitvā vuṭṭhāya jhānasampayuttakacittaṁ khayato vayato sammasati. So vipassanākkhaṇe aniccānupassanāya niccasaññāto cittaṁ mocento vimocento, dukkhānupassanāya sukhasaññāto, anattānupassanāya attasaññāto, nibbidānupassanāya nandito, virāgānupassanāya rāgato, nirodhānupassanāya samudayato, paṭinissaggānupassanāya ādānato cittaṁ mocento vimocento assasati ceva passasati ca. Tena

---

1. Khu 9. 187; Ma 1. 376 piṭṭhesu.

vuttaṁ “vimocayaṁ cittaṁ assasissāmi passasissāmīti sikkhatī”ti. Evaṁ cittānupassanāvasena idaṁ catukkaṁ bhāsitanti veditabbaṁ.

Catutthacatukke pana **aniccānupassī**ti ettha tāva aniccaṁ veditabbaṁ, aniccatā veditabbā, aniccānupassanā veditabbā, aniccānupassī veditabbo. Tattha **aniccan**ti pañcakkhandhā. Kasmā? Uppādavayaññathattabhāvā. **Aniccatā**ti tesaññeva uppādavayaññathattaṁ, hutvā abhāvo vā, nibbattānaṁ tenevākārena aṭṭhatvā khaṇabhaṅgena bhedoti attho. **Aniccānupassanā**ti tassā aniccatāya vasena rūpādīsu “aniccan”ti anupassanā. **Aniccānupassī**ti tāya anupassanāya samannāgato. Tasmā evaṁbhūto assasanto ca passasanto ca idha “aniccānupassī assasissāmi passasissāmīti sikkhatī”ti veditabbo.

Virāgānupassīti ettha pana dve virāgā khayavirāgo ca accantavirāgo ca. Tattha **khayavirāgo**ti saṅkhārānaṁ khaṇabhaṅgo. **Accantavirāgo**ti nibbānaṁ. **Virāgānupassanā**ti tadubhayadassanavasena pavattā vipassanā ca maggo ca. Tāya duvidhāyapi anupassanāya samannāgato hutvā assasanto ca passasanto ca “virāgānupassī assasissāmi passasissāmīti sikkhatī”ti veditabbo. **Nirodhānupassī**padepi eseva nayo.

Paṭinissaggānupassīti etthāpi dve paṭinissaggā pariccāgapaṭinissaggo ca pakkhandanapaṭinissaggo ca, paṭinissaggoyeva anupassanā paṭinissaggānupassanā, vipassanāmaggānametaṁ adhivacanaṁ. **Vipassanā** hi tadaṅgavasena saddhiṁ khandhābhisaṅkhārehi kilese pariccajati, saṅkhatadosadassanena ca tabbiparīte nibbāne tanninnatāya pakkhandatīti **pariccāgapaṭinissaggo** ceva **pakkhandanapaṭinissaggo** cāti vuccati. **Maggo** samucchedavasena saddhiṁ khandhābhisaṅkhārehi kilese pariccajati, ārammaṇakaraṇena ca nibbāne pakkhandatīti **pariccāgapaṭinissaggo** ceva **pakkhandanapaṭinissaggo** cāti vuccati. Ubhayampi pana purimapurimañāṇānaṁ anu-anupassanato anupassanāti vuccati. Tāya duvidhāya paṭinissaggānupassanāya samannāgato hutvā assasanto ca passasanto ca “paṭinissaggānupassī assasissāmi passasissāmīti sikkhatī”ti veditabbo. **Evaṁ bhāvito**ti evaṁ soḷasahi ākārehi bhāvito. Sesaṁ vuttanayameva.

Ānāpānassatisamādhikathā niṭṭhitā.

167. **Atha kho Bhagavā**ti-ādimhi pana ayaṁ saṅkhepattho. Evaṁ **Bhagavā** ānāpānassatisamādhikathāya bhikkhū samassāsetvā, atha yaṁ taṁ tatiyapārājikapaññattiyā nidānañceva pakaraṇañca uppannaṁ bhikkhūnaṁ aññamaññaṁ jīvitā voropanaṁ, etasmiṁ nidāne etasmiṁ pakaraṇe bhikkhusaṁghaṁ sannipātetvā paṭipucchitvā vigarahitvā ca yasmā tattha attanā attānaṁ jīvitā voropanaṁ, migalaṇḍikena ca voropāpanaṁ pārājikavatthu na hoti, tasmā taṁ ṭhapetvā pārājikassa vatthubhūtaṁ aññamaññaṁ jīvitā voropanameva gahetvā pārājikaṁ paññapento **"yo pana bhikkhu sañcicca manussaviggahan"**ti-ādimāha. Ariyapuggalamissakattā panettha "moghapurisā"ti avatvā **"te bhikkhū"**ti vuttaṁ.

Evaṁ mūlacchejjavasena daḷhaṁ katvā tatiyapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya maraṇavaṇṇasaṁvaṇṇanavatthu udapādi, tassuppattidīpanatthaṁ **"evañcidaṁ Bhagavatā"**ti-ādi vuttaṁ.

168. Tattha **paṭibaddhacittā**ti chandarāgena paṭibaddhacittā, sārattā apekkhavantoti attho. **Maraṇavaṇṇaṁ saṁvaṇṇemā**ti jīvite ādīnavaṁ dassetvā maraṇassa guṇaṁ vaṇṇema, ānisaṁsaṁ dassemāti. **Katakalyāṇo**ti-ādīsu ayaṁ padattho—kalyāṇaṁ sucikammaṁ kataṁ tayāti tvaṁ kho asi **katakalyāṇo.** Tathā kusalaṁ anavajjakammaṁ kataṁ tayāti **katakusalo.** Maraṇakāle sampatte yā sattānaṁ uppajjati bhayasaṅkhātā bhīrutā, tato tāyanaṁ rakkhaṇakammaṁ kataṁ tayāti **katabhīruttāṇo.** Pāpaṁ lāmakakammaṁ akataṁ tayāti **akatapāpo.** Luddaṁ dāruṇaṁ dussīlyakammaṁ akataṁ tayāti **akataluddo.** Kibbisaṁ sāhasikakammaṁ lobhādikilesussadaṁ akataṁ tayāti **akatakibbiso.** Kasmā idaṁ vuccati, yasmā sabbappakārampi kataṁ tayā kalyāṇaṁ, akataṁ tayā pāpaṁ, tena taṁ vadāma "kiṁ tuyhaṁ iminā rogābhibhūtattā lāmakena pāpakena dukkhabahulattā dujjīvitena"[1]. **Mataṁ te jīvitā seyyo**ti tava maraṇaṁ jīvitā sundarataraṁ. Kasmā? Yasmā ito tvaṁ kālaṅkato katakālo hutvā kālaṁ katvā, maritvāti attho. Kāyassa bhedā -pa- upapajjissasi. Evaṁ upapanno ca tattha dibbehi

1. Dukkhena jīvitena. (Syā, Ka)

devaloke uppannehi pañcahi kāmaguṇehi manāpiyarūpādikehi pañcahi vatthukāmakoṭṭhāsehi samappito samaṅgībhūto paricarissasi, sampayutto samodhānagato hutvā ito cito ca carissasi vicarissasi, abhiramissasi vāti[1] attho.

169. **Asappāyānī**ti ahitāni avuḍḍhikarāni yāni khippameva jīvitakkhayaṁ pāpenti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. **Sañciccā**ti ayaṁ "sañcicca manussaviggahan"ti mātikāya vuttassa sañciccapadassa uddhāro. Tattha **san**ti upasaggo, tena saddhiṁ ussukkavacanametaṁ sañciccāti, tassa sañcetetvā suṭṭhu cetetvāti attho. Yasmā pana yo sañcicca voropeti, so jānanto sañjānanto hoti, tañcassa voropanaṁ cecca abhivitaritvā vītikkamo hoti. Tasmā byañjane ādaraṁ akatvā atthameva dassetuṁ **"jānanto sañjānanto cecca abhivitaritvā vītikkamo"**ti evamassa padabhājanaṁ vuttaṁ. Tattha **jānanto**ti "pāṇo"ti jānanto. **Sañjānanto**ti "jīvitā voropemī"ti sañjānanto, teneva pāṇajānanākārena saddhiṁ jānantoti attho. **Ceccā**ti vadhakacetanāvasena cetetvā pakappetvā. **Abhivitaritvā**ti upakkamavasena maddanto nirāsaṅkacittaṁ pesetvā. **Vītikkamo**ti evaṁ pavattassa yo vītikkamo, ayaṁ sañciccasaddassa sikhāppatto atthoti vuttaṁ hoti.

Idāni "manussaviggahaṁ jīvitā voropeyyā"ti ettha vuttaṁ manussattabhāvaṁ ādito paṭṭhāya dassetuṁ **"manussaviggaho nāmā"**ti-ādimāha. Tattha gabbhaseyyakānaṁ vasena sabbasukhuma-attabhāvadassanatthaṁ **"yaṁ mātukucchismin"**ti vuttaṁ. **Paṭhamaṁ cittan**ti paṭisandhicittaṁ. **Uppannan**ti jātaṁ. **Paṭhamaṁ viññāṇaṁ pātubhūtan**ti idaṁ tasseva vevacanaṁ. "Mātukucchismiṁ paṭhamaṁ cittan"ti vacanena cettha sakalāpi pañcavokārapaṭisandhi dassitā hoti, tasmā tañca paṭhamaṁ cittaṁ, taṁsampayuttā ca tayo arūpakkhandhā tena saha nibbattañca kalalarūpanti ayaṁ sabbapaṭhamo manussaviggaho. Tattha **kālalarūpan**ti itthipurisānaṁ

---

1. Vicarissasi viharissasi abhiramissasi cāti (Sī), carissasi viharissasi abhiramissasi vāti (Syā)

kāyavatthubhāvadasakavasena samatiṁsa rūpāni, napuṁsakānaṁ kāyavatthudasakavasena vīsati. Tattha itthipurisānaṁ kalalarūpaṁ jāti-uṇṇāya ekena aṁsunā uddhaṭatelabindumattaṁ hoti acchaṁ vippasannaṁ. Vuttañhetaṁ **Aṭṭhakathāyaṁ**—

"Tilatelassa yathā bindu, sappimaṇḍo anāvilo.
Evaṁvaṇṇappaṭibhāgaṁ, 'kalalan'ti pavuccatī"ti *.

Evaṁ parittakaṁ vatthuṁ ādiṁ katvā pakatiyā vīsavassasatāyukassa[1] sattassa yāva maraṇakālā etthantare anupubbena vuḍḍhippatto attabhāvo, eso manussaviggaho nāma.

Jīvitā voropeyyāti kalalakālepi tāpanamaddanehi vā bhesajjasampadānena vā tato vā uddhampi tadanurūpena upakkamena jīvitā viyojeyyāti attho. Yasmā pana jīvitā voropanaṁ nāma atthato jīvitindriyupacchedanameva hoti, tasmā etassa padabhājane **"jīvitindriyaṁ upacchindati uparodheti santatiṁ vikopetī"**ti vuttaṁ. Tattha jīvitindriyassa paveṇighaṭanaṁ upacchindanto, uparodhento ca jīvitindriyaṁ upacchindati uparodhetīti vuccati, svāyamattho "santatiṁ vikopetī"tipadena dassito. **Vikopetī**ti viyojeti.

Tattha duvidhaṁ jīvitindriyaṁ rūpajīvitindriyaṁ, arūpajīvitindriyañca. Tesu arūpajīvitindriye upakkamo natthi, taṁ voropetuṁ na sakkā. Rūpajīvitindriye pana atthi, taṁ voropetuṁ sakkā. Taṁ pana voropento arūpajīvitindriyampi voropeti. Teneva hi saddhiṁ taṁ nirujjhati tadāyattavuttito. Taṁ pana voropento kiṁ atītaṁ voropeti, anāgataṁ, paccuppannanti? Neva atītaṁ, na anāgataṁ, tesu hi ekaṁ niruddhaṁ ekaṁ anuppannanti ubhayampi asantaṁ, asantattā upakkamo natthi, upakkamassa natthitāya ekampi voropetuṁ na sakkā. Vuttampi cetaṁ—

"Atīte cittakkhaṇe jīvittha, na jīvati, na jīvissati. Anāgate cittakkhaṇe jīvissati, na jīvittha, na jīvati. Paccuppanne cittakkhaṇe jīvati, na jīvittha, na jīvissatī"ti[2].

* Abhi-Ṭṭha 2. 21; Saṁ-Ṭṭha 1. 274 piṭṭhesu.
1. Vīsaṁvassasatāyukassa (Sī)
2. Khu 7. 32 piṭṭhe.

Tasmā yattha jīvati, tattha upakkamo yuttoti paccuppannaṁ voropeti.

Paccuppannañca nāmetaṁ khaṇapaccuppannaṁ, santatipaccuppannaṁ, addhāpaccuppannanti tividhaṁ. Tattha **khaṇapaccuppannaṁ** nāma uppādajarābhaṅgasamaṅgi, taṁ voropetuṁ na sakkā. Kasmā? Sayameva nirujjhanato. **Santatipaccuppannaṁ** nāma sattaṭṭhajavanavāramattaṁ sabhāgasantativasena pavattitvā nirujjhanakaṁ, yāva vā[1] uṇhato āgantvā ovarakaṁ pavisitvā nisinnassa andhakāraṁ hoti, sītato vā āgantvā ovarake nisinnassa yāva visabhāga-utupātubhāvena purimako utu nappaṭippassambhati, etthantare santatipaccuppannanti vuccati. Paṭisandhito pana yāva cuti, etaṁ **addhāpaccuppannaṁ** nāma. Tadubhayampi voropetuṁ sakkā. Kathaṁ? Tasmiñhi upakkame kate laddhupakkamaṁ jīvitanavakaṁ nirujjhamānaṁ dubbalassa parihīnavegassa santānassa paccayo hoti, tato santatipaccuppannaṁ vā addhāpaccuppannaṁ vā yathāparicchinnaṁ kālaṁ apatvā antarāva nirujjhati. Evaṁ tadubhayampi voropetuṁ sakkā, tasmā tadeva sandhāya "santatiṁ vikopetī"ti idaṁ vuttanti veditabbaṁ.

Imassa panatthassa āvibhāvatthaṁ pāṇo veditabbo, pāṇātipāto veditabbo, pāṇātipātī veditabbo, pāṇātipātassa payogo veditabbo. Tattha **pāṇo**ti vohārato satto paramatthato jīvitindriyaṁ. Jīvitindriyañhi atipātento "pāṇaṁ atipātetī"ti vuccati, taṁ vuttappakārameva. **Pāṇātipāto**ti yāya cetanāya jīvitindriyupacchedakaṁ payogaṁ samuṭṭhāpeti, sā vadhakacetanā "pāṇātipāto"ti vuccati. **Pāṇātipātī**ti vuttacetanāsamaṅgī puggalo daṭṭhabbo. **Pāṇātipātassa payogo**ti pāṇātipātassa cha payogā sāhatthiko āṇattiko nissaggiyo thāvaro vijjāmayo iddhimayoti.

Tattha **sāhatthiko**ti sayaṁ mārentassa kāyena vā kāyappaṭibaddhena vā paharaṇaṁ. **Āṇattiko**ti aññaṁ āṇāpentassa evaṁ vijjhitvā vā paharitvā vā mārehīti āṇāpanaṁ. **Nissaggiyo**ti dūre ṭhitaṁ māretukāmassa kāyena vā kāyappaṭibaddhena vā ususattiyantapāsāṇādīnaṁ nissajjanaṁ. **Thāvaro**ti asañcārimena upakaraṇena māretukāmassa opāta-apassena-upanikkhipanaṁ bhesajjasaṁvidhānaṁ. Te cattāropi parato **Pāḷivaṇṇanāyameva** vitthārato āvibhavissanti.

---

1. Yāvatā (Sī, Syā)

Vijjāmaya-iddhimayā pana Pāḷiyaṁ anāgatā, te evaṁ veditabbā. Saṅkhepato hi māraṇatthaṁ vijjāparijappanaṁ **vijjāmayo** payogo, **Aṭṭhakathāsu** pana "katamo vijjāmayo payogo. Āthabbaṇikā āthabbaṇaṁ payojenti, nagare vā ruddhe, saṅgāme vā paccupaṭṭhite paṭisenāya paccatthikesu paccāmittesu ītiṁ uppādenti, upaddavaṁ uppādenti, rogaṁ uppādenti, pajjarakaṁ uppādenti, sūcikaṁ karonti, visūcikaṁ karonti, pakkhandiyaṁ karonti. Evaṁ āthabbaṇikā āthabbaṇaṁ payojenti. Vijjādharā vijjaṁ parivattetvā nagare vā ruddhe -pa- pakkhandiyaṁ karontī"ti evaṁ vijjāmayaṁ payogaṁ dassetvā āthabbaṇikehi ca vijjādharehi ca māritānaṁ bahūni vatthūni vuttāni, kiṁ tehi. Idañhettha lakkhaṇaṁ māraṇāya vijjāparijappanaṁ vijjāmayo payogoti.

Kammavipākajāya iddhiyā payojanaṁ **iddhimayo** payogo. Kammavipākajiddhi ca nāmesā nāgānaṁ nāgiddhi, supaṇṇānaṁ supaṇṇiddhi, yakkhānaṁ yakkhiddhi, devānaṁ deviddhi, rājūnaṁ rājiddhīti bahuvidhā. Tattha diṭṭhadaṭṭhaphuṭṭhavisānaṁ nāgānaṁ disvā ḍaṁsitvā phusitvā ca parūpaghātakaraṇe **nāgiddhi** veditabbā. Supaṇṇānaṁ mahāsamuddato dvattibyāmasatappamāṇanāguddharaṇe **supaṇṇiddhi** veditabbā. Yakkhā pana neva āgacchantā na paharantā dissanti, tehi pahaṭasattā pana tasmiṁyeva ṭhāne maranti, tatra nesaṁ **yakkhiddhi** daṭṭhabbā. Vessavaṇassa sotāpannakālato pubbe nayanāvudhena olokitakumbhaṇḍānaṁ maraṇe, aññesañca devānaṁ yathāsakaṁ iddhānubhāve **deviddhi** veditabbā. Rañño cakkavattissa saparisassa ākāsagamanādīsu, Asokassa heṭṭhā upari ca yojane āṇāpavattanādīsu, Piturañño ca Sīhaḷanarindassa dāṭhākoṭanena Cūḷasumanakuṭumbiyassa maraṇe **rājiddhi** daṭṭhabbāti.

Keci pana—"puna caparaṁ bhikkhave samaṇo vā brāhmaṇo vā iddhimā cetovasippatto aññissā kucchigataṁ gabbhaṁ pāpakena manasā anupekkhitā[1] hoti 'aho vatāyaṁ kucchigato gabbho[2] na sotthinā abhinikkhameyyā'ti. Evampi bhikkhave kulumbassa upaghāto hotī"ti—ādikāni suttāni dassetvā bhāvanāmayiddhiyāpi parūpaghātakammaṁ vadanti, saha parūpaghātakaraṇena ca ādittagharūpari

1. Anupekkhako (Abhi-Ṭṭha 1. 133 piṭṭhe.)
2. Aho vata yaṁ taṁ kucchigataṁ gabbhaṁ (sabbattha)

khittassa udakaghaṭassa bhedanamiva iddhivināsañca icchanti, taṁ tesaṁ icchāmattameva. Kasmā? Yasmā kusalavedanāvitakkaparittattikehi na sameti. Kathaṁ? Ayañhi bhāvanāmayiddhi nāma kusalattike kusalā ceva abyākatā ca, pāṇātipāto akusalo. Vedanāttike adukkhamasukhasampayuttā, pāṇātipāto dukkhasampayutto. Vitakkattike avitakkāvicārā, pāṇātipāto savitakkasavicāro. Parittattike mahaggatā, pāṇātipāto parittoti.

Satthahārakaṁ vāssa pariyeseyyāti ettha haratīti **hārakaṁ.** Kiṁ harati? Jīvitaṁ. Atha vā haritabbanti hārakaṁ, upanikkhipitabbanti attho. Satthañca taṁ hārakañcāti **satthahārakaṁ. Assā**ti manussaviggahassa. **Pariyeseyyā**ti yathā labhati, tathā kareyya, upanikkhipeyyāti attho. Etena thāvarappayogaṁ dasseti. Itarathā hi pariyiṭṭhamatteneva pārājiko bhaveyya, na cetaṁ yuttaṁ. **Pāḷiyaṁ** pana sabbaṁ byañjanaṁ anādiyitvā yaṁ ettha thāvarappayogasaṅgahitaṁ satthaṁ, tadeva dassetuṁ **"asiṁ vā -pa- rajjuṁ vā"**ti padabhājanaṁ vuttaṁ.

Tattha **satthan**ti vuttāvasesaṁ yaṁkiñci samukhaṁ veditabbaṁ. Laguḷapāsāṇavisarajjūnañca jīvitavināsanabhāvato satthasaṅgaho veditabbo. **Maraṇavaṇṇaṁ vā**ti ettha yasmā "kiṁ tuyhiminā pāpakena dujjīvitena, yo tvaṁ na labhasi paṇītāni bhojanāni bhuñjitun"ti-ādinā nayena jīvite ādīnavaṁ dassentopi, "tvaṁ khosi upāsaka katakalyāṇo -pa- akataṁ tayā pāpaṁ, mataṁ te jīvitā seyyo, ito tvaṁ kālaṅkato[1] paricarissasi accharāparivuto Nandanavane sukhappatto viharissasī"ti-ādinā nayena maraṇe vaṇṇaṁ bhaṇantopi maraṇavaṇṇameva saṁvaṇṇeti. Tasmā dvidhā bhinditvā padabhājanaṁ vuttaṁ **"jīvite ādīnavaṁ dasseti, maraṇe vaṇṇaṁ bhaṇatī"**ti.

Maraṇāya vā samādapeyyāti maraṇatthāya[2] upāyaṁ gāhāpeyya. **Satthaṁ vā āharā**ti-ādīsu ca yampi na vuttaṁ "sobbhe vā narake vā papāte vā papatā"ti-ādi, taṁ sabbaṁ parato vuttanayattā atthato vuttamevāti veditabbaṁ. Na hi sakkā sabbaṁ sarūpeneva vattuṁ.

---

1. Kālakato (Sī, Syā) 2. Maraṇatthāya vā (Sī)

Iti cittamanoti iticitto itimano, "mataṁ te jīvitā seyyo"ti ettha vuttamaraṇacitto maraṇamanoti attho. Yasmā panettha mano cittasaddassa[1] atthadīpanatthaṁ vutto, atthato panetaṁ ubhayampi ekameva, tasmā tassa atthato abhedaṁ dassetuṁ **"yaṁ cittaṁ taṁ mano, yaṁ mano taṁ cittan"**ti vuttaṁ. Itisaddaṁ pana uddharitvāpi na tāva attho vutto. **Cittasaṅkappo**ti imasmiṁ pade adhikāravasena itisaddo āharitabbo. Idañhi "Iti cittasaṅkappo"ti evaṁ avuttampi adhikārato vuttameva hotīti veditabbaṁ. Tathā hissa tameva atthaṁ dassento **"maraṇasaññī"**ti-ādimāha. Yasmā cettha "saṅkappo"ti nayidaṁ vitakkassa nāmaṁ, atha kho saṁvidahanamattassetaṁ adhivacanaṁ. Tañca saṁvidahanaṁ imasmiṁ atthe saññācetanādhippāyehi saṅgahaṁ gacchati. Tasmā citto nānappakārako saṅkappo assāti cittasaṅkappoti evamattho daṭṭhabbo. Tathā hissa padabhājanampi saññācetanādhippāyavasena vuttaṁ. Ettha ca **adhippāyo**ti vitakko veditabbo.

Uccāvacehi ākārehīti mahantāmahantehi upāyehi. Tattha maraṇavaṇṇasaṁvaṇṇane tāva jīvite ādīnavadassanavasena avacākāratā, maraṇe vaṇṇabhaṇanavasena uccākāratā veditabbā. Samādapane pana muṭṭhijāṇunipphoṭanādīhi maraṇasamādapanavasena uccākāratā, ekato bhuñjantassa nakhe visaṁ pakkhipitvā maraṇādisamādapanavasena avacākāratā veditabbā.

Sobbhe vā narake vā papāte vāti ettha **sobbho** nāma samantato chinnataṭo gambhīro āvāṭo. **Narako** nāma tattha tattha phalantiyā bhūmiyā sayameva nibbattā mahādarī, yattha hatthīpi patanti corāpi nilīnā tiṭṭhanti. **Papāto**ti pabbatantare vā thalantare vā ekato chinno hoti. **Purime upādāyā**ti methunaṁ dhammaṁ paṭisevitvā adinnañca ādiyitvā pārājikaṁ āpattiṁ āpanne puggale upādāya. Sesaṁ pubbe vuttanayattā, uttānatthattā ca pākaṭamevāti.

174. Evaṁ uddiṭṭhasikkhāpadaṁ padānukkamena vibhajitvā idāni yasmā heṭṭhā padabhājanīyamhi saṅkhepeneva manussaviggahapārājikaṁ dassitaṁ, na vitthārena āpattiṁ āropetvā tanti ṭhapitā. Saṅkhepadassite ca atthe na

---

1. Cittassa (Sī, Syā)

sabbākāreneva bhikkhūnayaṁ gahetuṁ sakkonti, anāgate ca pāpapuggalānampi okāso hoti. Tasmā bhikkhūnañca sabbākārena nayaggahaṇatthaṁ, anāgate ca pāpapuggalānaṁ okāsapaṭibāhanatthaṁ puna **"sāmaṁ, adhiṭṭhāyā"**ti-ādinā nayena mātikaṁ ṭhapetvā vitthārato manussaviggahapārājikaṁ dassento **"sāmanti sayaṁ hanatī"**ti-ādimāha.

Tatrāyaṁ anuttānapadavaṇṇanāya saddhiṁ vinicchayakathā. **Kāyenā**ti hatthena vā pādena vā muṭṭhinā vā jāṇunā vā yena kenaci aṅgapaccaṅgena. **Kāyapaṭibaddhenā**ti kāyato amocitena asi-ādinā paharaṇena. **Nissaggiyenā**ti kāyato ca kāyapaṭibaddhato ca mocitena ususatti-ādinā. Ettāvatā sāhatthiko ca[1] nissaggiyo cāti dve payogā vuttā honti.

Tattha ekameko uddissānuddissabhedato duvidho. Tattha uddesike yaṁ uddissa paharati, tasseva maraṇena kammunā bajjhati. "Yo koci maratū"ti evaṁ anuddesike[2] pahārappaccayā yassa kassaci maraṇena kammunā bajjhati. Ubhayathāpi ca paharitamatte vā maratu, pacchā vā teneva rogena, paharitamatteyeva kammunā bajjhati. Maraṇādhippāyena ca pahāraṁ datvā tena amatassa puna aññacittena pahāre dinne pacchāpi yadi paṭhamappahāreneva marati, tadā eva kammunā baddho. Atha dutiyappahārena marati, natthi pāṇātipāto. Ubhayehi matepi paṭhamappahāreneva kammunā baddho. Ubhayehi amate nevatthi pāṇātipāto. Esa nayo bahūhipi ekassa pahāre dinne. Tatrāpi hi yassa pahārena marati, tasseva kammunā baddho hotīti.

Kammāpattibyattibhāvatthañcettha **eḷakacatukkampi** veditabbaṁ. Yo hi eḷakaṁ ekasmiṁ ṭhāne nipannaṁ upadhāreti "rattiṁ āgantvā vadhissāmī"ti. Eḷakassa ca nipannokāse tassa mātā vā pitā vā arahā vā paṇḍukāsāvaṁ pārupitvā nipanno hoti. So rattibhāge āgantvā "eḷakaṁ māremī"ti mātaraṁ vā pitaraṁ vā arahantaṁ vā māreti. "Imaṁ vatthuṁ māremī"ti cetanāya atthibhāvato ghātako ca hoti, anantariyakammañca phusati, pārājikañca āpajjati. Añño koci āgantuko nipanno

---

1. Sāhatthiyo ca (Ka)
2. Anuddisike (Syā)

hoti, "eḷakaṁ māremī"ti taṁ māreti, ghātako ca hoti, pārājikañca āpajjati, ānantariyaṁ na phusati. Yakkho vā peto vā nipanno hoti, "eḷakaṁ māremī"ti taṁ[1] māreti, ghātakova hoti, na cānantariyaṁ phusati, na ca pārājikaṁ āpajjati, thullaccayaṁ pana hoti. Añño koci nipanno natthi, eḷakova hoti, taṁ māreti. Ghātako ca hoti, pācittiyañca āpajjati. "Mātāpitu-arahantānaṁ aññataraṁ māremī"ti tesaṁyeva aññataraṁ māreti, ghātako ca hoti, ānantariyañca phusati, pārājikañca āpajjati. "Tesaṁ[2] aññataraṁ māressāmī"ti aññaṁ āgantukaṁ māreti, yakkhaṁ vā petaṁ vā māreti, eḷakaṁ vā māreti, pubbe vuttanayena veditabbaṁ. Idha pana cetanā dāruṇā hotīti.

Aññānipi ettha **palālapuñjādivatthūni** veditabbāni—yo hi "lohitakaṁ asiṁ vā sattiṁ vā puñchissāmī"ti palālapuñje pavesento tattha nipannaṁ mātaraṁ vā pitaraṁ vā arahantaṁ vā āgantukapurisaṁ vā yakkhaṁ vā petaṁ vā tiracchānagataṁ vā māreti. Vohāravasena ghātakoti vuccati, vadhakacetanāya pana abhāvato neva kammaṁ phusati, na āpattiṁ āpajjati. Yo pana evaṁ pavesento sarīrasamphassaṁ sallakkhetvā "satto maññe abbhantaragato maratū"ti pavesetvā māreti, tassa tesaṁ vatthūnaṁ anurūpena kammabaddho ca āpatti ca veditabbā. Esa nayo tattha nidahanatthaṁ pavesentassāpi vanappagumbādīsu khipantassāpi.

Yopi "coraṁ māremī"ti coravesena gacchantaṁ pitaraṁ māreti, ānantariyañca phusati, pārājiko ca hoti. Yo pana parasenāya aññañca yodhaṁ, pitarañca kammaṁ karonte disvā yodhassa usuṁ khipati, "etaṁ vijjhitvā mama pitaraṁ vijjhissatī"ti, yathādhippāyaṁ gate pitughātako hoti. "Yodhe viddhe mama pitā palāyissatī"ti khipati, usu ayathādhippāyaṁ gantvā pitaraṁ māreti, vohāravasena pitughātakoti vuccati, ānantariyaṁ pana natthīti.

Adhiṭṭhahitvāti samīpe ṭhatvā. **Āṇāpetī**ti uddissa vā anuddissa vā āṇāpeti. Tattha parasenāya paccupaṭṭhitāya anuddisseva "evaṁ

---

1. Te (Ka)
2. Tesaṁyeva (Sī, Syā)

vijjha, evaṁ pahara, evaṁ ghātehī"ti āṇatte yattake āṇatto ghāteti, tattakā ubhinnaṁ pāṇātipātā. Sace tattha āṇāpakassa mātāpitaro honti, ānantariyampi phusati. Sace āṇattasseva mātāpitaro, sova ānantariyaṁ phusati. Sace arahā hoti, ubhopi ānantariyaṁ phusanti. Uddisitvā pana "etaṁ dīghaṁ, rassaṁ, rattakañcukaṁ, nilakañcukaṁ, hatthikkhandhe nisinnaṁ, majjhe nisinnaṁ vijjha, pahara, ghātehī"ti āṇatte sace so tameva ghāteti, ubhinnampi pāṇātipāto, ānantariyavatthumhi ca ānantariyaṁ. Sace aññaṁ māreti, āṇāpakassa natthi pāṇātipāto. Etena āṇattiko payogo vutto hoti, tattha—

Vatthuṁ kālañca okāsaṁ, āvudhaṁ iriyāpathaṁ.
Tulayitvā pañca ṭhānāni, dhāreyyatthaṁ vicakkhaṇo.

Aparo nayo—

Vatthu kālo ca okāso, āvudhaṁ iriyāpatho.
Kiriyāvisesoti ime, cha āṇattiniyāmakā.

Tattha **vatthū**ti māretabbo satto. **Kālo**ti pubbaṇhasāyanhādikālo ca yobbanathāvariyādikālo ca[1]. **Okāso**ti gāmo vā vanaṁ vā gehadvāraṁ vā gehamajjhaṁ vā rathikā vā siṅghāṭakaṁ vāti evamādi. **Āvudhan**ti asi vā usu vā satti vāti evamādi. **Iriyāpatho**ti māretabbassa gamanaṁ vā nisajjā vāti evamādi. **Kiriyāviseso**ti vijjhanaṁ vā chedanaṁ vā bhedanaṁ vā saṅkhamuṇḍakaṁ vāti evamādi.

Yadi hi vatthuṁ visaṁvādetvā "yaṁ mārehī"ti āṇatto, tato aññaṁ māreti. "Purato paharitvā mārehī"ti vā āṇatto pacchato vā passato vā aññasmiṁ vā padese paharitvā māreti. Āṇāpakassa natthi kammabaddho, āṇattasseva kammabaddho. Atha vatthuṁ avisaṁvādetvā yathāṇattiyā māreti, āṇāpakassa āṇattikkhaṇe, āṇattassa ca māraṇakkhaṇeti ubhayesampi kammabaddho. Vatthuvisesena panettha kammaviseso ca āpattiviseso ca hotīti. Evaṁ tāva vatthumhi saṅketavisaṅketatā veditabbā.

---

1. Yobbanathāmaviriyādikālo ca (Sī, Syā)

Kāle pana yo "ajja sve"ti aniyametvā "pubbaṇhe mārehī"ti āṇatto yadā kadāci pubbaṇhe māreti, natthi visaṅketo. Yo pana "ajja pubbaṇhe"ti vutto majjhanhe vā sāyanhe vā sve vā pubbaṇhe māreti, visaṅketo hoti, āṇāpakassa natthi kammabaddho. Pubbaṇhe māretuṁ vāyamantassa majjhanhe jātepi eseva nayo. Etena nayena sabbakālappabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Okāsepi yo "etaṁ gāme ṭhitaṁ mārehī"ti aniyametvā āṇatto taṁ yattha katthaci māreti, natthi visaṅketo. Yo pana "gāmeyevā"ti niyametvā āṇatto vane māreti, tathā "vane"ti āṇatto gāme māreti. "Antogehadvāre"ti āṇatto gehamajjhe māreti, visaṅketo. Etena nayena sabbokāsabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Āvudhepi yo "asinā vā usunā vā"ti aniyametvā "āvudhena mārehī"ti āṇatto yena kenaci āvudhena māreti, natthi visaṅketo. Yo pana "asinā"ti vutto usunā, "iminā vā asinā"ti vutto aññena asinā māreti. Etasseva vā asissa "imāya dhārāya mārehī"ti vutto itarāya vā dhārāya, talena vā tuṇḍena vā tharunā vā māreti, visaṅketo. Etena nayena sabba-āvudhabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Iriyāpathe pana yo "etaṁ gacchantaṁ mārehī"ti vadati, āṇatto ca naṁ sace gacchantaṁ māreti, natthi visaṅketo. "Gacchantameva mārehī"ti vutto pana sace nisinnaṁ māreti. "Nisinnameva vā mārehī"ti vutto gacchantaṁ māreti, visaṅketo hoti. Etena nayena sabba-iriyāpathabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Kiriyāvisesepi yo "vijjhitvā mārehī"ti vutto vijjhitvāva māreti, natthi visaṅketo. Yo pana "vijjhitvā mārehī"ti vutto chinditvā māreti, visaṅketo. Etena nayena sabbakiriyāvisesabhedesu saṅketavisaṅketatā veditabbā.

Yo pana liṅgavasena "dīghaṁ, rassaṁ, kāḷaṁ, odātaṁ, kisaṁ, thūlaṁ mārehī"ti aniyametvā āṇāpeti, āṇatto ca yaṁkiñci

tādisaṁ māreti, natthi visaṅketo[1], ubhinnaṁ pārājikaṁ. Atha pana so attānaṁ sandhāya āṇāpeti, āṇatto ca "ayameva īdiso"ti āṇāpakameva māreti, āṇāpakassa dukkaṭaṁ, vadhakassa pārājikaṁ. Āṇāpako attānaṁ sandhāya āṇāpeti, itaro aññaṁ tādisaṁ māreti, āṇāpako muccati, vadhakasseva pārājikaṁ. Kasmā? Okāsassa aniyamitattā. Sace pana attānaṁ sandhāya āṇāpentopi okāsaṁ niyameti "asukasmiṁ nāma rattiṭṭhāne vā divāṭṭhāne vā therāsane vā navāsane vā majjhimāsane vā nisinnaṁ evarūpaṁ nāma mārehī"ti. Tattha ca añño nisinno hoti, sace āṇatto taṁ māreti, neva vadhako muccati na āṇāpako. Kasmā? Okāsassa niyamitattā. Sace pana niyamitokāsato aññatra māreti, āṇāpako muccatīti ayaṁ nayo **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** suṭṭhu daḷhaṁ katvā vutto. Tasmā ettha na anādariyaṁ kātabbanti.

"Adhiṭṭhāyā"ti mātikāvasena āṇattikapayogakathā niṭṭhitā.

Idāni ye **dūtenā**ti imassa mātikāpadassa niddesadassanatthaṁ **"bhikkhu bhikkhuṁ āṇāpetī"**ti-ādayo cattāro vārā vuttā. Tesu **so taṁ maññamāno**ti so āṇatto yo āṇāpakena "itthannāmo"ti akkhāto, taṁ maññamāno tameva jīvitā voropeti, ubhinnaṁ pārājikaṁ. **Taṁ maññamāno aññan**ti "yaṁ jīvitā voropehī"ti vutto taṁ maññamāno aññaṁ tādisaṁ jīvitā voropeti, mūlaṭṭhassa anāpatti. **Aññaṁ maññamāno tan**ti yo āṇāpakena vutto, tassa balavasahāyaṁ samīpe ṭhitaṁ disvā "imassa balenāyaṁ gajjati[2], imaṁ tāva jīvitā voropemī"ti paharanto itarameva parivattitvā tasmiṁ ṭhāne ṭhitaṁ "sahāyo"ti maññamāno jīvitā voropeti, ubhinnaṁ pārājikaṁ. **Aññaṁ maññamāno aññan**ti purimanayeneva "imaṁ tāvassa sahāyaṁ jīvitā voropemī"ti sahāyameva voropeti, tasseva pārājikaṁ.

Dūtaparamparāpadassa niddesavāre **itthannāmassa pāvadā**ti-ādīsu eko ācariyo tayo Buddharakkhitadhammarakkhitasaṁgharakkhitanāmakā

---

1. Visaṅketoti (Ka)
2. Gacchati (Sī), tajjati (Syā)

antevāsikā daṭṭhabbā. Tattha **bhikkhu bhikkhuṁ āṇāpetī**ti ācariyo kañci puggalaṁ mārāpetukāmo tamatthaṁ ācikkhitvā Buddharakkhitaṁ āṇāpeti. **Itthannāmassa pāvadā**ti gaccha tvaṁ Buddharakkhita etamatthaṁ Dhammarakkhitassa pāvada. **Itthannāmo itthannāmassa pāvadatū**ti Dhammarakkhitopi Saṁgharakkhitassa pāvadatu. **Itthannāmo itthannāmaṁ jīvitā voropetū**ti evaṁ tayā āṇattena Dhammarakkhitena āṇatto Saṁgharakkhito itthannāmaṁ puggalaṁ jīvitā voropetu, so hi amhesu vīrajātiko paṭibalo imasmiṁ kammeti. **Āpatti dukkaṭassā**ti evaṁ āṇāpentassa ācariyassa tāva dukkaṭaṁ. **So itarassa ārocetī**ti Buddharakkhito Dhammarakkhitassa, Dhammarakkhito ca Saṁgharakkhitassa "amhākaṁ ācariyo evaṁ vadati 'itthannāmaṁ kira jīvitā voropehi, tvaṁ kira amhesu vīrapuriso'ti" āroceti, evaṁ tesampi dukkaṭaṁ. **Vadhako paṭiggaṇhātī**ti "sādhu voropessāmī"ti Saṁgharakkhito sampaṭicchati. **Mūlaṭṭhassa āpatti thullaccayassā**ti Saṁgharakkhitena paṭiggahitamatte ācariyassa thullaccayaṁ. Mahājano hi tena pāpe niyojitoti. **So tan**ti so ce Saṁgharakkhito taṁ puggalaṁ jīvitā voropeti, sabbesaṁ catunnampi janānaṁ pārājikaṁ. Na kevalañca catunnaṁ, etenūpāyena visaṅketaṁ akatvā paramparāya āṇāpentaṁ samaṇasataṁ samaṇasahassaṁ vā hotu sabbesaṁ pārājikameva.

Visakkiyadūtapadaniddese **so aññaṁ āṇāpetī**ti so ācariyena āṇatto Buddharakkhito Dhammarakkhitaṁ adisvā vā avattukāmo vā hutvā Saṁgharakkhitameva upasaṅkamitvā "amhākaṁ ācariyo evamāha 'itthannāmaṁ kira jīvitā voropehī'ti" visaṅketaṁ karonto āṇāpeti. Visaṅketakaraṇeneva hi esa **"visakkiyadūto"**ti vuccati. **Āpatti dukkaṭassā**ti āṇattiyā tāva Buddharakkhitassa dukkaṭaṁ. **Paṭiggaṇhāti āpatti dukkaṭassā**ti Saṁgharakkhitena sampaṭicchite mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti veditabbaṁ. Evaṁ sante paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyā, sañcarittapaṭiggahaṇamaraṇābhinandanesupi ca āpatti hoti, maraṇapaṭiggahaṇe kathaṁ na siyā, tasmā paṭiggaṇhantassevetaṁ dukkaṭaṁ, tenevettha "mūlaṭṭhassā"ti na vuttaṁ. Purimanayepi cetaṁ paṭiggaṇhantassa veditabbameva, okāsābhāvena pana na vuttaṁ. Tasmā yo

yo paṭiggaṇhāti, tassa tassa tappaccayā āpattiyevāti ayamettha amhākaṁ khanti. Yathā cettha, evaṁ adinnādānepīti.

Sace pana so taṁ jīvitā voropeti, āṇāpakassa ca Buddharakkhitassa, voropakassa ca Saṁgharakkhitassāti ubhinnampi pārājikaṁ. Mūlaṭṭhassa pana ācariyassa visaṅketattā pārājikena anāpatti. Dhammarakkhitassa ajānanatāya sabbena sabbaṁ anāpatti. Buddharakkhito pana dvinnaṁ sotthibhāvaṁ katvā attanā naṭṭhoti.

Gatapaccāgatadūtaniddese **so gantvā puna paccāgacchatī**ti tassa jīvitā voropetabbassa samīpaṁ gantvā susaṁvihitārakkhattā taṁ jīvitā voropetuṁ asakkonto āgacchati. **Yadā sakkosi, tadā**ti kiṁ ajjeva mārito mārito hoti, gaccha, yadā sakkosi, tadā naṁ jīvitā voropehīti. **Āpatti dukkaṭassā**ti evaṁ puna āṇattiyāpi dukkaṭameva hoti. Sace pana so avassaṁ jīvitā voropetabbo hoti, atthasādhikacetanā[1] maggānantaraphalasadisā, tasmā ayaṁ āṇattikkhaṇeyeva pārājiko. Sacepi vadhako saṭṭhivassātikkamena taṁ vadhati[2], āṇāpako ca antarāva kālaṁ karoti, hīnāya vā āvattati, assamaṇova hutvā kālañca karissati, hīnāya vā āvattissati. Sace āṇāpako gihikāle mātaraṁ vā pitaraṁ vā arahantaṁ vā sandhāya evaṁ āṇāpetvā pabbajati, tasmiṁ pabbajite āṇatto taṁ māreti, āṇāpako gihikāleyeva mātughātako, pitughātako, arahantaghātako vā hoti, tasmā nevassa pabbajjā, na upasampadā ruhati. Sacepi māretabbapuggalo āṇattikkhaṇe puthujjano, yadā pana naṁ āṇatto māreti, tadā arahā hoti, āṇattato vā pahāraṁ labhitvā dukkhamūlikaṁ saddhaṁ nissāya vipassanto arahattaṁ patvā tenevābādhena kālaṁ karoti, āṇāpako āṇattikkhaṇeyeva arahantaghātako. Vadhako pana sabbattha upakkamakaraṇakkhaṇeyeva pārājikoti.

Idāni ye sabbesuyeva imesu dūtavasena vuttamātikāpadesu saṅketavisaṅketadassanatthaṁ vuttā tayo vārā, tesu paṭhamavāre tāva yasmā taṁ saṇikaṁ vā bhaṇanto tassa vā badhiratāya "mā

---

1. Atthasādhakacetanā (Ka) 2. Vadheti (Sī, Syā)

ghātehī"ti etaṁ vacanaṁ na sāveti, tasmā mūlaṭṭho na mutto. Dutiyavāre sāvitattā mutto. Tatiyavāre pana tena ca sāvitattā, itarena ca "sādhū"ti sampaṭicchitvā oratattā[1] ubhopi muttāti.

Dūtakathā niṭṭhitā.

175. Araho rahosaññīniddesādīsu **araho**ti sammukhe. **Raho**ti parammukhe. Tattha yo upaṭṭhānakāle veribhikkhumhi bhikkhūhi saddhiṁ āgantvā purato nisinneyeva andhakāradosena tassa āgatabhāvaṁ ajānanto "aho vata itthannāmo hato assa, corāpi nāma taṁ na hananti, sappo vā na ḍaṁsati, na satthaṁ vā visaṁ vā āharatī"ti tassa maraṇaṁ abhinandanto īdisāni vacanāni ullapati, ayaṁ **araho rahosaññī ullapati** nāma, sammukheva tasmiṁ parammukhasaññīti attho. Yo pana taṁ purato nisinnaṁ disvā puna upaṭṭhānaṁ katvā gatehi bhikkhūhi saddhiṁ gatepi tasmiṁ "idheva so nisinno"ti saññī hutvā purimanayeneva ullapati, ayaṁ **raho arahosaññī ullapati** nāma. Etenevupāyena araho arahosaññī ca raho rahosaññī ca veditabbo. Catunnampi ca etesaṁ vācāya vācāya dukkaṭanti veditabbaṁ.

Idāni maraṇavaṇṇasaṁvaṇṇanāya vibhāgadassanatthaṁ vuttesu pañcasu kāyena saṁvaṇṇanādimātikāniddesesu **kāyena vikāraṁ karotī**ti yathā so jānāti "satthaṁ vā āharitvā visaṁ vā khāditvā rajjuyā vā ubbandhitvā sobbhādīsu vā papatitvā yo marati, so kira dhanaṁ vā labhati, yasaṁ vā labhati, saggaṁ vā gacchatīti ayamattho etena vutto"ti, tathā hatthamuddādīhi dasseti. **Vācāya bhaṇatī**ti tamevatthaṁ vākyabhedaṁ katvā bhaṇati. Tatiyavāro ubhayavasena vutto. Sabbattha saṁvaṇṇanāya payoge payoge dukkaṭaṁ. Tassa dukkhuppattiyaṁ saṁvaṇṇakassa thullaccayaṁ. Yaṁ uddissa saṁvaṇṇanā katā, tasmiṁ mate saṁvaṇṇanakkhaṇeyeva saṁvaṇṇakassa pārājikaṁ. So taṁ na jānāti añño ñatvā "laddho vata me sukhuppatti-upāyo"ti tāya saṁvaṇṇanāya marati, anāpatti. Dvinnaṁ uddissa saṁvaṇṇanāya katāya eko ñatvā marati, pārājikaṁ. Dvepi maranti, pārājikañca akusalarāsi ca. Esa nayo sambahulesu.

1. Oramitattā (Syā)

Anuddissa[1] maraṇaṁ saṁvaṇṇento āhiṇḍati, yo yo taṁ saṁvaṇṇanaṁ ñatvā marati, sabbo tena mārito hoti.

Dūtena saṁvaṇṇanāyaṁ "asukaṁ nāma gehaṁ vā gāmaṁ vā gantvā itthannāmassa evaṁ[2] maraṇavaṇṇaṁ saṁvaṇṇehī"ti sāsane ārocitamatte dukkaṭaṁ. Yassatthāya pahito, tassa dukkhuppattiyā mūlaṭṭhassa thullaccayaṁ, maraṇena pārājikaṁ. Dūto "ñāto dāni ayaṁ saggamaggo"ti tassa anārocetvā attano ñātissa vā sālohitassa vā āroceti, tasmiṁ mate visaṅketo hoti, mūlaṭṭho muccati. Dūto tatheva cintetvā sayaṁ saṁvaṇṇanāya vuttaṁ katvā marati, visaṅketova. Anuddissa[3] pana sāsane ārocite yattakā dūtassa saṁvaṇṇanāya maranti, tattakā pāṇātipātā. Sace mātāpitaro maranti, ānantariyampi hoti.

176. Lekhāsaṁvaṇṇanāyaṁ **lekhaṁ chindatī**ti paṇṇe vā potthake vā akkharāni likhati "yo satthaṁ vā āharitvā papāte vā papatitvā aññehi vā aggippavesana-udakappavesanādīhi upāyehi marati, so idañcidañca labhatī"ti vā "tassa dhammo hotī"ti vāti, etthāpi dukkaṭathullaccayā[4] vuttanayeneva veditabbā. Uddissa likhite pana yaṁ uddissa likhitaṁ, tasseva maraṇena pārājikaṁ. Bahū uddissa likhite yattakā maranti, tattakā pāṇātipātā. Mātāpitūnaṁ maraṇena ānantariyaṁ. Anuddissa likhitepi eseva nayo. "Bahū marantī"ti vippaṭisāre uppanne taṁ potthakaṁ jhāpetvā vā, yathā vā akkharāni na paññāyanti, tathā katvā muccati. Sace so parassa potthako hoti uddissa[5] likhito vā hoti anuddissa likhito vā, gahitaṭṭhāne ṭhapetvā muccati. Sace mūlena kīto hoti, potthakassāmikānaṁ potthakaṁ, yesaṁ hatthato mūlaṁ gahitaṁ, tesaṁ mūlaṁ datvā muccati. Sace sambahulā "maraṇavaṇṇaṁ likhissāmā"ti ekajjhāsayā hutvā eko tālarukkhaṁ[6] ārohitvā paṇṇaṁ chindati, eko āharati, eko potthakaṁ karoti, eko likhati, eko sace kaṇṭakalekhā hoti, masiṁ makkheti. Masiṁ makkhetvā taṁ potthakaṁ sajjetvā

---

1. Anodissa (Ka) 2. Eva (Sī, Syā) 3. Anudissa (Syā)
4. Dukkaṭathullaccayapārājikā (Syā) 5. Odissa (Ka) 6. Rukkhaṁ (Ka)

sabbeva sabhāyaṁ vā āpaṇe vā yattha vā pana lekhādassanakotūhalakā bahū sannipatanti, tattha ṭhapenti. Taṁ vācetvā sacepi eko marati, sabbesaṁ pārājikaṁ. Sace bahukā maranti, vuttasadisova nayo. Vippaṭisāre pana uppanne taṁ potthakaṁ sacepi mañjūsāyaṁ gopenti, añño ca taṁ disvā nīharitvā puna bahūnaṁ dasseti, neva muccanti. Tiṭṭhatu mañjūsā, sacepi taṁ potthakaṁ nadiyaṁ vā samudde vā khipanti dhovanti vā, khaṇḍākhaṇḍaṁ vā chindanti, aggimhi vā jhāpenti, yāva saṅghaṭṭitepi duddhote vā dujjhāpite vā patte akkharāni paññāyanti, tāva na muccanti. Yathā pana akkharāni na paññāyanti, tatheva kate muccantīti.

Idāni thāvarapayogassa vibhāgadassanatthaṁ vuttesu opātādimātikāniddesesu **manussaṁ uddissa opātaṁ khanatī**ti itthannāmo patitvā marissatīti kañci manussaṁ uddisitvā yattha so ekako vicarati, tattha āvāṭaṁ khanati, khanantassa tāva sacepi jātapathaviyā[1] khanati, pāṇātipātassa payogattā payoge payoge dukkaṭaṁ. Yaṁ uddissa khanati, tassa dukkhuppattiyā thullaccayaṁ, maraṇena pārājikaṁ. Aññasmiṁ patitvā mate anāpatti. Sace anuddissa "yo koci marissatī"ti khato hoti, yattakā patitvā maranti, tattakā pāṇātipātā. Ānantariyavatthūsu ca ānantariyaṁ, thullaccayapācittiyavatthūsu thullaccayapācittiyāni.

Bahū tattha cetanā, katamāya pārājikaṁ hotīti? **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** tāva vuttaṁ "āvāṭaṁ gambhīrato ca āyāmavitthārato ca khanitvā pamāṇe ṭhapetvā tacchetvā puñchitvā paṁsupacchiṁ uddharantassa sanniṭṭhāpikā atthasādhikacetanā[2] maggānantaraphalasadisā. Sacepi vassasatassa accayena patitvā avassaṁ maraṇakasatto hoti, sanniṭṭhāpikacetanāyameva pārājikan"ti. **Mahāpaccariyaṁ,** pana **Saṅkhepaṭṭhakathāyañca** "imasmiṁ āvāṭe patitvā marissatīti ekasmimpi kudālappahāre dinne sace koci tattha pakkhalito patitvā marati, pārājikameva. **Suttantikattherā** pana sanniṭṭhāpikacetanaṁ[3] gaṇhantī"ti vuttaṁ.

---

1. Jātapathaviṁ (Syā, Ka)
2. Atthasādhakacetanā (Syā, Ka)
3. Sanniṭṭhāpakacetanaṁ (Syā)

Eko "opātaṁ khanitvā asukaṁ nāma ānetvā idha pātetvā māreyī"ti aññaṁ āṇāpeti, so taṁ pātetvā māreti, ubhinnaṁ pārājikaṁ. Aññaṁ pātetvā māreti, sayaṁ patitvā marati, añño attano dhammatāya patitvā marati, sabbattha visaṅketo hoti, mūlaṭṭho muccati. "Asuko asukaṁ ānetvā idha māressatī"ti khatepi eseva nayo. Maritukāmā idha marissantīti khanati, ekassa maraṇe pārājikaṁ. Bahūnaṁ maraṇe akusalarāsi. Mātāpitūnaṁ maraṇe ānantariyaṁ, thullaccayapācittiyavatthūsu thullaccayapācittiyāni.

"Ye keci māretukāmā, te idha pātetvā māressantī"ti khanati, tattha pātetvā mārenti, ekasmiṁ mate pārājikaṁ, bahūsu akusalarāsi, ānantariyādivatthūsu ānantariyādīni. Idheva arahantāpi saṅgahaṁ gacchanti, purimanaye pana "tesaṁ maritukāmatāya patanaṁ natthī"ti te na saṅgayhanti. Dvīsupi nayesu attano dhammatāya patitvā mate visaṅketo. "Ye keci attano verike ettha pātetvā māressantī"ti khanati, tattha ca verikā verike pātetvā mārenti, ekasmiṁ mārite pārājikaṁ, bahūsu akusalarāsi. Mātari vā pitari vā arahante vā verikehi ānetvā tattha mārite ānantariyaṁ. Attano dhammatāya patitvā matesu visaṅketo.

Yo pana "maritukāmā vā amaritukāmā vā māretukāmā vā amāretukāmā vā ye keci ettha patitā vā pātitā vā marissantī"ti sabbathāpi anuddisseva khanati. Yo yo marati, tassa tassa maraṇena yathānurūpaṁ kammañca phusati, āpattiñca āpajjati. Sace gabbhinī patitvā sagabbhā marati, dve pāṇātipātā. Gabbhoyeva vinassati, eko. Gabbho na vinassati, mātā marati, ekoyeva. Corehi anubaddho patitvā marati, opātakhanakasseva pārājikaṁ. Corā tattha pātetvā mārenti, pārājikameva. Tattha patitaṁ bahi nīharitvā mārenti, pārājikameva. Kasmā? Opāte patitappayogena gahitattā. Opātato nikkhamitvā teneva ābādhena marati, pārājikameva. Bahūni vassāni atikkamitvā puna kupitena tenevābādhena marati, pārājikameva. Opāte patanappaccayā uppannarogena gilānasseva añño rogo uppajjati, opātarogo

balavataro hoti, tena matepi opātakhanako na muccati. Sace pacchā uppannarogo bala vā hoti, tena mate muccati. Ubhohi mate na muccati. Opāte opapātikamanusso nibbattitvā uttarituṁ asakkonto marati, pārājikameva. Manussaṁ uddissa khate yakkhādīsu patitvā matesu anāpatti. Yakkhādayo uddissa khate manussādīsu marantesupi eseva nayo. Yakkhādayo uddissa khanantassa pana khananepi tesaṁ dukkhappattiyampi dukkaṭameva. Maraṇe vatthuvasena thullaccayaṁ vā pācittiyaṁ vā. Anuddissa khate opāte yakkharūpena vā petarūpena vā patati, tiracchānarūpena marati. Patanarūpaṁ pamāṇaṁ, tasmā thullaccayanti **Upatissatthero.** Maraṇarūpaṁ pamāṇaṁ, tasmā pācittiyanti **Phussadevatthero.** Tiracchānarūpena patitvā yakkhapetarūpena matepi eseva nayo.

Opātakhanako opātaṁ aññassa vikkiṇāti vā, mudhā vā deti, yo yo patitvā marati, tappaccayā tasseva āpatti ca kammabaddho ca. Yena laddho, so niddoso. Atha sopi "evaṁ patitā uttarituṁ asakkontā na nassissanti, su-uddharā[1] vā na bhavissantī"ti taṁ opātaṁ gambhīrataraṁ vā uttānataraṁ vā dīghataraṁ vā rassataraṁ vā vitthatataraṁ vā sambādhataraṁ vā karoti, ubhinnampi āpatti ca kammabaddho ca. "Bahū marantī"ti vippaṭisāre uppanne opātaṁ paṁsunā pūreti, sace koci paṁsumhi patitvā marati, pūretvāpi mūlaṭṭho na muccati. Deve vassante kaddamo hoti, tattha laggitvā matepi[2]. Rukkho vā patanto, vāto vā vassodakaṁ vā paṁsuṁ harati, kandamūlatthaṁ vā pathaviṁkhanantā tattha āvāṭaṁ karonti. Tattha sace koci laggitvā vā patitvā vā marati, mūlaṭṭho na muccati. Tasmiṁ pana okāse mahantaṁ taḷākaṁ vā pokkharaṇiṁ vā kāretvā cetiyaṁ vā patiṭṭhāpetvā, bodhiṁ vā ropetvā, āvāsaṁ vā sakaṭamaggaṁ vā kāretvā muccati. Yadāpi thiraṁ katvā pūrite opāte rukkhādīnaṁ mūlāni mūlehi saṁsibbitāni honti, jātapathavī[3] jātā, tadāpi muccati. Sacepi nadī āgantvā opātaṁ harati, evampi muccatīti. Ayaṁ tāva opātakathā.

Opātasseva pana anulomesu pāsādīsupi yo tāva pāsaṁ oḍḍeti "ettha bajjhitvā sattā marissantī"ti, avassaṁ bajjhanakasattānaṁ

---

1. Su-uddharā (?) 2. Matepi pārājikameva (Ka) 3. Jātapathavī vā (Sī)

vasena hatthā muttamatte pārājikānantariyathullaccayapācittiyāni veditabbāni. Uddissa kate yaṁ uddissa oḍḍito, tato aññesaṁ bandhane anāpatti. Pāse mūlena vā mudhā vā dinnepi mūlaṭṭhasseva kammabaddho, sace yena laddho, so uggaḷitaṁ vā pāsaṁ saṇṭhapeti, passena vā gacchante disvā vatiṁ katvā sammukhe paveseti, thaddhataraṁ vā pāsayaṭṭhiṁ ṭhapeti, daḷhataraṁ vā pāsarajjuṁ bandhati, thirataraṁ vā khāṇukaṁ ākoṭeti, ubhopi na muccanti. Sace vippaṭisāre uppanne pāsaṁ uggaḷāpetvā gacchati, taṁ disvā puna aññe saṇṭhapenti, baddhā baddhā maranti, mūlaṭṭho na muccati.

Sace pana tena pāsayaṭṭhi sayaṁ akatā hoti, gahitaṭṭhāne ṭhapetvā muccati, tatthajātakayaṭṭhiṁ chinditvā muccati. Sayaṁkatayaṭṭhiṁ pana gopentopi na muccati. Yadi hi taṁ añño gaṇhitvā pāsaṁ saṇṭhapeti, tappaccayā marantesu mūlaṭṭho na muccati. Sace taṁ jhāpetvā alātaṁ katvā chaḍḍeti, tena alātena pahāraṁ laddhā marantesupi na muccati. Sabbaso pana jhāpetvā vā nāsetvā vā muccati. Pāsarajjumpi aññehi ca vaṭṭitaṁ gahitaṭṭhāne ṭhapetvā muccati. Rajjuke labhitvā sayaṁ vaṭṭitaṁ ubbaṭṭetvā, vāke labhitvā vaṭṭitaṁ hīraṁ hīraṁ katvā muccati. Araññato pana sayaṁ vāke āharitvā vaṭṭitaṁ gopentopi na muccati. Sabbaso pana jhāpetvā vā nāsetvā vā muccati.

Adūhalaṁ sajjento catūsu pādesu adūhalamañcaṁ ṭhapetvā pāsāṇe āropeti, payoge payoge dukkaṭaṁ. Sabbasajjaṁ katvā hatthato muttamatte avassaṁ ajjhottharitabbakasattānaṁ vasena uddissakānuddissakānurūpena pārājikādīni veditabbāni. Adūhale mūlena vā mudhā vā dinnepi mūlaṭṭhasseva kammabaddho. Sace yena laddhaṁ, so patitaṁ vā ukkhipati, aññepi pāsāṇe āropetvā garukataraṁ vā karoti, passena vā gacchante disvā vatiṁ katvā adūhale paveseti, ubhopi na muccanti. Sacepi vippaṭisāre uppanne adūhalaṁ pātetvā gacchati, taṁ disvā añño saṇṭhapeti, mūlaṭṭho na muccati. Pāsāṇe pana gahitaṭṭhāne ṭhapetvā, adūhalapāde ca pāsayaṭṭhiyaṁ vuttanayena gahitaṭṭhāne vā ṭhapetvā, jhāpetvā vā muccati.

Sūlaṁ ropentassāpi sabbasajjaṁ katvā hatthato muttamatte sūlamukhe patitvā avassaṁ maraṇakasattānaṁ vasena uddissānuddissānurūpato

pārājikādīni veditabbāni, sūle mūlena vā mudhā vā dinnepi mūlaṭṭhasseva kammabaddho, sace yena laddhaṁ, so "ekappahāreneva marissantī"ti tikhiṇataraṁ vā karoti, "dukkhaṁ marissantī"ti kuṇṭhataraṁ vā karoti, "uccan"ti sallakkhetvā nīcataraṁ vā "nīcan"ti sallakkhetvā uccataraṁ vā puna ropeti, vaṅkaṁ vā ujukaṁ, ati-ujukaṁ vā īsakaṁ poṇaṁ karoti, ubhopi na muccanti. Sace pana "aṭṭhāne ṭhitan"ti aññasmiṁ ṭhāne ṭhapeti, taṁ ce māraṇatthāya ādito pabhuti pariyesitvā kataṁ hoti, mūlaṭṭho na muccati. Apariyesitvā pana katameva labhitvā ropite mūlaṭṭho muccati. Vippaṭisāre uppanne pāsayaṭṭhiyaṁ vuttanayena gahitaṭṭhāne vā ṭhapetvā, jhāpetvā vā muccati.

177. Apassene **satthaṁ vā**ti ettha **apassenaṁ** nāma niccaparibhogo mañco vā pīṭhaṁ vā apassenaphalakaṁ vā divāṭṭhāne nisīdantassa[1] apassenakatthambho vā tatthajātakarukkho vā caṅkame apassāya tiṭṭhantassa ālambanarukkho vā ālambanaphalakaṁ vā, sabbampetaṁ[2] apassayanīyaṭṭhena[3] apassenaṁ nāma, tasmiṁ apassene yathā apassayantaṁ vijjhati vā chindati vā, tathā katvā vāsipharasusatti-ārakaṇṭakādīnaṁ aññataraṁ satthaṁ ṭhapeti, dukkaṭaṁ. Dhuvaparibhogaṭṭhāne nirāsaṅkassa nisīdato vā nipajjato vā apassayantassa vā satthasamphassapaccayā dukkhuppattiyā thullaccayaṁ, maraṇena pārājikaṁ. Taṁ ce aññopi tassa veribhikkhu vihāracārikaṁ caranto disvā "imassa maññe maraṇatthāya idaṁ nikkhittaṁ, sādhu suṭṭhu maratū"ti abhinandanto gacchati, dukkaṭaṁ. Sace pana sopi tattha "evaṁ kate sukataṁ bhavissatī"ti tikhiṇatarādikaraṇena[4] kiñci kammaṁ karoti, tassāpi pārājikaṁ. Sace pana "aṭṭhāne ṭhitan"ti uddharitvā aññasmiṁ ṭhāne ṭhapeti, tadatthameva katvā ṭhapite mūlaṭṭho na muccati. Pākatikaṁ labhitvā ṭhapitaṁ hoti, muccati. Taṁ apanetvā aññaṁ tikhiṇataraṁ ṭhapeti, mūlaṭṭho muccateva.

Visamakkhanepi yāva maraṇābhinandane dukkaṭaṁ, tāva eseva nayo. Sace pana sopi "khuddakaṁ visamaṇḍalan"ti sallakkhetvā mahantataraṁ vā[5]

1. Nisinnassa (Ka) 2. Sabbametaṁ (Ka) 3. Apassanīyaṭṭhena (Syā)
4. Tikhiṇadhārādikaraṇena (Ka) 5. Mahantataraṁ (Sī), mahantaṁ (Syā)

karoti, mahantaṁ vā "atirekaṁ hotī"ti khuddakaṁ karoti, tanukaṁ vā bahalaṁ, bahalaṁ vā tanukaṁ karoti, agginā tāpetvā heṭṭhā vā upari vā sañcāreti, tassāpi pārājikaṁ. "Idaṁ aṭṭhāne ṭhitan"ti sabbameva tacchetvā puñchitvā aññasmiṁ ṭhāne ṭhapeti. Attanā bhesajjāni yojetvā kate mūlaṭṭho na muccati, attanā akate muccati. Sace pana so "idaṁ visaṁ atiparittan"ti aññampi ānetvā pakkhipati, yassa visena marati, tassa pārājikaṁ. Sace ubhinnampi santakena marati, ubhinnampi pārājikaṁ. "Idaṁ visaṁ nibbisan"ti[1] taṁ apanetvā attano visameva ṭhapeti, tasseva pārājikaṁ, mūlaṭṭho muccati.

Dubbalaṁ vā karotīti mañcapīṭhaṁ aṭaniyā heṭṭhābhāge chinditvā, vidalehi vā rajjukehi vā yehi vītaṁ hoti, te vā chinditvā appāvasesameva katvā heṭṭhā āvudhaṁ nikkhipati "ettha patitvā marissatī"ti. Apassenaphalakādīnampi caṅkame ālambanarukkhaphalakapariyosānānaṁ parabhāgaṁ chinditvā heṭṭhā āvudhaṁ nikkhipati, sobbhādīsu mañcaṁ vā pīṭhaṁ vā apassenaphalakaṁ vā ānetvā ṭhapeti, yathā tattha nisinnamatto vā apassitamatto vā patati, sobbhādīsu vā sañcaraṇasetu hoti, taṁ dubbalaṁ karoti, evaṁ karontassa karaṇe dukkaṭaṁ. Itarassa dukkhuppattiyā thullaccayaṁ, maraṇe pārājikaṁ. Bhikkhuṁ ānetvā sobbhādīnaṁ taṭe ṭhapeti "disvā bhayena kampento patitvā marissatī"ti, dukkaṭaṁ. So tattheva patati, dukkhuppattiyā thullaccayaṁ, maraṇe pārājikaṁ. Sayaṁ vā pāteti, aññena vā pātāpeti, añño avutto vā attano dhammatāya pāteti, amanusso pāteti, vātappahārena patati, attano dhammatāya patati, sabbattha maraṇe pārājikaṁ. Kasmā? Tassa payogena sobbhāditaṭe ṭhitattā.

Upanikkhipanaṁ nāma samīpe nikkhipanaṁ. Tattha "yo iminā asinā mato, so dhanaṁ vā labhatī"ti-ādinā nayena maraṇavaṇṇaṁ vā saṁvaṇṇetvā "iminā maraṇatthikā marantu, māraṇatthikā mārentū"ti vā vatvā asiṁ upanikkhipati, tassa upanikkhipane dukkaṭaṁ. Maritukāmo vā tena attānaṁ

---

1. Nibbiriyanti (Sī, Syā)

paharatu, māretukāmo vā aññaṁ paharatu, ubhayathāpi parassa dukkhuppattiyā upanikkhepakassa thullaccayaṁ, maraṇe pārājikaṁ. Anuddissa nikkhitte bahūnaṁ maraṇe akusalarāsi. Pārājikādivatthūsu pārājikādīni. Vippaṭisāre uppanne asiṁ gahitaṭṭhāne ṭhapetvā muccati. Kiṇitvā gahito hoti, asisāmikānaṁ asiṁ, yesaṁ hatthato mūlaṁ gahitaṁ, tesaṁ mūlaṁ datvā muccati. Sace lohapiṇḍiṁ vā phālaṁ vā kudālaṁ vā gahetvā asi kārāpito hoti, yaṁ bhaṇḍaṁ gahetvā kārito, tadeva katvā muccati. Sace kudālaṁ gahetvā kāritaṁ vināsetvā phālaṁ karoti, phālena pahāraṁ labhitvā marantesupi pāṇātipātato na muccati. Sace pana lohaṁ samuṭṭhāpetvā upanikkhipanatthameva kārito hoti, arena[1] ghaṁsitvā cuṇṇavicuṇṇaṁ katvā vippakiṇṇe muccati. Sacepi saṁvaṇṇanāpotthako viya bahūhi ekajjhāsayehi kato hoti, potthake vuttanayeneva kammabaddhavinicchayo veditabbo. Esa nayo **sattibheṇḍīsu**[2]. **Laguḷe**[3] pāsayaṭṭhisadiso vinicchayo. Tathā **pāsāṇe. Satthe** asisadisova. **Visaṁ vā**ti visaṁ upanikkhipantassa vatthuvasena uddissānuddissānurūpato pārājikādivatthūsu pārājikādīni veditabbāni. Kiṇitvā ṭhapite purimanayena paṭipākatikaṁ katvā muccati, sayaṁ bhesajjehi yojite avisaṁ katvā muccati. **Rajjuyā** pāsarajjusadisova vinicchayo.

Bhesajje yo bhikkhu veribhikkhussa pajjarake vā visabhāgaroge vā uppanne asappāyānipi sappi-ādīni sappāyānīti maraṇādhippāyo deti, aññaṁ vā kiñci kandamūlaphalaṁ, tassa evaṁ bhesajjadāne dukkaṭaṁ. Parassa dukkhuppattiyaṁ, maraṇe ca thullaccayapārājikāni, ānantariyavatthumhi ānantariyanti veditabbaṁ.

178. Rūpūpahāre **upasaṁharatī**ti paraṁ vā amanāparūpaṁ tassa samīpe ṭhapeti, attanā vā yakkhapetādivesaṁ gahetvā tiṭṭhati, tassa upasaṁhāramatte dukkaṭaṁ. Parassa taṁ rūpaṁ disvā bhayuppattiyaṁ thullaccayaṁ, maraṇe pārājikaṁ. Sace pana tadeva rūpaṁ ekaccassa manāpaṁ hoti, alābhakena ca sussitvā marati, visaṅketo. **Manāpiye**pi eseva nayo. Tattha pana

---

1. Ārena (Syā) 2. Sattibhindīsu (Syā) 3. Sūlalaguḷesu (Syā)

visesena itthīnaṁ purisarūpaṁ purisānañca itthirūpaṁ manāpaṁ, taṁ alaṅkaritvā upasaṁharati, diṭṭhamattakameva karoti, aticiraṁ passitumpi na deti. Itaro alābhakena sussitvā marati, pārājikaṁ. Sace uttasitvā marati, visaṅketo. Atha pana uttasitvā vā alābhakena vāti avicāretvā “kevalaṁ passitvā marissatī”ti upasaṁharati, uttasitvā vā sussitvā vā mate pārājikameva. Etenevūpāyena **saddūpahārādayo**pi veditabbā. Kevalañhettha amanussasaddādayo utrāsajanakā amanāpasaddā, purisānaṁ itthisadda madhuragandhabbasaddādayo cittassādakarā manāpasaddā. Himavante visarukkhānaṁ mūlādigandhā, kuṇapagandhā ca amanāpagandhā, kāḷānusārīmūlagandhādayo manāpagandhā. Paṭikkūlamūlarasādayo amanāparasā, appaṭikkūlamūlarasādayo manāparasā. Visaphassamahākacchuphassādayo amanāpaphoṭṭhabbā, cīnapaṭahaṁsapupphatūlikaphassādayo manāpaphoṭṭhabbāti veditabbā.

Dhammūpahāre **dhammo**ti desanādhammo veditabbo. Desanāvasena vā niraye ca sagge ca vipattisampattibhedaṁ dhammārammaṇameva. **Nerayikassā**ti bhinnasaṁvarassa katapāpassa niraye nibbattanārahassa sattassa pañcavidhabandhanakammakāraṇādinirayakathaṁ katheti. Taṁ ce sutvā so uttasitvā marati, kathikassa pārājikaṁ. Sace pana so sutvāpi attano dhammatāya marati, anāpatti. “Idaṁ sutvā evarūpaṁ pāpaṁ na karissati oramissati viramissatī”ti nirayakathaṁ katheti, taṁ sutvā itaro uttasitvā marati, anāpatti. **Saggakathan**ti devanāṭakādīnaṁ, Nandanavanādīnañca sampattikathaṁ, taṁ sutvā itaro saggādhimutto sīghaṁ taṁ sampattiṁ pāpuṇitukāmo satthāharaṇa visakhādana āhārupaccheda assāsapassāsasannirundhanādīhi dukkhaṁ uppādeti, kathikassa thullaccayaṁ. Marati, pārājikaṁ. Sace pana so sutvāpi yāvatāyukaṁ ṭhatvā attano dhammatāya marati, anāpatti. “Imaṁ sutvā puññāni karissatī”ti katheti, taṁ sutvā itaro adhimutto kālaṁ kāroti, anāpatti.

179. Ācikkhanāyaṁ **puṭṭho bhaṇatī**ti “bhante kathaṁ mato dhanaṁ vā labhati, sagge vā upapajjatī”ti evaṁ pucchito bhaṇati.

Anusāsaniyaṁ **apuṭṭho**ti evaṁ apucchito sāmaññeva bhaṇati.

Saṅketakammanimittakammāni adinnādānakathāyaṁ vuttanayeneva veditabbāni.

Evaṁ nānappakārato āpattibhedaṁ dassetvā idāni anāpattibhedaṁ dassento **"anāpatti asañciccā"**ti-ādimāha. Tattha **asañciccā**ti "iminā upakkamena imaṁ māremī"ti acetetvā. Evaṁ hi acetetvā katena upakkamena pare matepi anāpatti, vakkhati ca "anāpatti bhikkhu asañciccā"ti. **Ajānantassā**ti "iminā ayaṁ marissatī"ti ajānantassa upakkamena pare matepi anāpatti, vakkhati ca visagatapiṇḍapātavatthusmiṁ "anāpatti bhikkhu ajānantassā"ti. **Namaraṇādhippāyassā**ti maraṇaṁ anicchantassa. Yena hi upakkamena paro marati, tena upakkamena tasmiṁ māritepi namaraṇādhippāyassa anāpatti, vakkhati ca "anāpatti bhikkhu namaraṇādhippāyassā"ti. **Ummattakā**dayo pubbe vuttanayā eva. Idha pana ādikammikā aññamaññaṁ jīvitā voropitabhikkhū, tesaṁ anāpatti, avasesānaṁ maraṇavaṇṇasaṁvaṇṇanakādīnaṁ āpattiyevāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Samuṭṭhānādīsu idaṁ sikkhāpadaṁ tisamuṭṭhānaṁ, kāyacittato ca vācācittato ca kāyavācācittato ca samuṭṭhāti. Kiriyaṁ[1], saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ, akusalacittaṁ, dukkhavedanaṁ. Sacepi hi sirisayanaṁ ārūḷho rajjasampattisukhaṁ anubhavanto rājā "coro deva ānīto"ti vutte "gacchatha naṁ mārethā"ti hasamānova bhaṇati, domanassacitteneva bhaṇatīti veditabbo. Sukhavokiṇṇattā, pana anuppabandhābhāvā ca dujjānametaṁ puthujjanehīti.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. Vinītavatthukathāsu paṭhamavatthusmiṁ **kāruññenā**ti bhikkhū tassa mahantaṁ gelaññadukkhaṁ disvā kāruññaṁ uppādetvā "sīlavā tvaṁ katakusalo kasmā mīyamāno bhāyasi, nanu sīlavato saggo nāma[2] maraṇamattapaṭibaddhoyevā"ti evaṁ maraṇatthikāva hutvā

---

1. Kiriyā (Sī, Syā)
2. Saggo nāma na dullabho (Ka)

maraṇatthikabhāvaṁ ajānantā maraṇavaṇṇaṁ saṁvaṇṇesuṁ. Sopi bhikkhu tesaṁ saṁvaṇṇanāya āhārupacchedaṁ katvā antarāva kālamakāsi. Tasmā āpattiṁ āpannā. Vohāravasena pana vuttaṁ "kāruññena maraṇavaṇṇaṁ saṁvaṇṇesun"ti. Tasmā idānipi paṇḍitena bhikkhunā gilānassa bhikkhuno evaṁ maraṇavaṇṇo na saṁvaṇṇetabbo. Sace hi tassa saṁvaṇṇanaṁ sutvā āhārupacchedādinā upakkamena ekajavanavārāvasesepi āyusmiṁ antarā kālaṁ karoti, imināva mārito hoti. Iminā pana nayena anusiṭṭhi dātabbā "sīlavato nāma anacchariyā maggaphaluppatti, tasmā vihārādīsu āsattiṁ akatvā Buddhagataṁ, dhammagataṁ, saṁghagataṁ, kāyagatañca satiṁ upaṭṭhapetvā manasikāre appamādo kātabbo"ti. Maraṇavaṇṇe ca saṁvaṇṇitepi yo[1] tāya saṁvaṇṇanāya kañci upakkamaṁ akatvā attano dhammatāya yathāyunā yathānusandhināva[2] marati, tappaccayā saṁvaṇṇanako āpattiyā na kāretabboti. (1)

Dutiyavatthusmiṁ **na ca bhikkhave appaṭivekkhitvā**ti ettha kīdisaṁ āsanaṁ paṭivekkhitabbaṁ, kīdisaṁ na paṭivekkhitabbaṁ? Yaṁ suddhaṁ āsanameva hoti apaccattharaṇakaṁ, yañca āgantvā ṭhitānaṁ passataṁyeva attharīyati, taṁ nappaccavekkhitabbaṁ, nisīdituṁ vaṭṭati. Yampi manussā sayaṁ hatthena akkamitvā "idha bhante nisīdathā"ti denti, tasmimpi vaṭṭati. Sacepi paṭhamamevāgantvā nisinnā pacchā uddhaṁ vā adho vā saṅkamanti, paccavekkhaṇakiccaṁ natthi. Yampi tanukena vatthena yathā talaṁ dissati, evaṁ paṭicchannaṁ hoti, tasmimpi paccavekkhaṇakiccaṁ natthi. Yaṁ pana paṭikacceva[3] pāvārakojavādīhi atthataṁ hoti, taṁ hatthena parāmasitvā sallakkhetvā nisīditabbaṁ. **Mahāpaccariyaṁ** pana "ghanasāṭakenāpi atthate yasmiṁ vali na paññāyati, taṁ nappaṭivekkhitabban"ti vuttaṁ. (2)

Musalavatthusmiṁ **asañcicco**ti avadhakacetano, viraddhapayogo hi so. Tenāha "asañcicco ahan"ti. **Udukkhalavatthu** uttānameva. **Vuḍḍhapabbajitavatthūsu** paṭhamavatthusmiṁ "bhikkhusaṁghassa paṭibaddhaṁ[4] mā akāsī"ti paṇāmesi. Dutiyavatthusmiṁ saṁghamajjhepi gaṇamajjhepi "Mahallakattherassa putto"ti vuccamāno tena vacanena aṭṭiyamāno "maratu ayan"ti paṇāmesi. Tatiyavatthusmiṁ tassa dukkhuppādanena thullaccayaṁ. (3-7)

---

1. So (Sī)
2. Yathānusandhinā ca (Sī, Syā)
3. Paṭigacceva (Sī)
4. Paṭibandhaṁ paṭibuddhaṁ (Sī, Syā)

181. Tato parāni tīṇi vatthūni uttānatthāneva. **Visagatapiṇḍapātavatthusmiṁ** sāraṇīyadhammapūrako so bhikkhu, aggapiṇḍaṁ sabrahmacārīnaṁ datvāva bhuñjati. Tena vuttaṁ "aggakārikaṁ adāsī"ti. **Aggakārikan**ti aggakiriyaṁ, paṭhamaṁ laddhapiṇḍapātaṁ, aggaggaṁ vā paṇītapaṇītaṁ piṇḍapātanti attho. Yā pana tassa dānasaṅkhātā aggakiriyā, sā na sakkā dātuṁ. Piṇḍapātaṁ hi so therāsanato paṭṭhāya adāsi. **Te bhikkhū**ti te therāsanato paṭṭhāya paribhuttapiṇḍapātā bhikkhū, te kira sabbepi kālamakaṁsu. Sesamettha uttānameva. Assaddhesu pana micchādiṭṭhikesu kulesu sakkaccaṁ paṇītabhojanaṁ labhitvā anupaparikkhitvā neva attanā paribhuñjitabbaṁ, na paresaṁ dātabbaṁ. Yampi ābhidosikaṁ bhattaṁ vā khajjakaṁ vā tato labhati, tampi na paribhuñjitabbaṁ. Apihitavatthumpi hi sappavicchikādīhi adhisayitaṁ chaḍḍanīyadhammaṁ, tāni kulāni denti. Gandhahaliddādimakkhitopi tato piṇḍapāto na gahetabbo. Sarīre rogaṭṭhānāni puñchitvā ṭhapitabhattampi hi tāni dātabbaṁ maññantīti. (8-11)

Vīmaṁsanavatthusmiṁ vīmaṁsamāno dve vīmaṁsati "sakkoti nu kho idaṁ māretuṁ, no"ti visaṁ vā vīmaṁsati, "mareyya nu kho ayaṁ imaṁ visaṁ khāditvā, no"ti puggalaṁ vā. Ubhayathāpi vīmaṁsādhippāyena dinne maratu vā mā vā, thullaccayaṁ. "Idaṁ visaṁ etaṁ māretū"ti vā "imaṁ visaṁ khāditvā ayaṁ maratū"ti vā evaṁ dinne pana sace marati, pārājikaṁ, no ce, thullaccayaṁ. (12)

182-3. Ito parāni tīṇi silāvatthūni, tīṇi iṭṭhakavāsigopānasīvatthūni ca uttānatthāneva. Na kevalañca silādīnaṁyeva vasena ayaṁ āpattānāpattibhedo hoti, daṇḍamuggaranikhādanavemādīnampi vasena hotiyeva, tasmā Pāḷiyaṁ anāgatampi āgatanayeneva veditabbaṁ. (13-24)

Aṭṭakavatthūsu **aṭṭako**ti vehāsamañco vuccati, yaṁ setakammamālākammalatākammādīnaṁ atthāya bandhanti. Tattha **āvuso atraṭṭhito bandhāhī**ti maraṇādhippāyo yattha ṭhito patitvā khāṇunā vā bhijjeyya, sobbhapapātādīsu vā mareyya, tādisaṁ ṭhānaṁ sandhāyāha. Ettha ca koci upari ṭhānaṁ niyāmeti "ito patitvā marissatī"ti, koci heṭṭhā ṭhānaṁ "idha patitvā marissatī"ti, koci ubhayampi "ito idha

patitvā marissatī”ti. Tatra yo upari niyamitaṭṭhānā apatitvā aññato patati, heṭṭhā niyamitaṭṭhāne vā apatitvā aññattha patati, ubhayaniyāme vā yaṁkiñci ekaṁ virādhetvā patati, tasmiṁ mate visaṅketattā anāpatti. **Vihāracchādanavatthusmim**pi eseva nayo. (25-30)

Anabhirativatthusmiṁ so kira bhikkhu kāmavitakkādīnaṁ samudācāraṁ disvā nivāretuṁ asakkonto sāsane anabhirato gihibhāvābhimukho jāto. Tato cintesi “yāva sīlabhedaṁ na pāpuṇāmi, tāva marissāmī”ti. Atha taṁ pabbataṁ abhiruhitvā papāte papatanto aññataraṁ vilīvakāraṁ ottharitvā māresi. **Vilīvakāran**ti veṇukāraṁ. **Na ca bhikkhave attānaṁ pātetabban**ti na attā pātetabbo. Vibhattibyattayena panetaṁ vuttaṁ. Ettha ca na kevalaṁ na pātetabbaṁ, aññenapi yena kenaci upakkamena antamaso āhārupacchedenapi na māretabbo. Yopi hi gilāno vijjamāne bhesajje ca upaṭṭhākesu ca maritukāmo āhāraṁ upacchindati, dukkaṭameva. Yassa pana mahā-ābādho cirānubandho, bhikkhū upaṭṭhahantā kilamanti jigucchanti, “kadā nu kho gilānato muccissāmā”ti aṭṭīyanti. Sace so “ayaṁ attabhāvo paṭijaggiyamānopi na tiṭṭhati, bhikkhū ca kilamantī”ti āhāraṁ upacchindati, bhesajjaṁ na sevati, vaṭṭati. Yo pana “ayaṁ rogo kharo, āyusaṅkhārā na tiṭṭhanti, ayañca me visesādhigamo hatthappatto viya dissatī”ti upacchindati, vaṭṭatiyeva. Agilānassāpi uppannasaṁvegassa “āhārapariyesanaṁ nāma papañco, kammaṭṭhānameva anuyuñjissāmī”ti kammaṭṭhānasīsena upacchindantassa vaṭṭati. Visesādhigamaṁ byākaritvā āhāraṁ upacchindati, na vaṭṭati. Sabhāgānaṁ hi lajjībhikkhūnaṁ kathetuṁ vaṭṭati. (31)

Silāvatthusmiṁ **davāyā**ti davena hassena, khiḍḍāyāti attho. **Silā**ti pāsāṇo, na kevalañca pāsāṇo, aññampi yaṁkiñci dārukhaṇḍaṁ vā iṭṭhakākhaṇḍaṁ vā hatthena vā yantena vā pavijjhituṁ na vaṭṭati. Cetiyādīnaṁ atthāya pāsāṇādayo hasantā hasantā pavaṭṭentipi khipantipi ukkhipantipi, kammasamayoti vaṭṭati. Aññampi īdisaṁ navakammaṁ vā karontā, bhaṇḍakaṁ vā dhovantā rukkhaṁ vā dhovanadaṇḍakaṁ vā ukkhipitvā pavijjhanti, vaṭṭati. Bhattavissaggakālādīsu kāke vā soṇe vā kaṭṭhaṁ vā kathalaṁ vā khipitvā palāpeti, vaṭṭati. (32)

184. **Sedanādivatthūni** sabbāneva uttānatthāni. Ettha ca **ahaṁ kukkuccako**ti na gilānupaṭṭhānaṁ na kātabbaṁ, hitakāmatāya sabbaṁ gilānassa balābalañca ruciñca sappāyāsappāyañca upalakkhetvā kātabbaṁ. (33-47)

185-7. Jāragabbhinivatthusmiṁ **pavutthapatikā**ti pavāsaṁ gatapatikā. **Gabbhapātanan**ti yena paribhuttena gabbho patati, tādisaṁ bhesajjaṁ. Dve **pajāpatikavatthūni** uttānatthāneva. **Gabbhamaddanavatthusmiṁ** "madditvā pātehī"ti vutte aññena maddāpetvā pāteti, visaṅketaṁ. "Maddāpetvā pātāpehī"ti vuttepi sayaṁ madditvā pāteti, visaṅketameva. Manussaviggahe pariyāyo nāma natthi, tasmā "gabbho nāma maddite patatī"ti vutte sā sayaṁ vā maddatu, aññena vā maddāpetvā pātetu, visaṅketo natthi, pārājikameva. **Tāpanavatthusmim**pi eseva nayo. (48-66)

Vañjhitthivatthusmiṁ **vañjhitthī** nāma yā gabbhaṁ na gaṇhāti. Gabbhaṁ agaṇhanaka-itthī nāma natthi, yassā pana gahitopi gabbho na saṇṭhāti, taṁyeva sandhāyetaṁ vuttaṁ. Utusamaye kira sabbitthiyo gabbhaṁ gaṇhanti. Yā panāyaṁ "vañjhā"ti vuccati, tassā kucchiyaṁ nibbattasattānaṁ akusalavipāko sampāpuṇāti. Te parittakusalavipākena gahitapaṭisandhikā akusalavipākena abhibhūtā vinassanti. Abhinavapaṭisandhiyaṁyeva hi kammānubhāvena dvīhākārehi gabbho na saṇṭhāti vātena vā pāṇakehi vā, vāto sosetvā antaradhāpeti, pāṇakā khāditvā. Tassa pana vātassa pāṇakānaṁ vā paṭighātāya bhesajje kate gabbho saṇṭhaheyya, so bhikkhu taṁ akatvā aññaṁ kharabhesajjaṁ adāsi. Tena sā kālamakāsi. Bhagavā bhesajjassa katattā dukkaṭaṁ paññapesi. (67)

Dutiyavatthusmimpi eseva nayo. Tasmā āgatāgatassa parajanassa bhesajjaṁ na kātabbaṁ, karonto dukkaṭaṁ āpajjati. Pañcannaṁ pana sahadhammikānaṁ kātabbaṁ bhikkhussa bhikkhuniyā sikkhamānāya sāmaṇerassa sāmaṇeriyāti. Samasīlasaddhāpaññānaṁ hi etesaṁ tīsu sikkhāsu yuttānaṁ bhesajjaṁ akātuṁ na labbhati, karontena ca sace tesaṁ atthi, tesaṁ santakaṁ gahetvā yojetvā dātabbaṁ. Sace natthi, attano santakaṁ kātabbaṁ. Sace attanopi natthi, bhikkhācāravattena vā ñātakapavāritaṭṭhānato vā pariyesitabbaṁ, alabhantena gilānassa atthāya akataviññattiyāpi āharitvā kātabbaṁ.

Aparesampi pañcannaṁ kātuṁ vaṭṭati mātu pitu tadupaṭṭhākānaṁ attano veyyāvaccakarassa paṇḍupalāsassāti. **Paṇḍupalāso** nāma yo pabbajjāpekkho yāva pattacīvaraṁ paṭiyādiyati, tāva vihāre vasati. Tesu sace mātāpitaro issarā honti na paccāsīsanti, akātuṁ vaṭṭati. Sace pana rajjepi ṭhitā paccāsīsanti, akātuṁ na vaṭṭati. Bhesajjaṁ paccāsīsantānaṁ bhesajjaṁ dātabbaṁ, yojetuṁ ajānantānaṁ yojetvā dātabbaṁ. Sabbesaṁ atthāya sahadhammikesu vuttanayeneva pariyesitabbaṁ. Sace pana mātaraṁ vihāre ānetvā jaggati, sabbaṁ parikammaṁ anāmasantena kātabbaṁ. Khādanīyaṁ bhojanīyaṁ sahatthā dātabbaṁ. Pitā pana yathā sāmaṇero, evaṁ sahatthena nhāpanasambāhanādīni katvā upaṭṭhātabbo. Ye ca mātāpitaro upaṭṭhahanti paṭijagganti, tesampi evameva kātabbaṁ. **Veyyāvaccakaro** nāma yo vetanaṁ gahetvā araññe dārūni vā chindati, aññaṁ vā kiñci kammaṁ karoti, tassa roge uppanne yāva ñātakā passanti, tāva bhesajjaṁ kātabbaṁ. Yo pana bhikkhunissitakova hutvā sabbakammāni karoti, tassa bhesajjaṁ kātabbameva. Paṇḍupalāsepi sāmaṇere viya paṭipajjitabbaṁ.

Aparesampi dasannaṁ kātuṁ vaṭṭati jeṭṭhabhātu kaniṭṭhabhātu jeṭṭhabhaviniyā kaniṭṭhabhaginiyā cūḷamātuyā mahāmātuyā cūḷapituno mahāpituno pitucchāya mātulassāti. Tesaṁ pana sabbesampi karontena tesaṁyeva santakaṁ bhesajjaṁ gahetvā kevalaṁ yojetvā dātabbaṁ. Sace pana nappahonti yācanti ca "detha no bhante, tumhākaṁ paṭidassāmā"ti, tāvakālikaṁ dātabbaṁ. Sacepi na yācanti, "amhākaṁ bhesajjaṁ atthi, tāvakālikaṁ gaṇhathā"ti vatvā vā "yadā nesaṁ bhavissati, tadā dassantī"ti ābhogaṁ vā katvā dātabbaṁ. Sace paṭidenti, gahetabbaṁ. No ce denti, na codetabbā. Ete dasa ñātake ṭhapetvā aññesaṁ na kātabbaṁ.

Etesaṁ puttaparamparāya pana yāva sattamo kulaparivaṭṭo, tāva cattāro paccaye āharāpentassa akataviññatti vā bhesajjaṁ karontassa vejjakammaṁ vā kuladūsakāpatti vā na hoti. Sace bhātujāyā bhaginisāmiko vā gilānā honti. Ñātakā ce, tesampi vaṭṭati. Aññātakā ce, bhātu ca bhaginiyā ca katvā dātabbaṁ "tumhākaṁ jagganaṭṭhāne dethā"ti. Atha vā tesaṁ puttānaṁ katvā dātabbaṁ "tumhākaṁ

mātāpitūnaṁ dethā”ti. Etenupāyena sabbapadesupi vinicchayo veditabbo.

Tesaṁ atthāya ca sāmaṇerehi araññato bhesajjaṁ āharāpentena ñātisāmaṇerehi vā āharāpetabbaṁ, attano atthāya vā āharāpetvā dātabbaṁ. Tehipi “upajjhāyassa āharāmā”ti vattasīsena āharitabbaṁ. Upajjhāyassa mātāpitaro gilānā vihāraṁ āgacchanti, upajjhāyo ca disāpakkanto hoti, saddhivihārikena upajjhāyassa santakaṁ bhesajjaṁ dātabbaṁ. No ce atthi, attano bhesajjaṁ upajjhāyassa pariccajitvā dātabbaṁ. Attanopi asante vuttanayena pariyesitvā upajjhāyassa santakaṁ katvā dātabbaṁ. Upajjhāyenapi saddhivihārikassa mātāpitūsu evameva paṭipajjitabbaṁ. Esa nayo ācariyantevāsikesupi. Aññopi yo āgantuko vā coro vā yuddhaparājito issaro vā ñātakehi pariccatto kapaṇo vā gamiyamanusso vā gilāno hutvā vihāraṁ pavisati, sabbesaṁ apaccāsīsantena bhesajjaṁ kātabbaṁ.

Saddhaṁ kulaṁ hoti catūhi paccayehi upaṭṭhāyakaṁ bhikkhusaṁghassa mātāpituṭṭhāniyaṁ, tatra ce koci gilāno hoti, tassatthāya vissāsena “bhesajjaṁ katvā bhante dethā”ti vadanti, neva dātabbaṁ na kātabbaṁ. Atha pana kappiyaṁ ñatvā evaṁ pucchanti “bhante asukassa nāma rogassa kiṁ bhesajjaṁ karontī”ti, “idañcidañca gahetvā karontī”ti vattuṁ vaṭṭati. “Bhante mayhaṁ mātā gilānā, bhesajjaṁ tāva ācikkhathā”ti evaṁ pucchite pana na ācikkhitabbaṁ. Aññamaññaṁ pana kathā kātabbā “āvuso asukassa nāma bhikkhuno imasmiṁ roge kiṁ bhesajjaṁ kariṁsūti. Idañcidañca bhante”ti. Taṁ sutvā itaro mātu bhesajjaṁ karoti, vaṭṭateva.

Mahāpadumattheropi kira Vasabharañño deviyā roge uppanne ekāya itthiyā āgantvā pucchito “na jānāmī”ti avatvā evameva bhikkhūhi saddhiṁ samullapesi[1], taṁ sutvā tassā bhesajjamakaṁsu. Vūpasante ca roge ticīvarena, tīhi ca kahāpaṇasatehi saddhiṁ bhesajjacaṅkoṭakaṁ pūretvā

1. Sallapesi (Sī)

āharitvā therassa pādamūle ṭhapetvā "bhante pupphapūjaṁ karothā"ti āhaṁsu. Thero "ācariyabhāgo nāmāyan"ti kappiyavasena gāhāpetvā pupphapūjaṁ akāsi. Evaṁ tāva **bhesajje paṭipajjitabbaṁ.** (68)

Paritte pana "gilānassa parittaṁ karotha bhante"ti vutte na kātabbaṁ, "bhaṇathā"ti vutte pana kātabbaṁ. Sace pissa evaṁ hoti "manussā nāma na jānanti akayiramāne vippaṭisārino bhavissantī"ti kātabbaṁ, "parittodakaṁ parittasuttaṁ katvā dethā"ti vuttena pana tesaṁyeva udakaṁ hatthena cāletvā suttaṁ parimajjitvā dātabbaṁ. Sace vihārato udakaṁ attano santakaṁ vā suttaṁ deti, dukkaṭaṁ. Manussā udakañca suttañca gahetvā nisīditvā "parittaṁ bhaṇathā"ti vadanti, kātabbaṁ. No ce jānanti, ācikkhitabbaṁ. Bhikkhūnaṁ nisinnānaṁ pādesu udakaṁ ākiritvā, suttañca ṭhapetvā gacchanti "parittaṁ karotha, parittaṁ bhaṇathā"ti, na pādā apanetabbā. Manussā hi vippaṭisārino honti. Antogāme gilānassatthāya vihāraṁ pesenti "parittaṁ bhaṇantū"ti, bhaṇitabbaṁ. Antogāme rājagehādīsu roge vā upaddave vā uppanne pakkosāpetvā bhaṇāpenti, **Āṭānāṭiyasuttādīni** bhaṇitabbāni. "Āgantvā gilānassa sikkhāpadāni dentu, dhammaṁ kathentu", "rājantepure vā amaccagehe vā āgantvā sikkhāpadāni dentu, dhammaṁ kathentū"ti pesitepi gantvā sikkhāpadāni dātabbāni, dhammo kathetabbo. "Matānaṁ parivāratthaṁ āgacchantū"ti pakkosanti, na gantabbaṁ. "Sīvathikadassane, asubhadassane ca maraṇassatiṁ paṭilabhissāmī"ti kammaṭṭhānasīsena gantuṁ vaṭṭati. **Evaṁ paritte paṭipajjitabbaṁ.**

Piṇḍapāte pana anāmaṭṭhapiṇḍapāto kassa dātabbo, kassa na dātabbo. Mātāpitūnaṁ tāva dātabbo. Sacepi kahāpaṇagghanako hoti, saddhādeyyavinipātanaṁ natthi. Mātāpitu-upaṭṭhākānaṁ veyyāvaccakarassa paṇḍupalāsassāti etesampi dātabbo. Tattha paṇḍupalāsassa thālake pakkhipitvāpi dātuṁ vaṭṭati. Taṁ ṭhapetvā aññesaṁ āgārikānaṁ mātāpitūnampi na vaṭṭati. **Pabbajitaparibhogo hi āgārikānaṁ cetiyaṭṭhāniyo.** Apica anāmaṭṭhapiṇḍapāto nāmesa sampattassa dāmarikacorassāpi issarassāpi dātabbo. Kasmā? Te hi adīyamānepi "na dentī"ti, āmasitvā dīyamānepi "ucchiṭṭhakaṁ dentī"ti kujjhanti, kuddhā jīvitāpi voropenti, sāsanassāpi antarāyaṁ karonti.

Rajjaṁ patthayamānassa vicarato coranāgassa vatthu cettha kathetabbaṁ. Evaṁ piṇḍapāte paṭipajjitabbaṁ.

Paṭisanthāro[1] pana kassa kātabbo, kassa na kātabbo. Paṭisanthāro nāma vihāraṁ sampattassa yassa kassaci āgantukassa vā daliddassa vā corassa vā issarassa vā kātabboyeva. Kathaṁ? Āgantukaṁ tāva khīṇaparibbayaṁ vihāraṁ sampattaṁ disvā pānīyaṁ dātabbaṁ, pādamakkhanatelaṁ dātabbaṁ. Kāle āgatassa yāgubhattaṁ, vikāle āgatassa sace taṇḍulā atthi, taṇḍulā dātabbā. Avelāyaṁ sampatto[2] "gacchāhī"ti na vattabbo, sayanaṭṭhānaṁ dātabbaṁ. Sabbaṁ apaccāsīsanteneva kātabbaṁ. "Manussā nāma catupaccayadāyakā, evaṁ saṅgahe kariyamāne punappunaṁ pasīditvā upakāraṁ karissantī"ti cittaṁ na uppādetabbaṁ. Corānaṁ pana saṁghikampi dātabbaṁ.

Paṭisanthārānisaṁsadīpanatthañca Coranāgavatthu, bhātarā saddhiṁ Jambudīpagatassa Mahānāgaraññо vatthu, Piturājassa rajje catunnaṁ amaccānaṁ vatthu, Abhayacoravatthūti evamādīni bahūni vatthūni **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vitthārato vuttāni.

Tatrāyaṁ ekavatthudīpanā—Sīhaḷadīpe kira **Abhayo** nāma coro pañcasataparivāro ekasmiṁ ṭhāne khandhāvāraṁ bandhitvā samantā tiyojanaṁ ubbāsetvā[3] vasati. Anurādhapuravāsino Kadambanadiṁ[4] na uttaranti, Cetiyagirimagge janasañcāro upacchinno. Athekadivasaṁ coro "Cetiyagiriṁ vilumpissāmī"ti agamāsi. Ārāmikā disvā Dīghabhāṇaka-abhayattherassa ārocesuṁ. Thero "sappiphāṇitādīni atthī"ti pucchi, atthi bhanteti. Corānaṁ detha, taṇḍulā atthīti, atthi bhante saṁghassatthāya āhaṭā taṇḍulā ca pakkasākañca goraso cāti. Bhattaṁ sampādetvā corānaṁ dethāti, ārāmikā tathā kariṁsu. Corā bhattaṁ bhuñjitvā "kenāyaṁ paṭisanthāro kato"ti pucchiṁsu, amhākaṁ ayyena Abhayattherenāti. Corā therassa santikaṁ gantvā vanditvā āhaṁsu "mayaṁ saṁghassa ca

1. Paṭisandhāro (Ka)
2. Sampattosi (Sī, Syā)
3. Uppātetvā (Sī, Syā)
4. Kaḷambanadiṁ (Syā), Kaḷambunadiṁ (Ka)

cetiyassa ca santakaṁ acchinditvā gahessāmāti āgatā, tumhākaṁ pana iminā paṭisanthārenamha pasannā, ajja paṭṭhāya vihāre dhammikā rakkhā amhākaṁ āyattā hotu, nāgarā āgantvā dānaṁ dentu, cetiyaṁ vandantū"ti. Tato paṭṭhāya ca nāgare dānaṁ dātuṁ āgacchante nadītīreyeva paccuggantvā rakkhantā vihāraṁ nenti, vihārepi dānaṁ dentānaṁ rakkhaṁ katvā tiṭṭhanti. Tepi bhikkhūnaṁ bhuttāvasesaṁ corānaṁ denti. Gamanakālepi te corā nadītīraṁ pāpetvā nivattanti.

Athekadivasaṁ bhikkhusaṁghe khīyanakakathā uppannā "thero issaravatāya saṁghassa santakaṁ corānaṁ adāsī"ti. Thero sannipātaṁ kārāpetvā āha "corā saṁghassa pakativattañca cetiyasantakañca acchinditvā gaṇhissāmāti āgamiṁsu, atha tesaṁ mayā evaṁ 'na harissantī'ti ettako nāma paṭisanthāro kato, taṁ sabbampi ekato sampiṇḍetvā agghāpetha, tena kāraṇena aviluttaṁ bhaṇḍaṁ ekato sampiṇḍetvā agghāpethā"ti. Tato sabbampi therena dinnakaṁ cetiyaghare ekaṁ varapotthakacittattharaṇaṁ na agghati. Tato āhaṁsu "therena katapaṭisanthāro sukato, codetuṁ vā sāretuṁ vā na labbhā, gīvā vā avahāro vā natthī"ti. Evaṁ mahānisaṁso paṭisanthāroti sallakkhetvā kattabbo paṇḍitena bhikkhunāti.

Aṅgulipatodakavatthusmiṁ **uttanto**ti kilamanto. **Anassāsako**ti nirassāso. Imasmiṁ pana vatthusmiṁ yāya āpattiyā bhavitabbaṁ, sā "khuddakesu niddiṭṭhā"ti idha na vuttā. (69)

Tadanantare vatthusmiṁ **ottharitvā**ti akkamitvā. So kira tehi ākaḍḍhiyamāno patito. Eko tassa udaraṁ abhiruhitvā nisīdi, sesāpi pannarasa janā pathaviyaṁ ajjhottharitvā adūhalapāsāṇā viya migaṁ māresuṁ. Yasmā pana te kammādhippāyā, na maraṇādhippāyā, tasmā pārājikaṁ na vuttaṁ. (70)

Bhūtavejjakavatthusmiṁ **yakkhaṁ māresī**ti bhūtavijjāpāṭhakā yakkhagahitaṁ mocetukāmā yakkhaṁ āvāhetvā "muñcā"ti vadanti. No ce muñcati, piṭṭhena vā mattikāya vā rūpaṁ katvā hatthapādādīni chindanti, yaṁ yaṁ tassa chijjati, taṁ taṁ yakkhassa chinnameva hoti. Sīse chinne yakkhopi

marati, evaṁ sopi māresi, tasmā thullaccayaṁ vuttaṁ. Na kevalañca yakkhameva, yopi hi Sakkaṁ devarājānaṁ māreyya, sopi thullaccayameva āpajjati. (71)

Vāḷayakkhavatthusmiṁ **vāḷayakkhavihāran**ti yasmiṁ vihāre vāḷo caṇḍo yakkho vasati, taṁ vihāraṁ. Yo hi evarūpaṁ vihāraṁ ajānanto kevalaṁ vasanatthāya peseti, anāpatti. Yo maraṇādhippāyo peseti, so itarassa maraṇena pārājikaṁ, amaraṇena thullaccayaṁ āpajjati. Yathā ca vāḷayakkhavihāraṁ, evaṁ yattha vāḷasīhabyagghādimigā vā ajagarakaṇhasappādayo dīghajātikā vā vasanti, kaṁ vāḷavihāraṁ pesentassāpi āpattānāpattibhedo veditabbo. Ayaṁ **Pāḷimuttakanayo.** Yathā ca bhikkhuṁ vāḷayakkhavihāraṁ pesentassa, evaṁ vāḷayakkhampi bhikkhusantikaṁ pesentassa āpattānāpattibhedo veditabbo. Esa nayo **vāḷakantārā**divatthūsupi. Kevalañhettha yasmiṁ kantāre vāḷamigā vā dīghajātikā vā atthi, so **vāḷakantāro**. Yasmiṁ corā atthi, so **corakantāro**ti evaṁ padatthamattameva nānaṁ. Manussaviggahapārājikañca nāmetaṁ saṇhaṁ, pariyāyakathāya na muccati, tasmā yo vadeyya "asukasmiṁ nāma okāse coro nisinno, yo tassa sīsaṁ chinditvā āharati, so rājato sakkāravisesaṁ labhatī"ti. Tassa cetaṁ vacanaṁ sutvā koci taṁ gantvā māreti, ayaṁ pārājiko hotīti. (72-80)

188. **Taṁ maññamāno**ti-ādīsu so kira bhikkhu attano veribhikkhuṁ māretukāmo cintesi "imaṁ me divā mārentassa na sukaraṁ bhaveyya sotthinā gantuṁ, rattiṁ naṁ māressāmī"ti sallakkhetvā rattiṁ āgamma bahūnaṁ sayitaṭṭhāne taṁ maññamāno tameva jīvitā voropesi, aparo taṁ maññamāno aññaṁ, aparo aññaṁ tasseva sahāyaṁ maññamāno taṁ, aparo aññaṁ tasseva sahāyaṁ maññamāno aññaṁ tassa sahāyameva jīvitā voropesi. Sabbesampi pārājikameva. (81-4)

Amanussagahitavatthūsu paṭhame vatthusmiṁ "yakkhaṁ palāpessāmī"ti pahāraṁ adāsi, itaro "na dānāyaṁ virajjhituṁ[1] samattho, māressāmi

1. Virujjhituṁ (Ka)

nan"ti. Ettha ca namaraṇādhippāyassa anāpatti vuttāti. Na ettakeneva amanussagahitassa pahāro dātabbo, tālapaṇṇaṁ pana parittasuttaṁ vā hatthe vā pāde vā bandhitabbaṁ, Ratanasuttādīni parittāni bhaṇitabbāni, "mā sīlavantaṁ bhikkhuṁ viheṭhehī"ti dhammakathā kātabbāti. **Saggakathādīni** uttānatthāni. Yaṁ hettha vattabbaṁ, taṁ vuttameva. (85-93)

189. **Rukkhacchedanavatthu** aṭṭabandhanavatthusadisaṁ. Ayaṁ pana viseso, yo rukkhena otthatopi[1] na marati, sakkā ca hoti ekena passena rukkhaṁ chetvā pathaviṁ vā khanitvā nikkhamituṁ, hatthe cassa vāsi vā kuṭhārī vā atthi, tena api jīvitaṁ pariccajitabbaṁ, na ca rukkho vā chinditabbo, na pathavī vā khanitabbā. Kasmā? Evaṁ karonto hi pācittiyaṁ āpajjati, Buddhassa āṇaṁ bhañjati, na jīvitapariyantaṁ sīlaṁ karoti. Tasmā api jīvitaṁ pariccajitabbaṁ, na ca sīlanti pariggahetvā[2] na evaṁ kātabbaṁ. Aññassa pana bhikkhuno rukkhaṁ vā chinditvā pathaviṁ vā khanitvā taṁ nīharituṁ vaṭṭati. Sace udukkhalayantakena rukkhaṁ pavaṭṭetvā nīharitabbo hoti, taṁyeva rukkhaṁ chinditvā udukkhalaṁ gahetabbanti **Mahāsumatthero** āha. Aññampi chinditvā gahetuṁ vaṭṭatīti **Mahāpadumatthero.** Sobbhādīsu patitassāpi nisseṇiṁ bandhitvā uttāraṇe eseva nayo. Attanā bhūtagāmaṁ chinditvā nisseṇī na kātabbā, aññesaṁ katvā uddharituṁ vaṭṭatīti. (94-6)

190. Dāyālimpanavatthūsu **dāyaṁ ālimpesun**ti vane aggiṁ adaṁsu. Ettha pana uddissānuddissavasena pārājikānantariyathullaccayapācittiyavatthūnaṁ anurūpato pārājikādīni, akusalarāsibhāvo ca pubbe vuttanayeneva veditabbo. "Allatiṇavanappagumbādayo[3] ḍayhantū"ti ālimpentassa ca pācittiyaṁ. "Dabbūpakaraṇāni vinassantū"ti ālimpentassa dukkaṭaṁ. Khiḍḍādhippāyenāpi dukkaṭanti **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. "Yaṁkiñci allasukkhaṁ sa-indriyānindriyaṁ ḍayhatū"ti ālimpentassa vatthuvasena pārājikathullaccayapācittiyadukkaṭāni veditabbāni.

Paṭaggidānaṁ, pana parittakaraṇañca Bhagavatā anuññātaṁ, tasmā araññe vanakammikehi vā dinnaṁ, sayaṁ vā uṭṭhitaṁ aggiṁ āgacchantaṁ disvā "tiṇakuṭiyo

---

1. Otthaṭopi (Sī) 2. Pariggaṇhetvā (Sī) 3. Allatiṇavanappatayo (Syā)

mā vinassantū"ti tassa aggino paṭi-aggiṁ dātuṁ vaṭṭati, yena saddhiṁ āgacchanto aggi ekato hutvā nirupādāno nibbāti. Parittampi kātuṁ vaṭṭati, tiṇakuṭikānaṁ samantā bhūmitacchanaṁ parikhākhananaṁ vā, yathā āgato aggi upādānaṁ alabhitvā nibbāti. Etañca sabbaṁ uṭṭhiteyeva aggismiṁ kātuṁ vaṭṭati, anuṭṭhite anupasampannehi kappiyavohārena kāretabbaṁ. Udakena pana nibbāpentehi appāṇakameva udakaṁ āsiñcitabbaṁ. (97-9)

191. **Āghātanavatthusmiṁ** yathā ekappahāravacane, evaṁ "dvīhi pahārehī"ti-ādivacanesupi pārājikaṁ veditabbaṁ. "Dvīhī"ti vutte ca ekena pahārena māritepi khettameva otiṇṇattā pārājikaṁ, tīhi mārite pana visaṅketaṁ. Iti yathāparicchede vā paricchedabbhantare vā avisaṅketaṁ, paricchedātikkame pana sabbattha visaṅketaṁ hoti, āṇāpako muccati, vadhakasseva doso. Yathā ca pahāresu, evaṁ purisesupi "eko māretū"ti vutte ekeneva mārite pārājikaṁ, dvīhi mārite visaṅketaṁ. "Dve mārentū"ti vutte ekena vā dvīhi vā mārite pārājikaṁ. Tīhi mārite visaṅketanti veditabbaṁ. Eko saṅgāme vegena dhāvato purisassa sīsaṁ asinā chindati, asīsakaṁ kabandhaṁ dhāvati, tamañño paharitvā pāteti, kassa pārājikanti vutte upaḍḍhā therā "gamanupacchedakassā"ti āhaṁsu. **Ābhidhammikagodattatthero** "sīsacchedakassā"ti. Evarūpānipi vatthūni imassa vatthussa atthadīpane vattabbānīti. (100-1)

192. **Takkavatthusmiṁ** aniyametvā "takkaṁ pāyethā"ti vutte yaṁ vā taṁ vā takkaṁ pāyetvā mārite pārājikaṁ. Niyametvā pana "gotakkaṁ mahiṁsatakkaṁ ajikātakkan"ti vā "sītaṁ uṇhaṁ dhūpitaṁ adhūpitan"ti vā vutte yaṁ vuttaṁ, tato aññaṁ pāyetvā mārite visaṅketaṁ. (102)

Loṇasovīrakavatthusmiṁ **loṇasovīrakaṁ** nāma sabbarasābhisaṅkhataṁ ekaṁ bhesajjaṁ, taṁ kira karontā harītakāmalakavibhītakakasāve, sabbadhaññāni, sabba-aparaṇṇāni, sattannampi dhaññānaṁ odanaṁ kadaliphalādīni sabbaphalāni, vettaketakakhajjūrikaḷīrādayo sabbakaḷīre, macchamaṁsakhaṇḍāni, anekāni ca madhuphāṇitasindhavaloṇatikaṭukādīni[1] bhesajjāni

1. ...loṇakaṭukādīni (Sī)

pakkhipitvā kumbhimukhaṁ limpitvā ekaṁ vā dve vā tīṇi vā saṁvaccharāni ṭhapenti, taṁ paripaccitvā jamburasavaṇṇaṁ hoti. Vātakāsakuṭṭhapaṇḍubhagandarādīnaṁ siniddhabhojanaṁ, bhuttānañca uttarapānaṁ bhattajīraṇakabhesajjaṁ tādisaṁ natthi. Taṁ panetaṁ bhikkhūnaṁ pacchābhattampi vaṭṭati, gilānānaṁ pākatikameva, agilānānaṁ pana udakasambhinnaṁ pānaparibhogenāti. (103)

Samantapāsādikāya Vinayasaṁvaṇṇanāya

Tatiyapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Catutthapārājika

Catusaccavidū Satthā, catutthaṁ yaṁ pakāsayi.
Pārājikaṁ tassa dāni, patto saṁvaṇṇanākkamo.

Yasmā tasmā suviññeyyaṁ, yaṁ pubbe ca pakāsitaṁ.
Taṁ vajjayitvā assāpi, hoti saṁvaṇṇanā ayaṁ.

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. **Tena samayena Buddho Bhagavā Vesāliyaṁ viharati -pa- gihīnaṁ kammantaṁ adhiṭṭhemā**ti gihīnaṁ khettesu ceva ārāmādīsu ca kattabbakiccaṁ adhiṭṭhāma, "evaṁ kātabbaṁ, evaṁ na kātabban"ti ācikkhāma ceva anusāsāma cāti vuttaṁ hoti. **Dūteyyan**ti dūtakammaṁ. **Uttarimanussadhammassā**ti manusse uttiṇṇadhammassa, manusse atikkamitvā brahmattaṁ vā nibbānaṁ vā pāpanakadhammassāti attho. Uttarimanussānaṁ vā seṭṭhapurisānaṁ jhāyīnañca ariyānañca dhammassa. **Asuko bhikkhū**ti-ādīsu attanā evaṁ mantayitvā pacchā gihīnaṁ bhāsantā "Buddharakkhito nāma bhikkhu paṭhamassa jhānassa lābhī, Dhammarakkhito dutiyassā"ti evaṁ nāmavaseneva vaṇṇaṁ bhāsiṁsūti veditabbo. Tattha **esoyeva kho āvuso seyyo**ti kammantādhiṭṭhānaṁ, dūteyyaharaṇañca bahusapattaṁ mahāsamārambhaṁ, na ca samaṇasāruppaṁ, tato pana ubhayatopi eso eva seyyo pāsaṁsataro sundarataro, yo amhākaṁ gihīnaṁ aññamaññassa uttarimanussadhammassa vaṇṇo bhāsito. Kiṁ vuttaṁ hoti, iriyāpathaṁ saṇṭhapetvā nisinnaṁ vā caṅkamantaṁ vā pucchantānaṁ vā apucchantānaṁ vā gihīnaṁ

"ayaṁ asuko nāma bhikkhu paṭhamassa jhānassa lābhī"ti evamādinā nayena yo amhākaṁ aññena aññassa uttarimanussadhammassa vaṇṇo bhāsito bhavissati, eso eva seyyoti. Anāgatasambandhe pana asati na etehi so tasmiṁ khaṇe bhāsitova yasmā na yujjati, tasmā anāgatasambandhaṁ katvā "yo evaṁ bhāsito bhavissati, so eva seyyo"ti evamettha attho veditabbo. Lakkhaṇaṁ pana saddasatthato pariyesitabbaṁ.

194. **Vaṇṇavā ahesun**ti aññoyeva nesaṁ abhinavo sarīravaṇṇo uppajji, tena vaṇṇena vaṇṇavanto ahesuṁ. **Piṇindriyā**ti pañcahi pasādehi abhiniviṭṭhokāsassa paripuṇṇattā manacchaṭṭhānaṁ indriyānaṁ amilātabhāvena pīṇindriyā. **Pasannamukhavaṇṇā**ti kiñcāpi avisesena vaṇṇavanto, sarīravaṇṇato pana nesaṁ mukhavaṇṇo adhikataraṁ pasanno, accho anāvilo parisuddhoti attho. **Vippasannachavivaṇṇā**ti yena ca te mahākaṇikārapupphādisadisena[1] vaṇṇena vaṇṇavanto, tādiso aññesampi manussānaṁ vaṇṇo atthi. Yathā pana imesaṁ, evaṁ na tesaṁ chavivaṇṇo vippasanno. Tena vuttaṁ "vippasannachavivaṇṇā"ti. Itiha te bhikkhū neva uddesaṁ na paripucchaṁ na kammaṭṭhānaṁ anuyuñjantā,[2] atha kho kuhakatāya abhūtaguṇasaṁvaṇṇanāya laddhāni paṇītabhojanāni bhuñjitvā yathāsukhaṁ niddārāmataṁ, saṅgaṇikārāmatañca anuyuñjantā imaṁ sarīrasobhaṁ pāpuṇiṁsu, yathā taṁ bālā bhantamigappaṭibhāgāti.

Vaggumudātīriyāti Vaggumudātīravāsino. **Kacci bhikkhave khamanīyan**ti bhikkhave kacci tumhākaṁ idaṁ catucakkaṁ navadvāraṁ sarīrayantaṁ khamanīyaṁ sakkā khamituṁ sahituṁ pariharituṁ, na kiñci dukkhaṁ uppādetīti. **Kacci yāpanīyan**ti kacci sabbakiccesu yāpetuṁ gametuṁ sakkā, na kiñci antarāyaṁ dassetīti. **Kucchi parikanto**ti kucchi parikantito varaṁ bhaveyya, parikattotipi[3] pāṭho yujjati. Evaṁ Vaggumudātīriye anekapariyāyena vigarahitvā idāni yasmā tehi katakammaṁ corakammaṁ hoti, tasmā āyatiṁ aññesampi evarūpassa kammassa akaraṇatthaṁ atha kho Bhagavā bhikkhū āmantesi.

---

1. Kaṇikārapupphādisadisena (Sī, Syā)
2. Anuyuñjanti (Ka)
3. Kucchi parikatthotipi (Syā)

195. Āmantetvā ca pana **“pañcime bhikkhave mahācorā”**ti-ādimāha. Tattha **santo saṁvijjamānā**ti atthi ceva upalabbhanti cāti vuttaṁ hoti. **Idhā**ti imasmiṁ sattaloke. **Evaṁ hotī**ti evaṁ pubbabhāge icchā uppajjati. **Kudāssu nāmāhan**ti ettha su-iti nipāto, kudā nāmāti attho. **So aparena samayenā**ti so pubbabhāge evaṁ cintetvā anukkamena parisaṁ vaḍḍhento panthadūhanakammaṁ paccantimagāmavilopanti evamādīni katvā vepullappattapariso hutvā gāmepi agāme, janapadepi ajanapade karonto **hananto ghātento chindanto chedāpento pacanto pācento.**

Iti bāhirakamahācoraṁ dassetvā tena sadise sāsane pañca mahācore dassetuṁ **“evameva kho”**ti-ādimāha. Tattha **pāpabhikkhuno**ti aññesu ṭhānesu mūlacchinno pārājikappatto “pāpabhikkhū”ti vuccati, idha pana pārājikaṁ anāpanno icchācāre ṭhito khuddānukhuddakāni sikkhāpadāni madditvā vicaranto “pāpabhikkhū”ti adhippeto. Tassāpi bāhirakacorassa viya pubbabhāge evaṁ hoti **“kudāssu nāmāhaṁ -pa- parikkhārānan”**ti. Tattha **sakkato**ti sakkārappatto. **Garukato**ti garukārappatto. **Mānito**ti manasā piyāyito. **Pūjito**ti catupaccayābhihārapūjāya pūjito. **Apacito**ti apacitippatto. Tattha yassa cattāro paccaye sakkaritvā suṭṭhu abhisaṅkhate paṇītapaṇīte katvā denti, so sakkato. Yasmiṁ garubhāvaṁ paṭṭhapetvā denti, so garukato. Yaṁ manasā piyāyanti, so mānito. Yassa sabbampetaṁ karonti, so pūjito. Yassa abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammādivasena paramanipaccakāraṁ karonti, so apacito. Imassa ca pana sabbampi imaṁ lokāmisaṁ patthayamānassa evaṁ hoti.

So aparena samayenāti so pubbabhāge evaṁ cintetvā anukkamena sikkhāya atibbagārave uddhate unnaḷe capale mukhare vikiṇṇavāce muṭṭhassatī asampajāne pākatindriye ācariyupajjhāyehi pariccattake lābhagaruke pāpabhikkhū saṅgaṇhitvā iriyāpathasaṇṭhapanādīni kuhakavattāni sikkhāpetvā “ayaṁ thero asukasmiṁ nāma senāsane vassaṁ upagamma vattapaṭipattiṁ[1] pūrayamāno vassaṁ vasitvā niggato”ti

---

1. Vattapaṭivattaṁ (Sī, Syā)

lokasammatasenāsanasaṁvaṇṇanādīhi upāyehi lokaṁ pāripācetuṁ paṭibalehi jātakādīsu kataparicayehi sarasampannehi pāpabhikkhūhi saṁvaṇṇiyamānaguṇo hutvā **satena vā sahassena vā parivuto -pa- bhesajjaparikkhārānaṁ. Ayaṁ bhikkhave paṭhamo mahācoro**ti ayaṁ sandhicchedādicorako viya na ekaṁ kulaṁ, na dve, atha kho mahājanaṁ vañcetvā catupaccayaggahaṇato **"paṭhamo mahācoro"**ti veditabbo. Ye pana suttantikā vā ābhidhammikā vā vinayadharā vā bhikkhū bhikkhācāre asampajjamāne Pāḷiṁ vācentā, Aṭṭhakathaṁ kathentā, anumodanāya dhammakathāya iriyāpathasampattiyā ca lokaṁ pasādentā janapadacārikaṁ caranti sakkatā garukatā mānitā pūjitā apacitā, te "tantipaveṇighaṭanakā sāsanajotakā"ti veditabbā.

Tathāgatappaveditanti Tathāgatena paṭividdhaṁ paccakkhakataṁ, jānāpitaṁ vā. **Attano dahatī**ti parisamajjhe Pāḷiñca Aṭṭhakathañca saṁsanditvā madhurena sarena pasādanīyaṁ suttantaṁ kathetvā dhammakathāvasena acchariyabbhutajātena viññujanena "aho bhante Pāḷi ca Aṭṭhakathā ca suparisuddhā, kassa santike uggaṇhitthā"ti pucchito "ko amhādise uggahāpetuṁ samattho"ti ācariyaṁ anuddisitvā attanā paṭividdhaṁ sayambhuñāṇādhigataṁ dhammavinayaṁ pavedeti, ayaṁ Tathāgatena satasahassakappādhikāni cattāri asaṅkhyeyyāni pāramiyo pūretvā kicchena kasirena paṭividdhadhammatthenako **dutiyo mahācoro.**

Suddhaṁ brahmacārinti khīṇāsavabhikkhuṁ. **Parisuddhaṁ brahmacariyaṁ carantan**ti nirupakkilesaṁ seṭṭhacariyaṁ carantaṁ, aññampi vā anāgāmiṁ ādiṁ katvā yāva sīlavantaṁ puthujjanaṁ avippaṭisārādivatthukaṁ parisuddhaṁ brahmacariyaṁ carantaṁ. **Amūlakena abrahmacariyena anuddhaṁsetī**ti tasmiṁ puggale avijjamānena antimavatthunā anuvadati codeti, ayaṁ vijjamānaguṇamakkhī ariyaguṇatthenako **tatiyo mahācoro.**

Garubhaṇḍāni garuparikkhārānīti yathā adinnādāne "caturo janā saṁvidhāya, garubhaṇḍaṁ avāharun"ti[1] ettha pañcamāsakagghanakaṁ "garubhaṇḍan"ti vuccati, idha pana na evaṁ[2]. Atha kho "pañcimāni bhikkhave avissajjiyāni na vissajjetabbāni saṁghena vā gaṇena vā puggalena vā, vissajjitānipi

1. Vi 5. 374 piṭṭhe.
2. Na idha evaṁ (Sī), idha na evaṁ (Syā)

avissajjitāni honti, yo vissajjeyya, āpatti thullaccayassa. Katamāni pañca? Ārāmo ārāmavatthu -pa- dārubhaṇḍaṁ mattikābhaṇḍan"ti[1] vacanato avissajjitabbattā garubhaṇḍāni. "Pañcimāni bhikkhave avebhaṅgiyāni na vibhajitabbāni saṁghena vā gaṇena vā puggalena vā, vibhattānipi avibhattāni honti, yo vibhajeyya, āpatti thullaccayassa. Katamāni pañca? Ārāmo ārāmavatthu -pa- dārubhaṇḍaṁ mattikābhaṇḍan"ti[2] vacanato avebhaṅgiyattā sādhāraṇaparikkhārabhāvena garuparikkhārāni. **Ārāmo ārāmavatthū**ti-ādīsu yaṁ vattabbaṁ, taṁ sabbaṁ "pañcimāni bhikkhave avissajjiyānī"ti **Khandhake** āgatasuttavaṇṇanāyameva bhaṇissāma. **Tehi gihiṁ[3] saṅgaṇhātī**ti tāni datvā gihiṁ[3] saṅgaṇhāti anuggaṇhāti. **Upalāpetī**ti "aho amhākaṁ ayyo"ti evaṁ lapanake anubandhanake sasnehe[4] karoti. Ayaṁ avissajjiyaṁ, avebhaṅgiyañca garuparikkhāraṁ tathābhāvato thenetvā gihisaṅgaṇhanako[5] **catuttho mahācoro.** So ca panāyaṁ imaṁ garubhaṇḍaṁ kulasaṅgaṇhanatthaṁ vissajjento kuladūsakadukkaṭaṁ āpajjati, pabbājanīyakammāraho ca hoti. bhikkhusaṁghaṁ abhibhavitvā issaravatāya vissajjento thullaccayaṁ āpajjati. Theyyacittena vissajjento bhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabboti.

Ayaṁ aggo mahācoroti ayaṁ imesaṁ corānaṁ jeṭṭhacoro, iminā sadiso coro nāma natthi, yo pañcindriyaggahaṇātītaṁ atisaṇhasukhumaṁ lokuttaradhammaṁ theneti. Kiṁ pana sakkā lokuttaradhammo hiraññasuvaṇṇādīni viya vañcetvā thenetvā gahetunti? Na sakkā, tenevāha **"yo asantaṁ abhūtaṁ uttarimanussadhammaṁ ullapatī"**ti. Ayañhi attani asantaṁ taṁ dhammaṁ kevalaṁ "atthi mayhaṁ eso"ti ullapati, na pana sakkoti ṭhānā cāvetuṁ, attani vā saṁvijjamānaṁ kātuṁ. Atha kasmā "coro"ti vuttoti?. Yasmā taṁ ullapitvā asantasambhāvanāya uppanne paccaye gaṇhāti, evañhi gaṇhatā te paccayā sukhumena upāyena vañcetvā thenetvā gahitā honti. Tenevāha **"taṁ kissa hetu? Theyyāya vo bhikkhave raṭṭhapiṇḍo bhutto"**ti. Ayañhi ettha attho—yaṁ avocumha "ayaṁ aggo mahācoro, yo asantaṁ abhūtaṁ uttarimanussadhammaṁ

---

1. Vi 4. 321 piṭṭhe. 2. Vi 4. 323 piṭṭhe. 3. Gihī (Sī, Syā)
4. Sinehe (Syā, Ka) 5. Gihīnaṁ saṅgaṇhako (Ka)

ullapatī”ti. **Taṁ kissa hetū**ti kena kāraṇena etaṁ avocumhāti ce. **Theyyāya vo bhikkhave raṭṭhapiṇḍo bhutto**ti bhikkhave yasmā so tena raṭṭhapiṇḍo theyyāya theyyacittena bhutto hoti. Ettha hi **vo**-kāro “ye hi vo ariyā araññavanapatthānī”ti-ādīsu[1] viya padapūraṇamatte nipāto. Tasmā tumhehi bhuttoti evamassa attho na daṭṭhabbo.

Idāni tamevatthaṁ gāthāhi vibhūtataraṁ karonto **“aññathā santan”**ti-ādimāha. Tattha **aññathā santan**ti aparisuddhakāyasamācārādikena aññenākārena santaṁ. **Aññāthā yo pavedaye**ti parisuddhakāyasamācārādikena aññena ākārena yo pavedeyya. “Paramaparisuddho ahaṁ, atthi me abbhantare lokuttaradhammo”ti evaṁ jānāpeyya. Pavedetvā ca pana tāya pavedanāya uppannaṁ bhojanaṁ arahā viya bhuñjati. **Nikacca kitavasseva, bhuttaṁ theyyena tassa tan**ti **nikaccā**ti vañcetvā, aññathā santaṁ aññathā dassetvā, agumba-agacchabhūtameva sākhāpalāsapallavādicchādanena gumbamiva, gacchamiva ca attānaṁ dassetvā. **Kitavassevā**ti vañcakassa kerāṭikassa gumbagacchasaññāya araññe āgatāgate sakuṇe gahetvā jīvitakappakassa sākuṇikasseva. **Bhuttaṁ theyyena tassa tan**ti tassāpi anarahantasseva sato arahantabhāvaṁ dassetvā laddhabhojanaṁ bhuñjato yaṁ taṁ bhuttaṁ, taṁ yathā sākuṇikakitavassa nikacca vañcetvā sakuṇaggahaṇaṁ, evaṁ manusse vañcetvā laddhassa bhojanassa bhuttattā theyyena bhuttaṁ nāma hoti.

Imaṁ pana atthavasaṁ ajānantā ye evaṁ bhuñjanti **kāsāvakaṇṭhā -pa- nirayaṁ te upapajjare. Kāsāvakaṇṭhā**ti kāsāvena veṭhitakaṇṭhā, ettakameva ariyaddhajadhāraṇamattaṁ, sesaṁ[2] sāmaññaṁ natthīti vuttaṁ hoti, “bhavissanti kho panānanda anāgatamaddhānaṁ gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā”ti[3] evaṁ vuttadussīlānaṁ etaṁ adhivacanaṁ. **Pāpadhammā**ti lāmakadhammā. **Asaññatā**ti kāyādīhi asaññatā. **Pāpā**ti lāmakapuggalā. **Pāpehi kammehī**ti tehi karaṇakāle ādīnavaṁ adisvā katehi paravañcanādīhi pāpakammehi. **Nirayaṁ te upapajjare**ti nirassādaṁ duggatiṁ te upapajjanti. Tasmā **seyyo ayoguḷo**ti gāthā. Tassattho—sacāyaṁ **dussīlo asaññato** icchācāre

1. Ma 1. 20, 21 piṭṭhādīsu. 2. Yesaṁ (Syā, Ka) 3. Ma 3. 299 piṭṭhe.

ṭhito kuhanāya lokaṁ vañcako puggalo tattaṁ aggisikhūpamaṁ ayoguḷaṁ **bhuñjeyya** ajjhohareyya, tassa yañcetaṁ raṭṭhapiṇḍaṁ bhuñjeyya, yañcetaṁ ayoguḷaṁ. Tesu dvīsu **ayoguḷova bhutto seyyo** sundarataro paṇītataro ca bhaveyya, na hi ayoguḷassa bhuttattā samparāye sabbaññutaññāṇenāpi dujjānaparicchedaṁ dukkhaṁ anubhavati. Evaṁ paṭiladdhassa pana tassa raṭṭhapiṇḍassa bhuttattā samparāye vuttappakāraṁ dukkhaṁ anubhoti, ayañhi koṭippatto micchājīvoti.

Evaṁ pāpakiriyāya anādīnavadassāvīnaṁ ādīnavaṁ dassetvā "atha kho Bhagavā Vaggumudātīriye bhikkhū anekapariyāyena vigarahitvā dubbharatāya dupposatāya -pa- imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyāthā"ti ca vatvā catutthapārājikaṁ paññapento **"yo pana bhikkhu anabhijānan"**ti-ādimāha.

Evaṁ mūlacchejjavasena daḷhaṁ katvā catutthapārājike paññatte aparampi anupaññattatthāya adhimānavatthu udapādi, tassuppattidīpanatthaṁ etaṁ vuttaṁ **"evañcidaṁ Bhagavatā bhikkhūnaṁ sikkhāpadaṁ paññattaṁ hotī"ti**.

Adhimānavatthuvaṇṇanā

196. Tattha **adiṭṭhe diṭṭhasaññino**ti arahatte ñāṇacakkhunā adiṭṭheyeva "diṭṭhaṁ amhehi arahattan"ti diṭṭhasaññino hutvā. Esa nayo appattādīsu. Ayaṁ pana viseso, **appatte**ti attano santāne uppattivasena appatte. **Anadhigate**ti maggabhāvanāya anadhigate, appaṭiladdhetipi attho. **Asacchikate**ti appaṭividdhe, paccavekkhaṇavasena vā appaccakkhakate. **Adhimānenā**ti adhigatamānena, "adhigatā mayan"ti evaṁ uppannamānenāti attho, adhikamānena vā, thaddhamānenāti attho. **Aññaṁ byākariṁsū**ti arahattaṁ byākariṁsu, "pattaṁ āvuso amhehi arahattaṁ, kataṁ karaṇīyan"ti bhikkhūnaṁ ārocesuṁ. Tesaṁ maggena appahīnakilesattā kevalaṁ samathavipassanābalena vikkhambhitakilesānaṁ aparena samayena tathārūpapaccayasamāyoge **rāgāya cittaṁ namati,** rāgatthāya namatīti attho. Esa nayo itaresu.

Tañca kho etaṁ abbohārikanti tañca kho etaṁ tesaṁ aññabyākaraṇaṁ abbohārikaṁ āpattipaññāpane vohāraṁ na gacchati, āpattiyā aṅgaṁ na hotīti attho.

Kassa panāyaṁ adhimāno uppajjati, kassa nuppajjatīti? Ariyasāvakassa tāva nuppajjati, so hi maggaphalanibbānapahīnakilesa-avasiṭṭhakilesapaccavekkhaṇena sañjātasomanasso ariyaguṇapaṭivedhe nikkaṅkho. Tasmā sotāpannādīnaṁ "ahaṁ sakadāgāmī"ti-ādivasena adhimāno nuppajjati. Dussīlassa nuppajjati, so hi ariyaguṇādhigame nirāsova. Sīlavatopi pariccattakammaṭṭhānassa niddārāmatādimanuyuttassa nuppajjati. Suparisuddhasīlassa pana kammaṭṭhāne appamattassa nāmarūpaṁ vavatthapetvā paccayapariggahena vitiṇṇakaṅkhassa tilakkhaṇaṁ āropetvā saṅkhāre sammasantassa āraddhavipassakassa uppajjati, uppanno ca suddhasamathalābhiṁ vā suddhavipassanālābhiṁ vā antarā ṭhapeti, so hi dasapi vīsatipi tiṁsampi vassāni kilesasamudācāraṁ apassitvā[1] "ahaṁ sotāpanno"ti vā "sakadāgāmī"ti vā "anāgāmī"ti vā maññati. Samathavipassanālābhiṁ pana arahatteyeva ṭhapeti, tassa hi samādhibalena kilesā vikkhambhitā, vipassanābalena saṅkhārā supariggahitā. Tasmā saṭṭhipi vassāni asītipi vassāni vassasatampi kilesā na samudācaranti, khīṇāsavasseva cittacāro hoti. So evaṁ dīgharattaṁ kilesasamudācāraṁ apassanto antarā aṭṭhatvāva "arahā ahan"ti maññatīti.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. **Anabhijānan**ti na abhijānaṁ. Yasmā pana yaṁ anabhijānaṁ samudācarati, svassa santāne anuppanno, ñāṇena ca asacchikatoti abhūto hoti. Tenassa padabhājane "asantaṁ abhūtaṁ asaṁvijjamānan"ti vatvā "ajānanto apassanto"ti vuttaṁ.

Uttarimanussadhammanti uttarimanussānaṁ jhāyīnañceva ariyānañca dhammaṁ. **Attupanāyikan**ti attani taṁ upaneti, attānaṁ vā tattha upanetīti attupanāyiko, taṁ attupanāyikaṁ, evaṁ katvā samudācareyyāti sambandho. Padabhājane pana yasmā "uttarimanussadhammo nāma jhānaṁ vimokkho samādhi samāpatti ñāṇadassanaṁ -pa- suññāgāre abhiratī"ti evaṁ jhānādayo anekadhammā vuttā, tasmā tesaṁ sabbesaṁ vasena

1. Apassanto (Sī, Syā)

attupanāyikabhāvaṁ dassento "te vā kusale dhamme attani upanetī"ti bahuvacananiddesaṁ akāsi. Tattha "ete dhammā mayi sandissantī"ti[1] samudācaranto attani upaneti, "ahaṁ etesu sandissāmī"ti samudācaranto attānaṁ tesu upanetīti veditabbo.

Alamariyañāṇadassananti ettha lokiyalokuttarā paññā jānanaṭṭhena **ñāṇaṁ.** Cakkhunā diṭṭhamiva dhammaṁ paccakkhakaraṇato dassanaṭṭhena dassananti **ñāṇadassanaṁ.** Ariyaṁ visuddhaṁ uttamaṁ ñāṇadassananti **ariyañāṇadassanaṁ.** Alaṁ pariyattaṁ kilesaviddhaṁsanasamatthaṁ ariyañāṇadassanamettha jhānādibhede uttarimanussadhamme, alaṁ vā ariyañāṇadassanamassāti alamariyañāṇadassano, taṁ alamariyañāṇadassanaṁ uttarimanussadhammanti evaṁ padatthasambandho veditabbo. Tattha yena ñāṇadassanena so alamariyañāṇadassanoti vuccati, tadeva dassetuṁ "ñāṇanti tisso vijjā, dassananti yaṁ ñāṇaṁ, taṁ dassanaṁ, yaṁ dassanaṁ, taṁ ñāṇan"ti vijjāsīsena padabhājanaṁ vuttaṁ. Mahaggatalokuttarā panettha sabbāpi paññā "ñāṇan"ti veditabbā.

Samudācareyyāti vuttappakārametaṁ uttarimanussadhammaṁ attupanāyikaṁ katvā āroceyya. **Itthiyā vā**ti-ādi pana ārocetabbapuggalanidassanaṁ. Etesaṁ hi ārocite ārocitaṁ hoti, na devamārabrahmānaṁ, nāpi petayakkhatiracchānagatānanti. **Iti jānāmi iti passāmī**ti samudācaraṇākāranidassanametaṁ. Padabhājane panassa "jānāmahaṁ ete dhamme, passāmahaṁ ete dhamme"ti idaṁ tesu jhānādīsu dhammesu jānanapassanānaṁ pavattidīpanaṁ, "atthi ca me ete dhammā"ti-ādi attupanāyikabhāvadīpanaṁ.

Tato aparena samayenāti āpattipaṭijānanasamayadassanametaṁ. Ayaṁ pana ārocitakkhaṇeyeva pārājikaṁ āpajjati. Āpattiṁ pana āpanno yasmā parena codito vā acodito vā paṭijānāti, tasmā **"samanuggāhiyamāno vā asamanuggāhiyamāno vā"**ti vuttaṁ.

198. Tattha samanuggāhiyamāne tāva **kiṁ te adhigatan**ti adhigamapucchā, jhānavimokkhādīsu, sotāpattimaggādīsu vā kiṁ tayā adhigatanti. **Kinti te adhigatan**ti upāyapucchā. Ayaṁ hi etthādhippāyo—kiṁ tayā

---

1. Santīti (Sī)

aniccalakkhaṇaṁ dhuraṁ katvā adhigataṁ, dukkhānattalakkhaṇesu aññataraṁ vā. Kiṁ vā samādhivasena abhinivisitvā, udāhu vipassanāvasena. Tathā kiṁ rūpe abhinivisitvā, udāhu arūpe. Kiṁ vā ajjhattaṁ abhinivisitvā, udāhu bahiddhāti. **Kadā te adhigatan**ti kālapucchā, pubbaṇhamajjhanhikādīsu katarasmiṁ kāleti vuttaṁ hoti. **Kattha te adhigatan**ti okāsapucchā, katarasmiṁ okāse, kiṁ rattiṭṭhāne, divāṭṭhāne, rukkhamūle, maṇḍape, katarasmiṁ vā vihāreti vuttaṁ hoti. **Katame te kilesā pahīnā**ti pahīnakilesapucchā, kataramaggavajjhā tava kilesā pahīnāti vuttaṁ hoti. **Katamesaṁ tvaṁ dhammānaṁ lābhī**ti paṭiladdhadhammapucchā, paṭhamamaggādīsu katamesaṁ dhammānaṁ tvaṁ lābhīti vuttaṁ hoti.

Tasmā idāni cepi koci bhikkhu uttarimanussadhammādhigamaṁ byākareyya, na so ettāvatāva sakkātabbo[1]. Imesu pana chasu ṭhānesu sodhanatthaṁ vattabbo "kiṁ te adhigataṁ, kiṁ jhānaṁ, udāhu vimokkhādīsu aññataran"ti. Yo hi yena adhigato dhammo, so tassa pākaṭo hoti. Sace "idaṁ nāma me adhigatan"ti vadati, tato "kinti te adhigatan"ti pucchitabbo "aniccalakkhaṇādīsu kiṁ dhuraṁ katvā, aṭṭhatiṁsāya vā ārammaṇesu, rūpārūpa-ajjhattabahiddhādibhedesu vā dhammesu kena mukhena abhinivisitvā"ti, yo hi yassābhiniveso, so tassa pākaṭo hoti. Sace "ayaṁ nāma me abhiniveso, evaṁ mayā adhigatan"ti vadati, tato "kadā te adhigatan"ti pucchitabbo "kiṁ pubbaṇhe, udāhu majjhanhikādīsu aññatarasmiṁ kāle"ti, sabbesaṁ hi attanā adhigatakālo pākaṭo hoti. Sace "asukasmiṁ nāma kāle adhigatan"ti vadati, tato "kattha te adhigatan"ti pucchitabbo "kiṁ divāṭṭhāne, udāhu rattiṭṭhānādīsu aññatarasmiṁ okāse"ti, sabbesaṁ hi attanā adhigatokāso pākaṭo hoti. Sace "asukasmiṁ nāma me okāse adhigatan"ti vadati, tato "katame te kilesā pahīnā"ti pucchitabbo "kiṁ paṭhamamaggavajjhā, udāhu dutiyādimaggavajjhā"ti, sabbesaṁ hi attanā adhigatamaggena pahīnakilesā pākaṭā honti. Sace "ime nāma me kilesā pahīnā"ti vadati, tato "katamesaṁ tvaṁ dhammānaṁ lābhī"ti pucchitabbo "kiṁ sotāpattimaggassa, udāhu sakadāgāmimaggādīsu aññatarassā"ti, sabbesaṁ hi attanā

1. Sakkāro kātabbo (Ka)

adhigatadhammā pākaṭā honti. Sace "imesaṁ nāmāhaṁ dhammānaṁ lābhī"ti vadati, ettāvatāpissa vacanaṁ na saddhātabbaṁ, bahussutā hi uggahaparipucchākusalā bhikkhū imāni cha ṭhānāni sodhetuṁ sakkonti.

Imassa pana bhikkhuno āgamanapaṭipadā sodhetabbā. Yadi āgamanapaṭipadā na sujjhati, "imāya paṭipadāya lokuttaradhammo nāma na labbhatī"ti apanetabbo. Yadi panassa āgamanapaṭipadā sujjhati, "dīgharattaṁ tīsu sikkhāsu appamatto jāgariyamanuyutto catūsu paccayesu alaggo ākāse pāṇisamena cetasā viharatī"ti paññāyati, tassa bhikkhuno byākaraṇaṁ paṭipadāya saddhiṁ saṁsandati. "Seyyathāpi nāma Gaṅgodakaṁ Yamunodakena saddhiṁ saṁsandati sameti, evameva supaññattā tena Bhagavatā sāvakānaṁ nibbānagāminī paṭipadā, saṁsandati nibbānañca paṭipadācā"ti[1] vuttasadisaṁ hoti.

Apica kho na ettakenāpi sakkāro kātabbo. Kasmā? Ekaccassa hi puthujjanassāpi sato khīṇāsavapaṭipattisadisā paṭipadā hoti, tasmā so bhikkhu tehi tehi upāyehi uttāsetabbo. khīṇāsavassa nāma asaniyāpi matthake patamānāya bhayaṁ vā chambhitattaṁ vā lomahaṁso vā na hoti. Sacassa bhayaṁ vā chambhitattaṁ vā lomahaṁso vā uppajjati, "na tvaṁ arahā"ti apanetabbo[2]. Sace pana abhīrū acchambhī anutrāsī hutvā sīho viya nisīdati, ayaṁ bhikkhu sampannaveyyākaraṇo samantā rājarājamahāmattādīhi pesitaṁ sakkāraṁ arahatīti.

Pāpicchoti yā sā "idhekacco dussīlova samāno 'sīlavāti maṁ jano jānātū'ti icchatī"ti-ādinā[3] nayena vuttā pāpicchā, tāya samannāgato. **Icchāpakato**hi tāya pāpikāya icchāya apakato abhibhūto parājito hutvā.

Visuddhāpekkhoti attano visuddhiṁ apekkhamāno icchamāno patthayamāno. Ayañhi yasmā pārājikaṁ āpanno, tasmā bhikkhubhāve ṭhatvā abhabbo jhānādīni adhigantuṁ, bhikkhubhāvo hissa saggantarāyo ceva hoti maggantarāyo ca. Vuttañhetaṁ "sāmaññaṁ dupparāmaṭṭhaṁ,

1. Dī 2. 180 piṭṭhe. 2. Vattabbo (Ka) 3. Abhi 2. 364 piṭṭhe.

nirayāyupakaḍḍhatī”ti[1]. Aparampi vuttaṁ “sithilo[2] hi paribbājo, bhiyyo ākirate rajan”ti[3]. Iccassa bhikkhubhāvo visuddhi nāma na hoti. Yasmā pana gihī vā upāsako vā ārāmiko vā sāmaṇero vā hutvā dānasaraṇasīlasaṁvarādīhi saggamaggaṁ vā jhānavimokkhādīhi mokkhamaggaṁ vā ārādhetuṁ bhabbo hoti, tasmāssa gihi-ādibhāvo visuddhi nāma hoti, tasmā taṁ visuddhiṁ apekkhanato visuddhāpekkhoti vuccati. Teneva cassa padabhājane “gihī vā hotukāmo”ti-ādi vuttaṁ.

Evaṁ vadeyyāti evaṁ bhaṇeyya. Kathaṁ? **Ajānamevaṁ āvuso avacaṁ jānāmi, apassaṁ passāmī**ti. Padabhājane pana “evaṁ vadeyyā”ti idaṁ padaṁ anuddharitvāva yathā vadanto “ajānamevaṁ āvuso avacaṁ jānāmi, apassaṁ passāmī”ti vadati nāmāti vuccati, taṁ ākāraṁ dassetuṁ “nāhaṁ ete dhamme jānāmī”ti-ādi vuttaṁ. **Tucchaṁ musā vilapin**ti ahaṁ vacanatthavirahato tucchaṁ, vañcanādhippāyato musā vilapiṁ, abhaṇinti vuttaṁ hoti. Padabhājane panassa aññena padabyañjanena atthamattaṁ dassetuṁ “tucchakaṁ mayā bhaṇitan”ti-ādi vuttaṁ.

Purime upādāyāti purimāni tīṇi pārājikāni āpanne puggale upādāya. Sesaṁ pubbe vuttanayattā, uttānatthattā ca pākaṭamevāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. Evaṁ uddiṭṭhasikkhāpadaṁ padānukkamena vibhajitvā idāni yasmā heṭṭhā padabhājanīyamhi “jhānaṁ vimokkho samādhi samāpatti ñāṇadassanaṁ -pa- suññāgāre abhiratī”ti evaṁ saṁkhitteneva uttarimanussadhammo dassito, na vitthārena āpattiṁ āropetvā tanti ṭhapitā. Saṅkhepadassite ca atthe na sabbe sabbākārena nayaṁ gahetuṁ sakkonti, tasmā sabbākārena nayaggahaṇatthaṁ puna tadeva padabhājanaṁ mātikāṭhāne ṭhapetvā vitthārato uttarimanussadhammaṁ dassetvā āpattibhedaṁ dassetukāmo **“jhānanti paṭhamaṁ jhānaṁ dutiyaṁ jhānan**”ti-ādimāha. Tattha paṭhamajjhānādīhi mettājhānādīnipi asubhajjhānādīnipi ānāpānassati samādhijjhānampi lokiyajjhānampi lokuttarajjhānampi saṅgahitameva. Tasmā “paṭhamaṁ jhānaṁ samāpajjintipi -pa- catutthaṁ jhānaṁ mettājhānaṁ upekkhājhānaṁ asubhajjhānaṁ

---

1. Khu 1. 57 Dhammapade. 2. Sathilo (Sī) 3. Khu 1. 58 Dhammapade.

ānāpānassatisamādhijjhānaṁ lokiyajjhānaṁ lokuttarajjhānaṁ samāpajjin"tipi bhaṇanto pārājikova hotīti veditabbo.

Suṭṭhu mutto, vividhehi vā kilesehi muttoti **vimokkho,** so panāyaṁ rāgadosamohehi suññattā **suññato,** rāgadosamohanimittehi animittattā **animitto,** rāgadosamohapaṇidhīnaṁ abhāvato **appaṇihito**ti vuccati. Cittaṁ samaṁ ādahati ārammaṇe ṭhapetīti **samādhi.** Ariyehi samāpajjitabbato **samāpatti.** Sesamettha vuttanayameva. Ettha ca vimokkhattikena ca samādhittikena ca ariyamaggova vutto. Samāpattittikena pana phalasamāpatti. Tesu yaṁkiñci ekampi padaṁ gahetvā "ahaṁ imassa lābhīmhī"ti bhaṇanto pārājikova hoti.

Tisso vijjāti pubbenivāsānussati, dibbacakkhu, āsavānaṁ khaye ñāṇanti. Tattha ekissāpi nāmaṁ gahetvā "ahaṁ imissā vijjāya lābhīmhī"ti bhaṇanto pārājiko hoti. **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṁ** pana "vijjānaṁ lābhīmhīti bhaṇantopi, 'tssannaṁ vijjānaṁ lābhīmhī'ti bhaṇantopi pārājikovā"ti vuttaṁ. Maggabhāvanāpadabhājane vuttā sattatiṁsa bodhipakkhiyadhammā maggasampayuttā lokuttarāva idhādhippetā. Tasmā "lokuttarānaṁ satipaṭṭhānānaṁ sammappadhānānaṁ iddhipādānaṁ indriyānaṁ balānaṁ bojjhaṅgānaṁ ariyassa aṭṭhaṅgikassa maggassa lābhīmhī"ti vadato pārājikanti **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. **Mahāpaccariyā**dīsu pana "satipaṭṭhānānaṁ lābhīmhī'ti evaṁ ekekakoṭṭhāsavasenāpi, 'kāyānupassanāsatipaṭṭhānassa lābhīmhī'ti evaṁ tattha ekekadhammavasenāpi vadato pārājikamevā"ti vuttaṁ, tampi sameti. Kasmā? Maggakkhaṇuppanneyeva sandhāya vuttattā. Phalasacchikiriyāyapi ekekaphalavasena pārājikaṁ veditabbaṁ.

Rāgassa pahānanti-ādittike kilesappahānameva vuttaṁ. Taṁ pana yasmā maggena vinā natthi, tatiyamaggena hi kāmarāgadosānaṁ pahānaṁ, catutthena mohassa. Tasmā "rāgo me pahīno"ti-ādīni vadatopi pārājikaṁ vuttaṁ.

Rāgā cittaṁ vinīvaraṇatāti-ādittike lokuttaracittameva[1] vuttaṁ. Tasmā "rāgā me cittaṁ vinīvaraṇan"ti-ādīni vadatopi pārājikameva.

---

1. Saha samāpattiyā lokuttaracittameva (Syā)

Suññāgārapadabhājane pana yasmā jhānena aghaṭetvā "suññāgāre abhiramāmī"ti vacanamattena pārājikaṁ nādhippetaṁ, tasmā **"paṭhamena jhānena suññāgāre abhiratī"**ti-ādi vuttaṁ. Tasmā yo jhānena ghaṭetvā "iminā nāma jhānena suññāgāre abhiramāmī"ti vadati, ayameva pārājiko hotīti veditabbo.

Yā ca ñāṇanti imassa padabhājane **Ambaṭṭhasuttā**dīsu[1] vuttāsu aṭṭhasu vijjāsu vipassanāñāṇa manomayiddhi iddhividha dibbasota cetopariyañāṇabhedā pañca vijjā na āgatā, tāsu ekā vipassanāva pārājikavatthu na hoti, sesā hontīti veditabbā. Tasmā "vipassanāya lābhīmhī"tipi "vipassanāñāṇassa lābhīmhī"tipi vadato pārājikaṁ natthi. **Phussadevatthero** pana bhaṇati "itarāpi catasso vijjā ñāṇena aghaṭitā pārājikavatthū na honti. Tasmā 'manomayassa lābhīmhi, iddhividhassa, dibbāya sotadhātuyā, cetopariyassa lābhīmhī'ti vadatopi pārājikaṁ natthī"ti. Taṁ tassa antevāsikeheva paṭikkhittaṁ "ācariyo na ābhidhammiko, bhūmantaraṁ[2] na jānāti, abhiññā nāma catutthajjhānapādakova mahaggatadhammo, jhāneneva ijjhati. Tasmā 'manomayassa lābhīmhī'ti vā 'manomayañāṇassa lābhīmhī'ti vā yathā vā tathā vā vadatu, pārājikamevā"ti. Ettha ca kiñcāpi nibbānaṁ Pāḷiyā anāgataṁ. Atha kho "nibbānaṁ me pattan"ti vā "sacchikatan"ti vā vadato pārājikameva. Kasmā? nibbānassa nibbaṭṭitalokuttarattā[3]. Tathā "cattāri saccāni paṭivijjhiṁ, paṭividdhāni mayā"ti vadatopi pārājikameva. Kasmā? Saccappaṭivedhoti hi maggassa pariyāyavacanaṁ. Yasmā pana "tisso paṭisambhidā kāmāvacarakusalato catūsu ñāṇasampayuttesu cittuppādesu uppajjanti, kriyato catūsu ñāṇasampayuttesu cittuppādesu uppajjanti, atthapaṭisambhidā etesu ceva uppajjati, catūsu maggesu, catūsu phalesu ca uppajjatī"ti **Vibhaṅge**[4] vuttaṁ, tasmā "dhammapaṭisambhidāya lābhīmhī"ti vā "nirutti -pa- paṭibhānapaṭisambhidāya lābhīmhī"ti vā "lokiya-atthapaṭisambhidāya lābhīmhī"ti vā vuttepi pārājikaṁ natthi. "Paṭisambhidānaṁ lābhīmhī"ti vuttepi na tāva sīsaṁ otarati. "Lokuttara-atthapaṭisambhidāya lābhīmhī"ti vutte pana pārājikaṁ

1. Dī 1. 72 piṭṭhe.
2. Bhummantaraṁ (Sī, Syā)
3. Nibbattitalokuttarattā (Ka)
4. Abhi 2. 319 piṭṭhe.

hoti. **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṁ** pana "atthapaṭisambhidāppattomhī"ti avisesenāpi vadato pārājikaṁ vuttaṁ. **Kurundiyampi** "na muccatī"ti vuttaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana "ettāvatā pārājikaṁ natthi, ettāvatā sīsaṁ na otarati, ettāvatā na pārājikan"ti vicāritattā na sakkā aññaṁ pamāṇaṁ kātunti.

"Nirodhasamāpattiṁ samāpajjāmī"ti vā "lābhīmhāhaṁ tassā"ti vā vadatopi pārājikaṁ natthi. Kasmā? Nirodhasamāpattiyā neva lokiyattā na lokuttarattāti. Sace panassa evaṁ hoti "nirodhaṁ nāma anāgāmī vā khīṇāsavo vā samāpajjati, tesaṁ maṁ aññataroti jānissatī"ti byākaroti, so ca naṁ tathā jānāti, pārājikanti **Mahāpaccarisaṅkhepaṭṭhakathāsu** vuttaṁ. Taṁ vīmaṁsitvā gahetabbaṁ.

"Atītabhave Kassapasammāsambuddhakāle sotāpannomhī"ti vadatopi pārājikaṁ natthi, atītakkhandhānaññhi parāmaṭṭhattā sīsaṁ na otaratīti. **Saṅkhepaṭṭhakathāyaṁ** pana "atīte aṭṭhasamāpattilābhīmhīti vadato pārājikaṁ natthi, kuppadhammattā, idha pana atthi, akuppadhammattāti keci vadantī"ti vuttaṁ. Tampi tattheva atītattabhāvaṁ sandhāya kathentassa pārājikaṁ na hoti, paccuppannattabhāvaṁ sandhāya kathentasseva hotīti paṭikkhittaṁ.

Suddhikavārakathāvaṇṇanā

200. Evaṁ jhānādīni dasa mātikāpadāni vitthāretvā idāni uttarimanussadhammaṁ ullapanto yaṁ sampajānamusāvādaṁ bhaṇati, tassa aṅgaṁ dassetvā tasseva vitthārassa vasena[1] cakkapeyyālaṁ bandhanto ullapanākārañca āpattibhedañca dassetuṁ **"tīhākārehī"**ti-ādimāha. Tattha suddhikavāro vattukāmavāro paccayapaṭisaṁyuttavāroti tayo mahāvārā. Tesu suddhikavāre paṭhamajjhānaṁ ādiṁ katvā yāva **mohā cittaṁ vinīvaraṇapadaṁ,** tāva ekamekasmiṁ pade **samāpajjiṁ, samāpajjāmi, samāpanno, lābhīmhi, vasīmhi, sacchikataṁ mayā**ti imesu chasu padesu ekamekaṁ padaṁ tīhākārehi catūhi pañcahi chahi sattahākārehīti evaṁ pañcakkhattuṁ yojetvā **suddhikanayo** nāma vutto. Tato **paṭhamañca jhānaṁ dutiyañca jhānan**ti evaṁ paṭhamajjhānena saddhiṁ ekamekaṁ padaṁ ghaṭentena sabbapadāni ghaṭetvā teneva vitthārena **khaṇḍacakkaṁ** nāma vuttaṁ. Taṁ hi puna

1. Vitthāranayavasena (Ka)

ānetvā paṭhamajjhānādīhi[1] na yojitaṁ, tasmā "khaṇḍacakkan"ti vuccati. Tato **dutiyañca jhānaṁ tatiyañca jhānan**ti evaṁ dutiyajjhānena saddhiṁ ekamekaṁ padaṁ ghaṭetvā puna ānetvā paṭhamajjhānena saddhiṁ sambandhitvā teneva vitthārena **baddhacakkaṁ** nāma vuttaṁ. Tato yathā dutiyajjhānena saddhiṁ, evaṁ tatiyajjhānādīhipi saddhiṁ ekamekaṁ padaṁ ghaṭetvā puna ānetvā dutiyajjhānādīhi saddhiṁ sambandhitvā teneva vitthārena aññānipi ekūnatiṁsa baddhacakkāni vatvā **ekamūlakanayo** niṭṭhāpito. Pāṭho pana saṅkhepena dassito. So asammuyhantena vitthārato veditabbo.

Yathā ca ekamūlako, evaṁ dumūlakādayopi sabbamūlakapariyosānā catunnaṁ satānaṁ upari pañcatiṁsa nayā vuttā. Seyyathidaṁ, dvimūlakā ekūnatiṁsa, timūlakā aṭṭhavīsa, catumūlakā sattavīsa, evaṁ pañcamūlakādayopi ekekaṁ ūnaṁ katvā yāva tiṁsamūlakā, tāva veditabbā. Pāṭhe pana tesaṁ nāmampi saṅkhipitvā **idaṁ sabbamūlakan**ti tiṁsamūlakanayo eko dassito. Yasmā ca suññāgārapadaṁ jhānena aghaṭitaṁ sīsaṁ na otarati, tasmā taṁ anāmasitvā mohācittaṁvinīvaraṇapadapariyosānāyeva sabbattha yojanā dassitāti veditabbā. Evaṁ paṭhamajjhānādīni paṭipāṭiyā vā uppaṭipāṭiyā vā dutiyajjhānādīhi ghaṭetvā vā aghaṭetvā vā samāpajjinti-ādinā nayena ullapato mokkho natthi, pārājikaṁ āpajjatiyevāti.

Imassa atthassa dassanavasena vutte ca panetasmiṁ suddhikamahāvāre ayaṁ saṅkhepato atthavaṇṇanā—**tīhākārehī**ti sampajānamusāvādassa aṅgabhūtehi tīhi kāraṇehi. **Pubbevassa hotī**ti pubbabhāgeyeva assa puggalassa evaṁ hoti "musā bhaṇissan"ti. **Bhaṇantassa hotī**ti bhaṇamānassa hoti. **Bhaṇitassa hotī**ti bhaṇite assa hoti, yaṁ vattabbaṁ, tasmiṁ vutte hotīti attho. Atha vā **bhaṇitassā**ti vuttavato niṭṭhitavacanassa hotīti. Yo evaṁ pubbabhāgepi jānāti, bhaṇantopi jānāti, pacchāpi jānāti "musā mayā bhaṇitan"ti, so "paṭhamaṁ jhānaṁ samāpajjin"ti bhaṇanto pārājikaṁ āpajjatīti ayamettha attho dassito. Kiñcāpi dassito, atha kho ayamettha viseso—pucchā tāva hoti "musā bhaṇissan'ti

1. Paṭhamajjhānena (Ka)

pubbabhāgo atthi, 'musā mayā bhaṇitan'ti pacchābhāgo natthi, vuttamattameva hi koci pamussati. Kiṁ tassa pārājikaṁ hoti na hotī"ti. Sā evaṁ **Aṭṭhakathāsu** vissajjitā—pubbabhāge "musā bhaṇissan"ti ca bhaṇantassa "musā bhaṇāmī"ti ca jānato pacchābhāge "musā mayā bhaṇitan"ti na sakkā na bhavituṁ. Sacepi na hoti, pārājikameva, purimameva hi aṅgadvayaṁ pamāṇaṁ. Yassāpi pubbabhāge "musā bhaṇissan"ti ābhogo natthi, bhaṇanto pana "musā bhaṇāmī"ti jānāti, bhaṇitepi "musā mayā bhaṇitan"ti jānāti, so āpattiyā na kāretabbo, pubbabhāgo hi pamāṇataro. Tasmiṁ asati davā bhaṇitaṁ vā ravā bhaṇitaṁ vā hotīti.

Ettha ca taṁñāṇatā ca ñāṇasamodhānañca pariccajitabbaṁ. **Taṁñāṇatā pariccajitabbā**ti yena cittena "musā bhaṇissan"ti jānāti, teneva "musā bhaṇāmī"ti ca "musā mayā bhaṇitan"ti ca jānātīti evaṁ ekacitteneva tīsu khaṇesu jānātīti ayaṁ taṁñāṇatā pariccajitabbā, na hi sakkā teneva cittena taṁ cittaṁ jānituṁ, yathā na sakkā teneva asinā so asi chinditunti. Purimaṁ purimaṁ pana cittaṁ pacchimassa pacchimassa cittassa tathā uppattiyā paccayo hutvā nirujjhati. Tenetaṁ vuccati—

"Pamāṇaṁ pubbabhāgova, tasmiṁ sati na hessati.
Sesadvayanti nattheta-miti vācā tivaṅgikā"ti.

Ñaṇasamodhānaṁ pariccajitabbanti etāni tīṇi cittāni ekakkhaṇe uppajjantīti na gahetabbāni, idañhi cittaṁ nāma—

Aniruddhamhi paṭhame, na uppajjati pacchimaṁ.
Nirantaruppajjanato, ekaṁ viya pakāsati.

Ito paraṁ pana yvāyaṁ "paṭhamaṁ jhānaṁ samāpajjin"ti sampajānamusā bhaṇati, yasmā so "natthi me paṭhamaṁ jhānan"ti evaṁdiṭṭhiko hoti, tassa hi atthevāyaṁ laddhi. Tathā "natthi me paṭhamaṁ jhānan"ti evamassa khamati ceva ruccati ca. Evaṁsabhāvameva cassa cittaṁ "natthi me paṭhamaṁ jhānan"ti. Yadā pana musā vattukāmo hoti, tadā taṁ diṭṭhiṁ vā diṭṭhiyā saha khantiṁ vā diṭṭhikhantīhi saddhiṁ ruciṁ vā diṭṭhikhantirucīhi saddhiṁ bhāvaṁ vā vinidhāya

nikkhipitvā paṭicchādetvā abhūtaṁ katvā bhaṇati. Tasmā tesampi vasena aṅgabhedaṁ dassetuṁ **"catūhākārehī"**ti-ādi vuttaṁ. **Parivāre** ca "aṭṭhaṅgiko musāvādo"ti[1] vuttattā tattha adhippetāya saññāya saddhiṁ aññopi idha "aṭṭhahākārehī"ti eko nayo yojetabbo.

Ettha ca **vinidhāya diṭṭhin**ti balavadhammavinidhānavasenetaṁ vuttaṁ. **Vinidhāya khantin**ti-ādīni tato dubbaladubbalānaṁ vinidhānavasena. **Vinidhāya saññan**ti idaṁ panettha sabbadubbaladhammavinidhānaṁ. Saññāmattampi nāma avinidhāya sampajānamusā bhāsissatīti netaṁ ṭhānaṁ vijjati. Yasmā pana "samāpajjissāmī"ti-ādinā anāgatavacanena pārājikaṁ na hoti, tasmā "samāpajjin"ti-ādīni atītavattamānapadāneva pāṭhe vuttānīti veditabbāni.

207. Ito paraṁ sabbampi imasmiṁ suddhikamahāvāre uttānatthameva. Na hettha taṁ atthi, yaṁ iminā vinicchayena na sakkā bhaveyya viññātuṁ ṭhapetvā kilesappahānapadassa padabhājane "rāgo me catto vanto"ti-ādīnaṁ padānaṁ atthaṁ. Svāyaṁ vuccati—ettha hi **catto**ti idaṁ sakabhāvapariccajanavasena vuttaṁ. **Vanto**ti idaṁ puna anādiyanabhāvadassanavasena. **Mutto**ti idaṁ santatito vimocanavasena. **Pahīno**ti idaṁ muttassāpi kvaci anavaṭṭhānadassanavasena. **Paṭinissaṭṭho**ti idaṁ pubbe ādinnapubbassa paṭinissaggadassanavasena. **Ukkheṭito**ti idaṁ ariyamaggena uttāsitattā puna anallīyanabhāvadassanavasena. Svāyamattho saddasatthato pariyesitabbo. **Samukkheṭito**ti idaṁ suṭṭhu uttāsetvā aṇusahagatassāpi puna anallīyanabhāvadassanavasena vuttanti.

Suddhikavārakathā niṭṭhitā.

Vattukāmavārakathā

215. Vattukāmavārepi "tīhākārehī"ti-ādīnaṁ attho, vārapeyyālappabhedo ca sabbo idha vuttanayeneva veditabbo. Kevalañhiyaṁ "mayā virajjhitvā aññaṁ vattukāmena aññaṁ vuttaṁ, tasmā natthi mayhaṁ āpattī"ti evaṁ okāsagavesakānaṁ pāpapuggalānaṁ okāsanisedhanatthaṁ vutto. Yatheva hi "Buddhaṁ paccakkhāmī"ti vattukāmo "dhammaṁ paccakkhāmī"ti-ādīsu sikkhāpaccakkhānapadesu yaṁ vā taṁ vā vadantopi khette otiṇṇattā

---

1. Vi 5. 244 piṭṭhe.

sikkhāpaccakkhātakova hoti, evaṁ paṭhamajjhānādīsu uttarimanussadhammapadesu yaṁ kiñci ekaṁ vattukāmo tato aññaṁ yaṁ vā taṁ vā vadantopi khette otiṇṇattā pārājikova hoti, sace yassa vadati, so tamatthaṁ taṅkhaṇaññeva jānāti. Jānanalakkhaṇañcettha sikkhāpaccakkhāne vuttanayeneva veditabbaṁ.

Ayaṁ pana viseso—sikkhāpaccakkhānaṁ hatthamuddāya sīsaṁ na otarati. Idaṁ abhūtārocanaṁ hatthamuddāyapi otarati. Yo hi hatthavikārādīhipi aṅgapaccaṅgacopanehi abhūtaṁ uttarimanussadhammaṁ viññattipathe ṭhitassa puggalassa āroceti, so ca tamatthaṁ jānāti, pārājikova hoti. Atha pana yassa āroceti, so na jānāti, "kiṁ ayaṁ bhaṇatī"ti saṁsayaṁ vā āpajjati, ciraṁ vīmaṁsitvā vā pacchā jānāti. Appaṭivijānanto icceva saṅkhyaṁ gacchati. Evaṁ appaṭivijānantassa vutte thullaccayaṁ hoti. Yo pana jhānādīni attano adhigamavasena vā uggahaparipucchādivasena vā na jānāti, kevalaṁ jhānanti vā vimokkhoti vā vacanamattameva sutaṁ hoti, sopi tena vutte "jhānaṁ kira samāpajjinti esa vadatī"ti yadi ettakamattampi jānāti, jānāticceva saṅkhyaṁ gacchati. Tassa vutte pārājikameva. Seso ekassa vā dvinnaṁ vā bahūnaṁ vā niyamitāniyamitavasena viseso sabbo sikkhāpaccakkhānakathāyaṁ vuttanayeneva veditabboti.

Vattukāmavārakathā niṭṭhitā.

Paccayapaṭisaṁyuttavārakathā

220. Paccayapaṭisaṁyuttavārepi sabbaṁ vārapeyyālabhedaṁ, pubbe āgatapadānañca atthaṁ vuttanayeneva ñatvā Pāḷikkamo tāva evaṁ jānitabbo—ettha hi "yo te vihāre vasi, yo te cīvaraṁ paribhuñji, yo te piṇḍapātaṁ paribhuñji, yo te senāsanaṁ paribhuñji, yo te gilānapaccayabhesajjaparikkhāraṁ paribhuñjī"ti ime pañca paccattavacanavārā, "yena te vihāro paribhutto"ti-ādayo pañca karaṇavacanavārā, "yaṁ tvaṁ āgamma vihāraṁ adāsī"ti-ādayo pañca upayogavacanavārā vuttā, tesaṁ vasena idha vuttena suññāgārapadena saddhiṁ pubbe vuttesu paṭhamajjhānādīsu

sabbapadesu vārapeyyālabhedo veditabbo. "Yo te vihāre, yena te vihāro, yaṁ tvaṁ āgamma vihāran"ti evaṁ pariyāyena vuttattā pana "ahan"ti ca avuttattā paṭivijānantassa vuttepi idha thullaccayaṁ, appaṭivijānantassa dukkaṭanti ayamettha vinicchayo.

Anāpattibhedakathā

222. Evaṁ vitthāravasena āpattibhedaṁ dassetvā idāni anāpattiṁ dassento **"anāpatti adhimānenā"**ti-ādimāha. Tattha **adhimānenā**ti adhigatamānena samudācarantassa anāpatti. **Anullapanādhippāyassā**ti kohaññe icchācāre aṭṭhatvā anullapanādhippāyassa sabrahmacārīnaṁ santike aññaṁ byākarontassa anāpatti. Ummattakādayo pubbe vuttanayā eva. Idha pana ādikammikā Vaggumudātīriyā bhikkhū, tesaṁ anāpattīti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu idaṁ sikkhāpadaṁ tisamuṭṭhānaṁ, hatthamuddāya ārocentassa kāyacittato, vacībhedena ārocentassa vācācittato, ubhayaṁ karontassa kāyavācācittato samuṭṭhāti, kiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ, vacīkammaṁ, akusalacittaṁ, tivedanaṁ, hasantopi hi somanassiko ullapati bhāyantopi majjhattopīti.

Vinītavatthuvaṇṇanā

223. Vinītavatthūsu adhimānavatthu anupaññattiyaṁ vuttanayameva. (1)

Dutiyavatthusmiṁ **paṇidhāyā**ti patthanaṁ katvā. **Evaṁ maṁ jano sambhāvessatī**ti evaṁ araññe vasantaṁ maṁ jano arahatte vā sekkhabhūmiyaṁ vā sambhāvessati, tato lokassa sakkato bhavissāmi garukato mānito pūjitoti. **Āpatti dukkaṭassā**ti evaṁ paṇidhāya "araññe vasissāmī"ti gacchantassa padavāre padavāre dukkaṭaṁ. Tathā araññe kuṭikaraṇacaṅkamananisīdananivāsanapāvuraṇādīsu sabbakiccesu payoge payoge dukkaṭaṁ. Tasmā evaṁ araññe na vasitabbaṁ. Evaṁ vasanto hi sambhāvanaṁ labhatu vā mā vā, dukkaṭaṁ āpajjati. Yo pana

samādinnadhutaṅgo "dhutaṅgaṁ rakkhissāmī"ti vā "gāmante me vasato cittaṁ vikkhipati, araññaṁ sappāyan"ti cintetvā vā "addhā araññe tiṇṇaṁ vivekānaṁ aññataraṁ pāpuṇissāmī"ti vā "araññaṁ pavisitvā arahattaṁ apāpuṇitvā na nikkhamissāmī"ti vā "araññavāso nāma Bhagavatā pasattho, mayi ca araññe vasante bahū sabrahmacārino gāmantaṁ hitvā āraññakā bhavissantī"ti vā evaṁ anavajjavāsaṁ vasitukāmo hoti, tena vasitabbaṁ. (2)

Tatiyavatthusmimpi "abhikkantādīni saṇṭhapetvā piṇḍāya carissāmī"ti nivāsanapārupanakiccato pabhuti yāva bhojanapariyosānaṁ, tāva payoge payoge dukkaṭaṁ. Sambhāvanaṁ labhatu vā mā vā, dukkaṭameva. Khandhakavattasekhiyavattaparipūraṇatthaṁ, pana sabrahmacārīnaṁ diṭṭhānugati-āpajjanatthaṁ vā pāsādikehi abhikkamapaṭikkamādīhi piṇḍāya pavisanto anupavajjo viññūnanti. (3)

Catutthapañcamavatthūsu "yo te vihāre vasī"ti ettha vuttanayeneva "ahan"ti avuttattā pārājikaṁ natthi. Attupanāyikameva hi samudācarantassa pārājikaṁ vuttaṁ. (4-5)

Paṇidhāya caṅkamīti-ādīni heṭṭhā vuttanayāneva. (6-9)

Saṁyojanavatthusmiṁ **saṁyojanā pahīnā**tipi "dasa saṁyojanā pahinā"tipi "ekaṁ saṁyojanaṁ pahīnan"tipi vadato kilesappahānameva ārocitaṁ hoti. Tasmā pārājikaṁ. (10)

224. Rahovatthūsu **raho ullapatī**ti[1] "rahogato arahā ahan"ti vadati, na manasā cintitameva karoti. Tenettha dukkaṭaṁ vuttaṁ. (11-12)

Vihāravatthu upaṭṭhānavatthu ca vuttanayameva. (13-14)

225. Nadukkaravatthusmiṁ tassa bhikkhuno ayaṁ laddhi "ariyapuggalāva Bhagavato sāvakā"ti. Tenāha "ye kho te Bhagavato sāvakā, te evaṁ vadeyyun"ti. Yasmā cassa ayamadhippāyo—

1. Rahogato uttarimanussadhammaṁ ullapati (Pāḷiyaṁ)

“sīlavatā āraddhavipassakena na dukkaraṁ aññaṁ byākātuṁ, paṭibalo so arahattaṁ pāpuṇitun”ti. Tasmā “anullapanādhippāyo ahan”ti āha. (15)

Vīriyavatthusmiṁ **ārādhanīyo**ti sakkā ārādhetuṁ sampādetuṁ, nibbattetunti attho. Sesaṁ vuttanayameva. (16)

Maccuvatthusmiṁ so bhikkhu “yassa vippaṭisāro uppajjati, so bhāyeyya, mayhaṁ pana avippaṭisāravatthukāni parisuddhāni sīlāni, svāhaṁ kiṁ maraṇassa bhāyissāmī”ti etamatthavasaṁ paṭicca “nāhaṁ āvuso maccuno bhāyāmī”ti āha. Tenassa anāpatti. (17)

Vippaṭisāravatthusmimpi eseva nayo. Tato parāni tīṇi vatthūni vīriyavatthusadisāneva. (18-21)

Vedanāvatthūsu paṭhamasmiṁ tāva so bhikkhu paṭisaṅkhānabalena adhivāsanakhantiyaṁ ṭhatvā “nāvuso sakkā yena vā tena vā adhivāsetun”ti āha. Tenassa anāpatti. (22)

Dutiye pana attupanāyikaṁ akatvā “nāvuso sakkā puthujjanenā”ti pariyāyena vuttattā thullaccayaṁ. (23)

226. **Brāhmaṇavatthūsu** so kira brāhmaṇo na kevalaṁ “āyantu bhonto arahanto”ti āha, yaṁ yaṁ panassa vacanaṁ mukhato niggacchati, sabbaṁ “arahantānaṁ āsanāni paññapetha, pādodakaṁ detha, arahanto pāde dhovantū”ti arahantavādapaṭisaṁyuttaṁyeva. Taṁ panassa pasādabhaññaṁ saddhācaritattā attano saddhābalena samussāhitassa vacanaṁ. Tasmā Bhagavā **“anāpatti bhikkhave pasādabhaññe”**ti āha. Evaṁ vuccamānena pana bhikkhunā na haṭṭhatuṭṭheneva paccayā paribhuñjitabbā, “arahattasampāpikaṁ paṭipadaṁ paripūressāmī”ti evaṁ yogo karaṇīyoti. (24)

Aññabyākaraṇavatthūni saṁyojanavatthusadisāneva. **Agāravatthusmiṁ** so bhikkhu gihibhāve anatthikatāya anapekkhatāya “abhabbo kho āvuso mādiso”ti āha, na ullapanādhippāyena. Tenassa anāpatti. (25-32)

227. **Āvaṭakāmavatthusmiṁ** so bhikkhu vatthukāmesu ca kilesakāmesu ca lokiyeneva ādīnavadassanena nirapekkho, tasmā **"āvaṭā me āvuso kāmā"**ti āha. Tenassa anāpatti. Ettha ca **āvaṭā**ti āvāritā nivāritā, paṭikkhittāti attho. (33)

Abhirativatthusmiṁ so bhikkhu sāsane anukkaṇṭhitabhāvena, uddesaparipucchādīsu ca abhiratabhāvena "abhirato ahaṁ āvuso paramāya abhiratiyā"ti āha, na ullapanādhippāyena. Tenassa anāpatti. (34)

Pakkamanavatthusmiṁ **yo imamhā āvāsā paṭhamaṁ pakkamissatī**ti evaṁ āvāsaṁ vā maṇḍapaṁ vā sīmaṁ vā yaṁkiñci ṭhānaṁ paricchinditvā katāya katikāya yo "maṁ arahāti jānantū"ti tamhā ṭhānā paṭhamaṁ pakkamati, pārājiko hoti. Yo pana ācariyupajjhāyānaṁ vā kiccena, mātāpitūnaṁ vā kenacideva karaṇīyena, bhikkhācāratthaṁ vā uddesaparipucchānaṁ vā atthāya aññena vā tādisena karaṇīyena taṁ ṭhānaṁ atikkamitvā gacchati, anāpatti. Sace pissa evaṁ gatassa pacchā icchācāro uppajjati "na dānāhaṁ tattha gamissāmi, evaṁ maṁ arahāti sambhāvessantī"ti, anāpattiyeva.

Yopi kenacideva karaṇīyena taṁ ṭhānaṁ patvā sajjhāyamanasikārādivasena aññavihito vā hutvā, corādīhi vā anubaddho, meghaṁ vā uṭṭhitaṁ disvā anovassakaṁ pavisitukāmo taṁ ṭhānaṁ atikkamati, anāpatti. Yānena vā iddhiyā vā gacchantopi pārājikaṁ nāpajjati, padagamaneneva āpajjati. Tampi yehi saha katikā katā, tehi saddhiṁ apubbaṁacarimaṁ gacchanto nāpajjati. Evaṁ gacchantā hi sabbepi aññamaññaṁ rakkhanti. Sacepi maṇḍaparukkhamūlādīsu kiñci ṭhānaṁ paricchinditvā "yo ettha nisīdati vā caṅkamati vā, taṁ arahāti jānissāma", pupphāni vā ṭhapetvā "yo imāni gahetvā pūjaṁ karissati, taṁ arahāti jānissāmā"ti-ādinā nayena katikā katā hoti, tatrāpi icchācāravasena tathā karontassa pārājikameva. Sacepi upāsakena antarāmagge vihāro vā kato hoti, cīvarādīni vā ṭhapitāni honti "ye arahanto, te imasmiṁ vihāre vasantu, cīvarādīni ca gaṇhantū"ti. Tatrāpi icchācāravasena vasantassa vā cīvarādīni vā gaṇhantassa pārājikameva. Etaṁ pana adhammikaṁ katikavattaṁ, tasmā na kātabbaṁ, aññaṁ vā evarūpaṁ "imasmiṁ

temāsabbhantare sabbeva āraññakā hontu, piṇḍapātikaṅgādi-avasesadhutaṅgadharā vā, atha vā sabbeva khīṇāsavā hontū”ti evamādi. Nānāverajjakā hi bhikkhū sannipatanti, tattha keci dubbalā appathāmā evarūpaṁ vattaṁ anupāletuṁ na sakkonti. Tasmā evarūpampi vattaṁ na kātabbaṁ. “Imaṁ temāsaṁ sabbbeheva na uddisitabbaṁ, na paripucchitabbaṁ, na pabbājetabbaṁ, mūgabbataṁ gaṇhitabbaṁ, bahi sīmaṭṭhassāpi saṁghalābho dātabbo”ti evamādikaṁ pana na kātabbameva. (35)

228. **Lakkhaṇasaṁyutte** yvāyaṁ **āyasmā ca Lakkhaṇo**tilakkhaṇatthero vutto, esa jaṭilasahassassa abbhantare ehibhikkhūpasampadāya upasampanno ādittapariyāyāvasāne arahattappatto eko mahāsāvakoti veditabbo. Yasmā panesa lakkhaṇasampannena sabbākāraparipūrena brahmasamena attabhāvena samannāgato, tasmā lakkhaṇoti saṅkhaṁ gato. Mahāmoggallānatthero pana pabbajitadivasato sattame divase arahattappatto dutiyo aggasāvako.

Sitaṁ pātvākāsīti mandahasitaṁ pātu-akāsi, pakāsayi dassesīti vuttaṁ hoti. Kiṁ pana disvā thero sitaṁ pātvākāsīti? Upari Pāḷiyaṁ āgataṁ aṭṭhikasaṅkhalikaṁ ekaṁ petaloke nibbattaṁ sattaṁ disvā, tañca kho dibbena cakkhunā, na pasādacakkhunā. Pasādacakkhussa hi ete attabhāvā na āpāthaṁ āgacchanti. Evarūpaṁ pana attabhāvaṁ disvā kāruññe kātabbe kasmā sitaṁ pātvākāsīti? Attano ca Buddhañāṇassa ca sampattiṁ samanussaraṇato. Tañhi disvā thero “adiṭṭhasaccena nāma puggalena paṭilabhitabbā evarūpā attabhāvā mutto ahaṁ, lābhā vata me, suladdhaṁ vata me”ti attano ca sampattiṁ anussaritvā “aho Buddhassa Bhagavato ñāṇasampatti, yo ‘kammavipāko bhikkhave acinteyyo na cintetabbo’ti[1] desesi, paccakkhaṁ vata katvā Buddhā desenti, suppaṭividdhā Buddhānaṁ dhammadhātū”ti evaṁ Buddhañāṇasampattiñca saritvā sitaṁ pātvākāsīti. Yasmā pana khīṇāsavā nāma na akāraṇā sitaṁ pātukaronti, tasmā naṁ Lakkhaṇatthero pucchi **“ko nu kho āvuso Moggallāna hetu, ko paccayo sitassa pātukammāyā”ti.** Thero pana yasmā yehi ayaṁ upapatti sāmaṁ adiṭṭhā, te dussaddhāpayā honti, tasmā

---

1. Aṁ 1. 392 piṭṭhe.

Bhagavantaṁ sakkhiṁ katvā byākātukāmatāya **"akālo kho āvuso"**ti-ādimāha. Tato Bhagavato santike puṭṭho **"idhāhaṁ āvuso"**ti-ādinā nayena byākāsi.

Tattha **aṭṭhikasaṅkhalikan**ti setaṁ nimmaṁsalohitaṁ aṭṭhisaṅghātaṁ. **Gijjhāpi kākāpi kulalāpī**ti etepi yakkhagijjhā ceva yakkhakākā ca yakkhakulalā ca paccetabbā. Pākatikānaṁ pana gijjhādīnaṁ āpāthampi etaṁ rūpaṁ nāgacchati. **Anupatitvā anupatitvā**ti anubandhitvā anubandhitvā. **Vituḍentī**ti[1] vinivijjhitvā gacchanti. Vitudentīti vā pāṭho, asidhārūpamehi tikhiṇehi lohatuṇḍehi vijjhantīti attho. **Sā sudaṁ aṭṭassaraṁ karotī**ti ettha **sudan**ti nipāto, sā aṭṭhikasaṅkhalikā aṭṭassaraṁ āturassaraṁ karotīti attho. Akusalavipākānubhavanatthaṁ kira yojanappamāṇāpi tādisā attabhāvā nibbattanti, pasādussadā ca honti pakkagaṇḍasadisā, tasmā sā aṭṭhikasaṅkhalikā balavavedanāturā tādisaṁ saramakāsīti. Evañca pana vatvā puna āyasmā Mahāmoggallāno "vaṭṭagāmikasattā nāma evarūpā attabhāvā na muccantī"ti sattesu kāruññaṁ paṭicca uppannaṁ dhammasaṁvegaṁ dassento **"tassa mayhaṁ āvuso etadahosi acchariyaṁ vata bho"**ti-ādimāha.

Bhikkhū-ujjhāyantīti yesaṁ sā petūpapatti appaccakkhā, te ujjhāyanti. Bhagavā pana therassānubhāvaṁ pakāsento **"cakkhubhūtā vata bhikkhave sāvakā viharantī"**ti-ādimāha. Tattha cakkhu bhūtaṁ jātaṁ uppannaṁ tesanti **cakkhubhūtā,** bhūtacakkhukā uppannacakkhukā cakkhuṁ uppādetvā viharantīti attho. Dutiyapadepi eseva nayo. **Yatra hi nāmā**ti ettha **yatrā**ti kāraṇavacanaṁ. Tatrāyamatthayojanā—yasmā nāma sāvakopi evarūpaṁ ñassati vā dakkhati vā sakkhiṁ vā karissati, tasmā avocumha "cakkhubhūtā vata bhikkhave sāvakā viharanti, ñāṇabhūtā vata bhikkhave sāvakā viharantī"ti.

Pubbeva me so bhikkhave satto diṭṭhoti Bodhimaṇḍe sabbaññutaññāṇappaṭivedhena appamāṇesu cakkavāḷesu appamāṇe sattanikāye bhava gati yoni ṭhiti nivāse[2] ca paccakkhaṁ karontena mayā pubbeva so satto diṭṭhoti vadati.

---

1. Vitudhentīti (Sī), vitudentīti (Syā), vituṇḍentīti (Ka)
2. Bhava gati ṭhiti nivāse (Syā)

Goghātakoti gāvo vadhitvā vadhitvā aṭṭhito maṁsaṁ mocetvā vikkiṇitvā jīvikakappanakasatto. **Tasseva kammassa vipākāvasesenā**ti tassa nānācetanāhi āyūhitassa aparāpariyakammassa. Tatra hi yāya cetanāya narake paṭisandhi janitā, tassā vipāke parikkhīṇe avasesakammaṁ vā kammanimittaṁ vā ārammaṇaṁ katvā puna petādīsu paṭisandhi nibbattati, tasmā sā paṭisandhi kammasabhāgatāya vā ārammaṇasabhāgatāya vā tasseva kammassa vipākāvasesoti vuccati, ayañca satto evaṁ upapanno. Tenāha "tasseva kammassa vipākāvasesenā"ti. Tassa kira narakā cavanakāle nimmaṁsakatānaṁ gunnaṁ aṭṭhirāsi eva nimittaṁ ahosi. So paṭicchannampi taṁ kammaṁ viññūnaṁ pākaṭaṁ viya karonto aṭṭhikasaṅkhalikapeto jāto. (36)

229. Maṁsapesivatthusmiṁ **goghātako**ti gomaṁsaṁ pesiyo[1] katvā sukkhāpetvā vallūravikkayena anekāni vassāni jīvikaṁ kappesi. Tenassa narakā cavanakāle maṁsapesiyeva nimittaṁ ahosi. So maṁsapesipeto jāto. (37)

Maṁsapiṇḍavatthusmiṁ so sākuṇiko sakuṇe gahetvā vikkiṇanakāle nippakkhacamme maṁsapiṇḍamatte katvā vikkiṇanto jīvikaṁ kappesi. Tenassa narakā cavanakāle maṁsapiṇḍova nimittaṁ ahosi. So maṁsapiṇḍapeto jāto. (38)

Nicchavivatthusmiṁ tassa orabbhikassa eḷake vadhitvā niccamme katvā kappitajīvikassa purimanayeneva niccammaṁ eḷakasarīraṁ nimittamahosi. So nicchavipeto jāto. (39)

Asilomavatthusmiṁ so sūkariko dīgharattaṁ nivāpapuṭṭhe sūkare asinā vadhitvā vadhitvā dīgharattaṁ jīvikaṁ kappesi. Tenassa ukkhittāsikabhāvova nimittaṁ ahosi. Tasmā asilomapeto jāto. (40)

Sattilomavatthusmiṁ so māgaviko ekaṁ migañca sattiñca gahetvā vanaṁ gantvā tassa migassa samīpaṁ āgatāgate mige sattiyā vijjhitvā[2] māresi. Tassa sattiyā vijjhanakabhāvoyeva nimittaṁ ahosi. Tasmā sattilomapeto jāto. (41)

1. Maṁsapesiyo (Sī, Syā) 2. Nibbijjhitvā (Sī)

Usulomavatthusmiṁ **kāraṇiko**ti rājāparādhike anekāhi kāraṇāhi pīḷetvā avasāne kaṇḍena vijjhitvā māraṇakapuriso. So kira asukasmiṁ padese viddho maratīti ñatvāva vijjhati. Tassevaṁ jīvikaṁ kappetvā narake uppannassa tato pakkāvasesena idhūpapattikāle usunā vijjhanabhāvoyeva nimittaṁ ahosi. Tasmā usulomapeto jāto. (42)

Sūcilomavatthusmiṁ **sārathī**ti assadamako. Godamakotipi **Kurundaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. Tassa patodasūciyā vijjhanabhāvoyeva nimittaṁ ahosi. Tasmā sūcilomapeto jāto. (43)

Dutiyasūcilomavatthusmiṁ **sūcako**ti pesuññakārako. So kira manusse aññamaññañca bhindi. Rājakule ca "imassa idaṁ nāma atthi, iminā idaṁ nāma katan"ti sūcetvā sūcetvā anayabyasanaṁ pāpesi. Tasmā yathānena sūcetvā manussā bhinnā, tathā sūcīhi bhedanadukkhaṁ paccanubhotuṁ kammameva nimittaṁ katvā sūcilomapeto jāto. (44)

Aṇḍabhāritavatthusmiṁ **gāmakūṭo**ti vinicchayāmacco. Tassa kammasabhāgatāya kumbhamattā mahāghaṭappamāṇā aṇḍā ahesuṁ. So hi yasmā raho paṭicchanne ṭhāne lañjaṁ gahetvā kūṭavinicchayena pākaṭaṁ dosaṁ karonto sāmike assāmike akāsi. Tasmāssa rahassaṁ aṅgaṁ pākaṭaṁ nibbattaṁ. Yasmā daṇḍaṁ paṭṭhapento paresaṁ asayhaṁ bhāraṁ āropesi, tasmāssa rahassaṅgaṁ asayhabhāro hutvā nibbattaṁ. Yasmā yasmiṁ ṭhāne ṭhitena samena bhavitabbaṁ, tasmiṁ ṭhatvā visamo ahosi, tasmāssa rahassaṅge visamā nisajjā ahosīti. (45)

Pāradārikavatthusmiṁ so satto parassa rakkhitaṁ gopitaṁ sassāmikaṁ phassaṁ phusanto dhīḷhasukhena[1] kāmasukhena cittaṁ ramayitvā kammasabhāgatāya gūthaphassaṁ phusanto dukkhamanubhavituṁ tattha nibbatto. **Duṭṭhabrāhmaṇavatthu** pākaṭameva. (46-7)

230. **Nicchavitthivatthusmiṁ** yasmā mātugāmo nāma attano phasse anissaro. Sā ca taṁ sāmikassa santakaṁ phassaṁ thenetvā paresaṁ

---

1. Miḷhaphusena (Ka)

abhiratiṁ uppādesi, tasmā kammasabhāgatāya sukhasamphassā dhaṁsitvā dukkhasamphassaṁ anubhavituṁ nicchavitthī hutvā upapannā. (48)

Maṅgulitthivatthusmiṁ **maṅgulin**ti virūpaṁ duddasikaṁ bībhacchaṁ, sā kira ikkhaṇikākammaṁ yakkhadāsikammaṁ karontī "iminā ca iminā ca evaṁ balikamme kate ayaṁ nāma tumhākaṁ vaḍḍhi bhavissatī"ti mahājanassa gandhapupphādīni vañcanāya gahetvā mahājanaṁ duddiṭṭhiṁ micchādiṭṭhiṁ gaṇhāpesi, tasmā tāya kammasabhāgatāya gandhapupphādīnaṁ thenitattā duggandhā, duddassanassa gāhitattā duddasikā virūpā bībhacchā hutvā nibbattā. (49)

Okilinivatthusmiṁ **uppakkaṁ okiliniṁ okirinin**ti sā kira aṅgāracitake nipannā vipphandamānā viparivattamānā paccati, tasmā uppakkā ceva hoti kharena agginā pakkasarīrā, okilinī ca kilinnasarīrā, bindubindūni hissā sarīrato paggharanti. Okirinī ca aṅgārasamparikiṇṇā, tassā hi heṭṭhatopi kiṁsukapupphavaṇṇā aṅgārā, ubhayapassesupi, ākāsatopissā upari aṅgārā patanti, tena vuttaṁ "uppakkaṁ okiliniṁ okirinin"ti. **Sā issāpakatā sapattiṁ aṅgārakaṭāhena okirī**ti tassa kira rañño ekā nāṭakinī aṅgārakaṭāhaṁ samīpe ṭhapetvā gattato udakañca puñchati, pāṇinā ca sedaṁ karoti. Rājāpi tāya saddhiṁ kathañca karoti, parituṭṭhākārañca dasseti. Aggamahesī taṁ asahamānā issāpakatā hutvā acirapakkantassa rañño taṁ aṅgārakaṭāhaṁ gahetvā tassā upari aṅgāre okiri, sā taṁ kammaṁ katvā tādisaṁyeva vipākaṁ paccanubhavituṁ petaloke nibbattā. (50)

Coraghātavatthusmiṁ so rañño āṇāya dīgharattaṁ corānaṁ sīsāni chinditvā petaloke nibbattanto asīsakaṁ kabandhaṁ hutvā nibbatti. (51)

Bhikkhuvatthusmiṁ **pāpabhikkhū**ti lāmakabhikkhu. So kira lokassa saddhādeyye cattāro paccaye paribhuñjitvā kāyavacīdvārehi asaṁyato bhinnājīvo cittakeḷiṁ kīḷanto vicari, tato ekaṁ Buddhantaraṁ niraye paccitvā petaloke nibbattanto bhikkhusadiseneva attabhāvena nibbatti. **Bhikkhunīsikkhamānāsāmaṇerasāmaṇerīvatthūsupi** ayameva vinicchayo. (52-6)

231. Tapodāvatthusmiṁ **acchodako**ti pasannodako. **Sītodako**ti sītala-udako. **Sātodako**ti madhurodako. **Setako**ti[1] parisuddho nissevālapaṇakakaddamo. **Suppatittho**ti sundarehi titthehi upapanno. **Ramaṇīyo**ti ratijanako. **Cakkamattānī**ti rathacakkappamāṇāni. **Kuthitā sandatī**ti tattā santattā hutvā sandati. **Yatāyaṁ bhikkhave**ti yato ayaṁ bhikkhave. **So daho**ti so rahado. Kuto panāyaṁ sandatīti. Vebhārapabbatassa kira heṭṭhā bhūmaṭṭhakanāgānaṁ pañcayojanasatikaṁ nāgabhavanaṁ devalokasadisaṁ maṇimayena[2] talena, ārāmuyyānehi ca samannāgataṁ, tattha nāgānaṁ kīḷanaṭṭhāne so udakadaho, tato ayaṁ tapodā sandati. **Dvinnaṁ mahānirayānaṁ antarikāya āgacchatī**ti Rājagahanagaraṁ kira āviñjetvā[3] mahāpetaloko, tattha dvinnaṁ Mahālohakumbhinirayānaṁ antarena ayaṁ Tapodā āgacchati, tasmā kuthitā sandatīti. (57)

Yuddhavatthusmiṁ **nandī**[4] **caratī**ti vijayabherī[5] āhiṇḍati. **Rājā āvuso licchavīhī**ti thero kira attano divāṭṭhāne ca rattiṭṭhāne ca nisīditvā "licchavayo katahatthā katupāsanā, rājā ca tehi saddhiṁ sampahāraṁ detī"ti āvajjanto dibbena cakkhunā rājānaṁ parājitaṁ palāyamānaṁ addasa. Tato bhikkhū āmantetvā **"rājā āvuso tumhākaṁ upaṭṭhāko licchavīhi pabhaggo"**ti āha. **Saccaṁ bhikkhave Moggallāno āhā**ti parājitakāle āvajjitvā yaṁ diṭṭhaṁ, taṁ bhaṇanto saccaṁ āha. (58)

232. Nāgogāhavatthusmiṁ **sappinikāyā**ti evaṁnāmikāya. **Āneñjaṁ samādhin**ti anejaṁ acalaṁ kāyavācāvipphandavirahitaṁ catutthajjhānasamādhiṁ. **Nāgānan**ti hatthīnaṁ. **Ogayha**[6] **uttarantānan**ti ogayha[7] ogāhetvā puna uttarantānaṁ. Te kira gambhīraṁ udakaṁ otaritvā tattha nhatvā ca pivitvā ca soṇḍāya udakaṁ gahetvā aññamaññaṁ ālolentā uttaranti, tesaṁ evaṁ ogayha uttarantānanti vuttaṁ hoti. **Koñcaṁ karontānan**ti nadītīre ṭhatvā soṇḍaṁ mukhe pakkhipitvā koñcanādaṁ karontānaṁ. **Saddaṁ assosin**ti

---

1. Setodakoti (Syā, Ka), Aṁ 1. 166 piṭṭhe ca passitabbaṁ.
2. Ramaṇīyena (Ka)
3. Āvijjhitvā (Syā, Ka)
4. Nandiṁ (Ka)
5. Vijayabheriṁ (Ka)
6. Ogāhaṁ (Sī, Syā), ogāyha (Ka)
7. Ogāyha (Ka), idaṁ padaṁ Syā-potthake natthi.

taṁ koñcanādasaddaṁ assosiṁ. **Attheso bhikkhave samādhi, so ca kho aparisuddho**ti atthi eso samādhi Moggallānassa, so ca kho parisuddho na hoti. Thero kira pabbajitato sattame divase tadahu-arahattappatto aṭṭhasu samāpattīsu pañcahākārehi anāciṇṇavasībhāvo samādhiparipanthake dhamme na suṭṭhu parisodhetvā āvajjanasamāpajjanādhiṭṭhānavuṭṭhānapaccavekkhaṇānaṁ saññāmattakameva katvā catutthajjhānaṁ appetvā nisinno jhānaṅgehi vuṭṭhāya nāgānaṁ saddaṁ sutvā "antosamāpattiyaṁ assosin"ti evaṁsaññī ahosi. Tena vuttaṁ "attheso bhikkhave samādhi, so ca kho aparisuddho"ti. (59)

Sobhitavatthusmiṁ **ahaṁ āvuso pañca kappasatāni anussarāmī**ti ekāvajjanena anussarāmīti āha, itarathā hi anacchariyaṁ ariyasāvakānaṁ paṭipāṭiyā nānāvajjanena[1] tassa tassa atīte nivāsassa[2] anussaraṇanti na bhikkhū ujjhāyeyyuṁ. Yasmā panesa "ekāvajjanena anussarāmī"ti āha, tasmā bhikkhū ujjhāyiṁsu. **Atthesā bhikkhave Sobhitassa, sā ca kho ekāyeva jātī**ti yaṁ Sobhito jātiṁ anussarāmīti āha, atthesā jāti Sobhitassa, sā ca kho ekāyeva anantarā, na uppaṭipāṭiyā anussaritāti adhippāyo.

Kathaṁ panāyaṁ etaṁ anussarīti? Ayaṁ kira pañcannaṁ kappasatānaṁ upari titthāyatane pabbajitvā asaññasamāpattiṁ nibbattetvā aparihīnajjhāno kālaṁ katvā asaññabhave nibbatti, tattha yāvatāyukaṁ ṭhatvā avasāne manussaloke uppanno sāsane pabbajitvā tisso vijjā sacchākāsi. So pubbenivāsaṁ anussaramāno imasmiṁ attabhāve paṭisandhiṁ disvā tato paraṁ tatiye attabhāve cutimeva addasa, atha ubhinnamantarā acittakaṁ attabhāvaṁ anussarituṁ asakkonto nayato sallakkhesi "addhā ahaṁ asaññabhave nibbatto"ti. Evaṁ sallakkhentena panānena dukkaraṁ kataṁ, satadhā bhinnassa vālassa koṭiyā koṭi paṭividdhā, ākāse padaṁ dassitaṁ. Tasmā naṁ Bhagavā imasmiṁyeva vatthusmiṁ etadagge ṭhapesi "etadaggaṁ bhikkhave mama sāvakānaṁ bhikkhūnaṁ pubbenivāsaṁ anussarantānaṁ yadidaṁ Sobhito"ti[3]. (60)

Vinītavatthuvaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Nānāvajjanehi (Sī) 2. Atītanivāsassa (Syā) 3. Aṁ 1. 25 piṭṭhe.

Nigamanavaṇṇanā

233. **Uddiṭṭhā kho āyasmanto cattāro pārājikā dhammā**ti idaṁ idha uddiṭṭhapārājikaparidīpanameva, samodhānetvā pana sabbāneva catuvīsati pārājikāni veditabbāni. Katamāni catuvīsati? Pāḷiyaṁ āgatāni tāva bhikkhūnaṁ cattāri, bhikkhunīnaṁ asādhāraṇāni cattārīti aṭṭha, ekādasa abhabbapuggalā, tesu paṇḍakatiracchānagata-ubhatobyañjanakā tayo vatthuvipannā ahetukapaṭisandhikā, tesaṁ saggo avārito, maggo pana vārito, abhabbā hi te maggappaṭilābhāya vatthuvipannattāti. Pabbajjāpi nesaṁ paṭikkhittā, tasmā tepi pārājikā. Theyyasaṁvāsako, titthiyapakkantako, mātughātako, pitughātako, arahantaghātako, bhikkhunīdūsako, lohituppādako, saṁghabhedakoti ime aṭṭha attano kiriyāya vipannattā abhabbaṭṭhānaṁ pattāti pārājikāva. Tesu theyyasaṁvāsako, titthiyapakkantako, bhikkhunīdūsakoti imesaṁ tiṇṇaṁ saggo avārito, maggo pana vāritova. Itaresaṁ pañcannaṁ ubhayampi vāritaṁ. Te hi anantarabhave narake nibbattanakasattā. Iti ime ca ekādasa, purimā ca aṭṭhāti ekūnavīsati. Te gihiliṅge ruciṁ uppādetvā gihinivāsananivatthāya bhikkhuniyā saddhiṁ vīsati. Sā hi ajjhācāravītikkamaṁ akatvāpi ettāvatāva assamaṇīti imāni tāva vīsati pārājikāni.

Aparānipi lambī, mudupiṭṭhiko, parassa aṅgajātaṁ mukhena gaṇhāti, parassa aṅgajāte abhinisīdatīti imesaṁ catunnaṁ vasena cattāri anulomapārājikānīti vadanti. Etāni hi yasmā ubhinnaṁ rāgavasena sadisabhāvūpagatānaṁ dhammo "methunadhammo"ti vuccati, tasmā etena pariyāyena methunadhammaṁ appaṭisevitvāyeva kevalaṁ maggena maggappavesanavasena āpajjitabbattā methunadhammapārājikassa anulomentīti "anulomapārājikānī"ti vuccanti. Iti imāni ca cattāri, purimāni ca vīsatīti samodhānetvā sabbāneva catuvīsati pārājikāni veditabbāni.

Na labhati bhikkhūhi saddhiṁ saṁvāsanti uposathapavāraṇapātimokkhuddesaSaṁghakammappabhedaṁ bhikkhūhi saddhiṁ saṁvāsaṁ na labhati. **Yathā pure tathā pacchā**ti yathā pubbe gihikāle, anupasampannakāle ca pacchā pārājikaṁ āpannopi tatheva asaṁvāso hoti. Natthi tassa bhikkhūhi

saddhiṁ uposathapavāraṇapātimokkhuddesasaṁghakammappabhedo saṁvāsoti bhikkhūhi saddhiṁ saṁvāsaṁ na labhati. **Tatthāyasmante pucchāmī**ti tesu catūsu pārājikesu āyasmante "kaccittha parisuddhā"ti pucchāmi. **Kaccitthā**ti kacci ettha, etesu catūsu pārājikesu kacci parisuddhāti attho. Atha vā **kaccittha parisuddhā**ti kacci parisuddhā attha, bhavathāti attho. Sesaṁ sabbattha uttānatthamevāti.

Samantapāsādikāya Vinayasaṁvaṇṇanāya

Catutthapārājikavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Saṁghādisesakaṇḍa

1. Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavaṇṇanā

Yaṁ pārājikakaṇḍassa, saṅgītaṁ samanantaraṁ.
Tassa terasakassāya-mapubbapadavaṇṇanā.

234. **Tena samayena Buddho Bhagavā Sāvatthiyaṁ viharati Jetavane Anāthapiṇḍikassa ārāme, tena kho pana samayena āyasmā Seyyasako anabhirato brahmacariyaṁ caratī**ti ettha **āyasmā**ti piyavacanaṁ. **Seyyasako**ti tassa bhikkhuno nāmaṁ. **Anabhirato**ti vikkhittacitto kāmarāgapariḷāhena pariḍayhamāno, na pana gihibhāvaṁ patthayamāno. **So tena kiso hotī**ti so Seyyasako tena anabhiratabhāvena kiso hoti.

Addasā kho āyasmā Udāyīti ettha **Udāyī**ti tassa therassa nāmaṁ, ayañhi Seyyasakassa upajjhāyo Lāḷudāyī nāma bhantamigasappaṭibhāgo niddārāmatādimanuyuttānaṁ aññataro lolabhikkhu. **Kacci no tvan**ti kacci nu tvaṁ. **Yāvadatthaṁ bhuñjā**ti-ādīsu yāvatā atthoti yāvadatthaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti—yāvatā te bhojanena attho, yattakaṁ tvaṁ icchasi, tattakaṁ bhuñja. Yattakaṁ kālaṁ rattiṁ vā divā vā supituṁ icchasi, tattakaṁ supa. Mattikādīhi kāyaṁ ubbaṭṭetvā cuṇṇādīhi ghaṁsitvā yattakaṁ nhānaṁ icchasi, tattakaṁ nhāya. Uddesena vā paripucchāya vā vattapaṭipattiyā vā kammaṭṭhānena vā attho natthīti. **Yadā te anabhirati uppajjatī**ti yasmiṁ kāle tava kāmarāgavasena ukkaṇṭhitatā vikkhittacittatā uppajjati. **Rāgo cittaṁ anuddhaṁsetī**ti kāmarāgo cittaṁ dhaṁseti padhaṁseti vikkhipati ceva milāpeti ca. **Tadā hatthena upakkamitvā asuciṁ mocehī**ti tasmiṁ kāle hatthena vāyamitvā asucimocanaṁ karohi, evaṁ hi te cittekaggatā bhavissati. Iti taṁ upajjhāyo anusāsi yathā taṁ bālo bālaṁ, mago magaṁ[1].

235. **Tesaṁ muṭṭhassatīnaṁ asampajānānaṁ niddaṁ okkamantānan**ti satisampajaññaṁ pahāya niddaṁ otarantānaṁ. Tattha kiñcāpi niddaṁ okkamantānaṁ

---

1. Mūgo mūgaṁ (Sī, Syā)

abyākato bhavaṅgavāro pavattati, satisampajaññavāro gaḷati, tathāpi sayanakāle manasikāro kātabbo. Divā supantena "yāva nhātassa bhikkhuno kesā na sukkhanti, tāva supitvā vuṭṭhahissāmī"ti sa-ussāhena supitabbaṁ. Rattiṁ supantena "ettakaṁ nāma rattibhāgaṁ supitvā candena vā tārakāya vā idaṁ nāma ṭhānaṁ pattakāle vuṭṭhahissāmī"ti sa-ussāhena supitabbaṁ. Buddhānussati-ādīsu ca dasasu kammaṭṭhānesu ekaṁ, aññaṁ vā cittaruciyaṁ kammaṭṭhānaṁ gahetvāva niddā okkamitabbā. Evaṁ karonto hi "sato sampajāno satiñca sampajaññañca avijahitvāva niddaṁ okkamatī"ti vuccati. Te pana bhikkhū bālā lolā bhantamigasappaṭibhāgā na evamakaṁsu, tena vuttaṁ "tesaṁ muṭṭhassatīnaṁ asampajānānaṁ niddaṁ okkamantānan"ti.

Atthi cettha cetanā labbhatīti ettha ca supinante assādacetanā atthi upalabbhati. **Atthesā bhikkhave cetanā, sā ca kho abbohārikā**ti bhikkhave esā assādacetanā atthi, sā ca kho avisaye uppannattā abbohārikā, āpattiyā aṅgaṁ na hoti. Iti Bhagavā supinante cetanāya abbohārikabhāvaṁ dassetvā **"evañca pana bhikkhave imaṁ sikkhāpadaṁ uddiseyyātha 'sañcetanikā sukkavissaṭṭhi**[1] **aññatra supinantā saṁghādiseso'ti**" sānupaññattikaṁ sikkhāpadaṁ paññapesi.

237. Tattha saṁvijjati cetanā assāti sañcetanā, sañcetanāva **sañcetanikā,** sañcetanā vā assā atthīti sañcetanikā. Yasmā pana yassa sañcetanikā sukkavissaṭṭhi hoti, so jānanto sañjānanto hoti, sā cassa sukkavissaṭṭhi cecca abhivitaritvā vītikkamo hoti, tasmā byañjane ādaraṁ akatvā atthameva dassetuṁ **"jānanto sañjānanto cecca abhivitaritvā vītikkamo"**ti evamassa padabhājanaṁ vuttaṁ. Tattha **jānanto**ti upakkamāmīti jānanto. **Sañjānanto**ti "sukkaṁ mocemī"ti sañjānanto, teneva upakkamajānanākārena saddhiṁ jānantoti attho. **Ceccā**ti mocanassādacetanāvasena cetetvā pakappetvā. **Abhivitaritvā**ti upakkamavasena maddanto nirāsaṅkacittaṁ pesetvā. **Vītikkamo**ti evaṁ pavattassa yo vītikkamo, ayaṁ sañjetanikāsaddassa sikhāppatto atthoti vuttaṁ hoti.

1. Sukkavisaṭṭhi (Sī, Syā)

Idāni **sukkavissaṭṭhī**ti ettha yassa sukkassa vissaṭṭhi, taṁ tāva saṅkhyāto vaṇṇabhedato ca dassetuṁ **"sukkanti dasa sukkānī"**ti-ādimāha. Tattha sukkānaṁ āsayabhedato, dhātunānattato ca nīlādivaṇṇabhedo veditabbo.

Vissaṭṭhīti vissaggo[1], atthato panetaṁ ṭhānācāvanaṁ hoti. Tenāha "vissaṭṭhīti ṭhānato cāvanā vuccatī"ti. Tattha vatthisīsaṁ, kaṭi, kāyoti tidhā sukkassa ṭhānaṁ pakappenti. Eko kirācariyo "vatthisīsaṁ sukkassa ṭhānan"ti āha. Eko "kaṭī"ti. Eko "sakalo kāyo"ti. Tesu tatiyassa bhāsitaṁ subhāsitaṁ. Kesalomanakhadantānañhi maṁsavinimuttaṭṭhānaṁ, uccāra passāva kheḷa siṅghāṇikā thaddhasukkhacammāni ca vajjetvā avaseso chavimaṁsalohitānugato sabbopi kāyo kāyappasādabhāvajīvitindriyābaddhapittānaṁ, sambhavassa ca ṭhānameva. Tathā hi rāgapariyuṭṭhānenābhibhūtānaṁ hatthīnaṁ ubhohi kaṇṇacūḷikāhi sambhavo nikkhamati, Mahāsenarājā ca rāgapariyuṭṭhito sambhavavegaṁ adhivāsetuṁ asakkonto satthena bāhusīsaṁ phāletvā vaṇamukhena nikkhantaṁ sambhavaṁ dassesīti.

Ettha pana paṭhamassa ācariyassa vāde mocanassādena nimitte upakkamato yattakaṁ ekā khuddakamakkhikā piveyya, tattake asucimhi vatthisīsato muccitvā dakasotaṁ otiṇṇamatte bahi nikkhante vā anikkhante vā saṁghādiseso. Dutiyassa vāde tatheva kaṭito muccitvā dakasotaṁ otiṇṇamatte. Tatiyassa vāde tatheva sakalakāyaṁ saṁkhobhetvā tato muccitvā dakasotaṁ otiṇṇamatte bahi nikkhante vā anikkhante vā saṁghādiseso. Dakasotorohaṇañcettha adhivāsetvā antarā nivāretuṁ asakkuṇeyyatāya vuttaṁ, ṭhānā cutaṁ hi avassaṁ dakasotaṁ otarati. Tasmā ṭhānācāvanamattenevettha āpatti veditabbā. Sā ca kho nimitte upakkamantasseva, hatthaparikammapādaparikammagattaparikammakaraṇena sacepi asuci muccati, anāpatti. Ayaṁ sabbācariyasādhāraṇavinicchayo.

Aññatra supinantāti ettha supino eva supinanto, taṁ ṭhapetvā, apanetvāti vuttaṁ hoti. Tañca pana supinaṁ passanto catūhi kāraṇehi

1. Visaggo (Sī, Syā)

passati dhātukkhobhato vā anubhūtapubbato vā devatopasaṁhārato vā pubbanimittato vāti.

Tattha pittādīnaṁ khobhakaraṇapaccayayogena khubhitadhātuko **dhātukkhobhato** supinaṁ passati. Passanto ca nānāvidhaṁ supinaṁ passati, pabbatā patanto viya, ākāsena gacchanto viya, vāḷamigahatthicorādīhi anubaddho viya hoti. **Anubhūtapubbato** passanto pubbe anubhūtapubbaṁ ārammaṇaṁ passati. **Devatopasaṁhārato** passantassa devatā atthakāmatāya vā anatthakāmatāya vā atthāya vā anatthāya vā nānāvidhāni ārammaṇāni upasaṁharanti. So tāsaṁ devatānaṁ ānubhāvena tāni ārammaṇāni passati. **Pubbanimittato** passanto puññāpuññavasena uppajjitukāmassa atthassa vā anatthassa vā pubbanimittabhūtaṁ supinaṁ passati bodhisattamātā viya puttapaṭilābhanimittaṁ, bodhisatto viya pañca mahāsupine[1], Kosalarājā viya soḷasa supineti.

Tattha yaṁ dhātukkhobhato, anubhūtapubbato ca supinaṁ passati, na taṁ saccaṁ hoti. Yaṁ devatopasaṁhārato passati, taṁ saccaṁ vā hoti alīkaṁ vā. Kuddhā hi devatā upāyena vināsetukāmā viparītampi katvā dassenti. Yaṁ pana pubbanimittato passati, taṁ ekantasaccameva hoti. Etesañca catunnaṁ mūlakāraṇānaṁ saṁsaggabhedatopi supinabhedo hotiyeva.

Tañca panetaṁ catubbidhampi supinaṁ sekkhaputhujjanāva passanti appahīnavipallāsattā, asekkhā na passanti pahīnavipallāsattā. Kiṁ panetaṁ passanto sutto passati, paṭibuddho, udāhu neva sutto na paṭibuddhoti? Kiñcettha yadi tāva sutto passati, abhidhammavirodho āpajjati. Bhavaṅgacittena hi supati, taṁ rūpanimittādi-ārammaṇaṁ, rāgādisampayuttaṁ vā na hoti, supinaṁ passantassa ca īdisāni cittāni uppajjanti. Atha paṭibuddho passati, vinayavirodho āpajjati. Yañhi paṭibuddho passati, taṁ sabbohārikacittena passati, sabbohārikacittena ca kate vītikkame anāpatti nāma natthi. Supinaṁ passantena pana katepi vītikkame ekantaṁ anāpatti eva. Atha neva sutto na paṭibuddho passati, ko nāma passati[2], evañca sati supinassa abhāvova āpajjatīti? Na abhāvo.

1. Aṁ 2. 209 piṭṭhe.
2. Na nāma passati (Sī, Syā), na supinaṁ nāma passati (Abhi-Ṭṭha 2. 390 piṭṭhe.)

Kasmā? Yasmā kapimiddhapareto passati. Vuttañhetaṁ "kapimiddhapareto[1] kho mahārāja supinaṁ passatī"ti. **Kapimiddhapareto**ti makkaṭaniddāya yutto. Yathā hi makkaṭassa niddā lahuparivattā hoti, evaṁ yā niddā punappunaṁ kusalādicittavokiṇṇattā lahuparivattā, yassā pavattiyaṁ punappunaṁ bhavaṅgato uttaraṇaṁ hoti, tāya yutto[2] supinaṁ passati. Tenāyaṁ supino kusalopi hoti akusalopi abyākatopi, tattha supinante cetiyavandanadhammassavanadhammadesanādīni karontassa kusalo, pāṇātipātādīni karontassa akusalo, dvīhi antehi mutto āvajjanatadārammaṇakkhaṇe abyākatoti veditabbo. Svāyaṁ dubbalavatthukattā cetanāya paṭisandhiṁ ākaḍḍhituṁ asamattho, pavatte pana aññehi kusalākusalehi upatthambhito vipākaṁ deti. Kiñcāpi vipākaṁ deti, atha kho avisaye uppannattā abbohārikāva supinantacetanā. Tenāha **"ṭhapetvā supinantan"**ti.

Saṁghādisesoti imassa āpattinikāyassa nāmaṁ. Tasmā yā aññatra supinantā sañcetanikā sukkavissaṭṭhi, ayaṁ saṁghādiseso nāma āpattinikāyoti evamettha sambandho veditabbo. Vacanattho panettha saṁgho ādimhi ceva sese ca icchitabbo assāti saṁghādiseso. Kiṁ vuttaṁ hoti? Imaṁ āpattiṁ āpajjitvā vuṭṭhātukāmassa yaṁ taṁ āpattivuṭṭhānaṁ, tassa ādimhi ceva parivāsadānatthāya, ādito sese ca majjhe mānattadānatthāya mūlāya paṭikassanena vā saha mānattadānatthāya, avasāne abbhānatthāya saṁgho icchitabbo, na hettha ekampi kammaṁ vinā saṁghena sakkā kātunti saṁgho ādimhi ceva sese ca icchitabbo assāti saṁghādisesoti. Byañjanaṁ pana anādiyitvā atthameva dassetuṁ "saṁghova tassā āpattiyā parivāsaṁ deti, mūlāya paṭikassati, mānattaṁ deti, abbheti, na sambahulā, na ekapuggalo, tena vuccati saṁghādiseso"ti idamassa padabhājanaṁ,

"Saṁghādisesoti yaṁ vuttaṁ, taṁ suṇohi yathātathaṁ.
Saṁghova deti parivāsaṁ, mūlāya paṭikassati.
Mānattaṁ deti abbheti, tenetaṁ iti vuccati"ti[3]—

---

1. Kapiniddāpareto (Khu 11. 289 Milindapañhe)
2. Sutto (Sī, Ka)
3. Vi 5. 261 piṭṭhe.

parivāre vacanakāraṇañca vuttaṁ. Tattha parivāsadānādīni **Samuccayakkhandhake** vitthārato āgatāni, tatreva nesaṁ saṁvaṇṇanaṁ karissāma.

Tasseva āpattinikāyassāti tassa eva āpattisamūhassa. Tattha kiñcāpi ayaṁ ekāva āpatti, rūḷhīsaddena, pana avayave samūhavohārena vā "nikāyo"ti vutto eko vedanākkhandho, eko viññāṇakkhandhoti-ādīsu viya.

Evaṁ uddiṭṭhasikkhāpadaṁ padānukkamena vibhajitvā idāni imaṁ sukkavissaṭṭhiṁ āpajjantassa upāyañca kālañca adhippāyañca adhippāyavatthuñca dassetuṁ **"ajjhattarūpe mocetī"**ti-ādimāha. Ettha hi ajjhattarūpādīhi catūhi padehi upāyo dassito, ajjhattarūpe vā moceyya bahiddhārūpe vā ubhayattha vā ākāse vā kaṭiṁ kampento, ito paraṁ añño upāyo natthi. Tattha rūpe ghaṭṭetvā mocentopi rūpena ghaṭṭetvā mocentopi "rūpe moceti"cceva veditabbo, rūpe hi sati so moceti, na rūpaṁ alabhitvā. Rāgūpatthambhādīhi pana pañcahi kālo dassito. Rāgūpatthambhādikālesu hi aṅgajātaṁ kammaniyaṁ hoti, yassa kammaniyatte sati moceti, ito paraṁ añño kālo natthi. Na hi vinā rāgūpatthambhādīhi pubbaṇhādayo kālabhedā mocane nimittaṁ honti.

Ārogyatthāyāti-ādīhi dasahi adhippāyo dassito, evarūpena hi adhippāyabhedena moceti, na aññathā. Nīlādīhi pana dasahi navamassa adhippāyassa vatthu dassitaṁ, vīmaṁsanto hi nīlādīsu aññatarassa vasena vīmaṁsati, na tehi vinimuttanti.

238. Ito paraṁ pana imesaṁyeva ajjhattarūpādīnaṁ padānaṁ pakāsanatthaṁ **"ajjhattarūpeti ajjhattaṁ upādinne rūpe"**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **ajjhattaṁ upādinne rūpe**ti attano hatthādibhede rūpe. **Bahiddhā upādinne**ti parassa tādiseyeva. **Anupādinne**ti tāḷacchiddādibhede. **Tadubhaye**ti attano ca parassa ca rūpe, ubhayaghaṭṭanavasenetaṁ vuttaṁ. Attano rūpena ca anupādinnarūpena ca ekato ghaṭṭanepi labbhati. **Ākāse vāyamantassā**ti kenaci rūpena aghaṭṭetvā ākāseyeva kaṭikampanapayogena aṅgajātaṁ cālentassa.

Rāgūpatthambheti rāgassa balavabhāve[1], rāgena vā aṅgajātassa upatthambhe, thaddhabhāve sañjāteti vuttaṁ hoti. **Kammaniyaṁ hotī**ti mocanakammakkhamaṁ ajjhattarūpādīsu upakkamārahaṁ hoti.

Uccāliṅgapāṇakadaṭṭhūpatthambheti uccāliṅgapāṇakadaṭṭhena aṅgajāte upatthambhe. Uccāliṅgapāṇakā nāma lomasapāṇakā honti, tesaṁ lomehi phuṭṭhaṁ aṅgajātaṁ kaṇḍuṁ gahetvā thaddhaṁ hoti. Tattha yasmā tāni lomāni aṅgajātaṁ ḍaṁsantāni viya vijjhanti, tasmā "uccāliṅgapāṇakadaṭṭhenā"ti vuttaṁ. Atthato pana uccāliṅgapāṇakalomavedhanenāti vuttaṁ hoti.

239. **Arogo bhavissāmī**ti mocetvā arogo bhavissāmi. **Sukhaṁ vedanaṁ uppādessāmī**ti mocanena, muccanuppattiyā, muttapaccayā ca yā sukhā vedanā hoti, taṁ uppādessāmīti attho. **Bhesajjaṁ bhavissatī**ti idaṁ me mocitaṁ kiñcideva bhesajjaṁ bhavissati. **Dānaṁ dassāmī**ti mocetvā kīṭakipillikādīnaṁ dānaṁ dassāmi. **Puññaṁ bhavissatī**ti mocetvā kīṭādīnaṁ dentassa puññaṁ bhavissati. **Yaññaṁ yajissāmī**ti mocetvā kīṭādīnaṁ yaññaṁ yajissāmi, kiñci kiñci mantapadaṁ vatvā dassāmīti vuttaṁ hoti. **Saggaṁ gamissāmī**ti mocetvā kīṭādīnaṁ dinnadānena vā puññena vā yaññena vā saggaṁ gamissāmi. **Bījaṁ bhavissatī**ti kulavaṁsaṅkurassa dārakassa bījaṁ bhavissati, "iminā bījena putto nibbattissatī"ti iminā adhippāyena mocetīti attho. **Vīmaṁsatthāyā**ti jānanatthāya. **Nīlaṁ bhavissatī**ti-ādīsu jānissāmi tāva, kiṁ me mocitaṁ nīlaṁ bhavissati, pītakādīsu aññataravaṇṇanti evamattho daṭṭhabbo. **Khiḍḍādhippāyo**ti khiḍḍāpasuto, tena tena adhippāyena kīḷanto mocetīti vuttaṁ hoti.

240. Idāni yadidaṁ "ajjhattarūpe mocetī"ti-ādi vuttaṁ tattha yathā mocento āpattiṁ āpajjati, tesañca padānaṁ vasena yattako āpattibhedo hoti, taṁ sabbaṁ dassento **"ajjhattarūpe ceteti, upakkamati, muccati, āpatti saṁghādisesassā"**ti-ādimāha.

1. Balavabhāvena (Syā, Ka)

Tattha **cetetī**ti mocanassādasampayuttāya cetanāya "muccatū"ti ceteti. **Upakkamatī**ti tadanurūpaṁ vāyāmaṁ karoti. **Muccatī**ti evaṁ cetentassa tadanurūpena vāyāmena vāyamato sukkaṁ ṭhānā cavati. **Āpatti saṁghādisesassā**ti imehi tīhi aṅgehi assa puggalassa saṁghādiseso nāma āpattinikāyo hotīti attho. Esa nayo **bahiddhārūpe**ti-ādīsupi avasesesu aṭṭhavīsatiyā padesu.

Ettha pana dve āpattisahassāni nīharitvā dassetabbāni. Kathaṁ? Ajjhattarūpe tāva rāgūpatthambhe ārogyatthāya nīlaṁ mocentassa ekā āpatti, ajjhattarūpeyeva rāgūpatthambhe ārogyatthāya pītādīnaṁ mocanavasena aparā navāti dasa. Yathā ca ārogyatthāya dasa, evaṁ sukhādīnaṁ navannaṁ padānaṁ atthāya ekekapade[1] dasa dasa katvā navuti. Iti imā ca navuti, purimā ca dasāti rāgūpatthambhe tāva sataṁ. Yathā pana rāgūpatthambhe, evaṁ vaccūpatthambhādīsupi catūsu ekekasmiṁ upatthambhe sataṁ sataṁ katvā cattāri satāni. Iti imāni cattāri, purimañca ekanti ajjhattarūpe tāva pañcannaṁ upatthambhānaṁ vasena pañca satāni. Yathā ca ajjhattarūpe pañca, evaṁ bahiddhārūpe pañca, ajjhattabahiddhārūpe pañca, ākāse kaṭiṁ kampentassa pañcāti sabbānipi catunnaṁ pañcakānaṁ vasena dve āpattisahassāni veditabbāni.

Idāni **ārogyatthāyā**ti-ādīsu tāva dasasu padesu paṭipāṭiyā vā uppaṭipāṭiyā vā heṭṭhā vā gahetvā upari gaṇhantassa, upari vā gahetvā heṭṭhā gaṇhantassa, ubhato vā gahetvā majjhe ṭhapentassa, majjhe vā gahetvā ubhato harantassa, sabbamūlaṁ vā katvā gaṇhantassa cetanūpakkamamocane sati visaṅketo nāma natthīti dassetuṁ **"ārogyatthañca sukhatthañcā"**ti khaṇḍacakkabaddhacakkādibhedavicittaṁ Pāḷimāha.

Tattha **ārogyatthañca sukhatthañca, ārogyatthañca bhesajjatthañcā**ti evaṁ ārogyapadaṁ sabbapadehi yojetvā vuttamekaṁ khaṇḍacakkaṁ. Sukhapadādīni sabbapadehi yojetvā yāva attano attano atītānantarapadaṁ, tāva ānetvā vuttāni nava baddhacakkānīti evaṁ ekekamūlakāni dasa cakkāni honti, tāni dumūlakādīhi saddhiṁ asammohato vitthāretvā veditabbāni. Attho panettha pākaṭoyeva.

---

1. Ekekapadena (Syā)

Yathā ca ārogyatthāyāti-ādīsu dasasu padesu, evaṁ nīlādīsupi **“nīlañca pītakañca ceteti, upakkamatī”**ti-ādinā nayena dasa cakkāni vuttāni, tānipi asammohato vitthāretvā veditabbāni. Attho panettha pākaṭoyeva.

Puna **ārogyatthañca nīlañca, ārogyatthañca sukhatthañca nīlañca pītakañcā**ti ekenekaṁ dvīhi dve -pa- dasahi dasāti evaṁ purimapadehi saddhiṁ pacchimapadāni yojetvā ekaṁ missakacakkaṁ vuttaṁ.

Idāni yasmā “nīlaṁ mocessāmī”ti cetetvā upakkamantassa pītakādīsu muttesupi pītakādivasena cetetvā upakkamantassa itaresu muttesupi nevatthi visaṅketo, tasmā etampi nayaṁ dassetuṁ **“nīlaṁ mocessāmīti ceteti, upakkamati, pītakaṁ muccatī”**ti-ādinā nayena cakkāni vuttāni. Tato paraṁ sabbapacchimapadaṁ nīlādīhi navahi padehi saddhiṁ yojetvā kucchicakkaṁ nāma vuttaṁ. Tato pītakādīni nava padāni ekena nīlapadeneva saddhiṁ yojetvā piṭṭhicakkaṁ nāma vuttaṁ. Tato lohitakādīni nava padāni ekena pītakapadeneva saddhiṁ yojetvā dutiyaṁ piṭṭhicakkaṁ vuttaṁ. Evaṁ lohitakapadādīhi saddhiṁ itarāni nava nava padāni yojetvā aññānipi aṭṭha cakkāni vuttānīti evaṁ dasagatikaṁ piṭṭhicakkaṁ veditabbaṁ.

Evaṁ khaṇḍacakkādīnaṁ anekesaṁ cakkānaṁ vasena vitthārato garukāpattimeva dassetvā idāni aṅgavaseneva garukāpattiñca lahukāpattiñca anāpattiñca dassetuṁ **“ceteti, upakkamati, muccatī”**ti-ādimāha. Tattha purimanayena ajjhattarūpādīsu rāgādi-upatthambhe sati ārogyādīnaṁ atthāya cetentassa upakkamitvā asucimocane tivaṅgasampannā garukāpatti vuttā. Dutiyena nayena cetentassa, upakkamantassa ca mocane asati duvaṅgasampannā lahukā thullaccayāpatti. **“Cetehi, na upakkamati, muccatī”**ti-ādīhi chahi nayehi anāpatti.

Ayaṁ pana āpattānāpattibhedo saṇho sukhumo, tasmā suṭṭhu sallakkhetabbo, suṭṭhu sallakkhetvā kukkuccaṁ pucchitena āpatti vā anāpatti vā ācikkhitabbā, vinayakammaṁ vā kātabbaṁ. Asallakkhetvā karonto hi roganidānaṁ ajānitvā bhesajjaṁ karonto vejjo viya

vighātañca āpajjati, na ca taṁ puggalaṁ tikicchituṁ samattho hoti. Tatrāyaṁ sallakkhaṇavidhi—kukkuccena āgato bhikkhu yāvatatiyaṁ pucchitabbo "katarena payogena katarena rāgena āpannosī"ti. Sace paṭhamaṁ aññaṁ vatvā pacchā aññaṁ vadati, na ekamaggena katheti, so vattabbo "tvaṁ na ekamaggena kathesi pariharasi, na sakkā tava vinayakammaṁ kātuṁ, gaccha sotthiṁ gavesā"ti. Sace pana tikkhattumpi ekamaggeneva katheti, yathābhūtaṁ attānaṁ āvikaroti, athassa āpattānāpattigarukalahukāpattivinicchayatthaṁ ekādasannaṁ rāgānaṁ vasena ekādasa payogā samavekkhitabbā.

Tatrime ekādasa rāgā—mocanassādo muccanassādo muttassādo methunassādo phassassādo kaṇḍuvanassādo dassanassādo nisajjassādo vācassādo gehassitapemaṁ vanabhaṅgiyanti. Tattha mocetuṁ assādo **mocanassādo,** muccane[1] assādo **muccanassādo,** mutte assādo **muttassādo,** methune assādo **methunassādo,** phasse assādo **phassassādo,** kaṇḍuvane assādo **kaṇḍuvanassādo,** dassane assādo **dassanassādo,** nisajjāya assādo **nisajjassādo,** vācāya assādo **vācassādo,** gehassitaṁ pemaṁ **gehassitapemaṁ,** **vanabhaṅgiyan**ti yaṁkiñci pupphaphalādi vanato bhañjitvā āhaṭaṁ. Ettha ca navahi padehi sampayutta-assādasīsena rāgo vutto. Ekena padena sarūpeneva, ekena padena vatthunā vutto, vanabhaṅgo hi rāgassa vatthu, na rāgoyeva.

Etesaṁ pana rāgānaṁ vasena evaṁ[2] payogā samavekkhitabbā—mocanassāde mocanassādacetanāya cetento ceva assādento ca upakkamati, muccati, saṁghādiseso. Tatheva cetento ca assādento ca upakkamati, na muccati, thullaccayaṁ. Sace pana sayanakāle rāgapariyuṭṭhito hutvā ūrunā vā muṭṭhinā vā aṅgajātaṁ gāḷhaṁ pīḷetvā mocanatthāya sa-ussāhova supati, supantassa cassa asuci muccati, saṁghādiseso. Sace rāgapariyuṭṭhānaṁ asubhamanasikārena vūpasametvā suddhacitto supati, supantassa muttepi anāpatti.

1. Muccamāne (Ka) 2. Eva (Sī)

Muccanassāde attano dhammatāya muccamānaṁ assādeti na upakkamati, anāpatti. Sace pana muccamānaṁ assādento upakkamati, tena upakkamena mutte saṁghādiseso. Attano dhammatāya muccamāne "mā kāsāvaṁ vā senāsanaṁ vā dussī"ti aṅgajātaṁ gahetvā jagganatthāya udakaṭṭhānaṁ gacchati, vaṭṭatīti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ.

Muttassāde attano dhammatāya mutte ṭhānā cute asucimhi pacchā assādentassa vinā upakkamena muccati, anāpatti. Sace assādetvā puna mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso.

Methunassāde methunarāgena mātugāmaṁ gaṇhāti, tena payogena asuci muccati, anāpatti. Methunadhammassa payogattā pana tādise gahaṇe dukkaṭaṁ, sīsaṁ patte pārājikaṁ. Sace methunarāgena ratto puna assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso.

Phassassāde duvidho phasso ajjhattiko, bāhiro ca. Ajjhattike tāva attano nimittaṁ thaddhaṁ mudukanti jānissāmīti vā lolabhāvena vā kīḷāpayato asuci muccati, anāpatti. Sace kīḷāpento assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso. Bāhiraphasse pana kāyasaṁsaggarāgena mātugāmassa aṅgamaṅgāni parāmasato ceva āliṅgato ca asuci muccati, anāpatti. Kāyasaṁsaggasaṁghādisesaṁ pana āpajjati. Sace kāyasaṁsaggarāgena ratto puna assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, vissaṭṭhipaccayāpi saṁghādiseso.

Kaṇḍuvanassāde daddukacchupiḷakapāṇakādīnaṁ aññataravasena kaṇḍuvamānaṁ[1] nimittaṁ kaṇḍuvanassādeneva kaṇḍuvato asuci muccati, anāpatti. Kaṇḍuvanassādena ratto puna assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso.

Dassanassāde dassanassādena punappunaṁ mātugāmassa anokāsaṁ upanijjhāyato asuci muccati, anāpatti. Mātugāmassa anokāsupanijjhāne

---

1. Khajjamānaṁ (Ka)

pana dukkaṭaṁ. Sace dassanassādena ratto puna assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso.

Nisajjassāde mātugāmena saddhiṁ raho nisajjassādarāgena nisinnassa asuci muccati, anāpatti. Raho nisajjapaccayā pana āpannāya āpattiyā kāretabbo. Sace nisajjassādena ratto puna assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso.

Vācassāde vācassādarāgena mātugāmaṁ methunasannissitāhi vācāhi obhāsantassa asuci muccati, anāpatti. Duṭṭhullavācāsaṁghādisesaṁ pana āpajjati. Sace vācassādena ratto puna assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso.

Gehassitapeme mātaraṁ vā mātupemena, bhaginiṁ vā bhaginipemena punappunaṁ parāmasato ceva āliṅgato ca asuci muccati, anāpatti. Gehassitapemena pana phusanapaccayā dukkaṭaṁ. Sace gehassitapemena ratto puna assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso.

Vanabhaṅge itthipurisā aññamaññaṁ kiñcideva tambūlagandhapupphavāsādippakāraṁ paṇṇākāraṁ mittasanthavabhāvassa daḷhabhāvatthāya pesenti, ayaṁ vanabhaṅgo nāma. Tañce mātugāmo kassaci saṁsaṭṭhavihārikassa kulūpakabhikkhuno peseti, tassa ca "asukāya nāma idaṁ pesitan"ti sārattassa punappunaṁ hatthehi taṁ vanabhaṅgaṁ kīḷāpayato asuci muccati, anāpatti. Sace vanabhaṅge sāratto puna assādetvā mocanatthāya nimitte upakkamitvā moceti, saṁghādiseso. Sace upakkamantepi na muccati, thullaccayaṁ.

Evametesaṁ ekādasannaṁ rāgānaṁ vasena ime ekādasa payoge samevekkhitvā āpatti vā anāpatti vā sallakkhetabbā. Sallakkhetvā sace garukā hoti, "garukā"ti ācikkhitabbā. Sace lahukā hoti, "lahukā"ti ācikkhitabbā. Tadanurūpañca vinayakammaṁ kātabbaṁ. Evañhi kataṁ sukataṁ hoti roganidānaṁ ñatvā vejjena katabhesajjamiva, tassa ca puggalassa sotthibhāvāya saṁvattati.

262. **Ceteti na upakkamatī**ti-ādīsu mocanassādacetanāya ceteti, na upakkamati, muccati, anāpatti. Mocanassādapīḷito "aho

vata mucceyyā"ti ceteti, na upakkamati, na muccati, anāpatti. Mocanassādena na ceteti, phassassādena, kaṇḍuvanassādena vā upakkamati, muccati, anāpatti. Tatheva na ceteti, upakkamati, na muccati, anāpatti. Kāmavitakkaṁ vitakkento mocanatthāya na ceteti, na upakkamati, muccati, anāpatti. Sace panassa vitakkayatopi na muccati, idaṁ āgatameva hoti "na ceteti na upakkamati na muccati, anāpattī"ti.

Anāpatti supinantenāti suttassa supine methunaṁ dhammaṁ paṭisevantassa viya kāyasaṁsaggādīni āpajjantassa viya supinanteneva kāraṇena yassa asuci muccati, tassa anāpatti. Supine pana uppannāya assādacetanāya sacassa visayo hoti, niccalena bhavitabbaṁ, na hatthena nimittaṁ kīḷāpetabbaṁ, kāsāvapaccattharaṇarakkhaṇatthaṁ pana hatthapuṭena gahetvā jagganatthāya udakaṭṭhānaṁ gantuṁ vaṭṭati.

Namocanādhippāyassāti yassa bhesajjena vā nimittaṁ ālimpantassa, uccārādīni vā karontassa namocanādhippāyassa muccati, tassāpi anāpatti. Ummattakassa duvidhassāpi anāpatti. Idha seyyasako ādikammiko, tassa anāpatti ādikammikassāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu imaṁ sikkhāpadaṁ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṁ kāyacittato samuṭṭhāti, kiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ, akusalacittaṁ, dvivedanaṁ sukhamajjhattadvayenāti.

263. Vinītavatthūsu **supinavatthu** anupaññattiyaṁ vuttanayameva. **Uccārapassāvavatthūni** uttānatthāneva.

Vitakkavatthusmiṁ **kāmavitakkan**ti gehassitakāmavitakkaṁ. Tattha kiñcāpi anāpatti vuttā, atha kho vitakkagatikena na bhavitabbaṁ. **Uṇhodakavatthūsu** paṭhamaṁ uttānameva. Dutiye so bhikkhu mocetukāmo uṇhodakena nimittaṁ paharitvā paharitvā[1] nhāyi, tenassa āpatti vuttā. Tatiye upakkamassa atthitāya thullaccayaṁ. **Bhesajjakaṇḍuvanavatthūni** uttānatthāneva.

---

1. Paharitvā (Ka)

264. **Maggavatthūsu** paṭhamassa thulla-ūrukassa maggaṁ gacchantassa sambādhaṭṭhāne ghaṭṭanāya asuci mucci, tassa namocanādhippāyattā anāpatti. Dutiyassa tatheva mucci, mocanādhippāyattā pana saṁghādiseso. Tatiyassa na mucci, upakkamasabbhāvato pana thullaccayaṁ. Tasmā maggaṁ gacchantena uppanne pariḷāhe na gantabbaṁ, gamanaṁ upacchinditvā asubhādimanasikārena cittaṁ vūpasametvā suddhacittena kammaṭṭhānaṁ ādāya gantabbaṁ. Sace ṭhito vinodetuṁ na sakkoti, maggā okkamma[1] nisīditvā vinodetvā kammaṭṭhānaṁ ādāya suddhacitteneva gantabbaṁ.

Vatthivatthūsu te bhikkhū vatthiṁ daḷhaṁ gahetvā pūretvā pūretvā vissajjentā gāmadārakā viya passāvamakaṁsu. **Jantāgharavatthusmiṁ** udaraṁ tāpentassa mocanādhippāyassāpi amocanādhippāyassāpi mutte anāpattiyeva. Parikammaṁ karontassa nimittacālanavasena asuci mucci, tasmā āpattiṭṭhāne āpatti vuttā.

265. **Ūrughaṭṭāpanavatthūsu** yesaṁ āpatti vuttā, te aṅgajātampi phusāpesunti veditabbāti evaṁ **Kurundaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. **Sāmaṇerādivatthūni** uttānatthāneva.

266. Kāyatthambhanavatthusmiṁ **kāyaṁ thambhentassā**ti ciraṁ nisīditvā vā nipajjitvā vā navakammaṁ vā katvā ālasiyavimocanatthaṁ vijambhentassa.

Upanijjhāyanavatthusmiṁ sacepi paṭasataṁ nivatthā hoti, purato vā pacchato vā ṭhatvā "imasmiṁ nāma okāse nimittan"ti upanijjhāyantassa dukkaṭameva. Anivatthānaṁ gāmadārikānaṁ nimittaṁ upanijjhāyantassa pana kimeva vattabbaṁ. Tiracchānagatānampi nimitte eseva nayo. Ito cito ca aviloketvā pana divasampi ekapayogena upanijjhāyantassa ekameva dukkaṭaṁ. Ito cito ca viloketvā punappunaṁ upanijjhāyantassa payoge payoge dukkaṭaṁ. Ummilananimilanavasena pana na kāretabbo. Sahasā upanijjhāyitvā puna paṭisaṅkhāya saṁvare tiṭṭhato anāpatti, taṁ saṁvaraṁ pahāya puna upanijjhāyato dukkaṭameva.

---

1. Okkamitvā (Ka)

267. **Tāḷacchiddādivatthūni** uttānatthāneva. **Nhānavatthūsu** ye udakasotaṁ nimittena pahariṁsu, tesaṁ āpatti vuttā. **Udañjalavatthūsu**pi eseva nayo, ettha ca **udañjalan**ti udakacikkhallo vuccati. Eteneva upāyena ito parāni sabbāneva udakedhāvanādivatthūni veditabbāni. Ayaṁ pana viseso, **pupphāvaḷiyavatthūsu** sacepi namocanādhippāyassa anāpatti, kīḷanapaccayā pana dukkaṭaṁ hotīti.

Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Kāyasaṁsaggasikkhāpadavaṇṇanā

269. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Kāyasaṁsaggasikkhāpadaṁ. Tatrāyaṁ anuttānapadavaṇṇanā—**araññe viharatī**ti na āveṇike araññe, Jetavanavihārasseva paccante ekapasse. **Majjhe gabbho**ti tassa ca vihārassa majjhe gabbho hoti. **Samantā pariyāgāro**ti samantā panassa maṇḍalamāḷaparikkhepo hoti. So kira majjhe caturassaṁ gabbhaṁ katvā bahi maṇḍalamāḷaparikkhepena kato, yathā sakkā hoti antoyeva āviñjantehi[1] vicarituṁ.

Supaññattanti suṭṭhu ṭhapitaṁ, yathā yathā, yasmiṁ yasmiñca okāse ṭhapitaṁ pāsādikaṁ hoti lokarañjakaṁ, tathā tathā tasmiṁ tasmiṁ okāse ṭhapitaṁ, vattasīsena hi so ekakiccampi na karoti. **Ekacce vātapāne vivaranto**ti yesu vivaṭesu andhakāro hoti, tāni vivaranto. Yesu vivaṭesu āloko hoti, tāni thakento.

Evaṁ vutte sā brāhmaṇī taṁ brāhmaṇaṁ etadavocāti evaṁ tena brāhmaṇena pasaṁsitvā vutte sā brāhmaṇī "pasanno ayaṁ brāhmaṇo pabbajitukāmo maññe"ti sallakkhetvā nigūhitabbampi taṁ attano vippakāraṁ pakāsentī kevalaṁ tassa saddhāvighātāpekkhā hutvā etaṁ **"kuto tassa uḷārattatā"**ti-ādivacanamavoca. Tattha uḷāro attā assāti **uḷārattā,** uḷārattano bhāvo uṭṭhārattatā. **Kulitthīhī**ti-ādīsu kulitthiyo nāma gharassāminiyo. **Kuladhītaro**[2] nāma purisantaragatā

---

1. Āvijjhantehi (Syā) āviñchantehi (Ka)
2. Kuladhītā (Ka)

kuladhītaro. **Kulakumāriyo** nāma anividdhā[1] vuccanti. **Kulasuṇhā** nāma parakulato ānītā kuladārakānaṁ vadhuyo.

270. **Otiṇṇo**ti yakkhādīhi viya sattā anto uppajjanena rāgena otiṇṇo, kūpādīni viya sattā asamapekkhitvā rajanīye ṭhāne rajjanto sayaṁ vā rāgaṁ otiṇṇo. Yasmā pana ubhayathāpi rāgasamaṅgissevetaṁ adhivacanaṁ, tasmā "otiṇṇo nāma sāratto apekkhavā paṭibaddhacitto"ti evamassa padabhājanaṁ vuttaṁ.

Tattha **sāratto**ti kāyasaṁsaggarāgena suṭṭhu ratto. **Apekkhavā**ti kāyasaṁsaggāpekkhāya apekkhavā. **Paṭibaddhacitto**ti kāyasaṁsaggarāgeneva tasmiṁ vatthusmiṁ paṭibaddhacitto. **Vipariṇatenā**ti parisuddhabhavaṅgasantatisaṅkhātaṁ pakatiṁ vijahitvā aññathā pavattena, virūpaṁ vā pariṇatena virūpaṁ parivattena, yathā parivattamānaṁ virūpaṁ hoti, evaṁ parivattitvā ṭhitenāti adhippāyo.

271. Yasmā panetaṁ rāgādīhi sampayogaṁ nātivattati, tasmā **"vipariṇatanti rattampi cittan"**ti-ādinā nayenassa padabhājanaṁ vatvā ante idhādhippetamatthaṁ dassento **"apica rattaṁ cittaṁ imasmiṁ atthe adhippetaṁ vipariṇatan"**ti āha.

Tadahujātāti taṁdivasaṁ jātā, jātamattā allamaṁsapesivaṇṇā. Evarūpāyapi hi saddhiṁ kāyasaṁsagge saṁghādiseso, methunavītikkame pārājikaṁ, raho nisajjassāde pācittiyañca hoti. **Pagevā**ti paṭhamameva.

Kāyasaṁsaggaṁ samāpajjeyyāti hatthaggahaṇādikāyasampayogaṁ kāyamissībhāvaṁ samāpajjeyya. Yasmā panetaṁ samāpajjantassa yo so kāyasaṁsaggo nāma, so atthato ajjhācāro hoti rāgavasena abhibhavitvā saññamavelaṁ ācāro, tasmāssa saṅkhepena atthaṁ dassento **"ajjhācāro vuccatī"**ti padabhājanamāha.

Hatthaggāhaṁ vāti-ādibhedaṁ panassa vitthārena atthadassanaṁ. Tattha hatthādīnaṁ vibhāgadassanatthaṁ **"hattho nāma kapparaṁ upādāyā"**ti-ādimāha. Tattha **kapparaṁ upādāyā**ti dutiyaṁ mahāsandhiṁ upādāya. Aññattha pana

---

1. Anibbiṭṭhā (Sī), aniviṭṭhā (Syā)

maṇibandhato paṭṭhāya yāva agganakhā hattho, idha saddhiṁ aggabāhāya kapparato paṭṭhāya adhippeto.

Suddhakesā vāti[1] suttādīhi amissā suddhā kesāyeva[2]. **Veṇī**ti tīhi kesavaṭṭīhi vinandhitvā katakesakalāpassetaṁ nāmaṁ. **Suttamissā**ti pañcavaṇṇena suttena kese missetvā katā. **Mālāmissā**ti vassikapupphādīhi missetvā tīhi kesavaṭṭīhi vinandhitvā katā, avinaddhopi vā kevalaṁ pupphamissako kesakalāpo idha "veṇī"ti veditabbo. **Hiraññamissā**ti kahāpaṇamālāya missetvā katā. **Suvaṇṇamissā**ti suvaṇṇacīrakehi vā pāmaṅgādīhi vā missetvā katā. **Muttāmissā**ti muttāvalīhi missetvā katā. **Maṇimissā**ti suttārūḷhehi maṇīhi missetvā katā. Etāsu hi yaṁkiñci veṇiṁ gaṇhantassa saṁghādisesoyeva, "ahaṁ missakaveṇiṁ aggahesin"ti vadantassa mokkho natthi. Veṇiggahaṇena cettha kesāpi gahitāva honti. Tasmā yo ekampi kesaṁ gaṇhāti, tassapi āpattiyeva.

Hatthañca veṇiñca ṭhapetvāti idha vuttalakkhaṇaṁ hatthañca sabbappakārañca veṇiṁ ṭhapetvā avasesaṁ sarīraṁ "aṅgan"ti veditabbaṁ. Evaṁ paricchinnesu hatthādīsu hatthassa gahaṇaṁ **hatthaggāho,** veṇiyā gahaṇaṁ **veṇiggāho,** avasesasarīrassa parāmasanaṁ **aññatarassa vā aññatarassa vā aṅgassa parāmasanaṁ.** Yo taṁ hatthaggāhaṁ vā veṇiggāhaṁ vā aññatarassa vā aññatarassa vā aṅgassa parāmasanaṁ samāpajjeyya, tassa saṁghādiseso nāma āpattinikāyo hotīti ayaṁ sikkhāpadassa attho.

272. Yasmā pana yo ca hatthaggāho, yo ca veṇiggāho, yañca avasesassa aṅgassa parāmasanaṁ, taṁ sabbampi bhedato dvādasavidhaṁ hoti. Tasmā taṁ bhedaṁ dassetuṁ **"āmasanā parāmasanā"**ti-ādinā nayenassa padabhājanaṁ vuttaṁ. Tattha yañca vuttaṁ **"āmasanā nāma āmaṭṭhamattā"**ti, yañca **"chupanaṁ nāma phuṭṭhamattan"**ti, imesaṁ ayaṁ viseso—**āmasanā**ti āmajjanā phuṭṭhokāsaṁ anatikkamitvāpi tattheva saṅghaṭṭanā. Ayañhi "āmaṭṭhamattā"ti vuccati. **Chupanan**ti asaṅghaṭṭetvā phuṭṭhamattaṁ.

---

1. Suddhakesānaṁ vāti (Sī, Syā) 2. Amissānaṁ suddhānaṁ kesānaṁyeva (Sī, Syā)

Yampi ummasanāya ca ullaṅghanāya ca niddese **“uddhaṁ uccāraṇā”**ti ekameva padaṁ vuttaṁ, tatrāpi ayaṁ viseso—paṭhamaṁ attano kāyassa itthiyā kāye uddhaṁ pesanavasena[1] vuttaṁ, dutiyaṁ itthiyā kāyaṁ ukkhipanavasena. Sesaṁ pākaṭameva.

273. Idāni yvāyaṁ otiṇṇo vipariṇatena cittena kāyasaṁsaggaṁ samāpajjati, tassa etesaṁ padānaṁ vasena vitthārato āpattibhedaṁ dassento **“itthī ca hoti itthisaññī sāratto ca, bhikkhu ca naṁ itthiyā kāyena kāyan”**ti-ādimāha. Tattha **bhikkhu ca naṁ itthiyā kāyena kāyan**ti so sāratto ca itthisaññī ca bhikkhu attano kāyena. **Nan**ti nipātamattaṁ. Atha vā etaṁ tassā itthiyā hatthādibhedaṁ kāyaṁ. **Āmasati parāmasatī**ti etesu ce ekenāpi ākārena ajjhācarati, āpatti saṁghādisesassa. Tattha sakiṁ āmasato ekā āpatti, punappunaṁ āmasato payoge payoge saṁghādiseso.

Parāmasantopi sace kāyato amocetvāva ito cito ca attano hatthaṁ vā kāyaṁ vā sañcopeti, harati peseti, divasampi parāmasato ekāva āpatti. Sace kāyato mocetvā mocetvā parāmasati, payoge payoge āpatti.

Omasantopi sace kāyato amocetvāva itthiyā matthakato paṭṭhāya yāva pādapiṭṭhiṁ omasati, ekāva āpatti. Sace pana udarādīsu taṁ taṁ ṭhānaṁ patvā muñcitvā muñcitvā omasati, payoge payoge āpatti. **Ummasanāyapi** pādato paṭṭhāya yāva sīsaṁ ummasantassa eseva nayo.

Olaṅghanāya mātugāmaṁ kesesu gahetvā nāmetvā[2] cumbanādīsu yaṁ ajjhācāraṁ icchati, taṁ katvā muñcato ekāva āpatti. Uṭṭhitaṁ punappunaṁ nāmayato payoge payoge āpatti. **Ullaṅghanāyapi** kesesu vā hatthesu vā gahetvā uṭṭhāpayato eseva nayo.

Ākaḍḍhanāya attano abhimukhaṁ ākaḍḍhanto yāva na muñcati, tāva ekāva āpatti. Muñcitvā muñcitvā ākaḍḍhantassa payoge payoge āpatti. **Patikaḍḍhanāyapi** parammukhaṁ piṭṭhiyaṁ gahetvā paṭippaṇāmayato eseva nayo.

---

1. Phusanavasena (Syā)
2. Onāmetvā (Syā)

Abhiniggaṇhanāya hatthe vā bāhāya vā daḷhaṁ gahetvā yojanampi gacchato ekāva āpatti. Muñcitvā punappunaṁ gaṇhato payoge payoge āpatti. Amuñcitvā punappunaṁ phusato ca āliṅgato ca payoge payoge āpattīti **Mahāsumatthero** āha. **Mahāpadumatthero** panāha "mūlaggahaṇameva pamāṇaṁ, tasmā yāva na muñcati, tāva ekā eva āpattī"ti.

Abhinippīḷanāya vatthena vā ābharaṇena vā saddhiṁ pīḷayato aṅgaṁ aphusantassa thullaccayaṁ, phusantassa saṁghādiseso. Ekapayogena ekā āpatti, nānāpayogena nānā.

Gahaṇachupanesu aññaṁ kañci vikāraṁ akarontopi gahitamattaphuṭṭhamattenāpi āpattiṁ āpajjati.

Evametesu āmasanādīsu ekenāpi ākārena ajjhācārato itthiyā itthisaññissa saṁghādiseso, vematikassa thullaccayaṁ. Paṇḍakapurisatiracchānagatasaññissāpi thullaccayameva. Paṇḍake paṇḍakasaññissa thullaccayaṁ, vematikassa dukkaṭaṁ. Purisatiracchānagata-itthisaññissāpi dukkaṭameva. Purise purisasaññissāpi vematikassāpi itthipaṇḍakatiracchānagatasaññissāpi dukkaṭameva. Tiracchānagatepi sabbākārena dukkaṭamevāti.

274. Imā ekamūlakanaye vuttā āpattiyo sallakkhetvā imināva upāyena **"dve itthiyo dvinnaṁ itthīnan"**ti-ādivasena vutte dumūlakanayepi diguṇā āpattiyo veditabbā. Yathā ca dvīsu itthīsu dve saṁghādisesā, evaṁ sambahulāsu sambahulā veditabbā.

Yo hi ekato ṭhitā sambahulā itthiyo bāhāhi parikkhipitvā gaṇhāti, so yattakā itthiyo phuṭṭhā, tāsaṁ gaṇanāya saṁghādisese āpajjati, majjhagatānaṁ gaṇanāya thullaccaye. Tā hi tena kāyappaṭībaddhena āmaṭṭhā honti. Yo pana sambahulānaṁ aṅguliyo vā kese vā ekato katvā gaṇhāti, so aṅguliyo ca kese ca agaṇetvā itthiyo gaṇetvā saṁghādisesehi kāretabbo. Yāsañca itthīnaṁ aṅguliyo vā kesā vā majjhagatā honti, tāsaṁ gaṇanāya thullaccaye āpajjati. Tā hi tena kāyappaṭibaddhena āmaṭṭhā honti, sambahulā pana itthiyo kāyappaṭibaddhehi rajjuvatthādīhi parikkhipitvā gaṇhanto

sabbāsaṁyeva antoparikkhepagatānaṁ gaṇanāya thullaccaye āpajjati. **Mahāpaccariyaṁ** aphuṭṭhāsu dukkaṭaṁ vuttaṁ. Tattha yasmā Pāḷiyaṁ kāyappaṭibaddhappaṭibaddhena āmasanaṁ nāma natthi, tasmā sabbampi kāyappaṭibaddhappaṭibaddhaṁ kāyappaṭibaddheneva saṅgahetvā **Mahā-aṭṭhakathāyañca Kurundiyañca** vutto purimanayoyevettha[1] yuttataro dissati.

Yo hi hatthena hatthaṁ gahetvā paṭipāṭiyā ṭhitāsu itthīsu samasārāgo ekaṁ hatthe gaṇhāti, so gahititthiyā vasena ekaṁ saṁghādisesaṁ āpajjati, itarāsaṁ gaṇanāya purimanayeneva thullaccaye. Sace so taṁ kāyappaṭibaddhe vatthe vā pupphe vā gaṇhāti, sabbāsaṁ gaṇanāya thullaccaye āpajjati. Yatheva hi rajjuvatthādīhi parikkhipantena sabbāpi kāyappaṭibaddhena āmaṭṭhā honti, tathā idhāpi sabbāpi kāyappaṭibaddhena āmaṭṭhā honti. Sace pana tā itthiyo aññamaññaṁ vatthakoṭiyaṁ gahetvā ṭhitā honti, tatra ceso purimanayeneva paṭhamaṁ itthiṁ hatthe gaṇhāti, gahitāya vasena saṁghādisesaṁ āpajjati, itarāsaṁ gaṇanāya dukkaṭāni. Sabbāsaṁ hi tāsaṁ tena purimanayeneva kāyappaṭibaddhena kāyappaṭibaddhaṁ āmaṭṭhaṁ hoti. Sace pana sopi taṁ kāyappaṭibaddheyeva gaṇhāti, tassa vasena thullaccayaṁ āpajjati, itarāsaṁ gaṇanāya anantaranayeneva dukkaṭāni.

Yo pana ghanavatthanivatthaṁ itthiṁ kāyasaṁsaggarāgena vatthe ghaṭṭeti, thullaccayaṁ. Viraḷavatthanivatthaṁ ghaṭṭeti, tatra ce vatthantarehi itthiyā vā nikkhantalomāni bhikkhuṁ, bhikkhuno vā paviṭṭhalomāni itthiṁ phusanti, ubhinnaṁ lomāniyeva vā lomāni phusanti, saṁghādiseso. Upādinnakena hi kammajarūpena upādinnakaṁ vā anupādinnakaṁ vā, anupādinnakenapi kenaci kesādinā upādinnakaṁ vā anupādinnakaṁ vā phusantopi saṁghādisesaṁ āpajjatiyeva.

Tattha **Kurundiyaṁ** "lomāni gaṇetvā saṁghādiseso"ti vuttaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana "lomāni gaṇetvā āpattiyā na kāretabbo, ekameva saṁghādisesaṁ āpajjati. Saṁghikamañce pana apaccattharitvā nipanno lomāni gaṇetvā kāretabbo"ti vuttaṁ, tadeva yuttaṁ. Itthivasena hi ayaṁ āpatti, na koṭṭhāsavasenāti.

---

1. Purimanayova cettha (Sī), purimanayo cettha (Syā)

Etthāya "yo pana 'kāyappaṭibaddhaṁ gaṇhissāmī'ti kāyaṁ gaṇhāti, 'kāyaṁ gaṇhissāmī'ti kāyappaṭibaddhaṁ gaṇhāti, so kiṁ āpajjatī"ti. **Mahāsumatthero** tāva "yathāvatthukamevā"ti vadati. Ayaṁ kirassa laddhi—

"Vatthu saññā ca rāgo ca, phassappaṭivijānanā.
Yathāniddiṭṭhaniddese, garukaṁ tena kāraye"ti.

Ettha **vatthū**ti itthī. **Saññā**ti itthisaññā. **Rāgo**ti kāyasaṁsaggarāgo. **Phassappaṭivijānanā**ti kāyasaṁsaggaphassajānanā. Tasmā yo itthiyā itthisaññī kāyasaṁsaggarāgena "kāyappaṭibaddhaṁ gahessāmī"ti pavattopi kāyaṁ phusati, garukaṁ saṁghādisesaṁyeva āpajjati. Itaropi thullaccayanti. **Mahāpadumatthero** panāha—

"Saññāya virāgitamhi, gahaṇe ca virāgite.
Yathāniddiṭṭhaniddese, garukaṁ tattha na dissatī"ti.

Assāpāyaṁ laddhi—itthiyā itthisaññino hi saṁghādiseso vutto. Iminā ca itthisaññā virāgitā, kāyappaṭibaddhe kāyappaṭibaddhasaññā uppāditā, taṁ gaṇhantassa pana thullaccayaṁ vuttaṁ. Iminā ca gahaṇampi virāgitaṁ, taṁ aggahetvā itthī gahitā. Tasmā ettha itthisaññāya abhāvato saṁghādiseso na dissati, kāyappaṭibaddhassa aggahitattā thullaccayaṁ na dissati, kāyasaṁsaggarāgena phuṭṭhattā pana dukkaṭaṁ. Kāyasaṁsaggarāgena hi idaṁ nāma vatthuṁ phusato anāpattīti natthi, tasmā dukkaṭamevāti.

Idañca pana vatvā idaṁ catukkamāha "sārattaṁ gaṇhissāmī'ti sārattaṁ gaṇhi, saṁghādiseso, 'virattaṁ gaṇhissāmī'ti virattaṁ gaṇhi, dukkaṭaṁ, 'sārattaṁ gaṇhissāmī'ti virattaṁ gaṇhi, dukkaṭaṁ, 'virattaṁ gaṇhissāmī'ti sārattaṁ gaṇhi, dukkaṭamevā"ti. Kiñcāpi evamāha, atha kho **Mahāsumattheravādo**yevettha "itthī ca hoti itthisaññī, sāratto ca, bhikkhu ca naṁ itthiyā kāyena kāyappaṭibaddhaṁ āmasati parāmasati -pa- gaṇhāti chupati, āpatti thullaccayassā"ti imāya Pāḷiyā, "yo hi ekato ṭhitā sambahulā itthiyo bāhāhi parikkhipitvā gaṇhāti, so yattakā itthiyo phuṭṭhā, tāsaṁ gaṇanāya saṁghādisese āpajjati,

majjhagatānaṁ gaṇanāya thullaccaye"ti-ādīhi Aṭṭhakathāvinicchayehi ca sameti. Yadi hi saññādivirāgena virāgitaṁ nāma bhaveyya "paṇḍako ca hoti itthisaññī"ti-ādīsu viya "kāyappaṭibaddhañca hoti kāyasaññī cā"ti-ādināpi nayena Pāḷiyā visesaṁ vadeyya. Yasmā pana so na vutto, tasmā itthiyā itthisaññāya sati itthiṁ āmasantassa saṁghādiseso, kāyappaṭibaddhaṁ āmasantassa thullaccayanti yathāvatthukameva yujjati.

Mahāpaccariyampi cetaṁ vuttaṁ "nīlaṁ pārupitvā sayitāya kāḷitthiyā kāyaṁ ghaṭṭessāmīti kāyaṁ ghaṭṭeti, saṁghādiseso, kāyaṁ ghaṭṭessāmīti nīlaṁ ghaṭṭeti, thullaccayaṁ, nīlaṁ ghaṭṭessāmīti kāyaṁ ghaṭṭeti, saṁghādiseso, nīlaṁ ghaṭṭessāmīti nīlaṁ ghaṭṭeti, thullaccayan"ti.

275. Yopāyaṁ **"itthī ca paṇḍako cā"**ti-ādinā nayena vatthumissakanayo vutto, tasmimpi vatthusaññāvimativasena vuttā āpattiyo Pāḷiyaṁ asammuyhantena veditabbā.

276. Kāyenakāyappaṭibaddhavāre pana itthiyā itthisaññissa kāyappaṭibaddhaṁ gaṇhato thullaccayaṁ, sese sabbattha dukkaṭaṁ. Kāyappaṭibaddhenakāyavārepi eseva nayo. Kāyappaṭibaddhenakāyappaṭibaddhavāre ca nissaggiyenakāyavārādīsu cassa sabbattha dukkaṭameva.

277. "Itthī ca hoti itthisaññī, sāratto ca, itthī ca naṁ bhikkhussa kāyena kāyan"ti-ādivāro pana bhikkhumhi mātugāmassa rāgavasena vutto. Tattha **itthī ca naṁ bhikkhussa kāyena kāyan**ti bhikkhumhi sārattā itthī tassa nisinnokāsaṁ vā nipannokāsaṁ vā gantvā attano kāyena taṁ bhikkhussa kāyaṁ āmasati -pa- chupati. **Sevanādhippāyo kāyena vāyamati, phassaṁ paṭivijānātī**ti evaṁ tāya āmaṭṭho vā chupito vā sevanādhippāyo hutvā sace phassappaṭivijānanatthaṁ īsakampi kāyaṁ cāleti phandeti, saṁghādisesaṁ āpajjati.

Dve itthiyoti ettha dve saṁghādisese āpajjati, itthiyā ca paṇḍake ca saṁghādisesena saha dukkaṭaṁ. Etena upāyena yāva **"nissaggiyena nissaggiyaṁ āmasati, sevanādhippāyo kāyena vāyamati, na ca phassaṁ paṭivijānāti, āpatti dukkaṭassā"**ti, tāva purimanayeneva āpattibhedo veditabbo.

278. Ettha ca **kāyena vāyamati, na ca phassaṁ paṭivijānātī**ti attanā nissaṭṭhaṁ pupphaṁ vā phalaṁ vā itthiṁ attano nissaggiyena pupphena vā phalena vā paharantiṁ disvā kāyena vikāraṁ karoti, aṅguliṁ vā cāleti, bhamukaṁ vā ukkhipati, akkhiṁ vā nikhaṇati, aññaṁ vā evarūpaṁ vikāraṁ karoti, ayaṁ vuccati "kāyena vāyamati, na ca phassaṁ paṭivijānātī"ti. Ayampi kāyena vāyamitattā dukkaṭaṁ āpajjati. Dvīsu itthīsu dve. Itthipaṇḍakesupi dve eva dukkaṭe āpajjati.

279. Evaṁ vatthuvasena vitthārato āpattibhedaṁ dassetvā idāni lakkhaṇavasena saṅkhepato āpattibhedañca anāpattibhedañca dassento **"sevanādhippāyo"**ti-ādimāha. Tattha purimanaye itthiyā phuṭṭho samāno sevanādhippāyo kāyena vāyamati, phassaṁ paṭivijānātīti tivaṅgasampattiyā saṁghādiseso. Dutiye naye nissaggiyena nissaggiyāmasane viya, vāyamitvā achupane viya ca phassassa appaṭivijānanato duvaṅgasampattiyā dukkaṭaṁ. Tatiye kāyena avāyamato anāpatti. Yo hi sevanādhippāyopi niccalena kāyena kevalaṁ phassaṁ paṭivijānāti sādiyati anubhoti, tassa cittuppādamatte āpattiyā abhāvato anāpatti. Catutthe pana nissaggiyena nissaggiyāmasane viya phassappaṭivijānanāpi natthi, kevalaṁ cittuppādamattameva, tasmā anāpatti. Mokkhādhippāyassa sabbākāresu anāpattiyeva.

Ettha pana yo itthiyā gahito taṁ attano sarīrā mocetukāmo paṭippaṇāmeti vā paharati vā, ayaṁ kāyena vāyamati, phassaṁ paṭivijānāti. Yo āgacchantiṁ disvā tato muccitukāmo uttāsetvā palāpeti, ayaṁ kāyena vāyamati, na ca phassaṁ paṭivijānāti. Yo tādisaṁ dīghajātiṁ kāye ārūḷhaṁ disvā "saṇikaṁ gacchatu, ghaṭṭiyamānā anatthāya saṁvatteyyā"ti na ghaṭṭeti, itthimeva vā aṅgaṁ phusamānaṁ ñatvā "esā 'anatthiko ayaṁ mayā'ti sayameva pakkamissatī"ti ajānanto viya niccalo hoti, balavitthiyā vā gāḷhaṁ āliṅgitvā gahito daharabhikkhu palāyitukāmopi suṭṭhu gahitattā niccalo hoti, ayaṁ na ca kāyena vāyamati, phassaṁ paṭivijānāti. Yo pana āgacchantiṁ disvā "āgacchatu tāva, tato naṁ paharitvā vā

paṇāmetvā vā pakkamissāmī"ti niccalo hoti, ayaṁ mokkhādhippāyo na ca kāyena vāyamati, na ca phassaṁ paṭivijānātīti veditabbo.

280. **Asañciccā**ti "iminā upāyena imaṁ phusissāmī"ti[1] acetetvā, evañhi acetetvā pattappaṭiggahaṇādīsu mātugāmassa aṅge phuṭṭhepi anāpatti.

Asatiyāti aññavihito hoti, "mātugāmaṁ phusāmī"ti sati natthi, evaṁ asatiyā hatthapādapasāraṇādikāle phusantassa anāpatti.

Ajānantassāti dārakavesena ṭhitaṁ dārikaṁ "itthī"ti ajānanto kenacideva karaṇīyena phusati, evaṁ "itthī"ti ajānantassa phusato anāpatti.

Asādiyantassāti kāyasaṁsaggaṁ asādiyantassa, tassa bāhāparamparāya nītabhikkhussa viya anāpatti. Ummattakādayo vuttanayā-eva. Idha pana Udāyitthero ādikammiko, tassa anāpatti ādikammikassāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu idaṁ sikkhāpadaṁ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṁ kāyacittato samuṭṭhāti, kiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ, akusalacittaṁ, dvivedanaṁ sukhamajjhattadvayenāti.

281. Vinītavatthūsu **mātuyā mātupemenā**ti mātupemena mātuyā kāyaṁ āmasi. Esa nayo **dhītubhaginivatthūsu.** Tattha yasmā mātā vā hotu dhītā vā, itthī nāma sabbāpi brahmacariyassa pāripanthikāva[2]. Tasmā "ayaṁ me mātā, ayaṁ me dhītā, ayaṁ me bhaginī"ti gehassitapemena āmasatopi dukkaṭameva vuttaṁ.

Imaṁ pana Bhagavato āṇaṁ anussarantena sacepi nadīsotena vuyhamānaṁ mātaraṁ passati, neva hatthena parāmasitabbā. Paṇḍitena pana bhikkhunā nāvā vā phalakaṁ vā kadalikkhandho vā dārukkhandho vā upasaṁharitabbo. Tasmiṁ asati kāsāvampi upasaṁharitvā purato ṭhapetabbaṁ,

---

1. Phusāmīti (Sī) 2. Paribandhikāva (Ka)

“ettha gaṇhāhī”ti pana na vattabbā. Gahite parikkhāraṁ kaḍḍhāmīti kaḍḍhantena gantabbaṁ. Sace bhāyati, purato purato gantvā “mā bhāyī”ti samassāsetabbā. Sace bhāyamānā puttassa sahasā khandhe vā abhiruhati, hatthe vā gaṇhāti, na “apehi mahallike”ti niddhunitabbā, thalaṁ pāpetabbā. Kaddame laggāyapi kūpe patitāyapi eseva nayo.

Tatrapi hi yottaṁ vā vatthaṁ vā pakkhipitvā hatthena gahitabhāvaṁ ñatvā uddharitabbā, natveva āmasitabbā. **Na kevalañca mātugāmassa sarīrameva anāmāsaṁ,** nivāsanapāvuraṇampi ābharaṇabhaṇḍampi tiṇaṇḍupakaṁ vā tālapaṇṇamuddikaṁ vā upādāya anāmāsameva. Tañca kho nivāsanapārupanaṁ piḷandhanatthāya ṭhapitameva. Sace pana nivāsanaṁ vā pārupanaṁ vā parivattetvā cīvaratthāya pādamūle ṭhapeti, vaṭṭati. Ābharaṇabhaṇḍesu pana sīsapasādhanakadantasūci-ādikappiyabhaṇḍaṁ “imaṁ bhante tumhākaṁ gaṇhathā”ti diyyamānaṁ sipāṭikāsūci-ādi-upakaraṇatthāya gahetabbaṁ. Suvaṇṇarajatamuttādimayaṁ pana anāmāsameva, diyyamānampi na gahetabbaṁ. Na kevalañca etāsaṁ sarīrūpagameva anāmāsaṁ, itthisaṇṭhānena kataṁ kaṭṭharūpampi dantarūpampi ayarūpampi loharūpampi tipurūpampi potthakarūpampi sabbaratanarūpampi antamaso piṭṭhamayarūpampi anāmāsameva. Paribhogatthāya pana “idaṁ tumhākaṁ hotū”ti labhitvā ṭhapetvā sabbaratanamayaṁ avasesaṁ bhinditvā upakaraṇārahaṁ upakaraṇe, paribhogārahaṁ paribhoge upanetuṁ vaṭṭati.

Yathā ca itthirūpakaṁ, evaṁ **sattavidhampi dhaññaṁ** anāmāsaṁ. Tasmā khettamajjhena gacchatā tatthajātakampi dhaññaphalaṁ na āmasantena gantabbaṁ. Sace gharadvāre vā antarāmagge vā dhaññaṁ pasāritaṁ hoti, passena ca maggo atthi, na maddantena gantabbaṁ. Gamanamagge asati maggaṁ adhiṭṭhāya gantabbaṁ. Antaraghare dhaññassa upari āsanaṁ paññapetvā denti, nisīdituṁ vaṭṭati. Keci āsanasālāyaṁ dhaññaṁ ākiranti, sace sakkā hoti harāpetuṁ, harāpetabbaṁ, no ce, ekamantaṁ dhaññaṁ amaddantena pīṭhakaṁ paññapetvā nisīditabbaṁ. Sace okāso na hoti, manussā dhaññamajjheyeva āsanaṁ paññapetvā denti, nisīditabbaṁ. Tatthajātakāni muggamāsādīni aparaṇṇānipi tālapanasādīni vā phalāni kīḷantena na āmasitabbāni. Manussehi rāsikatesupi eseva nayo. Araññe pana rukkhato patitāni phalāni “anupasampannānaṁ dassāmī”ti gaṇhituṁ vaṭṭati.

Muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavāḷaṁ[1] rajataṁ jātarūpaṁ lohitaṅko[2] masāragallanti imesu **dasasu ratanesu muttā** adhotā anividdhā yathājātāva āmasituṁ vaṭṭati. Sesā anāmāsāti vadanti. **Mahāpaccariyaṁ** pana "muttā dhotāpi adhotāpi anāmāsā, bhaṇḍamūlatthāya ca sampaṭicchituṁ na vaṭṭati. Kuṭṭharogassa bhesajjatthāya pana vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Antamaso jātiphalikaṁ upādāya sabbopi nīlapītādivaṇṇabhedo **maṇi** dhotaviddhavaṭṭito anāmāso, yathājāto pana ākaramutto pattādibhaṇḍamūlatthaṁ sampaṭicchituṁ vaṭṭatīti vutto, sopi **Mahāpaccariyaṁ** paṭikkhitto. Pacitvā kato kācamaṇiyeveto vaṭṭatīti vutto. **Veḷuriye**pi maṇisadisova vinicchayo.

Saṅkho dhamanasaṅkho ca dhotaviddho ca ratanamisso anāmāso. Pānīyasaṅkho dhotopi adhotopi āmāsova. Sesañca añjanādibhesajjatthāyapi bhaṇḍamūlatthāyapi sampaṭicchituṁ vaṭṭati. **Silā** dhotaviddhā ratanasaṁyuttā muggavaṇṇāva anāmāsā. Sesā satthakanisānādi-atthāya[3] gaṇhituṁ vaṭṭati. Ettha ca **ratanasaṁyuttā**ti suvaṇṇena saddhiṁ yojetvā pacitvā katāti vadanti. **Pavāḷaṁ** dhotaviddhaṁ anāmāsaṁ. Sesaṁ āmāsaṁ, bhaṇḍamūlatthañca sampaṭicchituṁ vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṁ** pana "dhotampi adhotampi sabbaṁ anāmāsaṁ, na ca sampaṭicchituṁ vaṭṭatī"ti vuttaṁ.

Rajataṁ, jātarūpañca katabhaṇḍampi akatabhaṇḍampi sabbena sabbaṁ bījato paṭṭhāya anāmāsañca asampaṭicchiyañca. Uttararājaputto kira suvaṇṇacetiyaṁ kāretvā **Mahāpadumattherassa** pesesi. Thero "na kappatī"ti paṭikkhipi. Cetiyaghare suvaṇṇapadumasuvaṇṇabubbuḷakādīni honti, etānipi anāmāsāni. Cetiyagharagopakā pana rūpiyachaḍḍakaṭṭhāne ṭhitā, tasmā tesaṁ keḷāpayituṁ vaṭṭatīti vuttaṁ. **Kurundiyaṁ** pana taṁ paṭikkhittaṁ. Suvaṇṇacetiye kacavarameva harituṁ vaṭṭatīti ettakameva anuññātaṁ. Ārakūṭalohampi[4] jātarūpagatikameva anāmāsanti **sabba-aṭṭhakathāsu** vuttaṁ. Senāsanaparibhogo pana sabbakappiyo, tasmā jātarūparajatamayā sabbepi senāsanaparikkhārā āmāsā. Bhikkhūnaṁ dhammavinayavaṇṇanaṭṭhāne

---

1. Pavālaṁ (Ka)
2. Lohitaṅgo (Ka), lohitako (Syā)
3. Satthakanisadādi-atthāya (Syā, Ka)
4. Hārakūṭalohampi (Sī)

ratanamaṇḍape karonti phalikatthambhe ratanadāmapaṭimaṇḍite. Tattha sabbūpakaraṇāni bhikkhūnaṁ paṭijaggituṁ vaṭṭati.

Lohitaṅkamasāragallā dhotaviddhā anāmāsā, itare āmāsā, bhaṇḍamūlatthāya vaṭṭantīti vuttā. **Mahāpaccariyaṁ** pana "dhotāpi adhotāpi sabbaso anāmāsā, na ca sampaṭicchituṁ vaṭṭantī"ti vuttaṁ.

Sabbaṁ āvudhabhaṇḍaṁ anāmāsaṁ, bhaṇḍamūlatthāya diyyamānampi na sampaṭicchitabbaṁ. Satthavaṇijjā nāma na vaṭṭati. Suddhadhanudaṇḍopi dhanujiyāpi patodopi aṅkusopi antamaso vāsipharasu-ādīnipi āvudhasaṅkhepena katāni anāmāsāni. Sace kenaci vihāre satti vā tomaro vā ṭhapito hoti, vihāraṁ jaggantena "harantū"ti sāmikānaṁ pesetabbaṁ. Sace na haranti, taṁ acālentena vihāro paṭijaggitabbo. Yuddhabhūmiyaṁ patitaṁ asiṁ vā sattiṁ vā tomaraṁ vā disvā pāsāṇena vā kenaci vā asiṁ bhinditvā satthakatthāya gahetuṁ vaṭṭati. Itarānipi viyojetvā kiñci satthakatthāya gahetuṁ vaṭṭati, kiñci kattaradaṇḍādi-atthāya. "Idaṁ gaṇhathā"ti diyyamānaṁ pana "vināsetvā kappiyabhaṇḍaṁ karissāmī"ti sabbampi sampaṭicchituṁ vaṭṭati.

Macchajālapakkhijālādīnipi phalakajālikādīni saraparittāṇānipi sabbāni anāmāsāni. Paribhogatthāya labbhamānesu pana jālaṁ tāva "āsanassa vā cetiyassa vā upari bandhissāmi, chattaṁ vā veṭhessāmī"ti gahetuṁ vaṭṭati. Saraparittāṇaṁ sabbampi bhaṇḍamūlatthāya sampaṭicchituṁ vaṭṭati. Parūparodhanivāraṇaṁ hi etaṁ, na uparodhakaranti. Phalakaṁ "dantakaṭṭhabhājanaṁ karissāmī"ti gahetuṁ vaṭṭati.

Cammavinaddhāni vīṇābheri-ādīni anāmāsāni. **Kurundiyaṁ** pana "bherisaṅghāṭopi vīṇāsaṅghāṭopi tucchapokkharampi mukhavaṭṭiyaṁ āropitacammampi vīṇādaṇḍakopi sabbaṁ anāmāsan"ti vuttaṁ. Onahituṁ vā onahāpetuṁ vā vādetuṁ vā vādāpetuṁ vā na labbhatiyeva. Cetiyaṅgaṇe pūjaṁ katvā manussehi chaḍḍitaṁ disvāpi acāletvāva antarantare sammajjitabbaṁ, kacavarachaḍḍanakāle pana kacavaraniyāmeneva haritvā ekamantaṁ nikkhipituṁ vaṭṭatīti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ. Bhaṇḍamūlatthāya sampaṭicchitumpi vaṭṭati. Paribhogatthāya labbhamānesu pana vīṇādoṇikañca bheripokkharañca

dantakaṭṭhabhājanaṁ karissāma, cammaṁ satthakakosakanti evaṁ tassa tassa parikkhārassa upakaraṇatthāya gahetvā tathā tathā kātuṁ vaṭṭati.

Purāṇadutiyikāvatthu uttānameva. **Yakkhivatthusmiṁ** sacepi Paranimmitavasavattideviyā kāyasaṁsaggaṁ samāpajjati, thullaccayameva. **Paṇḍakavatthu** ca **suttitthivatthu** ca pākaṭameva. **Matitthivatthusmiṁ** pārājikappahonakakāle thullaccayaṁ, tato paraṁ dukkaṭaṁ. **Tiracchānagatavatthusmiṁ** nāgamāṇavikāyapi supaṇṇamāṇavikāyapi kinnariyāpi gāviyāpi dukkaṭameva. **Dārudhītalikāvatthusmiṁ** na kevalaṁ dārunā eva, antamaso cittakammalikhitepi itthirūpe dukkaṭameva.

282. **Sampīḷanavatthu** uttānatthameva. **Saṅkamavatthusmiṁ** ekapadikasaṅkamo vā hotu, sakaṭamaggasaṅkamo vā, cālessāmīti payoge katamatteva cāletu vā mā vā, dukkaṭaṁ. **Maggavatthu** pākaṭameva. **Rukkhavatthusmiṁ** rukkho mahanto vā hotu mahājambuppamāṇo, khuddako vā, taṁ cāletuṁ sakkotu vā mā vā, payogamattena dukkaṭaṁ. **Nāvāvatthusmim**pi eseva nayo. **Rajjuvatthusmiṁ** yaṁ rajjuṁ āviñchanto ṭhānā cāletuṁ sakkoti, tattha thullaccayaṁ. Yā mahārajju hoti, īsakampi ṭhānā na calati, tattha dukkaṭaṁ. Daṇḍepi eseva nayo. Bhūmiyaṁ patitamahārukkhopi hi daṇḍaggahaṇeneva idha gahito. **Pattavatthu** pākaṭameva. **Vandanavatthusmiṁ** itthī pāde sambāhitvā vanditukāmā vāretabbā, pādā vā paṭicchādetabbā, niccalena vā bhavitabbaṁ. Niccalassa hi cittena sādiyatopi anāpatti. Avasāne **gahaṇavatthu** pākaṭamevāti.

Kāyasaṁsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

283. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Duṭṭhullavācāsikkhāpadaṁ. Tattha **ādissā**ti apadisitvā. **Vaṇṇampi bhaṇatī**ti-ādīni parato āvi bhavissanti. **Chinnikā**ti chinna-ottappā. **Dhuttikā**ti saṭhā. **Ahirikāyo**ti

nillajjā. **Uhasantīti**[1] sitaṁ katvā mandahasitaṁ hasanti. **Ullapantīti** "aho ayyo"ti-ādinā nayena uccakaraṇiṁ nānāvidhaṁ palobhanakathaṁ kathenti. **Ujjagghantīti** mahāhasitaṁ hasanti. **Uppaṇḍentīti** "paṇḍako ayaṁ, nāyaṁ puriso"ti-ādinā nayena parihāsaṁ karonti.

285. **Sārattoti** duṭṭhullavācassādarāgena sāratto. **Apekkhavā paṭibaddhacittoti** vuttanayameva. Kevalaṁ idha vācassādarāgo yojetabbo. **Mātugāmaṁ duṭṭhullāhi vācāhīti** ettha adhippetaṁ mātugāmaṁ dassento **"mātugāmo"ti**-ādimāha. Tattha **viññū paṭibalā subhāsitadubbhāsitaṁ duṭṭhullāduṭṭhullaṁ ājānitunti** yā paṇḍitā sātthakaniratthakakathaṁ, asaddhammasaddhammapaṭisaṁyuttakathañca jānituṁ paṭibalā, ayaṁ idha adhippetā. Yā pana mahallikāpi bālā eḷamūgā, ayaṁ idha anadhippetāti dasseti.

Obhāseyyāti avabhāseyya, nānappakāraṁ asaddhammavacanaṁ vadeyya. Yasmā panevaṁ obhāsantassa yo so obhāso nāma, so atthato ajjhācāro hoti rāgavasena abhibhavitvā saññamavelaṁ ācāro, tasmā tamatthaṁ dassento **"obhāseyyāti ajjhācāro vuccatī"ti** āha. **Yathā tanti** ettha **tanti** nipātamattaṁ, yathā yuvā yuvatinti attho.

Dve magge ādissāti-ādi yenākārena obhāsato saṁghādiseso hoti, taṁ dassetuṁ vuttaṁ. Tattha **dve maggeti** vaccamaggañca passāvamaggañca. Sesaṁ uddese tāva pākaṭameva. Niddese pana **thometīti** "itthilakkhaṇena subhalakkhaṇena samannāgatāsī"ti vadati, na tāva sīsaṁ eti. "Tava vaccamaggo ca passāvamaggo ca īdiso, tena nāma īdisena itthilakkhaṇena subhalakkhaṇena samannāgatāsī"ti vadati, sīsaṁ eti, saṁghādiseso. **Vaṇṇeti pasaṁsatīti** imāni pana thomanapadasseva vevacanāni.

Khuṁsetīti vācāpatodena ghaṭṭeti. **Vambhetīti** apasādeti. **Garahatīti** dosaṁ deti. Parato pana Pāḷiyā āgatehi

1. Ūhasantīti (Sī), Ohasantīti (Syā)

animittāsīti-ādīhi ekādasahi padehi aghaṭite sīsaṁ na eti, ghaṭitepi tesu **sikharaṇīsi**[1], **sambhinnāsi, ubhatobyañjanāsī**ti imehi tīhi ghaṭiteyeva saṁghādiseso.

Dehi meti yācanāyapi ettakeneva sīsaṁ na eti, "methunaṁ dhammaṁ dehī"ti evaṁ methunadhammena ghaṭite eva saṁghādiseso.

Kadā te mātā pasīdissatīti-ādīsu āyācanavacanesupi ettakeneva sīsaṁ na eti, "kadā te mātā pasīdissati, kadā te methunaṁ dhammaṁ labhissāmī"ti vā "tava mātari pasannāya methunaṁ dhammaṁ labhissāmī"ti vā ādinā pana nayena methunadhammena ghaṭiteyeva saṁghādiseso.

Kathaṁ tvaṁ sāmikassa desīti-ādīsu pucchāvacanesupi methunadhammanti vutteyeva saṁghādiseso, na itarathā. **Evaṁ kira tvaṁ sāmikassa desī**ti paṭipucchāvacanesupi eseva nayo.

Ācikkhanāya **puṭṭho bhaṇatī**ti "kathaṁ dadamānā sāmikassa piyā hotī"ti evaṁ puṭṭho ācikkhati. Ettha ca "evaṁ dehi, evaṁ dadamānā"ti vuttepi sīsaṁ na eti. "Methunadhammaṁ evaṁ dehi, evaṁ upanehi, evaṁ methunadhammaṁ dadamānā upanayamānā piyā hotī"ti-ādinā pana nayena methunadhammena ghaṭiteyeva saṁghādiseso. Anusāsanīvacanesupi eseva nayo.

Akkosaniddese **animittāsī**ti nimittarahitāsi, kuñcikapaṇālimattameva[2] tava dakasotanti vuttaṁ hoti.

Nimittamattāsīti tava itthinimittaṁ aparipuṇṇaṁ, saññāmattamevāti vuttaṁ hoti. **Alohitā**ti sukkhasotā[3]. **Dhuvalohitā**ti niccalohitā kilinnadakasotā. **Dhuvacoḷā**ti niccapakkhittāṇicoḷā, sadā āṇicoḷakaṁ sevasīti vuttaṁ hoti. **Paggharantī**ti savantī, sadā te muttaṁ savatīti vuttaṁ hoti. **Sikharaṇī**ti[4] bahinikkhanta-āṇimaṁsā. **Itthipaṇḍakā**ti animittāva vuccati. **Vepurisikā**ti samassudāṭhikā

---

1. Sikhariṇīsi (Sī) 2. Kuñciyapaṇāḷimattameva (Sī), kuñcikapanāḷimattameva (Ka)
3. Sukkhasoṇitā (Ka) 4. Sikhariṇīti (Sī)

purisarūpā itthī. **Sambhinnā**ti sambhinnavaccamaggapassāvamaggā. **Ubhatobyañjanā**ti itthinimittena ca purisanimittena cāti ubhohi byañjanehi samannāgatā.

Imesu ca pana ekādasasu padesu "sikharaṇīsi, sambhinnāsi, ubhatobyañjanāsī"ti imāniyeva tīṇi padāni suddhāni sīsaṁ enti. Iti imāni ca tīṇi, purimāni ca vaccamaggapassāvamaggamethunadhammapadāni tīṇīti cha padāni suddhāni āpattikarāni. Sesāni animittāti-ādīni animitte "methunadhammaṁ me dehī"ti vā "animittāsi methunadhammaṁ me dehī"ti vā ādinā nayena methunadhammena ghaṭitāneva āpattikarāni hontīti veditabbāni.

286. Idāni yvāyaṁ otiṇṇo vipariṇatena cittena obhāsati, tassa vaccamaggapassāvamagge ādissa etesaṁ vaṇṇabhaṇanādīnaṁ vasena vitthārato āpattibhedaṁ dassento **"itthī ca hoti, itthisaññī"**ti-ādimāha. Tesaṁ attho kāyasaṁsagge vuttanayeneva veditabbo.

Ayaṁ pana viseso—**adhakkhakanti** akkhakato paṭṭhāya adho. **Ubbhajāṇumaṇḍalan**ti jāṇumaṇḍalato paṭṭhāya uddhaṁ. **Ubbhakkhakan**ti akkhakato paṭṭhāya uddhaṁ. **Adho jāṇumaṇḍalan**ti jāṇumaṇḍalato paṭṭhāya adho. Akkhakaṁ, pana jāṇumaṇḍalañca ettheva dukkaṭakkhette saṅgahaṁ gacchanti bhikkhuniyā kāyasaṁsagge viya. Na hi Buddhā garukāpattiṁ sāvasesaṁ paññapentīti. **Kāyappaṭibaddhan**ti vatthaṁ vā pupphaṁ vā ābharaṇaṁ vā.

287. **Atthapurekkhārassā**ti animittāti-ādīnaṁ padānaṁ atthaṁ kathentassa, Aṭṭhakathaṁ vā sajjhāyaṁ karontassa.

Dhammapurekkhārassāti Pāḷiṁ vācentassa vā sajjhāyantassa vā. Evaṁ atthañca dhammañca purakkhatvā bhaṇantassa atthapurekkhārassa ca dhammapurekkhārassa ca anāpatti.

Anusāsanipurekkhārassāti "idānipi animittāsi, ubhatobyañjanāsi, appamādaṁ idāni kareyyāsi, yathā āyatimpi evarūpā na hohisī"ti evaṁ anusiṭṭhiṁ purakkhatvā bhaṇantassa anusāsanipurekkhārassa anāpatti. Yo pana bhikkhunīnaṁ Pāḷiṁ vācento pakativācanāmaggaṁ pahāya hasanto hasanto "sikharaṇīsi, sambhinnāsi, ubhatobyañjanāsī"ti punappunaṁ bhaṇati,

tassa āpattiyeva. Ummattakassa anāpatti. Idha ādikammiko Udāyitthero, tassa anāpatti ādikammikassāti.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu idaṁ sikkhāpadaṁ tisamuṭṭhānaṁ kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti. Kiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ, vacīkammaṁ, akusalacittaṁ, dvivedananti.

288. Vinītavatthūsu **lohitavatthusmiṁ** so bhikkhu itthiyā lohitakaṁ nimittaṁ sandhāyāha, itarā na aññāsi. Tasmā dukkaṭaṁ.

Kakkasalomanti rassalomehi bahulomaṁ. **Ākiṇṇaloman**ti jaṭitalomaṁ[1]. **Kharaloman**ti thaddhalomaṁ. **Dīghaloman**ti arassalomaṁ. Sabbaṁ itthinimittameva sandhāya vuttaṁ.

289. **Vāpitaṁ kho te**ti asaddhammaṁ sandhāyāha, sā asallakkhetvā **no ca kho paṭivuttan**ti āha. **Paṭivuttaṁ** nāma udakavappe[2] bījehi appatiṭṭhitokāse, pāṇakehi vināsitabīje vā okāse puna bījaṁ patiṭṭhapetvā udakena āsittaṁ, thalavappe[3] visamapatitānaṁ vā bījānaṁ samakaraṇatthāya puna aṭṭhadantakena samīkataṁ, tesu aññataraṁ sandhāya esā āha.

Maggavatthusmiṁ **maggo saṁsīdatī**ti aṅgajātamaggaṁ sandhāyāha, sesaṁ uttānamevāti.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Attakāmasikkhāpadaṁ. Tattha **kulūpako**ti kulapayirupāsanako catunnaṁ paccayānaṁ atthāya kulūpasaṅkamane niccappayutto.

---

1. Jaṭilalomaṁ (Ka) 2. Udakavappehi (Ka) 3. Thūlavappe (Ka)

Cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhāranti cīvarañca piṇḍapātañca senāsanañca gilānapaccayabhesajjaparikkhārañca. **Gilānapaccayabhesajjaparikkhāran**ti cettha patikaraṇatthena[1] paccayo, yassa kassaci sappāyassetaṁ adhivacanaṁ. Bhisakkassa kammaṁ tena anuññātattāti bhesajjaṁ. Gilānapaccayova bhesajjaṁ gilānapaccayabhesajjaṁ, yaṁkiñci gilānassa sappāyaṁ bhisakkakammaṁ telamadhuphāṇitādīti vuttaṁ hoti. **Parikkhāro**ti pana "sattahi nagaraparikkhārehi suparikkhitaṁ hotī"ti-ādīsu[2] parivāro vuccati. "Ratho setaparikkhāro, jhānakkho cakkavīriyo"ti-ādīsu[3] alaṅkāro. "Ye cime pabbajitena jīvitaparikkhārā samudānetabbā"ti-ādīsu[4] sambhāro. Idha pana sambhāropi parivāropi vaṭṭati. Tañhi gilānapaccayabhesajjaṁ jīvitassa parivāropi hoti jīvitavināsakābādhuppattiyā antaraṁ adatvā rakkhaṇato, sambhāropi, yathā ciraṁ pavattati evamassa kāraṇabhāvato, tasmā parikkhāroti vuccati. Evaṁ gilānapaccayabhesajjañca taṁ parikkhāro cāti gilānapaccayabhesajjaparikkhāro, taṁ gilānapaccayabhesajjaparikkhāranti evamattho daṭṭhabbo.

Vasalanti hīnaṁ lāmakaṁ. Atha vā vassatīti vasalo, paggharatīti attho. Taṁ vasalaṁ, asucipaggharaṇakanti vuttaṁ hoti. **Niṭṭhubhitvā**ti kheḷaṁ pātetvā.

Kassāhaṁ kena hāyāmīti ahaṁ kassā aññissā itthiyā kena bhogena vā alaṅkārena vā rūpena vā parihāyāmi, kā nāma mayā uttaritarāti dīpeti.

291. **Santike**ti upacāre ṭhatvā sāmantā avidūre. Padabhājanepi ayameva attho dīpito. **Attakāmapāricariyāyā**ti methunadhammasaṅkhātena kāmena pāricariyā kāmapāricariyā. Attano atthāya kāmapāricariyā attakāmapāricariyā, attanā vā kāmitā icchitāti attakāmā, sayaṁ methunarāgavasena patthitāti attho. Attakāmā ca sā pāricariyā cāti attakāmapāricariyā, tassā attakāmapāricariyāya. **Vaṇṇaṁ bhāseyyā**ti guṇaṁ ānisaṁsaṁ pakāseyya.

---

1. Rogassa paṭi-ayanatthena (Visuddhimagge Sīlaniddese), pītikaraṇatthena (Ka)
2. Aṁ 2. 478 piṭṭhe.
3. Saṁ 3. 5 piṭṭhe.
4. Ma 1. 150 piṭṭhādīsu.

Tatra yasmā "attano atthāya kāmapāricariyā"ti imasmiṁ atthavikappe kāmo ceva hetu ca pāricariyā ca attho, sesaṁ byañjanaṁ. "Attakāmā ca sā pāricariyā cāti attakāmapāricariyā"ti imasmiṁ atthavikappe adhippāyo ceva pāricariyā ca attho, sesaṁ byañjanaṁ. Tasmā byañjane ādaraṁ akatvā atthamattameva dassetuṁ "attano kāmaṁ attano hetuṁ attano adhippāyaṁ attano pāricariyan"ti padabhājanaṁ vuttaṁ. "Attano kāmaṁ attano hetuṁ attano pāricariyan"ti hi vutte jānissanti paṇḍitā "ettāvatā attano atthāya kāmapāricariyā vuttā"ti. "Attano adhippāyaṁ attano pāricariyan"ti vuttepi jānissanti "ettāvatā attanā icchitakāmitaṭṭhena attakāmapāricariyā vuttā"ti.

Idāni tassā attakāmapāricariyāya vaṇṇabhāsanākāraṁ dassento **"etadaggan"**ti-ādimāha. Taṁ uddesatopi niddesatopi uttānatthameva. Ayaṁ panettha padasambandho ca āpattivinicchayo ca—**etadaggaṁ -pa- paricareyyā**ti yā mādisaṁ sīlavantaṁ kalyāṇadhammaṁ brahmacāriṁ etena dhammena paricareyya, tassā evaṁ mādisaṁ paricarantiyā yā ayaṁ pāricariyā nāma, etadaggaṁ pāricariyānanti.

Methunupasaṁhitena saṁghādisesoti evaṁ attakāmapāricariyāya vaṇṇaṁ bhāsanto[1] ca methunupasaṁhitena methunadhammapaṭisaṁyutteneva vacanena yo bhāseyya, tassa saṁghādisesoti.

Idhāpi yasmā methunupasaṁhiteneva bhāsantassa saṁghādiseso vutto, tasmā "ahampi khattiyo, tvampi khattiyā, arahati khattiyā khattiyassa dātuṁ samajātikattā"ti evamādīhi vacanehi pāricariyāya vaṇṇaṁ bhāsamānassāpi saṁghādiseso natthi. "Ahampi khattiyo"ti-ādike pana bahūpi pariyāye vatvā "arahasi tvaṁ mayhaṁ methunadhammaṁ dātun"ti evaṁ methunappaṭisaṁyutteneva bhāsamānassa saṁghādisesoti.

Itthī ca hotīti-ādi pubbe vuttanayameva. Idha Udāyitthero ādikammiko. Tassa anāpatti ādikammikassāti.

Samuṭṭhānādi sabbaṁ duṭṭhullavācāsadisaṁ. Vinītavatthūni uttānatthānevāti.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

1. Bhāsento (Syā)

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

296. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Sañcarittaṁ. Tattha **paṇḍitā**ti paṇḍiccena samannāgatā gatimantā. **Byattā**ti veyyattiyena samannāgatā upāyena samannāgatā upāyaññū visāradā. **Medhāvinī**ti medhāya samannāgatā, diṭṭhaṁ diṭṭhaṁ karoti. **Dakkhā**ti chekā. **Analasā**ti uṭṭhānavīriyasampannā. **Channā**ti anucchavikā.

Kismiṁ viyāti kicchaṁ viya kileso viya, hirī viya amhākaṁ hotīti adhippāyo. **Kumārikāya vattun**ti "imaṁ tumhe gaṇhathā"ti kumārikāya kāraṇā vattuṁ.

Āvāhādīsu **āvāho**ti dārakassa parakulato dārikāya āharaṇaṁ. **Vivāho**ti attano dārikāya parakulapesanaṁ. **Vāreyyan**ti "detha no dārakassa dārikan"ti yācanaṁ, divasanakkhattamuhuttaparicchedakaraṇaṁ vā.

297. **Purāṇagaṇakiyā**ti ekassa gaṇakassa bhariyāya, sā tasmiṁ jīvamāne gaṇakīti paññāyittha, mate pana purāṇagaṇakīti saṅkhaṁ gatā. **Tirogāmo**ti bahigāmo, añño gāmoti adhippāyo. **Manussā**ti Udāyissa imaṁ sañcarittakamme yuttapayuttabhāvaṁ jānanakamanussā.

Suṇisabhogenāti[1] yena bhogena suṇisā bhuñjitabbā hoti randhāpanapacāpanaparivesanādinā, tena bhuñjiṁsu. **Tato aparena dāsibhogenā**ti māsātikkame yena bhogena dāsī bhuñjitabbā hoti khettakammakacavarachaḍḍana-udakāharaṇādinā, tena bhuñjiṁsu. **Duggatā**ti daliddā, yattha vā gatā duggatā hoti, tādisaṁ kulaṁ gatā. **Māyyo imaṁ kumārikan**ti mā ayyo imaṁ kumārikaṁ. **Āhārūpahāro**ti āhāro ca upahāro ca, gahaṇañca dānañca, na amhehi kiñci āhaṭaṁ, na upāhaṭaṁ. Tayā saddhiṁ kayavikkayo vohāro amhākaṁ natthīti dīpenti. **Samaṇena bhavitabbaṁ abyāvaṭena, samaṇo assa susamaṇo**ti samaṇena nāma īdisesu kammesu abyāvaṭena abyāpārena bhavitabbaṁ,

1. Suṇisābhogenāti (Sī, Syā)

evaṁ bhavanto hi samaṇo susamaṇo assāti evaṁ naṁ apasādetvā **gaccha tvaṁ, na mayaṁ taṁ jānāmā**ti āhaṁsu.

298. **Sajjito**ti sabbupakaraṇasampanno, maṇḍitapasādhito vā.

300. **Dhuttā**ti itthidhuttā. **Paricārentā**ti manāpiyesu rūpādīsu ito cito ca samantā indriyāni cārentā, kīḷantā abhiramantāti vuttaṁ hoti. **Abbhutamakaṁsū**ti yadi karissati, tvaṁ ettakaṁ jito, yadi na karissati, ahaṁ ettakanti paṇamakaṁsu[1]. Bhikkhūnaṁ pana abbhutaṁ kātuṁ na vaṭṭati. Yo karoti, parājitena dātabbanti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ.

Kathaṁ hi nāma ayyo Udāyī taṅkhaṇikanti ettha **taṅkhaṇo**ti acirakālo vuccati. **Taṅkhaṇikan**ti acirakālādhikārikaṁ.

301. **Sañcarittaṁ samāpajjeyyā**ti sañcaraṇabhāvaṁ samāpajjeyya. Yasmā pana taṁ samāpajjantena kenaci pesitena katthaci gantabbaṁ hoti, parato ca "itthiyā vā purisamatin"ti-ādivacanato idha itthipurisā adhippetā, tasmā tamatthaṁ dassetuṁ "itthiyā vā pahito purisassa santike gacchati, purisena vā pahito itthiyā santike gacchatī"ti evamassa padabhājanaṁ vuttaṁ. **Itthiyā vā purisamatiṁ, purisassa vā itthimatin**ti ettha āroceyyāti pāṭhaseso daṭṭhabbo, tenevassa padabhājane "purisassa matiṁ itthiyā āroceti, itthiyā matiṁ purisassa ārocetī"ti vuttaṁ.

Idāni yadatthaṁ taṁ tesaṁ matiṁ adhippāyaṁ ajjhāsayaṁ chandaṁ ruciṁ āroceti, taṁ dassento **"jāyattane vā jārattane vā"**ti-ādimāha. Tattha **jāyattane**ti jāyābhāve. **Jārattane**ti jārabhāve. Purisassa hi matiṁ itthiyā ārocento jāyattane āroceti, itthiyā matiṁ purisassa ārocento jārattane āroceti. Apica purisasseva matiṁ itthiyā ārocento jāyattane vā āroceti nibaddhabhariyābhāve, jārattane vā micchācārabhāve. Yasmā panetaṁ ārocentena "tvaṁ kirassa jāyā bhavissasī"ti-ādi vattabbaṁ hoti, tasmā taṁ vattabbatākāraṁ dassetuṁ "jāyattane vāti jāyā bhavissasi,

---

1. Paṇitakamakaṁsu (Syā, Ka)

jārattane vāti jārī bhavissasī"ti assa padabhājanaṁ vuttaṁ. Eteneva ca upāyena itthiyā matiṁ purisassa ārocanepi "pati bhavissasi, sāmiko bhavissasi, jāro bhavissasī"ti vattabbatākāro veditabbo.

Antamaso taṅkhaṇikāyapīti sabbantimena paricchedena yā ayaṁ taṅkhaṇe muhuttamatte paṭisaṁvasitabbato taṅkhaṇikāti vuccati, muhuttikāti attho. Tassāpi "muhuttikā bhavissasī"ti evaṁ purisamatiṁ ārocentassa saṁghādiseso. Etenevupāyena "muhuttiko bhavissasī"ti evaṁ purisassa itthimatiṁ ārocentopi saṁghādisesaṁ āpajjatīti veditabbo.

303. Idāni "itthiyā vā purisamatin"ti ettha adhippetā itthiyo pabhedato dassetvā tāsu sañcarittavasena āpattibhedaṁ dassetuṁ **"dasa itthiyo"**ti-ādimāha. Tattha **māturakkhitā**ti mātarā rakkhitā. Yathā purisena saṁvāsaṁ na kappeti, evaṁ mātarā rakkhitā, tenassa padabhājanepi vuttaṁ "mātā rakkhati gopeti issariyaṁ kāreti vasaṁ vattetī"ti. Tattha **rakkhatī**ti katthaci gantuṁ na deti. **Gopetī**ti yathā aññe na passanti, evaṁ guttaṭṭhāne ṭhapeti. **Issariyaṁ kāretī**ti serivihāramassā nisedhentī abhibhavitvā pavattati. **Vasaṁ vattetī**ti "idaṁ karohi, idaṁ mā akāsī"ti evaṁ attano vasaṁ tassā upari vatteti. Etenupāyena piturakkhitādayopi ñātabbā. Gottaṁ vā dhammo vā na rakkhati, sagottehi, pana sahadhammikehi ca ekaṁ Satthāraṁ uddissa pabbajitehi, ekagaṇapariyāpannehi ca rakkhitā "gottarakkhitā, dhammarakkhitā"ti vuccati. Tasmā tesaṁ padānaṁ "sagottā rakkhantī"ti-ādinā nayena padabhājanaṁ vuttaṁ.

Saha ārakkhenāti **sārakkhā.** Saha paridaṇḍenāti **saparidaṇḍā.** Tāsaṁ niddesā pākaṭāva. Imāsu dasasu pacchimānaṁ dvinnameva purisantaraṁ gacchantīnaṁ micchācāro hoti, na itarāsaṁ.

Dhanakkītādīsu appena vā bahunā vā dhanena kītā **dhanakkītā.** Yasmā pana sā na kītamattā eva[1], saṁvāsatthāya pana kītattā bhariyā, tasmāssa niddese "dhanena kiṇitvā vāsetī"ti vuttaṁ.

---

1. Danakkītamattāyeva bhariyā (Syā), kītamattā eva bhariyā (Ka)

Chandena attano ruciyā vasatīti **chandavāsinī.** Yasmā pana sā na attano chandamatteneva bhariyā hoti, purisena pana sampaṭicchitattā, tasmāssa niddese "piyo piyaṁ vāsetī"ti vuttaṁ.

Bhogena vasatīti **bhogavāsinī.** Udukkhalamusalādigharūpakaraṇaṁ labhitvā bhariyābhāvaṁ gacchantiyā janapaditthiyā etaṁ adhivacanaṁ.

Paṭena vasatīti **paṭavāsinī.** Nivāsanamattampi pāvuraṇamattampi labhitvā bhariyābhāvaṁ upagacchantiyā daliddaitthiyā etaṁ adhivacanaṁ.

Odapattakinīti ubhinnaṁ ekissā udakapātiyā hatthe otāretvā "idaṁ udakaṁ viya saṁsaṭṭhā abhejjā hothā"ti vatvā pariggahitāya vohāranāmametaṁ, niddesepissa "tāya saha udakapattaṁ āmasitvā taṁ vāsetī"ti evamattho veditabbo.

Obhaṭaṁ oropitaṁ cumbaṭamassāti **obhaṭacumbaṭā,** kaṭṭhahārikādīnaṁ aññatarā, yassā sīsato cumbaṭaṁ oropetvā ghare vāseti, tassā etaṁ adhivacanaṁ.

Dāsī cāti attanoyeva dāsī ca hoti bhariyā ca.

Kammakārī nāma gehe bhatiyā kammaṁ karoti, tāya saddhiṁ koci gharāvāsaṁ kappeti attano bhariyāya anatthiko hutvā. Ayaṁ vuccati "kammakārī ca bhariyā cā"ti.

Dhajena āhaṭā **dhajāhaṭā,** ussitaddhajāya senāya gantvā paravisayaṁ vilumpitvā ānītāti vuttaṁ hoti. Taṁ koci bhariyaṁ karoti, ayaṁ dhajāhaṭā nāma. **Muhuttikā** vuttanayā eva. Etāsaṁ dasannampi purisantaragamane micchācāro hoti. Purisānaṁ pana vīsatiyāpi etāsu micchācāro hoti, bhikkhuno ca sañcarittaṁ hotīti.

305. Idāni **puriso bhikkhuṁ pahiṇatī**ti-ādīsu **paṭiggaṇhātī**ti so bhikkhu tassa purisassa "gaccha bhante itthannāmaṁ māturakkhitaṁ brūhi, hohi kira itthannāmassa bhariyā dhanakkītā"ti evaṁ vuttavacanaṁ "sādhu upāsakā"ti vā "hotū"ti vā "ārocessāmī"ti vā yena kenaci ākārena vacībhedaṁ katvā vā sīsakampanādīhi vā sampaṭicchati.

Vīmaṁsatīti evaṁ paṭiggaṇhitvā tassā itthiyā santikaṁ gantvā taṁ sāsanaṁ āroceti. **Paccāharatīti** tena ārocite sā itthī "sādhū"ti sampaṭicchatu vā paṭikkhipatu vā lajjāya vā tuṇhī hotu, puna āgantvā tassa purisassa taṁ pavattiṁ āroceti.

Ettāvatā imāya paṭiggahaṇārocanapaccāharaṇasaṅkhātāya tivaṅgasampattiyā saṁghādiseso hoti. Sā pana tassa bhariyā hotu vā mā vā, akāraṇametaṁ. Sace pana so māturakkhitāya santikaṁ pesito taṁ adisvā tassā mātuyā taṁ sāsanaṁ āroceti, bahiddhā vimaṭṭhaṁ nāma hoti, tasmā visaṅketanti **Mahāpadumatthero** āha. **Mahāsumatthero** pana mātā vā hotu pitā vā, antamaso gehadāsīpi añño vāpi yo koci taṁ kiriyaṁ sampādessati, tassa vuttepi vimaṭṭhaṁ nāma na hoti[1], tivaṅgasampattikāle āpattiyeva.

Nanu yathā "Buddhaṁ paccakkhāmī"ti vattukāmo virajjhitvā "dhammaṁ paccakkhāmī"ti vadeyya, paccakkhātāvassa sikkhā. Yathā vā "paṭhamaṁ jhānaṁ samāpajjāmī"ti vattukāmo virajjhitvā "dutiyaṁ jhānaṁ samāpajjāmī"ti vadeyya, āpannovassa pārājikaṁ. Evaṁsampadamidanti āha. Taṁ panetaṁ "paṭiggaṇhāti, antevāsiṁ vīmaṁsāpetvā attanā paccāharati, āpatti saṁghādisesassā"ti iminā sameti, tasmā subhāsitaṁ.

Yathā ca "māturakkhitaṁ brūhī"ti vuttassa gantvā tassā ārocetuṁ samatthānaṁ mātādīnampi vadato visaṅketo natthi, evameva "hohi kira itthannāmassa bhariyā dhanakkītā"ti vattabbe "hohi kira itthannāmassa bhariyā chandavāsinī"ti evaṁ Pāḷiyā vuttesu chandavāsinī-ādīsu vacanesu aññataravasena vā, avuttesupi "hohi kira itthannāmassa bhariyā, jāyā, pajāpati, puttamātā, gharaṇī, gharassāminī, bhattarandhikā, sussūsikā, paricārikā"ti evamādīsu saṁvāsaparidīpakesu vacanesu aññataravasena vā vadantassāpi visaṅketo natthi, tivaṅgasampattiyā āpattiyeva. "Māturakkhitaṁ brūhī"ti pesitassa pana gantvā aññāsu piturakkhitādīsu aññataraṁ vadantassa visaṅketaṁ. Esa nayo "piturakkhitaṁ brūhī"ti-ādīsupi.

---

1. Vimaṭṭhameva hoti (Sī, Syā)

Kevalañhettha ekamūladumūlakādivasena "purisassa mātā bhikkhuṁ pahiṇati. Māturakkhitāya mātā bhikkhuṁ pahiṇatī"ti evamādīnaṁ mūlaṭṭhānañca vasena peyyālabhedoyeva viseso. Sopi pubbe vuttanayattā Pāḷi-anusāreneva sakkā jānituntі nāssa vibhāgaṁ dassetuṁ ādaraṁ karimha.

338. **Paṭiggaṇhātī**ti-ādīsu pana dvīsu catukkesu paṭhamacatukke ādipadena tivaṅgasampattiyā saṁghādiseso, majjhe dvīhi duvaṅgasampattiyā thullaccayaṁ, ante ekena ekaṅgasampattiyā dukkaṭaṁ. Dutiyacatukke ādipadena duvaṅgasampattiyā thullaccayaṁ, majjhe dvīhi ekaṅgasampattiyā dukkaṭaṁ, ante ekena aṅgābhāvato anāpatti. Tattha **paṭiggaṇhātī**ti āṇāpakassa sāsanaṁ paṭiggaṇhāti. **Vīmaṁsatī**ti pahitaṭṭhānaṁ gantvā taṁ āroceti. **Paccāharatī**ti puna āgantvā mūlaṭṭhassa āroceti.

Na paccāharatīti ārocetvā ettova pakkamati. **Paṭiggaṇhāti na vīmaṁsatī**ti purisena "itthannāmamaṁ gantvā brūhī"ti vuccamāno "sādhū"ti tassa sāsanaṁ paṭiggaṇhitvā taṁ pamussitvā vā appamussitvā vā aññena karaṇīyena tassā santikaṁ gantvā kañcideva kathaṁ kathento nisīdati, ettāvatā "paṭiggaṇhāti na vīmaṁsati nāmā"ti vuccati. Atha naṁ sā itthī sayameva vadati "tumhākaṁ kira upaṭṭhāko maṁ gehe kātukāmo"ti[1] evaṁ vatvā ca "ahaṁ tassa bhariyā bhavissāmī"ti vā "na bhavissāmī"ti vā vadati. So tassā vacanaṁ anabhinanditvā appaṭikkositvā tuṇhībhūtova uṭṭhāyāsanā tassa purisassa santikaṁ āgantvā taṁ pavattiṁ āroceti, ettāvatā "na vīmaṁsati paccāharati nāmā"ti vuccati. **Na vīmaṁsati na paccāharatī**ti kevalaṁ sāsanārocanakāle paṭiggaṇhātiyeva, itaraṁ pana dvayaṁ na karoti.

Na paṭiggaṇhāti vīmaṁsati paccāharatīti koci puriso bhikkhussa ṭhitaṭṭhāne vā nisinnaṭṭhāne vā tathārūpiṁ kathaṁ katheti, bhikkhu tena appahitopi pahito viya hutvā itthiyā santikaṁ gantvā "hohi kira itthannāmassa bhariyā"ti-ādinā nayena vīmaṁsitvā tassā ruciṁ vā aruciṁ vā puna āgantvā imassa āroceti. Teneva nayena vīmaṁsitvā

1. Gahetukāmoti (Syā, Ka)

apaccāharanto **“na paṭiggaṇhāti vīmaṁsati na paccāharatī”**ti vuccati. Teneva nayena gato avīmaṁsitvā tāya samuṭṭhāpitaṁ kathaṁ sutvā paṭhamacatukkassa tatiyapade vuttanayena āgantvā imassa ārocento **“na paṭiggaṇhāti na vīmaṁsati paccāharatī”**ti vuccati. Catutthapadaṁ pākaṭameva.

Sambahule bhikkhū āṇāpetīti-ādinayā pākaṭāyeva. Yathā pana sambahulāpi ekavatthumhi āpajjanti, evaṁ ekassapi sambahulavatthūsu sambahulā āpattiyo veditabbā. Kathaṁ? Puriso bhikkhuṁ āṇāpeti “gaccha bhante asukasmiṁ nāma pāsāde saṭṭhimattā vā sattatimattā vā[1] itthiyo ṭhitā, tā vadehi ‘hotha kira itthannāmassa bhariyāyo’ti”. So sampaṭicchitvā tattha gantvā ārocetvā puna taṁ sāsanaṁ paccāharati. Yattakā itthiyo, tattakā āpattiyo āpajjati. Vuttañhetaṁ **Parivārepi**—

“Padavītihāramattena vācāya bhaṇitena ca,
Sabbāni garukāni sappaṭikammāni.
Catusaṭṭhi āpattiyo āpajjeyya ekato,
Pañhāmesā kusalehi cintitā”ti[2].

Imaṁ kira atthavasaṁ paṭicca ayaṁ pañho vutto. Vacanasiliṭṭhatāya cettha “catusaṭṭhi āpattiyo”ti vuttaṁ. Evaṁ karonto pana satampi sahassampi āpajjatīti. Yathā ca ekena pesitassa ekassa sambahulāsu itthīsu sambahulā āpattiyo, evaṁ eko puriso sambahule bhikkhū ekissā santikaṁ peseti, sabbesaṁ saṁghādiseso. Eko sambahule bhikkhū sambahulānaṁ itthīnaṁ santikaṁ peseti, itthigaṇanāya saṁghādisesā. Sambahulā purisā ekaṁ bhikkhuṁ ekissā santikaṁ pesenti, purisagaṇanāya saṁghādisesā. Sambahulā ekaṁ sambahulānaṁ itthīnaṁ santikaṁ pesenti, vatthugaṇanāya saṁghādisesā. Sambahulā sambahule ekissā santikaṁ pesenti, vatthugaṇanāya saṁghādisesā. Sambahulā purisā sambahule bhikkhū sambahulānaṁ itthīnaṁ santikaṁ pesenti, vatthugaṇanāya saṁghādisesā. Esa nayo “ekā itthī ekaṁ bhikkhun”ti-ādīsupi. Ettha ca sabhāgavisabhāgatā nāma appamāṇaṁ, mātāpitūnampi pañcasahadhammikānampi sañcarittakammaṁ karontassa āpattiyeva.

---

1. Satamattā vā (Ka)
2. Vi 5. 375 piṭṭhe.

Puriso bhikkhuṁ āṇāpeti gaccha bhanteti catukkaṁ aṅgavasena āpattibheda dassanatthaṁ vuttaṁ. Tassa pacchimapade **antevāsī vīmaṁsitvā bahiddhā paccāharatī**ti āgantvā ācariyassa anārocetvā ettova gantvā tassa purisassa āroceti. **Āpatti ubhinnaṁ thullaccayassā**ti ācariyassa paṭiggahitattā ca vīmaṁsāpitattā ca dvīhaṅgehi thullaccayaṁ, antevāsikassa vīmaṁsitattā ca paccāhaṭattā ca dvīhaṅgehi thullaccayaṁ. Sesaṁ pākaṭameva.

339. **Gacchanto sampādetī**ti paṭiggaṇhāti ceva vīmaṁsati ca. **Āgacchanto visaṁvādetī**ti na paccāharati. **Gacchanto visaṁvādetī**ti na paṭiggaṇhāti. **Āgacchanto sampādetī**ti vīmaṁsati ceva paccāharati ca. Evaṁ ubhayattha dvīhaṅgehi thullaccayaṁ. Tatiyapade āpatti. Catutthe anāpatti.

340. **Anāpatti saṁghassa vā cetiyassa vā gilānassa vā karaṇīyena gacchati, ummattakassa ādikammikassā**ti ettha bhikkhusaṁghassa uposathāgāraṁ vā kiñci vā vippakataṁ hoti. Tattha kārukānaṁ bhattavetanatthāya upāsako vā upāsikāya santikaṁ bhikkhuṁ pahiṇeyya, upāsikā vā upāsakassa, evarūpena saṁghassa karaṇīyena gacchantassa anāpatti. Cetiyakamme kariyamānepi eseva nayo. Gilānassa bhesajjatthāyapi upāsakena vā upāsikāya santikaṁ, upāsikāya vā upāsakassa santikaṁ pahitassa gacchato anāpatti. Ummattaka-ādikammikā vuttanayā eva.

Padabhājanīyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānādīsu idaṁ sikkhāpadaṁ chasamuṭṭhānaṁ, sīsukkhipanādinā kāyavikārena sāsanaṁ gahetvā gantvā hatthamuddāya vīmaṁsitvā puna āgantvā hatthamuddāya eva ārocentassa kāyato samuṭṭhāti. Āsanasālāya nisinnassa "itthannāmā āgamissati, tassā cittaṁ jāneyyāthā"ti kenaci vutte "sādhū"ti sampaṭicchitvā taṁ āgataṁ vatvā tassā gatāya puna tasmiṁ purise āgate ārocentassa vācato samuṭṭhāti. Vācāya "sādhū"ti sāsanaṁ gahetvā aññena karaṇīyena tassā gharaṁ gantvā aññattha vā gamanakāle taṁ disvā vacībhedeneva vīmaṁsitvā puna

aññeneva karaṇīyena tato apakkamma kadācideva taṁ purisaṁ disvā ārocentassāpi vācatova samuṭṭhāti. Paṇṇattiṁ ajānantassa pana khīṇāsavassāpi kāyavācato samuṭṭhāti. Kathaṁ? Sace hissa mātāpitaro kujjhitvā alaṁvacanīyā honti, tañca bhikkhuṁ gharaṁ upagataṁ therapitā vadati "mātā te tāta maṁ mahallakaṁ chaḍḍetvā ñātikulaṁ gatā, gaccha naṁ maṁ upaṭṭhātuṁ pesehī"ti. So ce gantvā taṁ vatvā puna pituno tassā āgamanaṁ vā anāgamanaṁ vā āroceti, saṁghādiseso. Imāni tīṇi acittakasamuṭṭhānāni.

Paṇṇattiṁ pana jānitvā eteheva tīhi nayehi sañcarittaṁ samāpajjato kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti. Imāni tīṇi paṇṇattijānanacittena sacittakasamuṭṭhānāni. Kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ, kusalādivasena cettha tīṇi cittāni, sukhādivasena tisso vedanāti.

341. Vinītavatthūsu ādito vatthupañcake paṭiggahitamattattā dukkaṭaṁ.

Kalahavatthusmiṁ **sammodanīyaṁ akāsī**ti taṁ saññāpetvā puna gehagamanīyaṁ akāsi. **Nālaṁvacanīyā**ti na pariccattāti attho. Yā hi yathā yathā yesu yesu janapadesu pariccattā pariccattāva hoti, bhariyābhāvaṁ atikkamati, ayaṁ "alaṁvacanīyā"ti vuccati. Esā pana na alaṁvacanīyā, kenacideva kāraṇena kalahaṁ katvā gatā, tenevettha Bhagavā **"anāpattī"**ti āha. Yasmā pana kāyasaṁsagge yakkhiyā thullaccayaṁ vuttaṁ, tasmā duṭṭhullādīsupi yakkhipetiyo thullaccayavatthumevāti veditabbā. Aṭṭhakathāsu pana etaṁ na vicāritaṁ. Sesaṁ sabbattha uttānatthamevāti.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā

342. **Tena samayenā**ti Kuṭikārasikkhāpadaṁ. Tattha **Āḷavakā**ti Āḷaviraṭṭhe jātā dārakā Āḷavakā nāma, te pabbajitakālepi "Āḷavakā"tveva paññāyiṁsu. Te sandhāya vuttaṁ "Āḷavakā bhikkhū"ti.

Saññācikāyoti sayaṁ yācitvā gahitūpakaraṇāyo. **Kārāpentī**ti karontipi kārāpentipi, te kira sāsane vipassanādhurañca ganthadhurañcāti dvepi dhurāni chaḍḍetvā navakammameva dhuraṁ katvā paggaṇhiṁsu. **Assāmikāyo**ti anissarāyo, kāretā[1] dāyakena virahitāyoti attho. **Attuddesikāyo**ti attānaṁ uddissa attano atthāya āraddhāyoti attho. **Appamāṇikāyo**ti "ettakena niṭṭhaṁ gacchissantī"ti evaṁ aparicchinnappamāṇāyo, vuddhippamāṇāyo vā, mahantappamāṇāyoti attho.

Yācanā eva bahulā etesaṁ, mandaṁ aññaṁ kammanti **yācanabahulā.** Evaṁ **viññattibahulā** veditabbā. Atthato panettha nānākaraṇaṁ natthi, anekakkhattuṁ "purisaṁ detha, purisatthakaraṁ dethā"ti yācantānametaṁ adhivacanaṁ. Tattha mūlacchejjāya purisaṁ yācituṁ na vaṭṭati, sahāyatthāya kammakaraṇatthāya "purisaṁ dethā"ti yācituṁ vaṭṭati. **Purisatthakaran**ti purisena kātabbaṁ hatthakammaṁ vuccati, taṁ yācituṁ vaṭṭati. Hatthakammaṁ nāma kiñci vatthu na hoti. Tasmā ṭhapetvā migaluddakamacchabandhakādīnaṁ sakakammaṁ avasesaṁ sabbaṁ kappiyaṁ. "Kiṁ bhante āgatattha, kena kamman"ti pucchite vā apucchite vā yācituṁ vaṭṭati, viññattipaccayā doso natthi. Tasmā[2] migaluddakādayo sakakammaṁ na yācitabbā, "hatthakammaṁ dethā"ti aniyametvāpi na yācitabbā. Evaṁ yācitā hi te "sādhu bhante"ti bhikkhū[3] uyyojetvā migepi māretvā āhareyyuṁ. Niyametvā pana "vihāre kiñci kātabbaṁ atthi, tattha hatthakammaṁ dethā"ti yācitabbā. Phālanaṅgalādīni upakaraṇāni gahetvā kasituṁ vā vapituṁ vā lāyituṁ vā gacchantaṁ sakiccapasutampi kassakaṁ vā aññaṁ vā kiñci hatthakammaṁ yācituṁ vaṭṭateva. Yo pana vighāsādo vā añño vā koci nikkammo niratthakakathaṁ kathento niddāyanto vā viharati, evarūpaṁ ayācitvāpi "ehi re idaṁ vā idaṁ vā karohī"ti yadicchakaṁ kārāpetuṁ vaṭṭati.

Hatthakammassa pana sabbakappiyabhāvadīpanatthaṁ imaṁ nayaṁ kathenti—sace hi bhikkhu pāsādaṁ kāretukāmo hoti, thambhatthāya pāsāṇakoṭṭakānaṁ gharaṁ gantvā vattabbaṁ "hatthakammaṁ laddhuṁ vaṭṭati upāsakā"ti. Kiṁ kātabbaṁ bhanteti. Pāsāṇatthambhā uddharitvā dātabbāti. Sace te

1. Kāretārā (Ka), kāretvā (Sī, Syā) 2. Kasmā (Ka) 3. Bhikkhuṁ (Sī, Syā)

uddharitvā vā denti, uddharitvā nikkhitte attano thambhe vā denti, vaṭṭati. Athāpi vadanti "amhākaṁ bhante hatthakammaṁ kātuṁ khaṇo natthi, aññaṁ uddharāpetha, tassa mūlaṁ dassāmā"ti, uddharāpetvā "pāsāṇatthambhe uddhaṭamanussānaṁ mūlaṁ dethā"ti vattuṁ vaṭṭati. Etenevupāyena pāsādadārūnaṁ atthāya vaḍḍhakīnaṁ santikaṁ, iṭṭhakatthāya iṭṭhakavaḍḍhakīnaṁ, chadanatthāya gehacchādakānaṁ, cittakammatthāya cittakārānanti yena yena attho hoti, tassa tassa atthāya tesaṁ tesaṁ sippakārakānaṁ santikaṁ gantvā hatthakammaṁ yācituṁ vaṭṭati. Hatthakammayācanavasena ca mūlacchejjāya vā bhattavetanānuppadānena vā laddhampi sabbaṁ gahetuṁ vaṭṭati. Araññato āharāpentena ca sabbaṁ anajjhāvutthakaṁ āharāpetabbaṁ.

Na kevalañca pāsādaṁ kāretukāmena, mañcapīṭhapattaparissāvanadhamakaraṇacīvarādīni kārāpetukāmenāpi dārulohasuttādīni labhitvā te te sippakārake upasaṅkamitvā vuttanayeneva hatthakammaṁ yācitabbaṁ. Hatthakammayācanavasena ca mūlacchejjāya vā bhattavetanānuppadānena vā laddhampi sabbaṁ gahetabbaṁ. Sace pana kātuṁ na icchanti, bhattavetanaṁ paccāsīsanti, akappiyakahāpaṇādi na dātabbaṁ. Bhikkhācāravattena taṇḍulādīni pariyesitvā dātuṁ vaṭṭati.

Hatthakammavasena pattaṁ kāretvā tatheva pācetvā navapakkassa pattassa puñchanatelatthāya antogāmaṁ paviṭṭhena "bhikkhāya āgato"ti sallakkhetvā yāguyā vā bhatte vā ānīte hatthena patto pidhātabbo. Sace upāsikā "kiṁ bhante"ti pucchati, "navapakko patto, puñchanatelena attho"ti vattabbaṁ. Sace sā "dehi bhante"ti pattaṁ gahetvā telena puñchitvā yāguyā vā bhattassa vā pūretvā deti, viññatti nāma na hoti, gahetuṁ vaṭṭatīti.

Bhikkhū pageva piṇḍāya caritvā āsanasālaṁ gantvā āsanaṁ apassantā tiṭṭhanti. Tattha ce upāsakā bhikkhū ṭhite disvā sayameva āsanāni āharāpenti, nisīditvā gacchantehi āpucchitvā gantabbaṁ. Anāpucchā gatānampi naṭṭhaṁ gīvā na hoti, āpucchitvā gamanaṁ pana vattaṁ. Sace bhikkhūhi "āsanāni āharathā"ti vuttehi āhaṭāni honti, āpucchitvāva gantabbaṁ. Anāpucchā gatānaṁ vattabhedo ca, naṭṭhañca gīvāti. Attharaṇakojavādīsupi eseva nayo.

Makkhikāyo bahukā honti, "makkhikābījaniṁ āharathā"ti vattabbaṁ. Pucimandasākhādīni āharanti, kappiyaṁ kārāpetvā paṭiggahetabbāni. Āsanasālāya udakabhājanaṁ rittaṁ hoti, "dhamakaraṇaṁ[1] gaṇhā"ti na vattabbaṁ. Dhamakaraṇaṁ hi rittabhājane pakkhipanto bhindeyya, "nadiṁ vā taḷākaṁ vā gantvā pana udakaṁ āharā"ti vattuṁ vaṭṭati. "Gehato āharā"ti neva vattuṁ vaṭṭati, na āhaṭaṁ paribhuñjitabbaṁ. Āsanasālāyaṁ vā araññake vā bhattakiccaṁ karontehi[2] tatthajātakaṁ anajjhāvutthakaṁ yaṁkiñci uttaribhaṅgārahaṁ pattaṁ vā phalaṁ vā sace kiñci kammaṁ karontaṁ āharāpeti, hatthakammavasena āharāpetvā paribhuñjituṁ vaṭṭati. Alajjīhi pana bhikkhūhi vā sāmaṇerehi vā hatthakammaṁ na kāretabbaṁ. Ayaṁ tāva purisatthakare nayo.

Goṇaṁ pana aññātaka-appavāritaṭṭhānato āharāpetuṁ na vaṭṭati, āharāpentassa dukkaṭaṁ. Ñātipavāritaṭṭhānatopi mūlacchejjāya yācituṁ na vaṭṭati, tāvakālikanayena sabbattha vaṭṭati. Evaṁ āharāpitañca goṇaṁ rakkhitvā jaggitvā sāmikā paṭicchāpetabbā[3]. Sacassa pādo vā siṅgaṁ vā bhijjati vā nassati vā, sāmikā ce sampaṭicchanti, iccetaṁ kusalaṁ. No ce sampaṭicchanti, gīvā hoti. Sace "tumhākaṁyeva demā"ti vadanti, na sampaṭicchitabbaṁ. "Vihārassa demā"ti vutte pana "ārāmikānaṁ ācikkhatha jagganatthāyā"ti vattabbaṁ.

"Sakaṭaṁ dethā"tipi aññātaka-appavārite vattuṁ na vaṭṭati, viññattiyeva hoti, dukkaṭaṁ āpajjati. Ñātipavāritaṭṭhāne pana vaṭṭati, tāvakālikaṁ vaṭṭati, kammaṁ katvā puna dātabbaṁ. Sace nemi-ādīni bhijjanti pākatikāni katvā dātabbaṁ. Naṭṭhe gīvā hoti. "Tumhākameva demā"ti vutte dārubhaṇḍaṁ nāma sampaṭicchituṁ vaṭṭati. Esa nayo vāsipharasukuṭhārīkudālanikhādanesu, valli-ādīsu ca parapariggahitesu. Garubhaṇḍappahonakesuyeva ca valli-ādīsu viññatti hoti, na tato oraṁ.

Anajjhāvutthakaṁ pana yaṁkiñci āharāpetuṁ vaṭṭati. Rakkhitagopitaṭṭhāneyeva hi viññatti nāma vuccati. Sā dvīsu paccayesu sabbena sabbaṁ na vaṭṭati, senāsanapaccaye pana "āhara dehī"ti viññattimattameva na

1. Dhamakarakaṁ (Sī, Syā) 2. Karonto hi (Sī)
3. Sāmikānaṁ paṭicchāpetabbaṁ (Sī, Syā)

vaṭṭati, parikathobhāsanimittakammāni vaṭṭanti. Tattha uposathāgāraṁ vā bhojanasālaṁ vā aññaṁ vā yaṁkiñci senāsanaṁ icchato 'imasmiṁ vata okāse evarūpaṁ senāsanaṁ kātuṁ vaṭṭatī"ti vā "yuttan"ti vā "anurūpan"ti vāti-ādinā nayena vacanaṁ **parikathā** nāma. Upāsakā tumhe kuhiṁ vasathāti. Pāsāde bhanteti. "Kiṁ bhikkhūnaṁ pana upāsakā pāsādo na vaṭṭatī"ti evamādivacanaṁ **obhāso** nāma. Manusse disvā rajjuṁ pasāreti, khīle ākoṭāpeti. "Kiṁ idaṁ bhante"ti vutte "idha āvāsaṁ karissāmā"ti evamādikaraṇaṁ pana **nimittakammaṁ** nāma. Gilānapaccaye pana viññattipi vaṭṭati, pageva parikathādīni.

Manussā upaddutā yācanāya upaddutā viññattiyāti tesaṁ bhikkhūnaṁ tāya yācanāya, viññattiyā ca pīḷitā. **Ubbijjantipī**ti "kiṁnu āharāpessantī"ti ubbegaṁ iñjanaṁ calanaṁ paṭilabhanti. **Uttasantipī**ti ahiṁ viya disvā sahasā tasitvā ukkamanti. **Palāyantipī**ti dūratova yena vā tena vā palāyanti. **Aññenapi gacchantī**ti yaṁ maggaṁ paṭipannā, taṁ pahāya nivattitvā vāmaṁ vā dakkhiṇaṁ vā gahetvā gacchanti. Dvārampi thakenti.

344. **Bhūtapubbaṁ bhikkhave**ti iti Bhagavā te bhikkhū garahitvā, tadanurūpañca[1] dhammiṁ kathaṁ katvā punapi viññattiyā dosaṁ pākaṭaṁ kurumāno iminā[2] "bhūtapubbaṁ bhikkhave"ti-ādinā nayena tīni vatthūni dassesi. Tattha—**maṇikaṇṭho**ti so kira nāgarājā sabbakāmadadaṁ mahagghaṁ maṇiṁ kaṇṭhe pilandhitvā carati, tasmā "maṇikaṇṭho" tveva paññāyittha. **Uparimuddhani mahantaṁ phaṇaṁ karitvā aṭṭhāsī**ti so kira tesaṁ dvinnaṁ isīnaṁ kaniṭṭho isi mettāvihārī ahosi, tasmā[3] nāgarājā nadito uttaritvā devavaṇṇaṁ nimminitvā tassa santike nisīditvā sammodanīyaṁ kathaṁ katvā taṁ devavaṇṇaṁ pahāya sakavaṇṇameva upagantvā taṁ isiṁ parikkhipitvā pasannākāraṁ karonto uparimuddhani mahantaṁ phaṇaṁ karitvā chattaṁ viya dhārayamāno muhuttaṁ ṭhatvā pakkamati. Tena vuttaṁ "uparimuddhani mahantaṁ phaṇaṁ karitvā aṭṭhāsī"ti. **Maṇimassa kaṇṭhe pilandhanan**ti maṇiṁ assa kaṇṭhe pilandhitaṁ, āmukkanti[4] attho. **Ekamantaṁ aṭṭhāsī**ti tena devavaṇṇena āgantvā tāpasena saddhiṁ sammodamāno ekasmiṁ padese aṭṭhāsi.

---

1. Tadanurūpikañca (Sī) 2. Imāni (Syā) 3. So kira (Sī) 4. Āmuttanti (Syā)

Mamannapānanti mama annañca pānañca. **Vipulan**ti bahulaṁ. **Uḷāran**ti paṇītaṁ. **Atiyācakosī**ti ativiya yācako asi, punappunaṁ yācasīti vuttaṁ hoti. **Susū**ti taruṇo thāmasampanno yobbanappattapuriso. Sakkharā vuccati kāḷasilā, tattha dhoto asi "sakkharadhoto nāmā"ti vuccati, sakkharadhoto pāṇimhi assāti **sakkharadhotapāṇi,** pāsāṇe dhotanisitakhaggahatthoti attho. Yathā so asihattho puriso tāseyya, evaṁ **tāsesi maṁ selaṁ yācamāno,** maṇiṁ yācantoti attho.

Na taṁ yāceti taṁ na yāceyya. Kataraṁ? **Yassa piyaṁ jigīse**ti yaṁ assa sattassa piyanti jāneyya.

Kimaṅgaṁ pana manussabhūtānanti manussabhūtānaṁ amanāpāti kimevettha vattabbaṁ.

345. **Sakuṇasaṁghassa saddena ubbāḷho**ti so kira sakuṇasaṁgho paṭhamayāmañca pacchimayāmañca nirantaraṁ saddameva karoti, so bhikkhu tena saddena pīḷito hutvā Bhagavato santikaṁ agamāsi. Tenāha "yenāhaṁ tenupasaṅkamī"ti.

Kuto ca tvaṁ bhikkhu āgacchasīti ettha nisinno so bhikkhu na āgacchati, vattamānasamīpe pana evaṁ vattuṁ labbhati. Tenāha "kuto ca tvaṁ bhikkhu āgacchasī"ti, kuto āgatosīti attho. **Tato ahaṁ Bhagavā āgacchāmī**ti etthāpi so eva nayo. **Ubbāḷho**ti pīḷito, ukkaṇṭhāpito hutvāti attho.

So sakuṇasaṁgho "bhikkhu pattaṁ yācatī"ti ettha na te sakuṇā bhikkhuno vacanaṁ jānanti. Bhagavā pana attano ānubhāvena yathā jānanti, tathā akāsi.

346. **Apāhaṁ te na jānāmī**ti api ahaṁ te jane "ke vā ime, kassa vā ime"ti na jānāmi. **Saṅgamma yācantī**ti samāgantvā vaggavaggā hutvā yācanti. **Yācako appiyo hotī**ti yo yācati, so appiyo hoti. **Yācaṁ adadamappiyo**ti **yācan**ti yācitaṁ vuccati. Yācitamatthaṁ adadantopi appiyo hoti. Atha vā **yācan**ti yācantassa,

adadamappiyoti adento appiyo hoti. **Mā me videssanā ahū**ti mā me appiyabhāvo ahu, ahaṁ vā tava, tvaṁ vā mama videsso appiyo mā ahosīti attho.

347. **Dussaṁharānī**ti kasigorakkhādīhi upāyehi dukkhena saṁharaṇīyāni.

348-9. **Saññācikāya pana bhikkhunā**ti ettha **saññācikā** nāma sayaṁ pavattitayācanā vuccati, tasmā saññācikāyāti attano yācanāyāti vuttaṁ hoti, sayaṁ yācitakehi upakaraṇehīti attho. Yasmā pana sā sayaṁyācitakehi kariyamānā sayaṁ yācitvā kariyamānā hoti, tasmā taṁ atthapariyāyaṁ dassetuṁ "sayaṁ yācitvā purisampi"ti evamassa padabhājanaṁ vuttaṁ.

Ullittāti antolittā. **Avalittā**ti bahilittā. **Ullittāvalittā**ti antarabāhiralittāti[1] vuttaṁ hoti.

Kārayamānenāti imassa padabhājane "kārāpentenā"ti ettakameva vattabbaṁ siyā. Evañhi byañjanaṁ sameti. Yasmā pana saññācikāya kuṭiṁ karontenāpi idha vuttanayeneva paṭipajjitabbaṁ, tasmā karonto vā hotu, kārāpento vā, ubhopete "kārayamānenā"ti imināva padena saṅgahitāti etamatthaṁ dassetuṁ "karonto vā kārāpento vā"ti vuttaṁ. Yadi pana "karontena vā kārāpentena vā"ti vadeyya, byañjanaṁ vilomitaṁ bhaveyya, na hi kārāpento karonto nāma hoti, tasmā atthamattamevettha dassitanti veditabbaṁ.

Attuddesanti "mayhaṁ esā"ti evaṁ attā uddeso assāti attuddesā, taṁ attuddesaṁ. Yasmā pana yassā attā uddeso, sā attano atthāya hoti, tasmā atthapariyāyaṁ dassento "attuddesanti attano atthāyā"ti āha. **Pamāṇikā kāretabbā**ti pamāṇayuttā kāretabbā. **Tatridaṁ pamāṇan**ti tassā kuṭiyā idaṁ pamāṇaṁ. **Sugatavidatthiyā**ti Sugatavidatthi nāma idāni majjhimassa purisassa

---

1. Santarabāhiralittāti (Sī, Syā)

tisso vidatthiyo vaḍḍhakīhatthena diyaḍḍho hattho hoti. **Bāhirimena mānenā**ti kuṭiyā bahikuṭṭamānena dvādasa vidatthiyo. Minantena pana sabbapaṭhamaṁ dinno mahāmattikapariyanto na gahetabbo. Thusapiṇḍapariyantena minitabbaṁ. Thusapiṇḍassa upari setakammaṁ abbohārikaṁ. Sace thusapiṇḍena anatthiko mahāmattikāya eva niṭṭhāpeti, mahāmattikāva paricchedo.

Tiriyanti vitthārato. **Sattā**ti satta Sugatavidatthiyo. **Antarā**ti imassa pana ayaṁ niddeso "abbhantarimena mānenā"ti, kuṭṭassa bahi antaṁ aggahetvā abbhantarimena antena miniyamāne tiriyaṁ satta Sugatavidatthiyo pamāṇanti vuttaṁ hoti.

Yo pana lesaṁ oḍḍento yathāvuttappamāṇameva karissāmīti dīghato ekādasa vidatthiyo tiriyaṁ aṭṭha vidatthiyo, dīghato vā terasa vidatthiyo tiriyaṁ cha vidatthiyo kareyya, na vaṭṭati. Ekatobhāgena atikkantampi hi pamāṇaṁ atikkantameva hoti. Tiṭṭhatu vidatthi, kesaggamattampi dīghato vā hāpetvā tiriyaṁ, tiriyato vā hāpetvā dīghaṁ vaḍḍhetuṁ na vaṭṭati, ko pana vādo ubhato vaḍḍhane. Vuttañhetaṁ "āyāmato vā vitthārato vā antamaso kesaggamattampi atikkamitvā karoti vā kārāpeti vā, payoge dukkaṭan"ti-ādi[1]. Yathāvuttappamāṇā eva pana vaṭṭati. Yā pana dīghato saṭṭhihatthāpi hoti tiriyaṁ tihatthā vā ūnakacatuhatthā vā, yattha pamāṇayutto mañco ito cito ca na parivattati, ayaṁ kuṭīti saṅkhyaṁ na gacchati, tasmā ayampi vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṁ pana** pacchimakoṭiyā catuhatthavitthārā vuttā, tato heṭṭhā akuṭi. Pamāṇikāpi pana adesitavatthukā vā sārambhā vā aparikkamanā vā na vaṭṭati, pamāṇikā desitavatthukā anārambhā saparikkamanāva vaṭṭati. Pamāṇato ūnatarampi catuhatthaṁ pañcahatthampi karontena desitavatthukāva kāretabbā. Pamāṇātikkantañca pana karonto lepapariyosāne garukaṁ āpattiṁ āpajjati.

Tattha lepo ca alepo ca lepokāso ca alepokāso ca veditabbo. Seyyathidaṁ? **Lepo**ti dve lepā mattikālepo ca sudhālepo ca. Ṭhapetvā pana ime dve lepe avaseso bhasmagomayādibhedo lepo **alepo.** Sacepi kalalalepo hoti, alepo

---

1. Vi 1. 227 piṭṭhe.

eva. **Lepokāso**ti bhittiyo ceva chadanañca, ṭhapetvā pana bhitticchadane avaseso thambhatulāpiṭṭhasaṅghāṭavātapānadhūmacchiddādi alepāraho okāso, sabbopi **alepokāso**ti veditabbo.

Bhikkhū abhinetabbā vatthudesanāyāti yasmiṁ ṭhāne kuṭiṁ kāretukāmo hoti, tattha vatthudesanatthāya bhikkhū netabbā. **Tena kuṭikārakenā**ti-ādi pana yena vidhinā te bhikkhū abhinetabbā, tassa dassanatthaṁ vuttaṁ. Tattha **kuṭivatthuṁ sodhetvā**ti na visamaṁ araññaṁ bhikkhū gahetvā gantabbaṁ, kuṭivatthuṁ pana paṭhamameva sodhetvā samatalaṁ sīmamaṇḍalasadisaṁ katvā pacchā saṁghaṁ upasaṅkamitvā yācitvā netabbāti dasseti. **Evamassa vacanīyo**ti saṁgho evaṁ vattabbo assa. Parato pana "dutiyampi yācitabbā"ti bhikkhū sandhāya bahuvacanaṁ vuttaṁ. **No ce sabbo saṁgho ussahatī**ti sace sabbo saṁgho na icchati, sajjhāyamanasikārādīsu uyyuttā te te bhikkhū honti. **Sārambhaṁ anārambhan**ti sa-upaddavaṁ anupaddavaṁ. **Saparikkamanaṁ aparikkamanan**ti sa-upacāraṁ anupacāraṁ.

350. **Pattakallan**ti patto kālo imassa olokanassāti pattakālaṁ, pattakālameva pattakallaṁ, idañca vatthu-olokanatthāya sammutikammaṁ anusāvanānayena oloketvāpi kātuṁ vaṭṭati. Parato pana vatthudesanākammaṁ yathāvuttāya eva ñattiyā ca anusāvanāya ca kātabbaṁ, oloketvā kātuṁ na vaṭṭati.

353. **Kipillikānan**ti rattakāḷapiṅgalādibhedānaṁ yāsaṁ kāsañci kipillikānaṁ. Kipillakānantipi pāṭho[1]. **Āsayo**ti nibaddhavasanaṭṭhānaṁ, yathā ca kipillikānaṁ, evaṁ upacikādīnampi nibaddhavasanaṭṭhānaṁyeva āsayo veditabbo. Yattha pana te gocaratthāya āgantvā gacchanti, sabbesampi tādiso sañcaraṇappadeso avārito. Tasmā tattha apanetvā sodhetvā kātuṁ vaṭṭati. Imāni tāva cha ṭhānāni sattānuddayāya paṭikkhittāni.

Hatthīnaṁ vāti hatthīnaṁ pana nibaddhavasanaṭṭhānampi nibaddhagocaraṭṭhānampi na vaṭṭati. Sīhādīnaṁ āsayo ca gocarāya pakkamantānaṁ nibaddhagamanamaggo ca na vaṭṭati. Etesaṁ cārabhūmi[2] na gahitā. **Yesaṁ kesañcī**ti aññesampi vāḷānaṁ

1. Kapīlakānantipi pāṭho (Sī, Syā)
2. Cāribhūmi (Ka)

tiracchānagatānaṁ. Imāni satta ṭhānāni sappaṭibhayāni bhikkhūnaṁ ārogyatthāya paṭikkhittāni. Sesāni nānā-upaddavehi sa-upaddavāni. Tattha **pubbaṇṇanissitan**ti pubbaṇṇaṁ nissitaṁ, sattannaṁ dhaññānaṁ viruhanakakhettasāmantā ṭhitaṁ. Eseva nayo aparaṇṇanissitādīsupi. Ettha pana **abbhāghātan**ti kāraṇāgharaṁ, verigharaṁ corānaṁ māraṇatthāya katanti **Kurundi-ādīsu.**

Āghātananti dhammagandhikā vuccati. **Susānan**ti mahāsusānaṁ. **Saṁsaraṇan**ti[1] anibbijjhagamanīyo gatapaccāgatamaggo vuccati. Sesaṁ uttānameva.

Na sakkā hoti yathāyuttena sakaṭenāti dvīhi balībaddehi yuttena sakaṭena ekaṁ cakkaṁ nibbodakapatanaṭṭhāne ekaṁ bahi katvā āviñjituṁ[2] na sakkā hoti. **Kurundiyaṁ** pana "catūhi yuttenā"ti vuttaṁ. **Samantā nisseṇiyā anuparigantun**ti nisseṇiyaṁ ṭhatvā gehaṁ chādentehi na sakkā hoti samantā nisseṇiyā āviñjituṁ. Iti evarūpe sārambhe ca aparikkamane ca ṭhāne na kāretabbā. Anārambhe pana saparikkamane kāretabbā. Taṁ vuttapaṭipakkhanayena Pāḷiyaṁ āgatameva.

Puna **saññācikā nāmā**ti evamādi "sārambhe ce bhikkhu vatthusmiṁ aparikkamane saññācikāya kuṭiṁ kāreyyā"ti evaṁ vuttasaṁyācikādīnaṁ atthappakāsanatthaṁ vuttaṁ.

Payoge dukkaṭanti evaṁ adesitavatthukaṁ vā pamāṇātikkantaṁ vā kuṭiṁ karissāmīti araññato rukkhā haraṇatthāya vāsiṁ vā pharasuṁ vā niseti, dukkaṭaṁ. Araññaṁ pavisati, dukkaṭaṁ. Tattha allatiṇāni chindati, dukkaṭena saddhiṁ pācittiyaṁ. Sukkhāni chindati, dukkaṭaṁ. Rukkhesupi eseva nayo. Bhūmiṁ sodheti, khaṇati, paṁsuṁ uddharati, cināti[3], evaṁ yāva pācinaṁ[4] bandhati, tāva pubbapayogo nāma hoti, tasmiṁ pubbapayoge sabbattha pācittiyaṭṭhāne dukkaṭena saddhiṁ pācittiyaṁ, dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭaṁ. Tato paṭṭhāya sahapayogo nāma. Tattha thambhehi kātabbāya thambhaṁ ussāpeti, dukkaṭaṁ. Iṭṭhakāhi cinitabbāya iṭṭhakaṁ ācināti, dukkaṭaṁ. Evaṁ yaṁ yaṁ upakaraṇaṁ yojeti, sabbattha payoge payoge dukkaṭaṁ. Tacchantassa hatthavāre hatthavāre tadatthāya gacchantassa pade pade dukkaṭaṁ. Evaṁ kataṁ pana dārukuṭṭikaṁ vā iṭṭhakakuṭṭikaṁ vā silākuṭṭikaṁ vā antamaso paṇṇasālampi "sabhitticchadanaṁ

---

1. Sañcaraṇanti (Sī) 2. Āvijjituṁ (Ka) 3. Mināti (Syā) 4. Pācīraṁ (Sī, Syā)

limpissāmī"ti sudhāya vā mattikāya vā limpantassa payoge payoge yāva thullaccayaṁ na hoti, tāva dukkaṭaṁ. Etaṁ pana dukkaṭaṁ mahālepeneva vaṭṭati, setarattavaṇṇakaraṇe vā cittakamme vā anāpatti.

Ekaṁ piṇḍaṁ anāgateti yo sabbapacchimo eko lepapiṇḍo, taṁ ekaṁ piṇḍaṁ asampatte kuṭikamme. Idaṁ vuttaṁ hoti—idāni dvīhi piṇḍehi niṭṭhānaṁ gamissatīti tesu paṭhamapiṇḍadāne thullaccayanti.

Tasmiṁ piṇḍe āgateti yaṁ ekaṁ piṇḍaṁ anāgate kuṭikamme thullaccayaṁ hoti, tasmiṁ avasānapiṇḍe āgate dinne ṭhapite lepassa ghaṭitattā āpatti saṁghādisesassa. Evaṁ limpantassa ca antolepe vā antolepena saddhiṁ bhittiñca chadanañca ekābaddhaṁ katvā ghaṭite bahilepe vā bahilepena saddhiṁ ghaṭite saṁghādiseso. Sace pana dvārabaddhaṁ vā vātapānaṁ vā aṭṭhapetvāva mattikāya limpati, tasmiṁ ca tassokāsaṁ puna vaḍḍhetvā vā avaḍḍhetvā vā ṭhapite lepo na ghaṭayati[1], rakkhati tāva. Puna limpantassa pana ghaṭitamatte saṁghādiseso. Sace taṁ ṭhapiyamānaṁ paṭhamaṁ dinnalepena saddhiṁ nirantarameva hutvā tiṭṭhati, paṭhamameva saṁghādiseso. Upacikāmocanatthaṁ aṭṭhaṅgulamattena appattacchadanaṁ katvā bhittiṁ limpati, anāpatti. Upacikāmocanatthameva heṭṭhā pāsāṇakuṭṭaṁ katvā taṁ alimpitvā upari limpati, lepo na ghaṭayati[1] nāma, anāpattiyeva.

Iṭṭhakakuṭṭikāya iṭṭhakāhiyeva vātapāne ca dhūmanettāni ca karoti, lepaghaṭaneneva āpatti. Paṇṇasālaṁ limpati, lepaghaṭaneneva āpatti. Tattha ālokatthāya aṭṭhaṅgulamattaṁ ṭhapetvā limpati, lepo na ghaṭayati nāma, anāpattiyeva. Sace "vātapānaṁ laddhā ettha ṭhapessāmī"ti karoti, vātapāne ṭhapite lepaghaṭanena āpatti. Sace mattikāya kuṭṭaṁ karoti, chadanalepena saddhiṁ ghaṭane āpatti. Eko ekapiṇḍāvasesaṁ katvā ṭhapeti, añño taṁ disvā "dukkataṁ idan"ti vattasīsena limpati, ubhinnampi anāpatti.

354. **Bhikkhu kuṭiṁ karotī**ti evamādīni chattiṁsa catukkāni āpattibhedadassanatthaṁ vuttāni, tattha sārambhāya dukkaṭaṁ, aparikkamanāya

---

1. Ghaṭiyati (Ka) evamuparipi.

dukkaṭaṁ, pamāṇātikkantāya saṁghādiseso, adesitavatthukāya saṁghādiseso, etesaṁ vasena vomissakāpattiyo veditabbā.

355. **Āpatti dvinnaṁ saṁghādisesena dvinnaṁ dukkaṭānan**ti-ādīsu ca dvīhi saṁghādisesehi saddhiṁ dvinnaṁ dukkaṭānanti-ādinā nayena attho veditabbo.

361. **So ce vippakate āgacchatī**ti-ādīsu pana ayaṁ attha vinicchayo. **So**ti samādisitvā pakkantabhikkhu. **Vippakate**ti aniṭṭhite kuṭikamme. **Aññassa vā dātabbā**ti aññassa puggalassa vā saṁghassa vā cajitvā dātabbā. **Bhinditvā vā puna kātabbā**ti kittakena bhinnā hoti, sace thambhā bhūmiyaṁ nikhātā, uddharitabbā. Sace pāsāṇānaṁ upari ṭhapitā, apanetabbā. Iṭṭhakacitāya yāva maṅgaliṭṭhakā, tāva kuṭṭā apacinitabbā. Saṅkhepato bhūmisamaṁ katvā vināsitā bhinnā hoti, bhūmito upari caturaṅgulamattepi ṭhite abhinnāva. Sesaṁ sabbacatukkesu pākaṭameva. Na hettha aññaṁ kiñci atthi, yaṁ Pāḷi-anusāreneva dubbiññeyyaṁ siyā.

363. **Attanā vippakatan**ti-ādīsu pana attanā āraddhaṁ kuṭiṁ. **Attanā pariyosāpetī**ti mahāmattikāya vā thusamattikāya vā yāya kataṁ pariyositabhāvaṁ pāpetukāmo hoti, tāya avasānapiṇḍaṁ dento pariyosāpeti.

Parehi pariyosāpetīti attanova atthāya parehi pariyosāpeti[1]. Attanā vā hi vippakatā hotu parehi vā ubhayehi vā, taṁ ce attano atthāya attanā vā pariyosāpeti, parehi vā pariyosāpeti[1], attanā ca parehi cāti yuganaddhaṁ[2] vā pariyosāpeti, saṁghādisesoyevāti ayamettha vinicchayo.

Kurundiyaṁ pana vuttaṁ "dve tayo bhikkhū 'ekato vasissāmā'ti karonti, rakkhati tāva, avibhattattā anāpatti. 'Idaṁ ṭhānaṁ tava, idaṁ mamā'ti vibhajitvā karonti, āpatti. Sāmaṇero ca bhikkhu ca ekato karonti, yāva avibhattā, tāva rakkhati. Purimanayena vibhajitvā karonti, bhikkhussa āpattī"ti.

1. Pariyosāvāpeti (Ka) 2. Yuganandhaṁ (Ka)

364. **Anāpatti leṇe**ti-ādīsu leṇaṁ mahantampi karontassa anāpatti. Na hettha lepo ghaṭayati. Guhampi iṭṭhakāguhaṁ vā silāguhaṁ vā dāruguhaṁ vā bhūmiguhaṁ vā mahantampi karontassa anāpatti.

Tiṇakuṭikāyāti sattabhūmikopi pāsādo tiṇapaṇṇacchadano "tiṇakuṭikā"ti vuccati. Aṭṭhakathāsu pana kukkuṭacchikagehanti chadanaṁ daṇḍakehi jālabandhaṁ katvā tiṇehi vā paṇṇehi vā chāditakuṭikāva vuttā, tattha anāpatti. Mahantampi tiṇacchadanagehaṁ kātuṁ vaṭṭati. Ullittādibhāvo eva hi kuṭiyā lakkhaṇaṁ. So ca chadanameva sandhāya vuttoti veditabbo. "Caṅkamanasālāyaṁ tiṇacuṇṇaṁ paripatati. Anujānāmi bhikkhave ogumphetvā ullittāvalittaṁ kātun"ti-ādīni[1] cettha sādhakāni, tasmā ubhatopakkhaṁ vā kūṭabaddhaṁ vā vaṭṭaṁ vā caturassaṁ vā yaṁ "imaṁ etassa gehassa chadanan"ti chadanasaṅkhepena kataṁ hoti, tassa bhittilepena saddhiṁ lepe ghaṭite āpatti. Sace pana ullittāvalittacchadanassa gehassa leparakkhaṇatthaṁ upari tiṇena chādenti, ettāvatā tiṇakuṭi nāma na hoti. Kiṁ panettha adesitavatthukappamāṇātikkantapaccayāva anāpatti, udāhu sārambha-aparikkamanapaccayāpīti? Sabbathāpi anāpattiyeva. Tathā hi tādisaṁ kuṭiṁ sandhāya **Parivāre** vuttaṁ—

"Bhikkhu saññācikāya kuṭiṁ karoti,
Adesitavatthukaṁ pamāṇātikkantaṁ.
Sārambhaṁ aparikkamanaṁ anāpatti,
Pañhā mesā kusalehi cintitā"ti[2].

Aññassatthāyāti kuṭilakkhaṇappattampi kuṭiṁ aññassa upajjhāyassa vā ācariyassa vā saṁghassa vā atthāya karontassa anāpatti. Yaṁ pana "āpatti kārukānaṁ tiṇṇaṁ dukkaṭānan"ti-ādi Pāḷiyaṁ vuttaṁ, taṁ yathāsamādiṭṭhāya[3] akaraṇapaccayā vuttaṁ.

Vāsāgāraṁ ṭhapetvā sabbatthāti attano vasanatthāya agāraṁ ṭhapetvā aññaṁ uposathāgāraṁ vā jantāgharaṁ vā bhojanasālā vā aggisālā vā bhavissatīti kāreti, sabbattha anāpatti. Sacepissa hoti "uposathāgārañca bhavissati, ahañca vasissāmi, jantāgharañca,

---

1. Vi 4. 257 piṭṭhe. 2. Vi 5. 373 piṭṭhe. 3. Yathāsamādhiṭṭhāya (Syā, Ka)

bhojanasālā ca, aggisālā ca bhavissati, ahañca vasissāmī”ti kāritepi anāpattiyeva. **Mahāpaccariyaṁ** pana “anāpattī”ti vatvā “attano vāsāgāratthāya karontasseva āpattī”ti vuttaṁ. **Ummattakassa ādikammikānañca Āḷavakānaṁ bhikkhūnaṁ** anāpatti.

Samuṭṭhānādīsu chasamuṭṭhānaṁ, kiriyañca kiriyākiriyañca, idañhi vatthuṁ desāpetvā pamāṇātikkantaṁ karoto kiriyato samuṭṭhāti, vatthuṁ adesāpetvā karoto kiriyākiriyato. Nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā

365. **Tena samayenā**ti Vihārakārasikkhāpadaṁ. Tattha **Kosambiyan**ti evaṁnāmake nagare. **Ghositārāme**ti Ghositassa ārāme. Ghositanāmakena kira seṭṭhinā so kārito, tasmā “Ghositārāmo”ti vuccati. **Channassā**ti bodhisattakāle upaṭṭhākachannassa. **Vihāravatthuṁ bhante jānāhī**ti vihārassa patiṭṭhānaṭṭhānaṁ bhante jānāhi. Ettha ca **vihāro**ti na sakalavihāro eko āvāso, tenevāha “ayyassa vihāraṁ kārāpessāmī”ti.

Cetiyarukkhanti ettha cittīkataṭṭhena cetiyaṁ, pūjārahānaṁ devaṭṭhānānametaṁ adhivacanaṁ, “cetiyan”ti sammataṁ rukkhaṁ cetiyarukkhaṁ. Gāmena pūjitaṁ, gāmassa vā pūjitanti **gāmapūjitaṁ.** Eseva nayo sesapadesupi. Apicettha **janapado**ti ekassa rañño rajje ekeko koṭṭhāso. **Raṭṭhan**ti sakalarajjaṁ veditabbaṁ. Sakalarajjampi hi kadāci kadāci tassa rukkhassa pūjaṁ karoti. Tena vuttaṁ “raṭṭhapūjitan”ti. **Ekindriyan**ti kāyindriyaṁ sandhāya vadanti. **Jīvasaññino**ti sattasaññino.

366. **Mahallakan**ti sassāmikabhāvena saṁyācikakuṭito mahantabhāvo etassa atthīti mahallako. Yasmā vā vatthuṁ desāpetvā pamāṇātikkamenapi kātuṁ vaṭṭati, tasmā pamāṇamahantatāyapi

mahallako, taṁ mahallakaṁ. Yasmā panassa taṁ pamāṇamahattaṁ sassāmikattāva labbhati, tasmā tadatthadassanatthaṁ **"mahallako nāma vihāro sassāmiko vuccatī"**ti padabhājanaṁ vuttaṁ. Sesaṁ sabbaṁ kuṭikārasikkhāpade vuttanayeneva veditabbaṁ saddhiṁ samuṭṭhānādīhi. Sassāmikabhāvamattameva hi ettha kiriyato samuṭṭhānābhāvo, pamāṇaniyamābhāvo ca viseso, pamāṇaniyamābhāvā ca catukkapārihānīti.

Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Duṭṭhadosasikkhāpadaṁ. Tattha **Veḷuvane Kalandakanivāpe**ti **Veḷuvanan**ti tassa uyyānassa nāmaṁ, taṁ kira veḷūhi ca parikkhittaṁ ahosi aṭṭhārasahatthena ca pākārena, gopuraṭṭālakayuttaṁ nīlobhāsaṁ manoramaṁ, tena "Veḷuvanan"ti vuccati. Kalandakānañcettha nivāpaṁ adaṁsu, tena "Kalandakanivāpan"ti[1] vuccati.

Pubbe kira aññataro rājā tattha uyyānakīḷanatthaṁ āgato, surāmadena matto divāseyyaṁ supi. Parijanopissa "sutto rājā"ti pupphaphalādīhi palobhiyamāno ito cito ca pakkami. Atha surāgandhena aññatarasmā susirarukkhā kaṇhasappo nikkhamitvā rañño abhimukho āgacchati, taṁ disvā rukkhadevatā "rañño jīvitaṁ dassāmī"ti kāḷakavesena āgantvā kaṇṇamūle saddamakāsi, rājā paṭibujjhi, kaṇhasappo nivatto, so taṁ disvā "imāya kāḷakāya mama jīvitaṁ dinnan"ti kāḷakānaṁ tattha nivāpaṁ paṭṭhapesi, abyayaghosanañca ghosāpesi, tasmā taṁ tato pabhuti "kalandakanivāpan"ti saṅkyaṁ gataṁ. **Kalandakā**ti hi kāḷakānaṁ etaṁ nāmaṁ.

Dabboti tassa therassa nāmaṁ. **Mallaputto**ti Mallarājassa putto. **Jātiyā sattavassena arahattaṁ sacchikatan**ti thero kira sattavassikova saṁvegaṁ labhitvā pabbajito khuraggeyeva arahattaṁ pāpuṇīti veditabbo. **Yaṁkiñci sāvakena pattabbaṁ, sabbaṁ tena anuppattan**ti sāvakena

---

1. Kalandakanivāpoti (Sī, Syā, Ka)

pattabbaṁ nāma tisso vijjā, catasso paṭisambhidā, cha abhiññā, nava lokuttaradhammāti idaṁ guṇajātaṁ, taṁ sabbaṁ tena anuppattaṁ hoti. **Natthi cassa kiñci uttari karaṇīyan**ti catūsu saccesu catūhi maggehi soḷasavidhassa kiccassa katattā idānissa kiñci uttari karaṇīyaṁ natthi. **Katassa vā paticayo**ti tasseva katassa kiccassa puna vaḍḍhanampi natthi. Dhotassa viya vatthassa paṭidhovanaṁ, pisitassa viya gandhassa paṭipisanaṁ[1], pupphitassa viya ca pupphassa paṭipupphananti. **Rahogatassā**ti rahasi gatassa. **Paṭisallīnassā**ti tato tato paṭikkamitvā sallīnassa, ekībhāvaṁ gatassāti vuttaṁ hoti.

Atha kho āyasmato Dabbassa Mallaputtassa etadahosi "yannūnāhaṁ saṁghassa senāsanañca paññapeyyaṁ, bhattāni ca uddiseyyan"ti thero kira attano katakiccabhāvaṁ disvā "ahaṁ imaṁ antimasarīraṁ dhāremi, tañca kho vātamukhe ṭhito padīpo viya aniccatāmukhe ṭhitaṁ, nacirasseva[2] nibbāyanadhammaṁ, yāva na nibbāyati, tāva kinnu kho ahaṁ saṁghassa veyyāvaccaṁ kareyyan"ti cintento iti paṭisañcikkhati "tiroraṭṭhesu bahū kulaputtā Bhagavantaṁ adisvāva pabbajanti, te 'Bhagavantaṁ passissāma ceva vandissāma cā'ti dūratopi āgacchanti, tatra yesaṁ senāsanaṁ nappahoti, te silāpaṭṭakepi seyyaṁ kappenti. Pahomi kho panāhaṁ attano ānubhāvena tesaṁ kulaputtānaṁ icchāvasena pāsādavihāra-aḍḍhayogādīni, mañcapīṭhattharaṇādīni ca senāsanāni nimminitvā dātuṁ. Punadivase cettha ekacce ativiya kilantarūpā honti, te gāravena bhikkhūnaṁ purato ṭhatvā bhattānipi na uddisāpenti. Ahaṁ kho pana nesaṁ bhattānipi uddisituṁ pahomī"ti. Iti paṭisañcikkhantassa **atha kho āyasmato Dabbassa Mallaputtassa etadahosi "yannūnāhaṁ saṁghassa senāsanañca paññapeyyaṁ, bhattāni ca uddiseyyan"**ti.

Nanu ca imāni dve ṭhānāni bhassārāmatādimanuyuttassa yuttāni, ayañca khīṇāsavo nippapañcārāmo, imassa kasmā imāni paṭibhaṁsūti? Pubbapatthanāya coditattā. * Sabbabuddhānaṁ kira imaṁ ṭhānantaraṁ pattā sāvakā hontiyeva. Ayañca Padumuttarassa Bhagavato kāle aññatarasmiṁ kule paccājāto imaṁ ṭhānantaraṁ pattassa bhikkhuno ānubhāvaṁ disvā aṭṭhasaṭṭhiyā

1. Paṭipiṁsanaṁ (Sī, Syā) 2. Nacirassaṁ (Ka) * Aṁ-Ṭṭha 1. 213 piṭṭhe vitthāro.

bhikkhusatasahassehi saddhiṁ Bhagavantaṁ satta divasāni nimantetvā mahādānaṁ datvā pādamūle nipajjitvā “anāgate tumhādisassa Buddhassa uppannakāle ahampi itthannāmo tumhākaṁ sāvako viya senāsanapaññāpako ca bhattuddesako ca assan”ti patthanaṁ akāsi. Bhagavā anāgataṁsañāṇaṁ pesetvā addasa, disvā ca “ito kappasatasahassassa accayena Gotamo nāma Buddho uppajjissati, tadā tvaṁ Dabbo nāma Mallaputto hutvā jātiyā sattavasso nikkhamma pabbajitvā arahattaṁ sacchikarissasi, imañca ṭhanantaraṁ lacchasī”ti byākāsi. So tato pabhuti dānasīlādīni pūrayamāno devamanussasampattiṁ anubhavitvā amhākaṁ Bhagavato kāle tena Bhagavatā byākatasadisameva arahattaṁ sacchākāsi. Athassa rahogatassa “kiṁ nu kho ahaṁ saṁghassa veyyāvaccaṁ kareyyan”ti cintayato tāya pubbapatthanāya coditattā imāni dve ṭhānāni paṭibhaṁsūti.

Athassa etadahosi “ahaṁ kho anissarosmi attani, Satthārā saddhiṁ ekaṭṭhāne vasāmi, sace maṁ Bhagavā anujānissati, imāni dve ṭhānāni samādiyissāmī”ti Bhagavato santikaṁ agamāsi. Tena vuttaṁ “atha kho āyasmā Dabbo Mallaputto -pa- bhattāni ca uddisitun”ti. Atha naṁ Bhagavā “sādhu sādhu Dabbā”ti sampahaṁsetvā yasmā arahati evarūpo agatigamanaparibāhiro bhikkhu imāni dve ṭhānāni vicāretuṁ, tasmā **“tena hi tvaṁ Dabba saṁghassa senāsanañca paññapehi, bhattāni ca uddisā”**ti āha. **Bhagavato paccassosī**ti Bhagavato vacanaṁ pati-assosi abhimukho assosi, sampaṭicchīti vuttaṁ hoti.

Paṭhamaṁ Dabbo yācitabboti kasmā Bhagavā yācāpeti. Garahamocanatthaṁ. Passati hi Bhagavā “anāgate Dabbassa imaṁ ṭhānaṁ nissāya Mettiyabhūmajakānaṁ vasena mahā-upaddavo uppajjissati, tatra keci garahissanti ‘ayaṁ tuṇhībhūto attano kammaṁ akatvā kasmā īdisaṁ ṭhānaṁ vicāretī’ti. Tato aññe vakkhanti ‘ko imassa doso, eteheva yācitvā ṭhapito’ti evaṁ garahato muccissatī”ti. Evaṁ garahamocanatthaṁ yācāpetvāpi puna yasmā asammate bhikkhusmiṁ saṁghamajjhe kiñci kathayamāne khiyyanadhammo uppajjati “ayaṁ kasmā saṁghamajjhe uccāsaddaṁ karoti, issariyaṁ dassetī”ti. Sammate pana

kathente "māyasmanto kiñci avacuttha, sammato ayaṁ, kathetu yathāsukhan"ti vattāro bhavanti. Asammatañca abhūtena abbhācikkhantassa lahukā āpatti hoti dukkaṭamattā. Sammataṁ pana abbhācikkhato garukatarā pācittiyāpatti hoti. Atha sammato bhikkhu āpattiyā garukabhāvena verīhipi duppadhaṁsiyataro hoti. Tasmā taṁ āyasmantaṁ sammannāpetuṁ **"byattena bhikkhunā"**ti-ādimāha. Kiṁ pana dve sammutiyo ekassa dātuṁ vaṭṭantīti? Na kevalaṁ dve, sace pahoti, terasāpi dātuṁ vaṭṭanti. Appahontānaṁ pana ekāpi dvinnaṁ vā tiṇṇaṁ vā dātuṁ vaṭṭati.

382. **Sabhāgānan**ti guṇasabhāgānaṁ, na mittasanthavasabhāgānaṁ. Tenevāha "ye te bhikkhū suttantikā, tesaṁ ekajjhan"ti-ādi. Yāvatikā hi suttantikā honti, te uccinitvā ekato tesaṁ anurūpameva senāsanaṁ paññapeti. Evaṁ sesānaṁ. **Kāyadaḷībahulā**ti kāyassa daḷhībhāvakaraṇabahulā[1], kāyaposanabahulāti attho. **Imāyapime āyasmanto ratiyā**ti imāya saggamaggassa tiracchānabhūtāya tiracchānakathāratiyā. **Acchissantī**ti viharissanti.

Tejodhātuṁ samāpajjitvā tenevālokenāti tejokasiṇacatutthajjhānaṁ samāpajjitvā vuṭṭhāya abhiññāñāṇena aṅgulijalanaṁ adhiṭṭhāya teneva tejodhātusamāpattijanitena aṅgulijālālokenāti attho. Ayaṁ pana therassa ānubhāvo nacirasseva sakalajambudīpe pākaṭo ahosi, taṁ sutvā iddhipāṭihāriyaṁ daṭṭhukāmā **apisu bhikkhū sañcicca vikāle āgacchanti. Te sañcicca dūre apadisantī**ti jānantāva dūre apadisanti. Kathaṁ? **"Amhākaṁ āvuso Dabba Gijjhakūṭe"**ti iminā nayena.

Aṅguliyā jalamānāya purato purato gacchatīti sace eko bhikkhu hoti, sayameva gacchati. Sace bahū honti, bahū attabhāve nimmināti. Sabbe attanā sadisā eva senāsanaṁ paññapenti.

Ayaṁ mañcoti-ādīsu pana there "ayaṁ mañco"ti vadante nimmitāpi attano attano gatagataṭṭhāne "ayaṁ mañco"ti vadanti, evaṁ sabbapadesu. Ayañhi nimmitānaṁ dhammatā—

---

1. Daḷhabhāvakaraṇabahulā (Sī)

"Ekasmiṁ bhāsamānasmiṁ, sabbe bhāsanti nimmitā.
Ekasmiṁ tuṇhimāsīne, sabbe tuṇhī bhavanti te"ti.

Yasmiṁ pana vihāre mañcapīṭhādīni na paripūranti, tasmiṁ attano ānubhāvena pūrenti. Tena nimmitānaṁ avatthukavacanaṁ na hoti.

Sesāsanaṁ paññapetvā punadeva Veḷuvanaṁ paccāgacchatīti tehi saddhiṁ janapadakathaṁ kathento na nisīdati, attano vasanaṭṭhānameva paccāgacchati.

383. **Mettiyabhūmajakā**ti Mettiyo ca Bhūmajako ca, chabbaggiyānaṁ aggapurisā ete. **Lāmakāni ca bhattānī**ti senāsanāni tāva navakānaṁ lāmakāni pāpuṇantīti anacchariyametaṁ. Bhattāni pana salākāyo pacchiyaṁ vā cīvarabhoge vā pakkhipitvā āloḷetvā ekamekaṁ uddharitvā paññāpenti, tānipi tesaṁ mandapuññatāya lāmakāni sabbapacchimāneva pāpuṇanti. Yampi ekacārikabhattaṁ hoti, tampi etesaṁ pattadivase lāmakaṁ vā hoti, ete vā disvāva paṇītaṁ adatvā lāmakameva denti.

Abhisaṅkhārikanti nānāsambhārehi abhisaṅkharitvā kataṁ susajjitaṁ, susampāditanti attho. **Kaṇājakan**ti sakuṇḍakabhattaṁ. **Bilaṅgadutiyan**ti kañjiyadutiyaṁ.

Kalyāṇabhattikoti kalyāṇaṁ sundaraṁ ativiya paṇītaṁ bhattamassāti kalyāṇabhattiko, paṇītadāyakattā bhatteneva paññāto. **Catukkabhattaṁ detī**ti cattāri bhattāni deti, taddhitavohārena pana "catukkabhattan"ti vuttaṁ. **Upatiṭṭhitvā parivisatī**ti sabbakammante vissajjetvā mahantaṁ pūjāsakkāraṁ katvā samīpe ṭhatvā parivisati. **Odanena pucchantī**ti odanahatthā upasaṅkamitvā "kiṁ bhante odanaṁ demā"ti pucchanti, evaṁ[1] karaṇattheyeva karaṇavacanaṁ hoti. Esa nayo sūpādīsu.

Svātanāyāti sve bhavo bhattaparibhogo svātano, tassatthāya svātanāya, sve kattabbassa bhattaparibhogassatthāyāti vuttaṁ hoti. **Uddiṭṭhaṁ hotī**ti pāpetvā dinnaṁ hoti. **Mettiyabhūmajakānaṁ kho gahapatī**ti idaṁ thero asamannāharitvā āha. Evaṁbalavatī hi

1. Etaṁ (Ka)

tesaṁ mandapuññatā, yaṁ sativepullappattānampi asamannāhāro hoti. **Ye je**ti ettha **je**ti dāsiṁ ālapati.

Hiyyo kho āvuso amhākanti rattiṁ sammantayamānā atītaṁ divasabhāgaṁ sandhāya "hiyyo"ti vadanti. **Na cittarūpan**ti na cittānurūpaṁ, yathā pubbe yattakaṁ icchanti, tattakaṁ supanti, na evaṁ supiṁsu, appakameva supiṁsūti vuttaṁ hoti.

Bahārāmakoṭṭhaketi Veḷuvanavihārassa bahidvārakoṭṭhake. **Pattakkhandhā**ti patitakkhandhā khandhaṭṭhikaṁ nāmetvā nisinnā. **Pajjhāyantā**ti padhūpāyantā.

Yato nivātaṁ, tato savātanti[1] yattha nivātaṁ appakopi vāto natthi, tattha mahāvāto uṭṭhitoti adhippāyo. **Udakaṁ maññe ādittan**ti udakaṁ viya ādittaṁ.

384. **Sarasi tvaṁ Dabba evarūpaṁ kattā**ti tvaṁ Dabba evarūpaṁ kattā sarasi. Atha vā sarasi tvaṁ Dabba evarūpaṁ, yathāyaṁ bhikkhunī āha, kattā cāsi[2] evarūpaṁ, yathāyaṁ bhikkhunī āhāti evaṁ yojetvāpettha attho daṭṭhabbo. Ye pana "katvā"ti paṭhanti, tesaṁ ujukameva.

Yathā maṁ bhante Bhagavā jānātīti thero kiṁ dasseti. Bhagavā bhante sabbaññū, ahañca khīṇāsavo, natthi mayhaṁ vatthupaṭisevanā, taṁ maṁ Bhagavā jānāti, tatrāhaṁ kiṁ vakkhāmi, yathā maṁ Bhagavā jānāti, tathevāhaṁ daṭṭhabboti.

Na kho Dabba Dabbā evaṁ nibbeṭhentīti ettha na kho Dabba paṇḍitā 'yathā tvaṁ parappaccayena nibbeṭhesi' evaṁ nibbeṭhenti, apica kho yadeva sāmaṁ ñātaṁ, tena nibbeṭhentīti evamattho daṭṭhabbo. **Sace tayā kataṁ katan**ti iminā kiṁ dasseti. Na hi sakkā parisabalena vā pakkhupatthambhena vā akārako kārako kātuṁ, kārako vā akārako kātuṁ, tasmā yaṁ sayaṁ kataṁ vā akataṁ vā, tadeva vattabbanti dasseti. Kasmā pana Bhagavā jānantopi "ahaṁ jānāmi, khīṇāsavo tvaṁ, natthi tuyhaṁ doso, ayaṁ

1. Pavātanti (Sī, Syā) 2. Kattā vāsi (Sī, Syā)

bhikkhunī musāvādinī”ti nāvocāti? Parānuddayatāya. Sace hi Bhagavā yaṁ yaṁ jānāti, taṁ taṁ vadeyya, aññena pārājikaṁ āpannena puṭṭhena “ahaṁ jānāmi, tvaṁ pārājiko”ti vattabbaṁ bhaveyya, tato so puggalo “ayaṁ pubbe Dabbaṁ Mallaputtaṁ suddhaṁ katvā idāni maṁ asuddhaṁ karoti, kassa dāni kiṁ vadāmi, yatra Satthāpi sāvakesu chandāgatiṁ gacchati, kuto imassa Sabbaññubhāvo”ti āghātaṁ bandhitvā apāyūpago bhaveyya, tasmā Bhagavā imāya parānuddayatāya jānantopi nāvoca.

Kiñca bhiyyo upavādaparivajjanatopi nāvoca. Yadi hi Bhagavā evaṁ vadeyya, evaṁ upavādo bhaveyya “Dabbassa Mallaputtassa vuṭṭhānaṁ nāma bhāriyaṁ, Sammāsambuddhaṁ pana sakkhiṁ labhitvā vuṭṭhito”ti. Idañca vuṭṭhānalakkhaṇaṁ maññamānā “Buddhakālepi sakkhinā suddhi vā asuddhi vā hoti, mayaṁ jānāma, ayaṁ puggalo asuddho”ti evaṁ pāpabhikkhū lajjimpi vināseyyunti. Apica anāgatepi bhikkhū otiṇṇe vatthusmiṁ codetvā sāretvā “sace tayā kataṁ ‘katan’ti vadehī”ti lajjīnaṁ paṭiññaṁ gahetvā kammaṁ karissantīti vinayalakkhaṇe tantiṁ ṭhapento “ahaṁ jānāmī”ti avatvāva “sace tayā kataṁ ‘katan’ti vadehī”ti āha.

Nābhijānāmi supinantenapi methunaṁ dhammaṁ paṭisevitāti supinantenapi methunaṁ dhammaṁ na abhijānāmi, na paṭisevitā ahanti vuttaṁ hoti. Atha vā paṭisevitā hutvā supinantenapi methunaṁ dhammaṁ na jānāmīti vuttaṁ hoti. Ye pana “paṭisevitvā”ti paṭhanti, tesaṁ ujukameva. **Pageva jāgaro**ti jāgaranto pana paṭhamaṁyeva na jānāmīti.

Tena hi bhikkhave Mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethāti yasmā Dabbassa ca imissā ca vacanaṁ na ghaṭayati, tasmā Mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethāti vuttaṁ hoti.

Tattha **tisso nāsanā** liṅganāsanā saṁvāsanāsanā daṇḍakammanāsanāti. Tāsu “dūsako nāsetabbo”ti[1] ayaṁ **liṅganāsanā.** Āpattiyā adassane vā appaṭikamme vā pāpikāya diṭṭhiyā appaṭinissagge vā ukkhepanīyakammaṁ karonti, ayaṁ **saṁvāsanāsanā.**

1. Vi 1. 41 piṭṭhe.

"cara pire vinassā"ti[1] daṇḍakammaṁ karonti, ayaṁ **daṇḍakammanāsanā.** Idha pana liṅganāsanaṁ sandhāyāha "Mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethā"ti.

Ime ca bhikkhū anuyuñjathāti iminā imaṁ dīpeti "ayaṁ bhikkhunī attano dhammatāya akārikā, addhā aññehi uyyojitā, tasmā yehi uyyojitā, ime bhikkhū anuyuñjatha gavesatha jānāthā"ti.

Kiṁ pana Bhagavatā Mettiyā bhikkhunī paṭiññāya nāsitā, appaṭiññāya nāsitāti, kiñcettha yadi tāva paṭiññāya nāsitā, thero kārako hoti sadoso. Atha appaṭiññāya, thero akārako hoti niddoso.

Bhātiyarājakālepi mahāvihāravāsīnañca Abhayagirivāsīnañca therānaṁ imasmiṁyeva pade vivādo ahosi, Abhayagirivāsinopi attano suttaṁ vatvā "tumhākaṁ vāde thero kārako hotī"ti vadanti. Mahāvihāravāsinopi attano suttaṁ vatvā "tumhākaṁ vāde thero kārako hotī"ti vadanti, pañho na chijjati. Rājā sutvā there sannipātetvā Dīghakārāyanaṁ nāma brāhmaṇajātiyaṁ amaccaṁ "therānaṁ kathaṁ suṇāhī"ti āṇāpesi. Amacco kira paṇḍito bhāsantarakusalo, so āha "vadantu tāva therā[2] suttan"ti. Tato Abhayagiritherā attano suttaṁ vadiṁsu "tena hi bhikkhave Mettiyaṁ bhikkhuniṁ sakāya paṭiññāya nāsethā"ti. Amacco "bhante tumhākaṁ vāde thero kārako hoti sadoso"ti āha. Mahāvihāravāsinopi attano suttaṁ vadiṁsu "tena hi bhikkhave Mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsethā"ti. Amacco "bhante tumhākaṁ vāde thero akārako hoti niddoso"ti āha. Kiṁpanettha yuttaṁ, yaṁ pacchā vuttaṁ, vicāritaṁ hetaṁ Aṭṭhakathācariyehi, bhikkhu bhikkhuṁ amūlakena antimavatthunā anuddhaṁseti, saṁghādiseso, bhikkhuniṁ anuddhaṁseti dukkaṭaṁ. **Kurundiyaṁ** pana "musāvāde pācittiyan"ti vuttaṁ.

Tatrāyaṁ vicāraṇā, purimanaye tāva anuddhaṁsanādhippāyattā dukkaṭameva yujjati. Yathā satipi musāvāde bhikkhuno bhikkhusmiṁ saṁghādiseso, satipi ca musāvāde asuddhaṁ suddhadiṭṭhino akkosādhippāyena vadantassa

---

1. Vi 2. 183 piṭṭhe.
2. Vadantu therā (Sī, Syā)

omasavādeneva pācittiyaṁ, na sampajānamusāvādena, evaṁ idhāpi anuddhaṁsanādhippāyattā sampajānamusāvādena[1] pācittiyaṁ na yujjati, dukkaṭameva yuttaṁ. Pacchimanayepi musāvādattā pācittiyameva yujjati. Vacanappamāṇato hi anuddhaṁsanādhippāyena bhikkhussa bhikkhusmiṁ saṁghādiseso, akkosādhippāyassa ca omasavādo. Bhikkhussa pana bhikkhuniyā dukkaṭantivacanaṁ natthi, "sampajānamusāvāde pācittiyan"ti vacanamatthi, tasmā pācittiyameva yujjati.

Tatra pana idaṁ upaparikkhitabbaṁ "anuddhaṁsanādhippāye asati pācittiyaṁ, tasmiṁ sati kena bhavitabban"ti. Tatra yasmā musā bhaṇantassa pācittiye siddhepi amūlakena saṁghādisesena anuddhaṁsane visuṁ pācittiyaṁ vuttaṁ, tasmā anuddhaṁsanādhippāye sati sampajānamusāvāde pācittiyassa okāso na dissati, na ca sakkā anuddhaṁsentassa anāpattiyā bhavitunti purimanayovettha parisuddhataro khāyati. Tathā bhikkhunī bhikkhuniṁ amūlakena antimavatthunā anuddhaṁseti, saṁghādiseso, bhikkhuṁ anuddhaṁseti, dukkaṭaṁ. Tatra saṁghādiseso vuṭṭhānagāmī, dukkaṭaṁ desanāgāmī, etehi nāsanā natthi. Yasmā pana sā pakatiyāva dussīlā pāpabhikkhunī, idāni ca sayameva "dussīlāmhī"ti vadati, tasmā naṁ Bhagavā asuddhattāyeva nāsesīti.

Atha kho Mettiyabhūmajakāti evaṁ "Mettiyaṁ bhikkhuniṁ nāsetha, ime ca bhikkhū anuyuñjathā"ti vatvā uṭṭhāyāsanā vihāraṁ paviṭṭhe Bhagavati tehi bhikkhūhi "detha dāni imissā setakānī"ti nāsiyamānaṁ taṁ bhikkhuniṁ disvā te bhikkhū taṁ mocetukāmatāya attano aparādhaṁ āvi kariṁsu, etamatthaṁ dassetuṁ **"atha kho Mettiyabhūmajakā"**ti-ādi vuttaṁ.

385-6. **Duṭṭho doso**ti dūsito ceva dūsako ca. Uppanne hi dose puggalo tena dosena dūsito hoti, pakatibhāvaṁ jahāpito, tasmā "duṭṭho"ti vuccati. Parañca dūseti vināseti, tasmā "doso"ti vuccati. Iti "duṭṭho doso"ti ekassevetaṁ puggalassa ākāranānattena nidassanaṁ. Tena vuttaṁ "duṭṭho dosoti dūsito

1. Sampajānamusāvāde (Sī, Syā)

ceva dūsako cā”ti, tattha saddalakkhaṇaṁ pariyesitabbaṁ. Yasmā pana so “duṭṭho doso”ti saṅkhyaṁ gato paṭighasamaṅgīpuggalo kupitādibhāve ṭhitova hoti. Tenassa padabhājane **“kupito”**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **kupito**ti kuppabhāvaṁ pakatito cavanabhāvaṁ patto. **Anattamano**ti na sakamano attano vase aṭṭhitacitto. Apica pītisukhehi na attamano na attacittoti anattamano. **Anabhiraddho**ti na sukhito na vā pasāditoti anabhiraddho. Paṭighena āhataṁ cittamassāti **āhatacitto.** Cittathaddhabhāvacittakacavarasaṅkhātaṁ paṭighakhīlaṁ jātamassāti **khīlajāto. Appatīto**ti nappatīto pītisukhādīhi vajjito, na abhisaṭoti attho. Padabhājane pana yesaṁ dhammānaṁ vasena appatīto hoti, te dassetuṁ **“tena ca kopenā”**ti-ādi vuttaṁ.

Tattha **tena ca kopenā**ti yena “duṭṭho”ti ca “kupito”ti ca vutto, ubhayampi hetaṁ pakatibhāvaṁ jahāpanato ekākāraṁ hoti. **Tena ca dosenā**ti yena “doso”ti vutto. Imehi dvīhi saṅkhārakkhandhameva dasseti.

Tāya ca anattamanatāyāti yāya “anattamano”ti vutto. **Tāya ca anabhiraddhiyā**ti yāya “anabhiraddho”ti vutto. Imehi dvīhi vedanākkhandhaṁ dasseti.

Amūlakena pārājikenāti ettha nāssa mūlanti amūlakaṁ, taṁ panassa amūlakattaṁ yasmā codakavasena adhippetaṁ, na cuditakavasena. Tasmā tamatthaṁ dassetuṁ padabhājane “amūlakaṁ nāma adiṭṭhaṁ asutaṁ aparisaṅkitan”ti āha. Tena imaṁ dīpeti “yaṁ pārājikaṁ codakena cuditakamhi puggale neva diṭṭhaṁ na sutaṁ na parisaṅkitaṁ, idaṁ etesaṁ dassanasavanaparisaṅkā[1] saṅkhātānaṁ mūlānaṁ abhāvato amūlakaṁ nāma. Taṁ pana so āpanno vā hotu anāpanno vā, etaṁ idha appamāṇan”ti.

Tattha **adiṭṭhaṁ** nāma attano pasādacakkhunā vā dibbacakkhunā vā adiṭṭhaṁ. **Asutaṁ** nāma tatheva kenaci vuccamānaṁ na sutaṁ. **Aparisaṅkitaṁ** nāma cittena aparisaṅkitaṁ.

---

1. ...parisaṅkita... (Ka)

Diṭṭhaṁ nāma attanā vā parena vā pasādacakkhunā vā dibbacakkhunā vā diṭṭhaṁ. **Sutaṁ** nāma tatheva sutaṁ. **Parisaṅkitampi** attanā vā parena vā parisaṅkitaṁ. Tattha attanā diṭṭhaṁ diṭṭhameva, parehi diṭṭhaṁ attanā sutaṁ, parehi sutaṁ, parehi parisaṅkitanti idaṁ pana sabbampi attanā sutaṭṭhāneyeva tiṭṭhati.

Parisaṅkitaṁ pana tividhaṁ diṭṭhaparisaṅkitaṁ sutaparisaṅkitaṁ mutaparisaṅkitanti. Tattha **diṭṭhaparisaṅkitaṁ** nāma eko bhikkhu uccārapassāvakammena gāmasamīpe ekaṁ gumbaṁ paviṭṭho, aññatarāpi itthī kenacideva karaṇīyena taṁ gumbaṁ pavisitvā nivattā, nāpi bhikkhu itthiṁ addasa, na itthī bhikkhuṁ, adisvāva ubhopi yathāruci pakkantā. Aññataro bhikkhu ubhinnaṁ tato nikkhamanaṁ sallakkhetvā "addhā imesaṁ kataṁ vā, karissanti vā"ti parisaṅkati, idaṁ diṭṭhaparisaṅkitaṁ nāma.

Sutaparisaṅkitaṁ nāma idhekacco andhakāre vā paṭicchanne vā okāse mātugāmena saddhiṁ bhikkhuno tādisaṁ paṭisanthāravacanaṁ suṇāti, samīpe aññaṁ vijjamānampi "atthi, natthī"ti na jānāti, so "addhā imesaṁ kataṁ vā, karissanti vā"ti parisaṅkati. Idaṁ sutaparisaṅkitaṁ nāma.

Mutaparisaṅkitaṁ nāma sambahulā dhuttā rattibhāge pupphagandhamaṁsasurādīni gahetvā itthīhi saddhiṁ ekaṁ paccantavihāraṁ gantvā[1] maṇḍape vā bhojanasālādīsu vā yathāsukhaṁ kīḷitvā pupphādīni vikiritvā gatā, punadivase bhikkhū taṁ vippakāraṁ disvā "kassidaṁ kamman"ti vicinanti. Tatra ca kenaci bhikkhunā pageva vuṭṭhahitvā vattasīsena maṇḍapaṁ vā bhojanasālaṁ vā paṭijaggantena pupphādīni āmaṭṭhāni honti, kenaci upaṭṭhākakulato ābhatehi pupphādīhi pūjā katā hoti, kenaci bhesajjatthaṁ ariṭṭhaṁ pītaṁ hoti. Atha te "kassidaṁ kamman"ti vicinantā bhikkhū tesaṁ hatthagandhañca mukhagandhañca ghāyitvā te bhikkhū parisaṅkanti. Idaṁ mutaparisaṅkitaṁ nāma.

Tattha diṭṭhaṁ atthi samūlakaṁ, atthi amūlakaṁ, diṭṭhameva atthi saññāsamūlakaṁ, atthi saññā-amūlakaṁ. Esa nayo sutepi. Parisaṅkite pana diṭṭhaparisaṅkitaṁ atthi samūlakaṁ, atthi amūlakaṁ. Diṭṭhaparisaṅkitameva atthi

1. Āgantvā (?)

saññāsamūlakaṁ, atthi saññā-amūlakaṁ. Esa nayo sutamutaparisaṅkitesu. Tattha **diṭṭhaṁ samūlakaṁ** nāma pārājikaṁ āpajjantaṁ disvāva "diṭṭho mayā"ti vadati. **Amūlakaṁ** nāma paṭicchannokāsato nikkhamantaṁ disvā vītikkamaṁ adisvā "diṭṭho mayā"ti vadati. **Diṭṭhameva saññāsamūlakaṁ** nāma disvāva diṭṭhasaññī hutvā codeti. **Saññā-amūlakaṁ** nāma pubbe pārājikavītikkamaṁ disvā pacchā adiṭṭhasaññī jāto, so saññāya amūlakaṁ katvā "diṭṭho mayā"ti codeti. Etena nayena sutamutaparisaṅkitānipi[1] vitthārato veditabbāni. Ettha ca sabbappakārenāpi samūlakena vā saññāsamūlakena vā codentassa anāpatti, amūlakena vā pana saññā-amūlakena vā codentasseva āpatti.

Anuddhaṁseyyāti dhaṁseyya padhaṁseyya abhibhaveyya ajjhotthareyya. Taṁ pana anuddhaṁsanaṁ yasmā attanā codentopi parena vā codāpentopi karotiyeva, tasmāssa padabhājane "codeti vā codāpeti vā"ti vuttaṁ.

Tattha **codetī**ti "pārājikaṁ dhammaṁ āpannosī"ti-ādīhi vacanehi sayaṁ codeti, tassa vācāya vācāya saṁghādiseso. **Codāpetī**ti attanā samīpe ṭhatvā aññaṁ bhikkhuṁ āṇāpeti, so tassa vacanena taṁ codeti, codāpakasseva vācāya vācāya saṁghādiseso. Atha sopi "mayāpi diṭṭhaṁ sutaṁ atthī"ti codeti, dvinnampi janānaṁ vācāya vācāya saṁghādiseso.

Codanāppabhedakosallatthaṁ panettha ekavatthu-ekacodakādicatukkaṁ tāva veditabbaṁ. Tattha eko bhikkhu ekaṁ bhikkhuṁ ekena vatthunā codeti, imissā codanāya ekaṁ vatthu eko codako. Sambahulā ekaṁ ekavatthunā codenti, pañcasatā Mettiyabhūmajakappamukhā chabbaggiyā bhikkhū āyasmantaṁ Dabbaṁ Mallaputtamiva, imissā codanāya ekaṁ vatthu nānācodakā. Eko bhikkhu ekaṁ bhikkhuṁ sambahulehi vatthūhi codeti, imissā codanāya nānāvatthūni eko codako. Sambahulā sambahule sambahulehi vatthūhi codenti, imissā codanāya nānāvatthūni nānācodakā.

---

1. Sutamutaparisaṅkitāni (Sī, Syā)

Codetuṁ pana ko labhati ko na labhatīti? Dubbalacodakavacanaṁ tāva gahetvā koci na labhati. Dubbalacodako nāma sambahulesu kathāsallāpena nisinnesu eko ekaṁ ārabbha anodissakaṁ katvā pārājikavatthuṁ katheti, añño taṁ sutvā itarassa gantvā āroceti. So taṁ upasaṅkamitvā "tvaṁ kira maṁ idañcidañca vadasī"ti vadati. So "nāhaṁ evarūpaṁ jānāmi, kathāpavattiyaṁ pana mayā anodissakaṁ katvā vuttamatthi. Sace ahaṁ tava imaṁ dukkhuppattiṁ jāneyyaṁ, ettakampi na katheyyan"ti. Ayaṁ dubbalacodako. Tassetaṁ kathāsallāpaṁ gahetvā taṁ bhikkhuṁ koci codetuṁ na labhati. Etaṁ pana aggahetvā sīlasampanno bhikkhu bhikkhuṁ vā bhikkhuniṁ vā, sīlasampannā ca bhikkhunī bhikkhunimeva codetuṁ labhatīti **Mahāpadumatthero** āha. **Mahāsumatthero** pana "pañcapi sahadhammikā labhantī"ti āha. **Godattatthero** pana "na koci na labhatī"ti vatvā "bhikkhussa sutvā codeti, bhikkhuniyā sutvā codeti -pa- titthiyasāvakānaṁ sutvā codetī"ti idaṁ suttamāhari. Tiṇṇampi therānaṁ vāde cuditakasseva paṭiññāya kāretabbo.

Ayaṁ pana codanā nāma dūtaṁ vā paṇṇaṁ vā sāsanaṁ vā pesetvā codentassa sīsaṁ na eti, puggalassa pana samīpe ṭhatvāva hatthamuddāya vā vacībhedena vā codentasseva sīsaṁ eti. Sikkhāpaccakkhānameva hi hatthamuddāya sīsaṁ na eti, idaṁ pana anuddhaṁsanaṁ abhūtārocanañca etiyeva. Yo pana dvinnaṁ ṭhitaṭṭhāne ekaṁ niyametvā codeti, so ce jānāti, sīsaṁ eti. Itaro jānāti, sīsaṁ, na eti. Dvepi niyametvā codeti, eko vā jānātu dve vā, sīsaṁ etiyeva. Eseva nayo sambahulesu. Taṅkhaṇeyeva ca jānanaṁ nāma dukkaraṁ, samayena[1] āvajjitvā ñāte pana ñātameva hoti. Pacchā ce jānāti, sīsaṁ na eti. Sikkhāpaccakkhānaṁ abhūtārocanaṁ duṭṭhullavācā-attakāmaduṭṭhadosa bhūtārocana sikkhāpadānīti sabbāneva hi imāni ekaparicchedāni.

Evaṁ kāyavācāvasena cāyaṁ duvidhāpi codanā puna diṭṭhacodanā sutacodanā parisaṅkitacodanāti tividhā hoti. Aparāpi catubbidhā hoti sīlavipatticodanā ācāravipatticodanā diṭṭhivipatticodanā ājīvavipatticodanāti. Tattha garukānaṁ dvinnaṁ āpattikkhandhānaṁ vasena

---

1. Aparena samayena (Ka)

sīlavipatticodanā veditabbā, avasesānaṁ vasena **ācāravipatticodanā.** Micchādiṭṭhi-antaggāhikadiṭṭhivasena **diṭṭhivipatticodanā.** Ājīvahetu paññattānaṁ channaṁ sikkhāpadānaṁ vasena **ājīvavipatticodanā** veditabbā.

Aparāpi catubbidhā hoti vatthusandassanā āpattisandassanā saṁvāsapaṭikkhepo sāmīcipaṭikkhepoti. Tattha **vatthusandassanā** nāma "tvaṁ methunaṁ dhammaṁ paṭisevittha[1], adinnaṁ ādiyittha, manussaṁ ghātayittha, abhūtaṁ ārocayitthā"ti evaṁ pavattā. **Āpattisandassanā** nāma "tvaṁ methunadhammapārājikāpattiṁ āpanno"ti evamādinayappavattā. **Saṁvāsapaṭikkhepo** nāma "natthi tayā saddhiṁ uposatho vā pavāraṇā vā Saṁghakammaṁ vā"ti evaṁ pavattā. Ettāvatā pana sīsaṁ na eti, "assamaṇosi asakyaputtiyosī"ti-ādivacanehi saddhiṁ ghaṭiteyeva sīsaṁ eti. **Sāmīcipaṭikkhepo** nāma abhivādanapaccuṭṭhāna-añjalikammabījanādikammānaṁ akaraṇaṁ. Taṁ paṭipāṭiyā vandanādīni karoto ekassa akatvā sesānaṁ karaṇakāle veditabbaṁ. Ettāvatā ca codanā nāma hoti, āpatti pana sīsaṁ na eti. "Kasmā mama vandanādīni na karosī"ti pucchite pana "assamaṇosi asakyaputtiyosī"ti-ādivacanehi saddhiṁ ghaṭiteyeva sīsaṁ eti. Yāgubhattādinā pana yaṁ icchati, taṁ āpucchati, na tāvatā codanā hoti.

Aparāpi **Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake** "ekaṁ bhikkhave adhammikaṁ pātimokkhaṭṭhapanaṁ, ekaṁ dhammikan"ti-ādiṁ katvā "yāva dasa adhammikāni pātimokkhaṭṭhapanāni dasa dhammikānī"ti[2] evaṁ adhammikā pañcapaññāsa dhammikā pañcapaññāsāti dasuttarasataṁ codanā vuttā. Tā diṭṭhena codentassa dasuttarasataṁ, sutena codentassa dasuttarasataṁ, parisaṅkitena[3] codentassa dasuttarasatanti tiṁsāni[4] tīṇi satāni honti. Tāni kāyena codentassa, vācāya codentassa, kāyavācāhi codentassāti tiguṇāni katāni navutāni[5] nava satāni honti. Tāni attanā codentassāpi parena codāpentassāpi tattakānevāti vīsati-ūnāni dve sahassāni honti. Puna diṭṭhādibhede samūlakāmūlakavasena anekasahassā codanā hontīti veditabbā.

1. Paṭisevi (Sī, Syā)
2. Vi 4. 425 piṭṭhe.
3. Parisaṅkāya (Sī, Syā)
4. Bhiṁsādhikāni (Sī, Syā)
5. Navutādhikāni (Sī, Syā)

Imasmiṁ pana ṭhāne ṭhatvā Aṭṭhakathāya “attādānaṁ ādātukāmena Upāli bhikkhunā pañcaṅgasamannāgataṁ attādānaṁ ādātabban”ti[1] ca, “codakena Upāli bhikkhunā paraṁ codetukāmena pañca dhamme ajjhattaṁ paccavekkhitvā paro codetabbo”ti[2] ca evaṁ Upālipañcakādīsu vuttāni bahūni suttāni āharitvā attādānalakkhaṇañca codakavattañca cuditakavattañca saṁghena kātabbakiccañca anuvijjakavattañca sabbaṁ vitthārena kathitaṁ, taṁ mayaṁ yathā-āgataṭṭhāneyeva vaṇṇayissāma.

Vuttappabhedāsu pana imāsu codanāsu yāya kāyaci[3] codanāya vasena saṁghamajjhe osaṭe vatthusmiṁ cuditakacodakā vattabbā “tumhe amhākaṁ vinicchayena tuṭṭhā bhavissathā”ti. Sace “bhavissāmā”ti vadanti, saṁghena taṁ adhikaraṇaṁ sampaṭicchitabbaṁ. Atha pana “vinicchinatha tāva bhante, sace amhākaṁ khamissati, gaṇhissāmā”ti vadanti. “Cetiyaṁ tāva vandathā”ti-ādīni vatvā dīghasuttaṁ katvā vissajjitabbaṁ. Te ce cirarattaṁ kilantā pakkantaparisā upacchinnapakkhā hutvā puna yācanti, yāvatatiyaṁ paṭikkhipitvā yadā nimmadā honti, tadā tesaṁ adhikaraṇaṁ vinicchinitabbaṁ. Vinicchinantehi ca sace alajjussannā hoti parisā, ubbāhikāya taṁ adhikaraṇaṁ vinicchinitabbaṁ. Sace bālussannā hoti parisā, “tumhākaṁ sabhāge vinayadhare pariyesathā”ti vinayadhare pariyesāpetvā yena dhammena yena vinayena yena Satthusāsanena taṁ adhikaraṇaṁ vūpasamati, tathā taṁ adhikaraṇaṁ vūpasametabbaṁ.

Tattha ca **dhammo**ti bhūtaṁ vatthu. **Vinayo**ti codanā sāraṇā ca. **Satthusāsanan**ti ñattisampadā anusāvanasampadā ca. Tasmā codakena vatthusmiṁ ārocite cuditako pucchitabbo “santametaṁ, no”ti. Evaṁ vatthuṁ upaparikkhitvā bhūtena vatthunā codetvā, sāretvā ca ñattisampadāya, anusāvanasampadāya ca taṁ adhikaraṇaṁ vūpasametabbaṁ. Tatra ce alajjī lajjiṁ codeti, so ca alajjī bālo hoti abyatto, nāssa nayo dātabbo. Evaṁ pana vattabbo “kimhi naṁ codesī”ti. Addhā so vakkhati “kimidaṁ bhante kimhi naṁ nāmā”ti. Tvaṁ kimhi nampi na jānāsi, na yuttaṁ tayā evarūpena bālena paraṁ codetunti uyyojetabbo, nāssa anuyogo dātabbo. Sace pana so alajjī paṇḍito

1. Vi 4. 434 piṭṭhe. 2. Vi 4. 437 piṭṭhe. 3. Yassā kissāci (Syā), yassā kassāci (Ka)

hoti byatto, diṭṭhena vā sutena vā ajjhottharitvā sampādetuṁ sakkoti, etassa anuyogaṁ datvā lajjisseva paṭiññāya kammaṁ kātabbaṁ.

Sace lajjī alajjiṁ codeti, so ca lajjī bālo hoti abyatto, na sakkoti anuyogaṁ dātuṁ. Tassa nayo dātabbo "kimhi naṁ codesi sīlavipattiyā vā ācāravipatti-ādīsu vā ekissā"ti. Kasmā pana imasseva evaṁ nayo dātabbo, na itarassa, nanu na yuttaṁ vinayadharānaṁ agatigamananti? Na yuttameva. Idaṁ pana agatigamanaṁ na hoti, dhammānuggaho nāma eso, alajjīniggahatthāya, hi lajjīpaggahatthāya ca sikkhāpadaṁ paññattaṁ. Tatra alajjī nayaṁ labhitvā ajjhottharanto ehiti, lajjī pana nayaṁ labhitvā diṭṭhe diṭṭhasantānena, sute sutasantānena patiṭṭhāya kathessati, tasmā tassa dhammānuggaho vaṭṭati. Sace pana so lajjī paṇḍito hoti byatto, patiṭṭhāya katheti, alajjī ca "etampi natthi, etampi natthī"ti paṭiññaṁ na deti, alajjissa paṭiññāya eva kātabbaṁ.

Tadatthadīpanatthañca idaṁ vatthu veditabbaṁ. **Tepiṭakacūḷābhayatthero** kira lohapāsādassa heṭṭhā bhikkhūnaṁ vinayaṁ kathetvā sāyanhasamaye vuṭṭhāti, tassa vuṭṭhānasamaye dve atthapaccatthikā kathaṁ pavattesuṁ. Eko "etampi natthi, etampi natthī"ti paṭiññaṁ na deti. Atha appāvasese paṭhamayāme therassa tasmiṁ puggale "ayaṁ patiṭṭhāya katheti, ayaṁ pana paṭiññaṁ na deti. Bahūni ca vatthūni osaṭāni, addhā etaṁ kataṁ bhavissatī"ti asuddhaladdhi uppannā. Tato bījanīdaṇḍakena pādakathalikāya saññaṁ datvā "ahaṁ āvuso vinicchinituṁ ananucchaviko, aññena vinicchināpehī"ti āha. Kasmā bhanteti. Thero tamatthaṁ ārocesi. Cuditakapuggalassa kāye ḍāho uṭṭhito, tato so theraṁ vanditvā "bhante vinicchinituṁ anurūpena vinayadharena nāma tumhādiseneva bhavituṁ vaṭṭati. Codakena ca īdiseneva bhavituṁ vaṭṭatī"ti vatvā setakāni nivāsetvā "ciraṁ kilamita'ttha mayā"ti khamāpetvā pakkāmi.

Evaṁ lajjinā codiyamāno alajjī bahūsupi vatthūsu uppannesu paṭiññaṁ na deti, so neva "suddho"ti vattabbo na "asuddho"ti. Jīvamatako nāma āmakapūtiko nāma cesa.

Sace panassa aññampi tādisaṁ vatthu uppajjati, na vinicchinitabbaṁ. Tathā nāsitakova bhavissati. Sace pana alajjīyeva alajjiṁ codeti, so vattabbo "āvuso tava vacanenāyaṁ kiṁ sakkā vattun"ti, itarampi tatheva vatvā ubhopi "ekasambhogaparibhogā hutvā jīvathā"ti vatvā uyyojetabbā, sīlatthāya tesaṁ vinicchayo na kātabbo. Pattacīvarapariveṇādi-atthāya pana patirūpaṁ sakkhiṁ labhitvā kātabbo.

Atha lajjī lajjiṁ codeti, vivādo ca nesaṁ kismiñcideva appamattako hoti, saññāpetvā "mā evaṁ karothā"ti accayaṁ desāpetvā uyyojetabbā. Atha panettha cuditakena sahasā viraddhaṁ hoti, ādito paṭṭhāya alajjī nāma natthi. So ca pakkhānurakkhaṇatthāya paṭiññaṁ na deti, "mayaṁ saddahāma, mayaṁ saddahāmā"ti bahū uṭṭhahanti. So tesaṁ paṭiññāya ekavāraṁ dvevāraṁ suddho hotu. Atha pana viraddhakālato paṭṭhāya ṭhāne na tiṭṭhati, vinicchayo na dātabbo.

Evaṁ yāya kāyaci codanāya vasena saṁghamajjhe osaṭe vatthusmiṁ cuditakacodakesu paṭipattiṁ ñatvā tassāyeva codanāya sampattivipattijānanatthaṁ ādimajjhapariyosānādīnaṁ vasena vinicchayo veditabbo. Seyyathidaṁ? Codanāya ko ādi, kiṁ majjhe, kiṁ pariyosānaṁ? Codanāya "ahaṁ taṁ vattukāmo, karotu me āyasmā okāsan"ti evaṁ okāsakammaṁ ādi. Otiṇṇena vatthunā codetvā sāretvā vinicchayo majjhe. Āpattiyaṁ vā anāpattiyaṁ vā patiṭṭhāpanena samatho pariyosānaṁ.

Codanāya kati mūlāni, kati vatthūni, kati bhūmiyo? Codanāya dve mūlāni samūlikā vā amūlikā vā. Tīṇi vatthūni diṭṭhaṁ sutaṁ parisaṅkitaṁ. Pañca bhūmiyo kālena vakkhāmi, no akālena, bhūtena vakkhāmi, no abhūtena, saṇhena vakkhāmi, no pharusena, atthasaṁhitena vakkhāmi, no anatthasaṁhitena, mettacitto vakkhāmi, no dosantaroti. Imāya ca pana codanāya codakena puggalena "parisuddhakāyasamācāro nu khomhī"ti-ādinā[1] nayena Upālipañcake vuttesu pannarasasu dhammesu patiṭṭhātabbaṁ, cuditakena dvīsu dhammesu patiṭṭhātabbaṁ sacce ca akuppe cāti.

1. Vi 4. 436 piṭṭhe.

Appeva nāma naṁ imamhā brahmacariyā cāveyyanti api eva nāma naṁ puggalaṁ imamhā seṭṭhacariyā cāveyyaṁ, sādhu vatassa sacāhaṁ imaṁ puggalaṁ imamhā brahmacariyā cāveyyanti iminā adhippāyena anuddhaṁseyyāti vuttaṁhoti. Padabhājane pana "brahmacariyā cāveyyan"ti imasseva pariyāyamattaṁ dassetuṁ "bhikkhubhāvā cāveyyan"ti-ādi vuttaṁ.

Khaṇādīni samayavevacanāni. **Taṁ khaṇaṁ taṁ layaṁ taṁ muhuttaṁ vītivatte**ti tasmiṁ khaṇe tasmiṁ laye tasmiṁ muhutte vītivatte, bhummappattiyā hi idaṁ upayogavacanaṁ.

Samanuggāhiyamānaniddese **yena vatthunā anuddhaṁsito hotī**ti catūsu pārājikavatthūsu yena vatthunā codakena cuditako anuddhaṁsito abhibhūto ajjhotthaṭo hoti. **Tasmiṁ vatthusmiṁ samanuggāhiyamāno**ti tasmiṁ codakena vuttavatthusmiṁ so codako anuvijjakena "kiṁ te diṭṭhaṁ, kinti te diṭṭhan"ti-ādinā nayena anuvijjiyamāno vīmaṁsiyamāno upaparikkhiyamāno.

Asamanuggāhiyamānaniddese **na kenaci vuccamāno**ti anuvijjakena vā aññena vā kenaci, atha vā diṭṭhādīsu vatthūsu kenaci avuccamāno. Etesañca dvinnaṁ mātikāpadānaṁ parato "bhikkhu ca dosaṁ patiṭṭhātī"ti-iminā sambandho veditabbo. Idañhi vuttaṁ hoti "evaṁ samanuggāhiyamāno vā asamanuggāhiyamāno vā bhikkhu ca dosaṁ patiṭṭhāti paṭicca tiṭṭhati paṭijānāti, saṁghādiseso"ti. Idañca amūlakabhāvassa pākaṭakāladassanatthameva vuttaṁ. Āpattiṁ pana anuddhaṁsitakkhaṇeyeva āpajjati.

Idāni "amūlakañceva taṁ adhikaraṇaṁ hotī"ti ettha yasmā amūlakalakkhaṇaṁ pubbe vuttaṁ, tasmā taṁ avatvā apubbameva dassetuṁ **"adhikaraṇaṁ nāmā"**ti-ādimāha. Tattha yasmā adhikaraṇaṁ adhikaraṇaṭṭhena ekampi vatthuvasena nānā hoti, tenassa taṁ nānattaṁ dassetuṁ **"cattāri adhikaraṇāni vivādādhikaraṇan"**ti-ādimāha. Ko pana so adhikaraṇaṭṭho, yenetaṁ ekaṁ hotīti. Samathehi adhikaraṇīyatā. Tasmā yaṁ adhikicca ārabbha paṭicca sandhāya samathā vattanti, taṁ "adhikaraṇan"ti veditabbaṁ.

Aṭṭhakathāsu pana vuttaṁ "adhikaraṇanti keci gāhaṁ vadanti, keci cetanaṁ, keci akkhantiṁ, keci vohāraṁ, keci paṇṇattin"ti. Puna evaṁ vicāritaṁ "yadi gāho adhikaraṇaṁ, eko attādānaṁ gahetvā sabhāgena bhikkhunā saddhiṁ mantayamāno tattha ādīnavaṁ disvā puna cajati, tassa taṁ adhikaraṇaṁ samathappattaṁ bhavissati. Yadi cetanā adhikaraṇaṁ, idaṁ attādānaṁ gaṇhāmīti uppannā cetanā nirujjhati. Yadi akkhanti adhikaraṇaṁ, akkhantiyā attādānaṁ gahetvāpi aparabhāge vinicchayaṁ alabhamāno vā khamāpito vā cajati. Yadi vohāro adhikaraṇaṁ, kathento āhiṇḍitvā aparabhāge tuṇhī hoti niravo, evamassa taṁ adhikaraṇaṁ samathappattaṁ bhavissati, tasmā paṇṇatti adhikaraṇan"ti.

Taṁ panetaṁ "methunadhammapārājikāpatti methunadhammapārājikāpattiyā tabbhāgiyā -pa-. Evaṁ āpattādhikaraṇaṁ āpattādhikaraṇassa tabbhāgiyan"ti ca "vivādādhikaraṇaṁ siyā kusalaṁ, siyā akusalaṁ, siyā abyākatan"ti[1] ca evamādīhi virujjhati. Na hi te paṇṇattiyā kusalādibhāvaṁ icchanti, na ca "amūlakena pārājikena dhammenā"ti ettha āgato pārājikadhammo paṇṇatti nāma hoti. Kasmā? Accanta-akusalattā. Vuttampi hetaṁ "āpattādhikaraṇaṁ siyā akusalaṁ siyā abyākatan"ti[1].

Yañcetaṁ "amūlakena pārājikenā"ti ettha amūlakaṁ pārājikaṁ niddiṭṭhaṁ, tassevāyaṁ "amūlakañceva taṁ adhikaraṇaṁ hotī"ti paṭiniddeso, na paṇṇattiyā, na hi aññaṁ niddisitvā aññaṁ paṭiniddisati. Yasmā pana yāya paṇṇattiyā yena abhilāpena codakena so puggalo "pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpanno"ti paññatto, pārājikasaṅkhātassa adhikaraṇassa amūlakattā sāpi paññatti amūlikā hoti, adhikaraṇe pavattattā ca adhikaraṇaṁ. Tasmā iminā pariyāyena paṇṇatti "adhikaraṇan"ti yujjeyya, yasmā vā yaṁ amūlakaṁ nāma adhikaraṇaṁ, taṁ sabhāvato natthi, paññattimattameva atthi. Tasmāpi paṇṇatti "adhikaraṇan"ti yujjeyya. Tañca kho idheva, na sabbattha. Na hi vivādādīnaṁ paṇṇatti adhikaraṇaṁ[2]. Adhikaraṇaṭṭho pana tesaṁ pubbe vuttasamathehi adhikaraṇīyatā. Iti iminā adhikaraṇaṭṭhena idhekacco vivādo vivādo ceva adhikaraṇañcāti vivādādhikaraṇaṁ. Esa nayo sesesu.

---

1. Vi 5. 191 piṭṭhe.
2. Adhikaraṇaṭṭho (Sī, Syā)

Tattha "idha bhikkhū vivadanti dhammoti vā adhammoti vā"ti[1] evaṁ aṭṭhārasa bhedakaravatthūni nissāya uppanno vivādo **vivādādhikaraṇaṁ.** "Idha bhikkhū bhikkhuṁ anuvadanti sīlavipattiyā vā"ti[1] evaṁ catasso vipattiyo nissāya uppanno anuvādo **anuvādādhikaraṇaṁ.** "Pañcapi āpattikkhandhā āpattādhikaraṇaṁ, sattapi āpattikkhandhā āpattādhikaraṇan"ti[1] evaṁ āpattiyeva **āpattādhikaraṇaṁ.** "Yā saṁghassa kiccayatā karaṇīyatā apalokanakammaṁ ñattikammaṁ ñattidutiyakammaṁ ñatticatutthakamman"ti[1] evaṁ catubbidhaṁ saṁghakiccaṁ **kiccādhikaraṇan**ti veditabbaṁ.

Imasmiṁ panatthe pārājikāpattisaṅkhātaṁ āpattādhikaraṇameva adhippetaṁ. Sesāni atthuddhāravasena vuttāni, ettakā hi adhikaraṇasaddassa atthā. Tesu pārājikameva idha adhippetaṁ. Taṁ diṭṭhādīhi mūlehi amūlakañceva adhikaraṇaṁ hoti, ayañca bhikkhu dosaṁ patiṭṭhāti paṭicca tiṭṭhati "tucchakaṁ mayā bhaṇitan"ti-ādīni vadanto paṭijānāti. Tassa bhikkhuno anuddhaṁsitakkhaṇeyeva saṁghādisesoti ayaṁ tāvassa sapadānukkamaniddesassa sikkhāpadassa attho.

387. Idāni yāni tāni saṅkhepato diṭṭhādīni[2] codanāvatthūni vuttāni, tesaṁ vasena vitthārato āpattiṁ ropetvā dassento **"adiṭṭhassa hotī"**ti-ādimāha. Tattha **adiṭṭhassa hotī**ti adiṭṭho assa hoti, etena codakena adiṭṭho hoti so puggalo pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpajjantoti attho. Esa nayo **asutassa hotī**ti-ādīsupi.

Diṭṭho mayāti "diṭṭhosi mayā"ti vuttaṁ hoti. Esa nayo **suto mayā**ti-ādīsupi. Sesaṁ adiṭṭhamūlake uttānatthameva. Diṭṭhamūlake pana tañce codeti "suto mayā"ti evaṁ vuttānaṁ sutādīnaṁ abhāvena amūlakattaṁ veditabbaṁ.

Sabbasmiṁyeva ca imasmiṁ codakavāre yathā idhāgatesu "pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpannosi, assamaṇosi, asakyaputtiyosī"ti imesu vacanesu ekekassa vasena vācāya vācāya saṁghādiseso hoti,

---

1. Vi 4. 211-2 piṭṭhesu.
2. Adiṭṭhādīni (Sī, Syā)

evaṁ aññatra āgatesu "dussīlo, pāpadhammo, asucisaṅkassarasamācāro, paṭicchannakammanto, assamaṇo samaṇapaṭiñño, abrahmacārī brahmacāripaṭiñño, antopūti, avassuto, kasambujāto"ti imesupi vacanesu ekekassa vasena vācāya vācāya saṁghādiseso hotiyeva.

"Natthi tayā saddhiṁ uposatho vā pavāraṇā vā saṁghakammaṁ vā"ti imāni pana suddhāni sīsaṁ na enti, "dussīlosi, natthi tayā saddhiṁ uposatho vā"ti evaṁ dussīlādipadesu pana "pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpannosī"ti-ādipadesu vā yena kenaci saddhiṁ ghaṭitāneva sīsaṁ enti, saṁghādisesakarāni honti.

Mahāpadumatthero panāha "na kevalaṁ idha Pāḷiyaṁ anāgatāni 'dussīlo pāpadhammo'ti-ādipadāneva sīsaṁ enti, 'koṇṭhosi, mahāsāmaṇerosi, mahā-upāsakosi, jeṭṭhabbatikosi, nigaṇṭhosi, ājīvakosi, tāpasosi, paribbājakosi, paṇḍakosi, theyyasaṁvāsakosi, titthiyapakkantakosi, tiracchānagatosi, mātughātakosi, pitughātakosi, arahantaghātakosi, saṁghabhedakosi, lohituppādakosi, bhikkhunīdūsakosi, ubhatobyañjanakosī'ti imānipi sīsaṁ entiyevā"ti. **Mahāpadumatthero**yeva ca "diṭṭhe vematikoti-ādīsu yadaggena vematiko, tadaggena no kappeti. Yadaggena no kappeti, tadaggena nassarati. Yadaggena nassarati, tadaggena pamuṭṭho hotī"ti vadati.

Mahāsumatthero pana ekekaṁ dvidhā bhinditvā catunnampi pāṭekkaṁ nayaṁ dasseti. Kathaṁ—**diṭṭhe vematiko**ti ayaṁ tāva dassane vā vematiko hoti puggale vā. Tattha diṭṭho nukho mayā, na diṭṭhoti evaṁ dassane vematiko hoti. Ayaṁ nukho mayā diṭṭho, aññoti evaṁ **puggale vematiko** hoti. Evaṁ dassanaṁ vā no kappeti puggalaṁ vā, dassanaṁ vā nassarati puggalaṁ vā, dassanaṁ vā pamuṭṭho hoti puggalaṁ vā. Ettha ca **vematiko**ti vimatijāto. **No kappetī**ti na saddahati. **Nassaratī**ti asāriyamāno nassarati. Yadā pana taṁ "asukasmiṁ nāma bhante ṭhāne asukasmiṁ nāma kāle"ti sārenti tadā sarati. **Pamuṭṭho**ti yo tehi tehi upāyehi sāriyamānopi

nassaratiyevāti. Etenevupāyena codāpakavāropi veditabbo, kevalaṁ hi tattha "mayā"ti parihīnaṁ, sesaṁ codakavārasadisameva.

389. Tato paraṁ āpattibhedaṁ, anāpattibhedañca dassetuṁ **"asuddhe suddhadiṭṭhī"**ti-ādikaṁ catukkaṁ ṭhapetvā ekamekaṁ padaṁ catūhi catūhi bhedehi niddiṭṭhaṁ. Taṁ sabbaṁ Pāḷinayeneva sakkā jānituṁ. Kevalaṁ hetthādhippāyabhedo veditabbo. Ayañhi adhippāyo nāma cāvanādhippāyo, akkosādhippāyo, kammādhippāyo, vuṭṭhānādhippāyo, uposathapavāraṇaṭṭhapanādhippāyo, anuvijjanādhippāyo, dhammakathādhippāyoti anekavidho. Tattha purimesu catūsu adhippāyesu okāsaṁ akārāpentassa dukkaṭaṁ. Okāsaṁ kārāpetvāpi ca sammukhā amūlakena pārājikena anuddhaṁsentassa saṁghādiseso. Amūlakena saṁghādisesena anuddhaṁsentassa pācittiyaṁ. Ācāravipattiyā anuddhaṁsentassa dukkaṭaṁ. Akkosādhippāyena vadantassa pācittiyaṁ. Asammukhā pana sattahipi āpattikkhandhehi vadantassa dukkaṭaṁ. Asammukhā eva sattavidhampi kammaṁ karontassa dukkaṭameva.

Kurundiyaṁ pana "vuṭṭhānādhippāyena tvaṁ imaṁ nāma āpattiṁ āpanno, taṁ paṭikarohīti vadantassa okāsakiccaṁ natthī"ti vuttaṁ. Sabbattheva pana "uposathapavāraṇaṁ ṭhapentassa okāsakammaṁ natthī"ti vuttaṁ. Ṭhapanakkhettaṁ pana jānitabbaṁ. "Suṇātu me bhante saṁgho, ajjuposatho pannaraso. Yadi saṁghassa pattakallaṁ, saṁgho uposathaṁ kare"ti etasmiṁ hi **re**-kāre anatikkanteyeva ṭhapetuṁ labbhati. Tato paraṁ pana **yya**-kāre patte na labbhati, esa nayo pavāraṇāya. Anuvijjakassāpi osaṭe vatthusmiṁ "atthetaṁ tavā"ti anuvijjanādhippāyena vadantassa okāsakammaṁ natthi.

Dhammakathikassāpi dhammāsane nisīditvā "yo idañcidañca karoti, ayaṁ bhikkhu assamaṇo"ti-ādinā nayena anodissa dhammaṁ kathentassa okāsakammaṁ natthi. Sace pana odissa niyametvā "asuko ca asuko ca assamaṇo anupāsako"ti katheti, dhammāsanato orohitvā āpattiṁ desetvā gantabbaṁ. Yaṁ pana tattha tattha "anokāsaṁ kārāpetvā"ti vuttaṁ, tassa okāsaṁ akārāpetvāti evamattho veditabbo, na hi koci anokāso nāma atthi,

yamokāsaṁ[1] kārāpetvā āpattiṁ āpajjati, okāsaṁ pana akārāpetvā āpajjatīti. Sesaṁ uttānameva.

Samuṭṭhānādīsu tisamuṭṭhānaṁ, kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti. Kiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ, akusalacittaṁ, dukkhavedananti.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadaṁ. Tattha **handa mayaṁ āvuso imaṁ chagalakaṁ**[2] **Dabbaṁ Mallaputtaṁ nāma karomā**ti te kira paṭhamavatthusmiṁ attano manorathaṁ sampādetuṁ asakkontā laddhaniggahā vighātappattā "idāni jānissāmā"ti tādisaṁ vatthuṁ pariyesamānā vicaranti. Athekadivasaṁ disvā tuṭṭhā aññamaññaṁ oloketvā evamāhaṁsu "handa mayaṁ āvuso imaṁ chagalakaṁ Dabbaṁ Mallaputtaṁ nāma karomā"ti, "Dabbo Mallaputto nāmāyan"ti evamassa nāmaṁ karomāti vuttaṁ hoti. Esa nayo **Mettiyaṁ nāma bhikkhunin**ti etthāpi.

Te bhikkhū Mettiyabhūmajake bhikkhū anuyuñjiṁsūti evaṁ anuyuñjiṁsu "āvuso kuhiṁ tumhehi Dabbo Mallaputto Mettiyāya bhikkhuniyā saddhiṁ diṭṭho"ti. Gijjhakūṭapabbatapādeti. Kāya velāyāti? Bhikkhācāragamanavelāyāti. Āvuso Dabba ime evaṁ vadanti, tvaṁ tadā kuhinti? Veḷuvane bhattāni uddisāmīti. Tava tāya velāya Veḷuvane atthibhāvaṁ ko jānātīti? Bhikkhusaṁgho bhanteti. Te saṁghaṁ pucchiṁsu "jānātha tumhe tāya velāya imassa Veḷuvane atthibhāvan"ti. Āma āvuso jānāma, thero sammutiladdhadivasato paṭṭhāya Veḷuvaneyevāti. Tato Mettiyabhūmajake āhaṁsu "āvuso tumhākaṁ kathā na sameti, kacci no lesaṁ oḍḍetvā vadathā"ti. Evaṁ te tehi bhikkhūhi anuyuñjiyamānā "āma āvuso"ti vatvā etamatthaṁ ārocesuṁ.

---

1. Yamanokāsaṁ (Ka)
2. Chakalakaṁ (Sī, Syā)

Kiṁ pana tumhe āvuso āyasmantaṁ Dabbaṁ Mallaputtaṁ aññabhāgiyassa adhikaraṇassāti ettha aññabhāgassa idaṁ, aññabhāgo vā assa atthīti **aññabhāgiyaṁ. Adhikaraṇan**ti ādhāro veditabbo, vatthu adhiṭṭhānanti vuttaṁ hoti. Yo hi so "Dabbo Mallaputto nāmā"ti chagalako vutto, so yvāyaṁ āyasmato Dabbassa Mallaputtassa bhāgo koṭṭhāso pakkho manussajāti ceva bhikkhubhāvo ca, tato aññassa bhāgassa koṭṭhāsassa pakkhassa hoti tiracchānajātiyā ceva chagalakabhāvassa ca, so vā aññabhāgo assa atthīti tasmā aññabhāgiyasaṅkhyaṁ labhati. Yasmā ca tesaṁ "imaṁ mayaṁ Dabbaṁ Mallaputtaṁ nāma karomā"ti vadantānaṁ tassā[1] nāmakaraṇasaññāya ādhāro vatthu adhiṭṭhānaṁ, tasmā adhikaraṇanti veditabbo. Tañhi sandhāya te bhikkhū "aññabhāgiyassa adhikaraṇassā"ti āhaṁsu, na vivādādhikaraṇādīsu aññataraṁ. Kasmā? Asambhavato. Na hi te catunnaṁ adhikaraṇānaṁ kassaci aññabhāgiyassa adhikaraṇassa kañcidesaṁ lesamattaṁ upādiyiṁsu. Na ca catunnaṁ adhikaraṇānaṁ leso nāma atthi. Jātilesādayo hi puggalānaṁyeva lesā vuttā, na vivādādhikaraṇādīnaṁ. Idañca "Dabbo Mallaputto"ti nāmaṁ tassa aññabhāgiyādhikaraṇabhāve ṭhitassa chagalakassa koci deso hoti theraṁ amūlakena pārājikena anuddhaṁsetuṁ lesamatto.

Ettha ca dissati apadissati "assa[2] ayan"ti voharīyatīti **deso.** Jāti-ādīsu aññatarakoṭṭhāsassetaṁ adhivacanaṁ. Aññampi vatthuṁ lissati silissati vohāramatteneva īsakaṁ allīyatīti **leso.** Jāti-ādīnaṁyeva aññatarakoṭṭhāsassetaṁ adhivacanaṁ. Tato paraṁ uttānatthameva. Sikkhāpadapaññattiyampi ayamevattho. Padabhājane pana yassa aññabhāgiyassa adhikaraṇassa kañcidesaṁ lesamattaṁ upādāya pārājikena dhammena anuddhaṁseyya, taṁ yasmā aṭṭhuppattivaseneva āvibhūtaṁ, tasmā na vibhattanti veditabbaṁ.

393. Yāni pana adhikaraṇanti vacanasāmaññato atthuddhāravasena pavattāni cattāri adhikaraṇāni, tesaṁ aññabhāgiyatā ca tabbhāgiyatā ca yasmā apākaṭā, jānitabbā ca vinayadharehi, tasmā vacanasāmaññato

---

1. Tassa (Sī, Syā) 2. Tassa (Ka)

laddhaṁ adhikaraṇaṁ nissāya taṁ āvikaronto **"aññabhāgiyassa adhikaraṇassāti āpattaññabhāgiyaṁ vā hoti adhikaraṇaññabhāgiyaṁ vā"**ti-ādimāha. Yā ca sā avasāne āpattaññabhāgiyassa adhikaraṇassa vasena codanā vuttā, tampi dassetuṁ ayaṁ sabbādhikaraṇānaṁ tabbhāgiya-aññabhāgiyatā samāhaṭāti veditabbā.

Tattha ca **āpattaññabhāgiyaṁ vā**ti paṭhamaṁ uddiṭṭhattā "kathañca āpatti āpattiyā aññabhāgiyā hotī"ti niddese ārabhitabbe yasmā āpattādhikaraṇassa tabbhāgiyavicāraṇāyaṁyeva ayamattho āgamissati, tasmā evaṁ anārabhitvā "kathañca[1] adhikaraṇaṁ adhikaraṇassa aññabhāgiyan"ti pacchimapadaṁyeva gahetvā niddeso āraddhoti veditabbo.

Tattha aññabhāgiyavāro uttānatthoyeva. Ekamekaṁ hi adhikaraṇaṁ itaresaṁ tiṇṇaṁ tiṇṇaṁ aññabhāgiyaṁ aññapakkhiyaṁ aññakoṭṭhāsiyaṁ hoti vatthuvisabhāgattā. Tabbhāgiyavāre pana vivādādhikaraṇaṁ vivādādhikaraṇassa tabbhāgiyaṁ tappakkhiyaṁ taṁkoṭṭhāsiyaṁ vatthusabhāgattā. Tathā anuvādādhikaraṇaṁ anuvādādhikaraṇassa. Kathaṁ? Buddhakālato paṭṭhāya hi aṭṭhārasa bhedakaravatthūni nissāya uppannavivādo ca idāni uppajjanakavivādo ca vatthusabhāgatāya ekaṁ vivādādhikaraṇameva hoti. Tathā Buddhakālato paṭṭhāya catasso vipattiyo nissāya uppanna-anuvādo ca idāni uppajjanaka-anuvādo ca vatthusabhāgatāya ekaṁ anuvādādhikaraṇameva hoti. Yasmā pana āpattādhikaraṇaṁ āpattādhikaraṇassa sabhāgavisabhāgavatthuto, sabhāvasarikkhāsarikkhato ca ekaṁsena tabbhāgiyaṁ na hoti, tasmā **"āpattādhikaraṇaṁ āpattādhikaraṇassa siyā tabbhāgiyaṁ siyā aññabhāgiyan"**ti vuttaṁ. Tattha ādito paṭṭhāya aññabhāgiyassa paṭhamaṁ niddiṭṭhattā idhāpi aññabhāgiyameva paṭhamaṁ niddiṭṭhaṁ. Tattha aññabhāgiyattañca parato tabbhāgiyattañca vuttanayeneva veditabbaṁ.

Kiccādhikaraṇaṁ kiccādhikaraṇassa tabbhāgiyanti ettha pana Buddhakālato paṭṭhāya cattāri saṁghakammāni nissāya uppannaṁ adhikaraṇañca idāni cattāri saṁghakammāni nissāya uppajjanakaṁ adhikaraṇañca sabhāgatāya, sarikkhatāya ca ekaṁ kiccādhikaraṇameva hoti. Kiṁ pana saṁghakammāni nissāya uppannaṁ

---

1. Kathaṁ (Pāḷiyaṁ)

adhikaraṇaṁ kiccādhikaraṇaṁ, udāhu saṁghakammānamevetaṁ adhivacananti. Saṁghakammānamevetaṁ adhivacanaṁ. Evaṁ santepi saṁghakammaṁ nāma "idañcidañca evaṁ kattabban"ti yaṁ[1] kammalakkhaṇaṁ manasi karoti, taṁ nissāya uppajjanato, purimaṁ purimaṁ saṁghakammaṁ nissāya uppajjanato ca "saṁghakammāni nissāya uppannaṁ adhikaraṇaṁ kiccādhikaraṇan"ti vuttaṁ.

394. **Kañci desaṁ lesamattaṁ upādāyā**ti ettha pana yasmā desoti vā lesamattoti vā pubbe vuttanayeneva byañjanato nānaṁ, atthato ekaṁ, tasmā **"leso nāma[2] dasa lesā jātileso nāmaleso"**ti-ādimāha. Tattha jātiyeva **jātileso.** Esa nayo sesesu.

395. Idāni tameva lesaṁ vitthārato dassetuṁ yathā taṁ upādāya anuddhaṁsanā hoti, tathā savatthukaṁ katvā dassento **"jātileso nāma khattiyo diṭṭho hotī"**ti-ādimāha. Tattha **khattiyo diṭṭho hotī**ti añño koci khattiyajātiyo iminā codakena diṭṭho hoti. **Pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpajjanto**ti methunadhammādīsu aññataraṁ āpajjanto. **Aññaṁ khattiyaṁ passitvā codetī**ti atha so aññaṁ attano veriṁ khattiyajātiyaṁ bhikkhuṁ passitvā taṁ khattiyajātilesaṁ gahetvā evaṁ codeti "khattiyo mayā diṭṭho pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpajjanto, tvaṁ khattiyo pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpannosi, atha vā tvaṁ so khattiyo, na añño, pārājikaṁ dhammaṁ ajjhāpannosi, assamaṇosi, asakyaputtiyosi, natthi tayā saddhiṁ uposatho vā pavāraṇā vā saṁghakammaṁ vā"ti, āpatti vācāya vācāya saṁghādisesassa. Ettha ca tesaṁ khattiyānaṁ aññamaññaṁ asadisassa tassa tassa dighādino vā diṭṭhādino vā vasena aññabhāgiyatā, khattiyajātipaññattiyā ādhāravasena adhikaraṇatā ca veditabbā. Etenupāyena sabbapadesu yojanā veditabbā.

400. Pattalesaniddese ca **sāṭakapatto**ti lohapattasadiso susaṇṭhāno succhavi siniddho bhamaravaṇṇo mattikāpatto vuccati. **Sumbhakapatto**ti pakatimattikāpatto.

---

1. Evaṁ kātabbanti yaṁ (Sī), evaṁ iti yaṁ (Syā)
2. Lesoti (sabbattha)

406. Yasmā pana āpattilesassa ekapadeneva saṅkhepato niddeso vutto, tasmā vitthāratopi taṁ dassetuṁ **"bhikkhu saṁghādisesaṁ ajjhāpajjanto diṭṭho hotī"**ti-ādi vuttaṁ. Kasmā panassa tattheva niddesaṁ avatvā idha visuṁ vuttoti? Sesaniddesehi asabhāgattā. Sesaniddesā hi aññaṁ disvā aññassa codanāvasena vuttā. Ayaṁ pana ekameva aññaṁ āpattiṁ āpajjantaṁ disvā aññāya āpattiyā codanāvasena vutto. Yadi evaṁ kathaṁ aññabhāgiyaṁ adhikaraṇaṁ hotīti? Āpattiyā. Teneva vuttaṁ "evampi āpattaññabhāgiyañca hoti leso ca upādinno"ti. Yañhi so saṁghādisesaṁ āpanno, taṁ pārājikassa aññabhāgiyaṁ adhikaraṇaṁ. Tassa pana aññabhāgiyassa adhikaraṇassa leso nāma yo so sabbakhattiyānaṁ sādhāraṇo khattiyabhāvo viya sabbāpattīnaṁ sādhāraṇo āpattibhāvo. Etenupāyena sesāpattimūlakanayo, codāpakavāro ca veditabbo.

408. **Anāpatti tathāsaññī codeti vā codāpeti vā**ti "pārājikaṁyeva ayaṁ āpanno"ti yo evaṁ tathāsaññī codeti vā codāpeti vā, tassa anāpatti. Sesaṁ sabbattha uttānameva. Samuṭṭhānādīnipi paṭhamaduṭṭhadosasadisānevāti.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Paṭhamasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

409. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Saṁghabhedasikkhāpadaṁ. Tattha **atha kho Devadatto**ti-ādīsu yo ca Devadatto, yathā ca pabbajito, yena ca kāraṇena Kokālikādayo upasaṅkamitvā "etha mayaṁ āvuso samaṇassa Gotamassa saṁghabhedaṁ karissāma cakkabhedan"ti āha, taṁ sabbaṁ **Saṁghabhedakkhandhake**[1] āgatameva. Pañcavatthuyācanā pana kiñcāpi tattheva āgamissati, atha kho idhāpi āgatattā yadettha vattabbaṁ, taṁ vatvāva gamissāma.

Sādhu bhanteti āyācanā. **Bhikkhū yāvajīvaṁ āraññikā assū**ti āraññikadhutaṅgaṁ samādāya sabbepi bhikkhū yāva jīvanti, tāva āraññikā

---

1. Vi 4. 358 piṭṭhe.

hontu araññeyeva vasantu. **Yo gāmantaṁ osareyya, vajjaṁ naṁ phuseyyā**ti yo ekabhikkhupi araññaṁ pahāya nivāsatthāya gāmantaṁ osareyya, vajjaṁ taṁ phuseyya, naṁ bhikkhuṁ doso phusatu, āpattiyā naṁ Bhagavā kāretūti adhippāyena vadati. Esa nayo sesavatthūsupi.

410. **Janaṁ saññāpessāmā**ti janaṁ amhākaṁ appicchatādibhāvaṁ jānāpessāma, atha vā paritosessāma, pasādessāmāti vuttaṁ hoti.

Imāni pana pañca vatthūni yācato Devadattassa vacanaṁ sutvāva aññāsi Bhagavā "saṁghabhedatthiko hutvā ayaṁ yācatī"ti. Yasmā pana tāni anujāniyamānāni bahūnaṁ kulaputtānaṁ maggantarāyāya saṁvattanti, tasmā Bhagavā **"alaṁ Devadattā"**ti paṭikkhipitvā **"yo icchati āraññiko hotū"**ti-ādimāha.

Ettha pana Bhagavato adhippāyaṁ viditvā kulaputtena attano patirūpaṁ veditabbaṁ. Ayaṁ hettha Bhagavato adhippāyo—eko bhikkhu mahajjhāsayo hoti mahussāho, sakkoti gāmantasenāsanaṁ paṭikkhipitvā araññe viharanto dukkhassantaṁ kātuṁ. Eko dubbalo hoti appathāmo[1], araññe na sakkoti, gāmanteyeva sakkoti. Eko mahabbalo samappavattadhātuko adhivāsanakhantisampanno iṭṭhāniṭṭhesu samacitto, araññepi gāmantepi sakkotiyeva. Eko neva gāmante na araññe sakkoti, padaparamo hoti.

Tatra yvāyaṁ mahajjhāsayo hoti mahussāho, sakkoti gāmantasenāsanaṁ paṭikkhipitvā araññe viharanto dukkhassantaṁ kātuṁ, so araññeyeva viharatu, idamassa patirūpaṁ. Saddhivihārikādayopi cassa anusikkhamānā araññe vihātabbameva maññissanti.

Yo pana dubbalo hoti appathāmo, gāmanteyeva sakkoti dukkhassantaṁ kātuṁ. Na araññe, so gāmanteyeva vasatu. Yvāyaṁ mahabbalo samappavattadhātuko adhivāsanakhantisampanno iṭṭhāniṭṭhesu samacitto, araññepi gāmantepi sakkotiyeva, ayampi gāmantasenāsanaṁ

---

1. Appatthāmo (Sī)

pahāya araññe viharatu, idamassa patirūpaṁ. Saddhivihārikāpi hissa anusikkhamānā araññe vihātabbaṁ maññissanti.

Yo panāyaṁ neva gāmante, na araññe sakkoti, padaparamo hoti. Ayampi araññeyeva vasatu. Ayaṁ hissa dhutaṅgasevanā, kammaṭṭhānabhāvanā ca āyatiṁ maggaphalānaṁ upanissayo bhavissati. Saddhivihārikādayo cassa anusikkhamānā araññe vihātabbaṁ maññissantīti.

Evaṁ yvāyaṁ dubbalo hoti appathāmo, gāmanteyeva viharanto sakkoti dukkhassantaṁ kātuṁ, na araññe, imaṁ puggalaṁ sandhāya Bhagavā **"yo icchati gāmante viharatū"**ti āha. Iminā ca puggalena aññesampi dvāraṁ dinnaṁ.

Yadi pana Bhagavā Devadattassa vādaṁ sampaṭiccheyya, yvāyaṁ puggalo pakatiyā dubbalo hoti appathāmo, yopi daharakāle araññavāsaṁ abhisambhuṇitvā jiṇṇakāle vā vātapittādīhi samuppannadhātukkhobhakāle vā nābhisambhuṇāti, gāmanteyeva pana viharanto sakkoti dukkhassantaṁ kātuṁ, tesaṁ ariyamaggupacchedo bhaveyya, arahattaphalādhigamo na bhaveyya, uddhammaṁ ubbinayaṁ vilomaṁ aniyyānikaṁ Satthu sāsanaṁ bhaveyya, Satthā ca tesaṁ asabbaññū assa, "sakavādaṁ chaḍḍetvā Devadattavāde patiṭṭhito"ti gārayho ca bhaveyya. Tasmā Bhagavā evarūpe puggale saṅgaṇhanto Devadattassa vādaṁ paṭikkhipi. Etenevūpāyena piṇḍapātikavatthusmimpi paṁsukūlikavatthusmimpi aṭṭha māse rukkhamūlikavatthusmimpi vinicchayo veditabbo. Cattāro pana māse rukkhamūlasenāsanaṁ paṭikkhittameva.

Macchamaṁsavatthusmiṁ **tikoṭiparisuddhan**ti tīhi koṭīhi parisuddhaṁ, diṭṭhādīhi aparisuddhīhi[1] virahitanti attho. Tenevāha "adiṭṭhaṁ asutaṁ aparisaṅkitan"ti. Tattha **adiṭṭhaṁ** nāma bhikkhūnaṁ atthāya migamacche vadhitvā gayhamānaṁ adiṭṭhaṁ. **Asutaṁ** nāma bhikkhūnaṁ atthāya migamacche vadhitvā gahitanti asutaṁ. **Aparisaṅkitaṁ** pana diṭṭhaparisaṅkitaṁ, sutaparisaṅkitaṁ, tadubhayavimuttaparisaṅkitañca ñatvā tabbipakkhato jānitabbaṁ. Kathaṁ? Idha bhikkhū passanti manusse

1. Aparisuddhāhi (Ka)

jālavāgurādihatthe gāmato vā nikkhamante araññe vā vicarante, dutiyadivase ca nesaṁ taṁ gāmaṁ piṇḍāya paviṭṭhānaṁ samacchamaṁsaṁ piṇḍapātaṁ abhiharanti. Te tena diṭṭhena parisaṅkanti "bhikkhūnaṁ nukho atthāya katan"ti, idaṁ **diṭṭhaparisaṅkitaṁ** nāma, etaṁ gahetuṁ na vaṭṭati. Yaṁ evaṁ aparisaṅkitaṁ, taṁ vaṭṭati. Sace pana te manussā "kasmā bhante na gaṇhathā"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā "nayidaṁ bhante bhikkhūnaṁ atthāya kataṁ, amhehi attano atthāya vā rājayuttādīnaṁ atthāya vā katan"ti vadanti, kappati.

Naheva kho bhikkhū passanti, apica suṇanti "manussā kira jālavāgurādihatthā gāmato vā nikkhamanti araññe vā vicarantī"ti. Dutiyadivase ca nesaṁ taṁ gāmaṁ piṇḍāya paviṭṭhānaṁ samacchamaṁsaṁ piṇḍapātaṁ abhiharanti. Te tena sutena parisaṅkanti "bhikkhūnaṁ nukho atthāya katan"ti, idaṁ **sutaparisaṅkitaṁ** nāma, etaṁ gahetuṁ na vaṭṭati. Yaṁ evaṁ aparisaṅkitaṁ, taṁ vaṭṭati. Sace pana te manussā "kasmā bhante na gaṇhathā"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā "nayidaṁ bhante bhikkhūnaṁ atthāya kataṁ, amhehi attano atthāya vā rājayuttādīnaṁ atthāya vā katan"ti vadanti, kappati.

Naheva kho pana bhikkhū passanti na suṇanti, apica kho tesaṁ gāmaṁ piṇḍāya paviṭṭhānaṁ pattaṁ gahetvā samacchamaṁsaṁ piṇḍapātaṁ abhisaṅkharitvā abhiharanti, te parisaṅkanti "bhikkhūnaṁ nukho atthāya katan"ti, idaṁ **tadubhayavimuttaparisaṅkitaṁ** nāma, etaṁ gahetuṁ na vaṭṭati. Yaṁ evaṁ aparisaṅkitaṁ, taṁ vaṭṭati. Sace pana te manussā "kasmā bhante na gaṇhathā"ti pucchitvā tamatthaṁ sutvā "nayidaṁ bhante bhikkhūnaṁ atthāya kataṁ, amhehi attano atthāya vā rājayuttādīnaṁ atthāya vā kataṁ, pavattamaṁsaṁ vā kappiyameva labhitvā bhikkhūnaṁ atthāya sampāditan"ti vadanti, kappati. Matānaṁ petakiccatthāya, maṅgalādīnaṁ vā atthāya katepi eseva nayo. Yaṁ yaṁ hi bhikkhūnaṁyeva atthāya akataṁ, yattha ca nibbematiko hoti, taṁ sabbaṁ kappati.

Sace pana ekasmiṁ vihāre bhikkhū uddissa kataṁ hoti, te ca attano atthāya katabhāvaṁ na jānanti, aññe jānanti. Ye jānanti, tesaṁ na vaṭṭati, itaresaṁ vaṭṭati. Aññe na jānanti, teyeva jānanti, tesaṁyeva na vaṭṭati, aññesaṁ vaṭṭati. Tepi "amhākaṁ atthāya katan"ti jānanti, aññepi "etesaṁ atthāya katan"ti jānanti, sabbesampi na vaṭṭati.

Sabbe na jānanti, sabbesampi vaṭṭati. Pañcasu hi sahadhammikesu yassa vā tassa vā atthāya uddissa kataṁ sabbesaṁ na kappati.

Sace pana koci ekaṁ bhikkhuṁ uddissa pāṇaṁ vadhitvā tassa pattaṁ pūretvā deti, so ca attano atthāya katabhāvaṁ jānaṁyeva gahetvā aññassa bhikkhuno deti, so tassa saddhāya paribhuñjati, kassa āpattīti? Dvinnampi anāpatti. Yañhi uddissa kataṁ, tassa abhuttatāya anāpatti, itarassa ajānanatāya. Kappiyamaṁsassa hi paṭiggahaṇe āpatti natthi. Uddissa katañca ajānitvā bhuttassa pacchā ñatvā āpattidesanākiccaṁ nāma natthi, akappiyamaṁsaṁ pana ajānitvā bhuttena pacchā ñatvāpi āpatti desetabbā, uddissa katañhi ñatvā bhuñjatova āpatti. Akappiyamaṁsaṁ ajānitvā bhuñjantassāpi āpattiyeva. Tasmā āpattibhīrukena rūpaṁ sallakkhentenapi pucchitvāva maṁsaṁ paṭiggahetabbaṁ. Paribhogakāle pucchitvā paribhuñjissāmīti vā gahetvā pucchitvāva paribhuñjitabbaṁ. Kasmā? Duviññeyyattā. Acchamaṁsaṁ hi sūkaramaṁsasadisaṁ hoti, dīpimaṁsādīnipi migamaṁsādisadisāni[1], tasmā pucchitvā gahaṇameva vattanti vadanti.

Haṭṭho udaggoti tuṭṭho ceva unnatakāyacitto ca hutvā. So kira "na Bhagavā imāni pañca vatthūni anujānāti, idāni sakkhissāmi saṁghabhedaṁ kātun"ti Kokālikassa iṅgitākāraṁ[2] dassetvā yathā visaṁ vā khāditvā rajjuyā vā ubbandhitvā satthaṁ vā āharitvā maritukāmo puriso visādīsu aññataraṁ labhitvā tappaccayā āsannampi maraṇadukkhaṁ ajānanto haṭṭho udaggo hoti, evameva saṁghabhedapaccayā āsannampi Avīcimhi nibbattitvā paṭisaṁvedanīyaṁ dukkhaṁ ajānanto "laddho dāni me saṁghabhedassa upāyo"ti haṭṭho udaggo sapariso uṭṭhāyāsanā teneva haṭṭhābhāvena Bhagavantaṁ abhivādetvā padakkhiṇaṁ katvā pakkāmi[3].

Te mayaṁ imehi pañcahi vatthūhi samādāya vattāmāti ettha pana "imāni pañca vatthūnī"ti vattabbepi te mayaṁ imehi pañcahi vatthūhi janaṁ saññāpessāmāti abhiṇhaṁ parivitakkavasena vibhattivipallāsaṁ asallakkhetvā abhiṇhaṁ parivitakkānurūpameva "te mayaṁ imehi pañcahi vatthūhī"ti āha, yathā taṁ vikkhittacitto.

---

1. Migamaṁsasadisāni (Ka) 2. Icchitākāraṁ (Ka) 3. Pakkami (Ka)

Dhutā sallekhavuttinoti yā paṭipadā kilese dhunāti, tāya samannāgatattā **dhutā.** Yā ca kilese sallikhati, sā etesaṁ vuttīti **sallekhavuttino.**

Bāhuliko[1]ti cīvarādīnaṁ paccayānaṁ bahulabhāvo bāhullaṁ, taṁ bāhullamassa atthi, tasmiṁ vā bāhulle niyutto ṭhitoti bāhuliko[1]. **Bāhullāya cetetī**ti bahulatāya[2] ceteti kappeti pakappeti. Kathañhi nāma mayhañca sāvakānañca cīvarādīnaṁ paccayānaṁ bahulabhāvo bhaveyyāti evaṁ ussukkamāpannoti adhippāyo. **Cakkabhedāyā**ti āṇābhedāya.

Dhammiṁ kathaṁ katvāti Khandhake vuttanayena "alaṁ Devadatta mā te rucci kaṁghabhedo, garuko kho Devadatta saṁghabhedo, yo kho Devadatta samaggaṁ saṁghaṁ bhindati, kappaṭṭhikaṁ kibbisaṁ pasavati, kappaṁ nirayamhi paccati. Yo ca kho Devadatta bhinnaṁ saṁghaṁ samaggaṁ karoti, brahmaṁ puññaṁ pasavati, kappaṁ saggamhi modatī"ti[3] evamādikaṁ anekappakāraṁ Devadattassa ca bhikkhūnañca tadanucchavikaṁ tadanulomikaṁ dhammiṁ kathaṁ katvā.

411. **Samaggassā**ti sahitassa, cittena ca sarīrena ca aviyuttassāti attho. Padabhājanepi hi ayameva attho dassito. **Samānasaṁvāsako**ti hi vadatā cittena aviyogo dassito hoti. **Samānasīmāyaṁ ṭhito**ti vadatā sarīrena. Kathaṁ? Samānasaṁvāsako hi laddhinānāsaṁvāsakena vā kammanānāsaṁvāsakena vā virahito samacittatāya cittena aviyutto hoti. Samānasīmāyaṁ ṭhito kāyasāmaggidānato sarīrena aviyutto.

Bhedanasaṁvattanikaṁ vā adhikaraṇanti bhedanassa saṁghabhedassa atthāya saṁvattanikaṁ kāraṇaṁ. Imasmiñhi okāse "kāmahetu kāmanidānaṁ kāmādhikaraṇan"ti-ādīsu[4] viya kāraṇaṁ adhikaraṇanti adhippetaṁ. Tañca yasmā aṭṭhārasavidhaṁ hoti, tasmā padabhājane "aṭṭhārasa bhedakaravatthūnī"ti vuttaṁ. Tāni pana "idhūpāli bhikkhū adhammaṁ dhammoti

1. Bāhulliko (Syā, Ka) Ṭīkā passitabbā.
2. Bāhullatthāya (Syā, Ka)
3. Vi 4. 360 piṭṭhe.
4. Ma 1. 121 piṭṭhe.

dīpentī"ti-ādinā[1] nayena Khandhake āgatāni, tasmā tatreva nesaṁ atthaṁ vaṇṇayissāma. Yopi cāyaṁ imāni vatthūni nissāya aparehipi kammena, uddesena, vohārena, anusāvanāya, salākaggāhenāti pañcahi kāraṇehi saṁghabhedo hoti, tampi āgataṭṭhāneyeva pakāsayissāma. Saṅkhepato pana **bhedanasaṁvattanikaṁ vā adhikaraṇaṁ samādāyā**ti ettha saṁghabhedassa atthāya saṁvattanikaṁ saṁghabhedanipphattisamatthaṁ kāraṇaṁ gahetvāti evamattho veditabbo. **Paggayhā**ti paggahitaṁ abbhussitaṁ pākaṭaṁ katvā. **Tiṭṭheyyā**ti yathāsamādinnaṁ, yathāpaggahitameva ca katvā accheyya. Yasmā pana evaṁ paggaṇhatā, tiṭṭhatā ca taṁ dīpitañceva appaṭinissaṭṭhañca hoti, tasmā padabhājane "dīpeyyā"ti ca "nappaṭinissajjeyyā"ti ca vuttaṁ.

Bhikkhūhi evamassa vacanīyoti aññehi lajjīhi bhikkhūhi evaṁ vattabbo bhaveyya. Padabhājane cassa **ye passantī**ti ye sammukhā paggayha tiṭṭhantaṁ passanti. **Ye suṇantī**ti yepi "asukasmiṁ nāma vihāre bhikkhū bhedanasaṁvattanikaṁ adhikaraṇaṁ samādāya paggayha tiṭṭhantī"ti suṇanti.

Sametāyasmā saṁghenāti āyasmā saṁghena saddhiṁ sametu samāgacchatu, ekaladdhiko hotūti attho. Kiṁ kāraṇā? **Samaggo hi saṁgho sammodamāno avivadamāno ekuddeso phāsu viharatī**ti.

Tattha **sammodamāno**ti aññamaññaṁ sampattiyā suṭṭhu modamāno. **Avivadamāno**ti ayaṁ dhammo nāyaṁ dhammoti evaṁ na vivadamāno. Eko uddeso assāti **ekuddeso,** ekato pavattavātimokkhuddeso, na visunti attho. **Phāsu viharatī**ti sukhaṁ viharati.

Iccetaṁ kusalanti etaṁ paṭinissajjanaṁ kusalaṁ khemaṁ sotthibhāvo tassa bhikkhuno. **No ce paṭinissajjati, āpatti dukkaṭassā**ti tikkhattuṁ vuttassa appaṭinissajjato dukkaṭaṁ. **Sutvā na vadanti, āpatti dukkaṭassā**ti ye sutvā na vadanti, tesampi dukkaṭaṁ. Kīvadūre sutvā avadantānaṁ dukkaṭaṁ? Ekavihāre tāva vattabbaṁ natthi. **Aṭṭhakathāyaṁ** pana vuttaṁ "samantā addhayojane bhikkhūnaṁ bhāro. Dūtaṁ vā paṇṇaṁ vā pesetvā vadatopi āpattimokkho natthi. Sayameva gantvā 'garuko kho āvuso

1. Vi 4. 368 piṭṭhe.

saṁghabhedo, mā saṁghabhedāya parakkamī'ti nivāretabbo"ti. Pahontena pana dūrampi gantabbaṁ. Agilānānaṁ hi dūrepi bhāroyeva.

Idāni "evañca so bhikkhu bhikkhūhi vuccamāno"ti-ādīsu atthamattameva dassetuṁ **"so bhikkhu saṁghamajjhampi ākaḍḍhitvā vattabbo"**ti-ādimāha. Tattha **saṁghamajjhampi ākaḍḍhitvā**ti sace purimanayena vuccamāno na paṭinissajjati, hatthesu ca bāhāsu ca[1] gahetvāpi saṁghamajjhaṁ ākaḍḍhitvā punapi "mā āyasmā"ti-ādinā nayena tikkhattuṁ vattabbo.

Yāvatatiyaṁ samanubhāsitabboti yāva tatiyaṁ samanubhāsanaṁ, tāva samanubhāsitabbo, tīhi samanubhāsanakammavācāhi kammaṁ kātabbanti vuttaṁ hoti. Padabhājane panassa atthameva gahetvā samanubhāsanavidhiṁ dassetuṁ "so bhikkhu samanubhāsitabbo. Evañca pana bhikkhave samanubhāsitabbo"ti-ādi vuttaṁ.

414. Tattha **ñattiyā dukkaṭaṁ, dvīhi kammavācāhi thullaccayā paṭippassambhantī**ti yañca ñattipariyosāne dukkaṭaṁ āpanno, ye ca dvīhi kammavācāhi thullaccaye, tā tissopi āpattiyo "yassa nakkhamati so bhāseyyā"ti evaṁ **yya**-kārappattamattāya tatiyakammavācāya paṭippassambhanti, saṁghādisesoyeva[2] tiṭṭhati. Kiṁ pana āpannāpattiyo paṭippassambhanti anāpannāti? **Mahāsumatthero** tāva vadati "yo avasāne paṭinissajjissati, so tā āpattiyo na āpajjati. Tasmā anāpannā paṭippassambhantī"ti. **Mahāpadumatthero** pana "liṅgaparivattena asādhāraṇāpattiyo viya āpannā paṭippassambhanti, anāpannānaṁ kiṁ paṭippassaddhiyā"ti āha.

415. **Dhammakamme dhammakammasaññī**ti tañce samanubhāsanakammaṁ dhammakammaṁ hoti, tasmiṁ dhammakammasaññīti attho. Esa nayo sabbattha. Idha saññā na rakkhati, kammassa dhammikattā eva appaṭinissajjanto āpajjati.

416. **Asamanubhāsantassā**ti asamanubhāsiyamānassa appaṭinissajjantassāpi saṁghādisesena anāpatti.

---

1. Pādesu ca (Sī, Syā)
2. Saṁghādiseseyeva (Sī, Syā)

Paṭinissajjantassāti ñattito pubbe vā ñattikkhaṇe vā ñattipariyosāne vā paṭhamāya vā anusāvanāya dutiyāya vā tatiyāya vā yāva **yya**-kāraṁ na sampāpuṇāti, tāva paṭinissajjantassa saṁghādisesena anāpatti.

Ādikammikassāti ettha pana "Devadatto samaggassa saṁghassa bhedāya parakkami, tasmiṁ vatthusmin"ti **Parivāre**[1] āgatattā Devadatto ādikammiko. So ca kho saṁghabhedāya parakkamanasseva, na appaṭinissajjanassa[2]. Na hi tassa taṁ kammaṁ kataṁ. Kathamidaṁ jānitabbanti ce, suttato. Yathā hi "Ariṭṭho bhikkhu gaddhabādhipubbo yāvatatiyaṁ samanubhāsanāya na paṭinissajji, tasmiṁ vatthusmin"ti **Parivāre**[3] āgatattā Ariṭṭhassa kammaṁ katanti paññāyati, na tathā Devadattassa. Athāpissa katena bhavitabbanti koci attano rucimattena vadeyya, tathāpi appaṭinissajjane ādikammikassa anāpatti nāma natthi. Na hi paññattaṁ sikkhāpadaṁ vītikkamantassa aññatra uddissa anuññātato anāpatti nāma dissati. Yampi Ariṭṭhasikkhāpadassa anāpattiyaṁ **"ādikammikassā"**ti potthakesu likhitaṁ, taṁ **pamādalikhitaṁ.** Pamādalikhitabhāvo cassa "paṭhamaṁ Ariṭṭho bhikkhu codetabbo, codetvā sāretabbo, sāretvā āpattiṁ āropetabbo"ti evaṁ Kammakkhandhake[4] āpattiropanavacanato veditabbo.

Iti bhedāya parakkamane ādikammikassa Devadattassa yasmā taṁ kammaṁ na kataṁ, tasmāssa āpattiyeva na jātā. Sikkhāpadaṁ pana taṁ ārabbha paññattanti katvā **"ādikammiko"**ti vutto. Iti āpattiyā abhāvatoyevassa anāpatti vuttā. Sā panesā kiñcāpi asamanubhāsantassāti imināva siddhā, yasmā pana asamanubhāsanto nāma yassa kevalaṁ samanubhāsanaṁ na karonti, so vuccati, na ādikammiko. Ayañca Devadatto ādikammikoyeva, tasmā **"ādikammikassā"**ti vuttaṁ. Etenupāyena ṭhapetvā Ariṭṭhasikkhāpadaṁ sabbasamanubhāsanāsu vinicchayo veditabbo. Sesaṁ sabbattha uttānameva.

Samuṭṭhānādīsu tivaṅgikaṁ ekasamuṭṭhānaṁ, samanubhāsanasamuṭṭhānaṁ nāmametaṁ, kāyavācācittato samuṭṭhāti. Paṭinissajjāmīti kāyavikāraṁ vā vacībhedaṁ

---

1. Vi 5. 9 piṭṭhe.
2. Parakkamantoyeva, na appaṭinissajjanto (Ka)
3. Vi 5. 36 piṭṭhe.
4. Vi 4. 70 piṭṭhe.

vā akarontasseva pana āpajjanato akiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ, akusalacittaṁ, dukkhavedananti.

Paṭhamasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

11. Dutiyasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

417-8. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Dutiyasaṁghabhedasikkhāpadaṁ. Tattha **anuvattakā**ti tassa diṭṭhikhantiruciggahaṇena anupaṭipajjanakā. Vaggaṁ asāmaggipakkhiyavacanaṁ vadantīti **vaggavādakā.** Padabhājane pana "tassa vaṇṇāya pakkhāya ṭhitā hontī"ti vuttaṁ, tassa saṁghabhedāya parakkamantassa vaṇṇatthāya ca pakkhavuḍḍhi-atthāya ca ṭhitāti attho. Ye hi vaggavādakā, te niyamena īdisā honti, tasmā evaṁ vuttaṁ. Yasmā pana tiṇṇaṁ uddhaṁ kammārahā na honti, na hi saṁgho saṁghassa kammaṁ karoti, tasmā "eko vā dve vā tayo vā"ti vuttaṁ.

Jānāti noti amhākaṁ chandādīni jānāti. **Bhāsatī**ti "evaṁ karomā"ti amhehi saddhiṁ bhāsati. **Amhākampetaṁ khamatī**ti yaṁ so karoti, etaṁ amhākampi ruccati.

Sametāyasmantānaṁ saṁghenāti āyasmantānaṁ cittaṁ saṁghena saddhiṁ sametu samāgacchatu, ekībhāvaṁ yātūti vuttaṁ hoti. Sesamettha paṭhamasikkhāpade vuttanayattā, uttānatthattā ca pākaṭameva.

Samuṭṭhānādīnipi paṭhamasikkhāpadasadisānevāti.

Dutiyasaṁghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Dubbacasikkhāpadaṁ. Tattha **anācāraṁ ācaratī**ti anekappakāraṁ kāyavacīdvāravītikkamaṁ karoti. **Kiṁ nu kho nāmā**ti vambhanavacanametaṁ. **Ahaṁ kho nāmā**ti ukkaṁsavacanaṁ. **Tumhe vadeyyan**ti "idaṁ karotha, idaṁ mā karothā"ti ahaṁ tumhe

vattuṁ arahāmīti dasseti. Kasmāti ce. Yasmā amhākaṁ Buddho, Bhagavā Kaṇḍakaṁ[1] āruyha mayā saddhiṁ nikkhamitvā pabbajitoti-evamādimatthaṁ sandhāyāha. "Amhākaṁ dhammo"ti vatvā pana attano santakabhāve yuttiṁ dassento **"amhākaṁ ayyaputtena dhammo abhisamito"**ti āha. Yasmā amhākaṁ ayyaputtena catusaccadhammo paṭividdho, tasmā dhammopi amhākanti vuttaṁ hoti. Saṁghaṁ pana attano veripakkhe ṭhitaṁ maññamāno "amhākaṁ saṁgho"ti na vadati, upamaṁ pana vatvā saṁghaṁ apasādetukāmo **"seyyathāpi nāmā"**ti-ādimāha. **Tiṇakaṭṭhapaṇṇasaṭan**ti tattha tattha patitaṁ tiṇakaṭṭhapaṇṇaṁ. Atha vā tiṇañca nissārakaṁ lahukaṁ kaṭṭhañca **tiṇakaṭṭhaṁ. Paṇṇasaṭan**ti purāṇapaṇṇaṁ. **Ussāreyyā**ti rāsiṁ kareyya.

Pabbateyyāti pabbatappabhavā, sā hi sīghasotā hoti, tasmā tameva gaṇhāti. **Saṅkhasevālapaṇakan**ti ettha **saṅkho**ti dīghamūlako paṇṇasevālo vuccati. **Sevālo**ti nīlasevālo, avaseso udakapappaṭakatilabījakādi sabbopi **paṇako**ti saṅkhyaṁ gacchati. **Ekato ussāritā**ti ekaṭṭhāne kenāpi[2] sampiṇḍitā rāsīkatāti dasseti.

425-6. **Dubbacajātiko**ti dubbacasabhāvo, vattuṁ asakkuṇeyyoti attho. Padabhājanepissa **dubbaco**ti dukkhena kicchena vaditabbo, na sakkā sukhena vattunti attho. **Dovacassakaraṇehī**ti dubbacabhāvakaraṇīyehi, ye dhammā dubbacaṁ puggalaṁ karonti, tehi samannāgatoti attho. Te pana "katame ca āvuso dovacassakaraṇā dhammā. Idhāvuso bhikkhu pāpiccho hotī"ti-ādinā nayena paṭipāṭiyā **Anumānasutte**[3] āgatā pāpicchatā, attukkaṁsakaparavambhakatā, kodhanatā, kodhahetu upanāhitā, kodhahetu abhisaṅgitā, kodhahetu kodhasāmantavācānicchāraṇatā, codakaṁ paṭippharaṇatā, codakaṁ apasādanatā, codakassa paccāropanatā, aññena aññaṁ paṭicaraṇatā, apadānena na sampāyanatā, makkhi, paḷāsitā, issuki, maccharitā, saṭha, māyāvitā, thaddhātimānitā, sandiṭṭhiparāmāsi-ādhānaggāhi duppaṭinissaggitāti ekūnavīsati[4] dhammā veditabbā.

---

1. Kaṇṭhakaṁ (Sī, Syā), Kaṇṭakaṁ (Ka) (Jātaka-Ṭṭha 1. 63; Khu 2 Vimānavatthusmiṁ 110 piṭṭhesu passitabbaṁ.)
2. Tenāpi (Ka) 3. Ma 1. 132 piṭṭhe. 4. Pāḷiyaṁ pana soḷasavidhena vibhattaṁ.

Ovādaṁ nakkhamati na sahatīti **akkhamo.** Yathānusiṭṭhaṁ appaṭipajjanato padakkhiṇena anusāsaniṁ na gaṇhātīti **appadakkhiṇaggāhī anusāsaniṁ.**

Uddesapariyāpannesūti uddese pariyāpannesu antogadhesu. "Yassa siyā āpatti, so āvikareyyā"ti evaṁ saṅgahitattā anto pātimokkhassa vattamānesūti attho. **Sahadhammikaṁ vuccamāno**ti sahadhammikena vuccamāno, karaṇatthe upayogavacanaṁ, pañcahi sahadhammikehi sikkhitabbattā, tesaṁ vā santakattā sahadhammikanti laddhanāmena Buddhapaññattena sikkhāpadena vuccamānoti attho.

Viramathāyasmanto mama vacanāyāti yena vacanena maṁ vadatha, tato mama vacanato viramatha, mā maṁ taṁ vacanaṁ vadathāti vuttaṁ hoti.

Vadatu sahadhammenāti sahadhammikena sikkhāpadena, sahadhammena vā aññenapi pāsādikabhāvasaṁvattanikena vacanena vadatu. **Yadidan**ti vuḍḍhikāraṇanidassanatthe nipāto. Tena "yaṁ idaṁ aññamaññassa hitavacanaṁ, āpattito vuṭṭhāpanañca, tena aññamaññavacanena, aññamaññavuṭṭhāpanena ca saṁvaḍḍhā parisā"ti evaṁ parisāya vuḍḍhikāraṇaṁ dassitaṁ hoti. Sesaṁ sabbattha uttānameva.

Samuṭṭhānādīni paṭhamasaṁghabhedasadisānevāti.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Kuladūsakasikkhāpadaṁ. Tattha **Assajipunabbasukā nāmā**ti Assaji ceva Punabbasuko ca. **Kīṭāgirismin**ti evaṁnāmake janapade. **Āvāsikā hontī**ti ettha āvāso etesaṁ atthīti āvāsikā. Āvāsoti vihāro vuccati. So yesaṁ āyatto navakammakaraṇapurāṇapaṭisaṅkharaṇādibhārahāratāya, te āvāsikā. Ye pana kevalaṁ vihāre vasanti, te nevāsikāti vuccanti. Ime āvāsikā ahesuṁ. **Alajjino pāpabhikkhū**ti nillajjā lāmakabhikkhū, te hi chabbaggiyānaṁ jeṭṭhakachabbaggiyā.

Sāvatthiyaṁ kira cha janā sahāyakā "kasikammādīni dukkarāni, handa mayaṁ sammā pabbajāma, pabbajantehi ca uppanne kicce nittharaṇakaṭṭhāne pabbajituṁ vaṭṭatī"ti sammantayitvā dvinnaṁ aggasāvakānaṁ santike pabbajiṁsu. Te pañcavassā hutvā mātikaṁ paguṇaṁ katvā mantayiṁsu "janapado nāma kadāci subhikkho hoti, kadāci dubbhikkho, mayaṁ mā ekaṭṭhāne vasimha, tīsu ṭhānesu vasāmā"ti. Tato paṇḍukalohitake āhaṁsu "āvuso Sāvatthī nāma sattapaññāsāya kulasatasahassehi ajjhāvutthā, asītigāmasahassapaṭimaṇḍitānaṁ tiyojanasatikānaṁ dvinnaṁ Kāsikosalaraṭṭhānaṁ āyamukhabhūtā, tatra tumhe dhuraṭṭhāneyeva pariveṇāni kāretvā ambapanasanāḷikerādīni ropetvā pupphehi ca phalehi ca kulāni saṅgaṇhantā kuladārake pabbājetvā parisaṁ vaḍḍhethā"ti.

Mettiyabhūmajake āhaṁsu "āvuso Rājagahaṁ nāma aṭṭhārasahi manussakoṭīhi ajjhāvutthaṁ, asītigāmasahassapaṭimaṇḍitānaṁ tiyojanasatikānaṁ dvinnaṁ Aṅgamagadharaṭṭhānaṁ āyamukhabhūtaṁ, tatra tumhe dhuraṭṭhāneyeva -pa- parisaṁ vaḍḍhethā"ti.

Assajipunabbasuke āhaṁsu "āvuso Kīṭāgiri nāma dvīhi meghehi anuggahito, tīṇi sassāni pasavanti, tatra tumhe dhuraṭṭhāneyeva pariveṇāni kāretvā -pa- parisaṁ vaḍḍhethā"ti. Te tathā akaṁsu. Tesu ekamekassa pakkhassa pañca pañca bhikkhusatāni parivārā. Evaṁ samadhikaṁ diyaḍḍhabhikkhusahassaṁ hoti. Tatra paṇḍukalohitakā saparivārā sīlavantova, Bhagavatā saddhiṁ janapadacārikampi vicaranti, te akatavatthuṁ uppādenti, paññattasikkhāpadaṁ pana na maddanti, itare sabbe alajjino, akatavatthuñca uppādenti, paññattasikkhāpadañca maddanti. Tena vuttaṁ "alajjino pāpabhikkhū"ti.

Evarūpanti evaṁjātikaṁ. **Anācāraṁ ācarantī**ti anācaritabbaṁ ācaranti, akātabbaṁ karonti. **Mālāvacchan**ti taruṇapuppharukkhaṁ, taruṇakā hi puppharukkhāpi pupphagacchāpi "mālāvacchā"tveva vuccanti. Te ca anekappakāraṁ mālāvacchaṁ sayampi ropenti aññenapi ropāpenti. Tena vuttaṁ "mālāvacchaṁ ropentipi ropāpentipī"ti. **Siñcantī**ti sayameva[1] udakena siñcanti. **Siñcāpentī**ti aññenapi siñcāpenti.

1. Tameva (Ka)

Ettha pana akappiyavohāro kappiyavohāro pariyāyo obhāso nimittakammanti imāni pañca jānitabbāni. Tattha **akappiyavohāro** nāma allaharitānaṁ koṭṭanaṁ koṭṭāpanaṁ, āvāṭassa khaṇanaṁ khaṇāpanaṁ, mālāvacchassa ropanaṁ ropāpanaṁ, āḷiyā bandhanaṁ bandhāpanaṁ, udakassa secanaṁ secāpanaṁ, mātikāya sammukhakaraṇaṁ kappiya-udakasiñcanaṁ, hatthamukhapādadhovananhānodakasiñcananti. **Kappiyavohāro** nāma "imaṁ rukkhaṁ jāna, imaṁ āvāṭaṁ jāna, imaṁ mālāvacchaṁ jāna, ettha udakaṁ jānā"ti vacanaṁ sukkhamātikāya ujukaraṇañca. **Pariyāyo** nāma "paṇḍitena nāma mālāvacchādayo ropāpetabbā nacirasseva upakārāya saṁvattantī"ti-ādivacanaṁ. **Obhāso** nāma kudālakhaṇittādīni ca mālāvacche ca gahetvā ṭhānaṁ. Evaṁ ṭhitaṁ hi sāmaṇerādayo disvā "thero kārāpetukāmo"ti gantvā karonti. **Nimittakammaṁ** nāma kudālakhaṇittivāsipharasu-udakabhājanāni āharitvā samīpe ṭhapanaṁ.

Imāni pañcapi **kulasaṅgahatthāya** ropane na vaṭṭanti, **phalaparibhogatthāya** kappiyākappiyavohāradvayameva na vaṭṭati, itarattayaṁ vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṁ** pana "kappiyavohāropi vaṭṭati. Yañca attano paribhogatthāya vaṭṭati, taṁ aññapuggalassa vā saṁghassa vā cetiyassa vā atthāyapi vaṭṭatī"ti vuttaṁ.

Ārāmatthāya pana **vanatthāya**[1] ca **chāyatthāya** ca akappiyavohāramattameva na vaṭṭati, sesaṁ vaṭṭati. Na kevalañca sesaṁ, yaṁkiñci mātikampi ujuṁ kātuṁ, kappiya-udakaṁ siñcituṁ, nhānakoṭṭhakaṁ katvā nhāyituṁ, hatthapādamukhadhovanudakāni ca tattha chaḍḍetumpi vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṁ,** pana **Kurundiyañca** "kappiyapathaviyaṁ sayaṁ ropetumpi vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Ārāmādi-atthāya pana ropitassa vā ropāpitassa vā phalaṁ paribhuñjitumpi vaṭṭati.

Ocinana-ocināpane pakatiyāpi pācittiyaṁ. Kuladūsanatthāya pana pācittiyañceva dukkaṭañca. Ganthanādīsu ca uracchadapariyosānesu kuladūsanatthāya aññatthāya vā karontassa dukkaṭameva. Kasmā? Anācārattā, "pāpasamācāro"ti ettha vuttapāpasamācārattā ca. Ārāmādi-atthāya rukkharopane viya vatthupūjanatthāya kasmā na anāpattīti ce. Anāpattiyeva. Yathā hi tattha kappiyavohārena, pariyāyādīhi ca anāpatti, tathā vatthupūjanatthāyapi anāpatti.

---

1. Vatatthāya (Vajira-Ṭī. 207 piṭṭhe.)

Nanu ca tattha "kappiyapathaviyaṁ sayaṁ ropetumpi vaṭṭatī"ti vuttanti. Vuttaṁ, na pana **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ.** Athāpi maññeyyāsi "itarāsu vuttampi pamāṇaṁ. Mahā-aṭṭhakathāyañca kappiya-udakasecanaṁ vuttaṁ, taṁ kathan"ti. Tampi na virujjhati, tatra hi avisesena "rukkhaṁ ropentipi ropāpentipi siñcantipi siñcāpentipī"ti vattabbe "mālāvacchan"ti vadanto ñāpeti "kulasaṅgahatthāya pupphaphalūpagameva sandhāyetaṁ vuttaṁ, aññatra pana pariyāyo atthī"ti. Tasmā tattha pariyāyaṁ, idha ca pariyāyābhāvaṁ ñatvā yaṁ **Aṭṭhakathāsu** vuttaṁ, taṁ suvuttameva. Vuttañcetaṁ—

"Buddhena dhammo vinayo ca vutto,
Yo tassa puttehi tatheva ñāto.
So yehi tesaṁ matimaccajantā,
Yasmā pure Aṭṭhakathā akaṁsu.

Tasmā hi yaṁ Aṭṭhakathāsu vuttaṁ,
Taṁ vajjayitvāna pamādalekhaṁ.
Sabbampi sikkhāsu sagāravānaṁ,
Yasmā pamāṇaṁ idha paṇḍitānan"ti.

Sabbaṁ vuttanayeneva veditabbaṁ. Tattha siyā—yadi vatthupūjanatthāyapi ganthānādīsu āpatti, haraṇādīsu kasmā anāpattīti. Kulitthi-ādīnaṁ atthāya haraṇato, haraṇādhikāre hi visesetvā "te kulitthīnan"ti-ādi vuttaṁ. Tasmā Buddhādīnaṁ atthāya harantassa anāpatti.

Tattha **ekatovaṇṭikan**ti pupphānaṁ vaṇṭe ekato katvā katamālaṁ. **Ubhatovaṇṭikan**ti ubhohi passehi pupphavaṇṭe katvā katamālaṁ. **Mañjarikan**ti-ādīsu pana mañjarī viya katā pupphavikati mañjarikāti vuccati. **Vidhūtikā**ti sūciyā vā salākāya vā sinduvārapupphādīni vijjhitvā katā. **Vaṭaṁsako**ti vataṁsako[1]. **Āveḷā**ti kaṇṇikā. **Uracchado**ti hārasadisaṁ ure ṭhapanakapupphadāmaṁ. Ayaṁ tāva ettha padavaṇṇanā.

Ayaṁ pana ādito paṭṭhāya vitthārena āpattivinicchayo—kuladūsanatthāya akappiyapathaviyaṁ mālāvacchaṁ ropentassa pācittiyañceva dukkaṭañca, tathā akappiyavohārena ropāpentassa. Kappiyapathaviyaṁ

1. Vataṁsakoti vaṭaṁsako (Ka)

ropanepi ropāpanepi dukkaṭameva. Ubhayatthāpi sakiṁ āṇattiyā bahūnampi ropane ekameva sapācittiyadukkaṭaṁ vā suddhadukkaṭaṁ vā hoti. Paribhogatthāya hi kappiyabhūmiyaṁ vā akappiyabhūmiyaṁ vā kappiyavohārena ropāpane anāpatti. Ārāmādi-atthāyapi akappiyapathaviyaṁ ropentassa vā akappiyavacanena ropāpentassa vā pācittiyaṁ. Ayaṁ pana nayo **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** na suṭṭhu vibhatto, **Mahāpaccariyaṁ** vibhattoti.

Siñcanasiñcāpane pana akappiya-udakena sabbattha pācittiyaṁ, kuladūsanaparibhogatthāya dukkaṭampi. Kappiyena tesaṁyeva dvinnamatthāya dukkaṭaṁ. Paribhogatthāya cettha kappiyavohārena siñcāpane anāpatti. Āpattiṭṭhāne pana dhārāvacchedavasena[1] payogabahulatāya āpattibahulatā veditabbā.

Kuladūsanatthāya ocinane pupphagaṇanāya dukkaṭapācittiyāni. Aññattha pācittiyāneva. Bahūni pana pupphāni ekapayogena ocinanto payogavasena kāretabbo. Ocināpane kuladūsanatthāya sakiṁ āṇatto bahumpi ocinati, ekameva sapācittiyadukkaṭaṁ, aññatra pācittiyameva.

Ganthanādīsu sabbāpi cha pupphavikatiyo veditabbā ganthimaṁ gopphimaṁ vedhimaṁ veṭhimaṁ pūrimaṁ vāyimanti. Tattha **ganthimaṁ** nāma sadaṇḍakesu vā uppalapadumādīsu aññesu vā dīghavaṇṭesu pupphesu daṭṭhabbaṁ. Daṇḍakena daṇḍakaṁ, vaṇṭena vā vaṇṭaṁ ganthetvā katameva hi ganthimaṁ. Taṁ bhikkhussa vā bhikkhuniyā vā kātumpi akappiyavacanena kārāpetumpi na vaṭṭati. Evaṁ jāna, evaṁ kate sobheyya, yathā etāni pupphāni na vikirīyanti, tathā karohīti-ādinā pana kappiyavacanena kāretuṁ vaṭṭati.

Gopphimaṁ nāma suttena vā vākādīhi vā vassikapupphādīnaṁ ekatovaṇṭika-ubhatovaṇṭikamālāvasena gopphanaṁ, vākaṁ vā rajjuṁ vā diguṇaṁ katvā tattha avaṇṭakāni nīpapupphādīni pavesetvā paṭipāṭiyā bandhanti, etampi gopphimameva. Sabbaṁ purimanayeneva na vaṭṭati.

Vedhimaṁ nāma savaṇṭakāni vassikapupphādīni vaṇṭesu, avaṇṭakāni vā vakulapupphādīni antochidde sūcitālahīrādīhi vinivijjhitvā āvunanti, etaṁ vedhimaṁ nāma. Tampi purimanayeneva na vaṭṭati. Keci pana kadalikkhandhamhi kaṇṭake

1. Dhūrūpacchedavasena (Sī), dhāropacchedavasena (Syā)

vā tālahīrādīni vā pavesetvā tattha pupphāni vijjhitvā ṭhapenti, keci kaṇṭakasākhāsu, keci pupphacchattapupphakūṭāgārakaraṇatthaṁ chatte ca bhittiyañca pavesetvā ṭhapitakaṇṭakesu, keci dhammāsanavitāne baddhakaṇṭakesu, keci kaṇikārapupphādīni salākāhi vijjhanti, chattādhichattaṁ viya ca karonti, taṁ ati-oḷārikameva. Pupphavijjhanatthaṁ pana dhammāsanavitāne kaṇṭakampi bandhituṁ kaṇṭakādīhi vā ekapupphampi vijjhituṁ puppheyeva vā pupphaṁ pavesetuṁ na vaṭṭati. Jālavitāna vedikanāgadantaka pupphapaṭicchakatālapaṇṇaguḷakādīnaṁ pana chiddesu asokapiṇḍiyā vā antaresu pupphāni pavesetuṁ na doso, etaṁ vedhimaṁ nāma na hoti. Dhammarajjuyampi eseva nayo.

Veṭhimaṁ nāma pupphadāmapupphahatthakesu daṭṭhabbaṁ. Keci hi matthakadāmaṁ karontā heṭṭhā ghaṭakākāraṁ dassetuṁ pupphehi veṭhenti, keci aṭṭhaṭṭha vā dasa dasa vā uppalapupphādīni suttena vā vākena vā daṇḍakesu bandhitvā uppalahatthake vā padumahatthake vā karonti, taṁ sabbaṁ purimanayeneva na vaṭṭati. Sāmaṇerehi uppāṭetvā thale ṭhapita-uppalādīni kāsāvena bhaṇḍikampi bandhituṁ na vaṭṭati. Tesaṁyeva pana vākena vā daṇḍakena vā bandhituṁ aṁsabhaṇḍikaṁ vā kātuṁ vaṭṭati. Aṁsabhaṇḍikā nāma khandhe ṭhapitakāsāvassa ubho ante āharitvā bhaṇḍikaṁ katvā tasmiṁ pasibbake viya pupphāni pakkhipanti, ayaṁ vuccati aṁsabhaṇḍikā, etaṁ kātuṁ vaṭṭati. Daṇḍakehi paduminīpaṇṇaṁ vijjhitvā uppalādīni paṇṇena veṭhetvā gaṇhanti, tatrāpi pupphānaṁ upari paduminīpaṇṇameva bandhituṁ vaṭṭati, heṭṭhā daṇḍakaṁ[1] pana bandhituṁ na vaṭṭati.

Pūrimaṁ nāma mālāguṇe ca pupphapaṭe ca daṭṭhabbaṁ. Yo hi mālāguṇena cetiyaṁ vā bodhiṁ vā vedikaṁ vā parikkhipanto puna ānetvā purimaṭṭhānaṁ atikkāmeti, ettāvatāpi pūrimaṁ nāma hoti. Ko pana vādo anekakkhattuṁ parikkhipantassa. Nāgadantakantarehi[2] pavesetvā haranto olambakaṁ katvā puna nāgadantakaṁ parikkhipati, etampi pūrimaṁ nāma. Nāgadantake pana pupphavalayaṁ pavesetuṁ vaṭṭati. Mālāguṇehi pupphapaṭaṁ karonti. Tatrāpi ekameva mālāguṇaṁ harituṁ vaṭṭati. Puna paccāharato pūrimameva hoti, taṁ sabbaṁ purimanayeneva na vaṭṭati. Mālāguṇehi pana bahūhipi kataṁ pupphadāmaṁ labhitvā āsanamatthakādīsu bandhituṁ vaṭṭati. Atidīghaṁ pana

1. Daṇḍakā (Ka), daṇḍako (Syā), daṇḍake (?) 2. Nāgadantakantarehi vā (Sī)

mālāguṇaṁ ekavāraṁ haritvā vā parikkhipitvā vā puna aññassa bhikkhuno dātuṁ vaṭṭati. Tenāpi tatheva kātuṁ vaṭṭati.

Vāyimaṁ nāma pupphajālapupphapaṭapuppharūpesu daṭṭhabbaṁ. Cetiyesu pupphajālaṁ karontassa ekamekamhi jālacchidde dukkaṭaṁ. Bhitticchattabodhitthambhādīsupi eseva nayo. Pupphapaṭaṁ pana parehi pūritampi vāyituṁ na labbhati. Gopphimapuppheheva hatthi-assādirūpakāni karonti, tānipi vāyimaṭṭhāne tiṭṭhanti. Purimanayeneva sabbaṁ na vaṭṭati. Aññehi kataparicchede pana pupphāni ṭhapentena hatthi-assādirūpakampi kātuṁ vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṁ** pana kalambakena, aḍḍhacandakena ca saddhiṁ aṭṭhapupphavikatiyo vuttā. Tattha **kalambako**ti aḍḍhacandakantare ghaṭikadāma-olambako vutto, **aḍḍhacandako**ti aḍḍhacandākārena mālāguṇaparikkhepo. Tadubhayampi pūrimeyeva paviṭṭhaṁ. **Kurundiyaṁ** pana "dve tayo mālāguṇe ekato katvā pupphadāmakaraṇampi vāyimaṁyevā"ti vuttaṁ. Tampi idha pūrimaṭṭhāneyeva paviṭṭhaṁ. Na kevalañca pupphaguḷadāmameva[1], piṭṭhamayadāmampi geṇḍukapupphadāmampi Kurundiyaṁ vuttaṁ, kharapattadāmampi sikkhāpadassa sādhāraṇattā bhikkhūnampi bhikkhunīnampi neva kātuṁ, na kārāpetuṁ vaṭṭati. Pūjānimittaṁ pana kappiyavacanaṁ sabbattha vattuṁ vaṭṭati. Pariyāya-obhāsanimittakammāni vaṭṭantiyeva.

Tuvaṭṭentīti nipajjanti. **Lāsentī**ti pītiyā uppilavamānā viya uṭṭhahitvā lāsiyanāṭakaṁ nāṭenti, recakaṁ denti. **Naccantiyāpi naccantī**ti yadā nāṭakitthī naccati, tadā tepi tassā purato vā pacchato vā gacchantā naccanti. **Naccantiyāpi gāyantī**ti yadā sā naccati, tadā naccānurūpaṁ gāyanti. Esa nayo sabbattha. **Aṭṭhapadepi kīḷantī**ti aṭṭhapadaphalake jūtaṁ kīḷanti. Tathā **dasapade. Ākāsepī**ti aṭṭhapadadasapadesu viya ākāseyeva kīḷanti. **Parihārapathepī**ti bhūmiyaṁ nānāpathamaṇḍalaṁ katvā tattha pariharitabbapathaṁ pariharantā kīḷanti. **Santikāyapi kīḷantī**ti santikakīḷāya kīḷanti, ekajjhaṁ ṭhapitā sāriyo vā pāsāṇasakkharāyo vā acālentā nakheneva apanenti upanenti ca, sace tattha kāci calati, parājayo hoti. **Khalikāyā**ti jūtaphalake pāsakakīḷāya kīḷanti. **Ghaṭikāyā**ti ghaṭikā vuccati daṇḍakakīḷā, tāya kīḷanti. Dīghadaṇḍakena rassadaṇḍakaṁ paharantā vicaranti.

1. Pupphadāmameva (Sī), pupphaguḷapupphadāmameva (Ka)

Salākahatthenāti lākhāya vā mañjaṭṭhiyā[1] vā piṭṭha-udake vā salākahatthaṁ temetvā "kiṁ hotū"ti bhūmiyaṁ vā bhittiyaṁ vā taṁ paharitvā hatthi-assādirūpāni dassentā kīḷanti, **akkhenā**ti guḷena. **Paṅgacīrenā**ti paṅgacīraṁ vuccati paṇṇanāḷikā, taṁ dhamantā kīḷanti. **Vaṅkakenā**ti gāmadārakānaṁ kīḷanakena khuddakanaṅgalena. **Mokkhacikāyā**ti mokkhacikā vuccati samparivattakakīḷā, ākāse vā daṇḍaṁ gahetvā, bhūmiyaṁ vā sīsaṁ ṭhapetvā heṭṭhupariyabhāvena parivattantā kīḷantīti attho. **Ciṅgulakenā**ti ciṅgulakaṁ vuccati tālapaṇṇādīhi kataṁ vātappahārena paribbhamanacakkaṁ, tena kīḷanti. **Pattāḷhakenā**ti pattāḷhakaṁ vuccati paṇṇanāḷi, tāya vālikādīni minantā kīḷanti. **Rathakenā**ti khuddakarathena. **Dhanukenā**ti khuddakadhanunā.

Akkharikāyāti akkharikā vuccati ākāse vā piṭṭhiyaṁ vā akkharajānanakīḷā, tāya kīlanti. **Manesikāyā**ti manesikā vuccati manasā cintitajānanakīḷā, tāya kīḷanti. **Yathāvajjenā**ti yathāvajjaṁ vuccati kāṇakuṇikhañjādīnaṁ yaṁ yaṁ vajjaṁ, taṁ taṁ payojetvā dassanakīḷā, tāya kīḷanti velambhakā viya. **Hatthismimpi sikkhantī**ti hatthinimittaṁ yaṁ sippaṁ sikkhitabbaṁ, taṁ sikkhanti. Eseva nayo assādīsu. **Dhāvantipī**ti parammukhā gacchantā dhāvanti, **ādhāvantipī**ti yattakaṁ dhāvanti, tattakameva abhimukhā puna āgacchantā ādhāvanti. **Nibbujjhantī**ti mallayuddhaṁ karonti. **Nalāṭikampi dentī**ti "sādhu sādhu bhaginī"ti attano nalāṭe aṅguliṁ ṭhapetvā tassā nalāṭe ṭhapenti. **Vividhampi anācāraṁ ācarantī**ti aññampi Pāḷiyaṁ anāgatā mukhaḍiṇḍimādivividhaṁ anācāraṁ ācaranti.

432. **Pāsādikenā**ti pasādāvahena sāruppena samaṇānucchavikena. **Abhikkantenā**ti gamanena. **Paṭikkantenā**ti nivattanena. **Ālokitenā**ti purato dassanena. **Vilokitenā**ti ito cito ca dassanena. **Samiñjitenā**ti pabbasaṅkocanena. **Pasāritenā**ti tesaṁyeva pasāraṇena. Sabbattha itthambhūtākhyānatthe karaṇavacanaṁ, satisampajaññehi abhisaṅkhatattā pāsādika abhikkanta paṭikkanta ālokita vilokita samiñjita pasārito hutvāti vuttaṁ hoti. **Okkhittacakkhū**ti

---

1. Mañjiṭṭhiyā (Sī, Syā)

heṭṭhākhittacakkhu. **Iriyāpathasampanno**ti tāya pāsādika-abhikkantāditāya sampanna-iriyāpatho.

Kvāyanti ko ayaṁ. **Abalabalo viyā**ti abalo kira bondo vuccati, atisayatthe ca idaṁ āmeḍitaṁ[1], tasmā atibondo viyāti vuttaṁ hoti. **Mandamando**ti abhikkantādīnaṁ anuddhatatāya atimando atisaṇhoti evaṁ guṇameva dosato dassenti. **Bhākuṭikabhākuṭiko viyā**ti okkhittacakkhutāya bhakuṭiṁ katvā saṅkuṭitamukho kupito viya vicaratīti maññamānā vadanti. **Saṇhā**ti nipuṇā, "ammatāta bhaginī"ti evaṁ upāsakajanaṁ yuttaṭṭhāne upanetuṁ chekā, na yathā ayaṁ, evaṁ abalabalā viyāti adhippāyo. **Sakhilā**ti sākhalyena[2] yuttā. **Sukhasambhāsā**ti idaṁ purimassa kāraṇavacanaṁ. Yesaṁ hi sukhasambhāsā sammodanīyakathā nelā hoti kaṇṇasukhā, te sakhilāti vuccanti. Tenāhaṁsu "sakhilā sukhasambhāsā"ti. Ayaṁ panettha adhippāyo—"amhākaṁ ayyā upāsake disvā madhuraṁ sammodanīyaṁ kathaṁ kathenti, tasmā sakhilā sukhasambhāsā, na yathā ayaṁ, evaṁ mandamandā viyā"ti. **Mihitapubbaṅgamā**ti mihitaṁ pubbaṅgamaṁ etesaṁ vacanassāti mihitapubbaṅgamā, paṭhamaṁ sitaṁ katvā pacchā vadantīti attho. **Ehisvāgatavādino**ti upāsakaṁ disvā "ehi svāgataṁ tavā"ti evaṁvādino, na yathā ayaṁ, evaṁ saṅkuṭitamukhatāya bhākuṭikabhākuṭikā viya. Evaṁ mihitapubbaṅgamāditāya abhākuṭikabhāvaṁ atthato dassetvā puna sarūpenapi dassento āhaṁsu **"abhākuṭikā uttānamukhā pubbabhāsino"**ti. Uppaṭipāṭiyā vā tiṇṇampi ākārānaṁ abhāvadassanametanti veditabbaṁ. Kathaṁ? Ettha hi **"abhākuṭikā"**ti iminā bhākuṭikabhākuṭikākārassa abhāvo dassito. **"Uttānamukhā"**ti iminā mandamandākārassa, ye hi cakkhūni ummīletvā ālokanena uttānamukhā honti, na te mandamandā. **"Pubbabhāsino"**ti iminā abalabalākārassa abhāvo dassito. Ye hi ābhāsanakusalatāya "amma, tātā"ti paṭhamataraṁ ābhāsanti, na te abalabalāti.

Ehi bhante gharaṁ gamissāmāti so kira upāsako "na kho āvuso piṇḍo labbhatī"ti vutte "tumhākaṁ bhikkhūhiyeva etaṁ

---

1. Āmeṇḍitaṁ (Sī)
2. Sākhallena (Sī, Syā)

kataṁ, sakalampi gāmaṁ vicarantā na lacchathā"ti vatvā piṇḍapātaṁ dātukāmo "ehi bhante gharaṁ gamissāmā"ti āha. Kiṁ panāyaṁ payuttavācā hoti na hotīti. Na hoti. Pucchitapañho nāmāyaṁ, kathetuṁ vaṭṭati. Tasmā idāni cepi pubbaṇhe vā sāyanhe vā antaragharaṁ paviṭṭhaṁ bhikkhuṁ koci puccheyya "kasmā bhante carathā"ti. Yenatthena carati, taṁ ācikkhitvā "laddhaṁ, na laddhan"ti vutte sace na laddhaṁ, "na laddhan"ti vatvā yaṁ so deti, taṁ gahetuṁ vaṭṭati.

Duṭṭhoti na pasādādīnaṁ vināsena duṭṭho, puggalavasena duṭṭho. **Dānapathānī**ti dānāniyeva vuccanti. Atha vā **dānapathānī**ti dānanibaddhāni, dānavattānīti vuttaṁ hoti. **Upacchinnānī**ti dāyakehi upacchinnāni, na te tāni etarahi denti. **Riñcantī**ti visuṁ honti nānā honti, pakkamantīti vuttaṁ hoti. **Saṇṭhaheyyā**ti sammā tiṭṭheyya, pesalānaṁ bhikkhūnaṁ patiṭṭhā bhaveyya.

"Evamāvuso"ti kho so bhikkhu saddhassa pasannassa upāsakassa sāsanaṁ sampaṭicchi. Evarūpaṁ kira sāsanaṁ kappiyaṁ harituṁ vaṭṭati. Tasmā "mama vacanena Bhagavato pāde vandathā"ti vā "cetiyaṁ paṭimaṁ bodhiṁ saṁghattheraṁ vandathā"ti vā "cetiye gandhapūjaṁ karotha, pupphapūjaṁ karothā"ti vā "bhikkhū sannipātetha, dānaṁ dassāma, dhammaṁ sossāmā"ti vā īdisesu sāsanesu kukkuccaṁ na kātabbaṁ. Kappiyasāsanāni etāni, na gihīnaṁ gihikammapaṭisaṁyuttānīti. **Kuto ca tvaṁ bhikkhu āgacchasī**ti nisinno so bhikkhu na āgacchati, atthato pana āgato hoti. Evaṁ santepi vattamānasamīpe vattamānavacanaṁ labbhati, tasmā na doso. Pariyosāne "tato ahaṁ Bhagavā āgacchāmī"ti etthāpi vacane eseva nayo.

433. **Paṭhamaṁ Assajipunabbasukā bhikkhū codetabbā**ti mayaṁ tumhe vattukāmāti okāsaṁ kāretvā vatthunā ca āpattiyā ca codetabbā. Codetvā yaṁ na saranti, taṁ sāretabbā. Sace vatthuñca āpattiñca paṭijānanti, āpattimeva vā paṭijānanti, na vatthuṁ, āpattiṁ ropetabbā. Atha vatthumeva paṭijānanti, nāpattiṁ, evampi "imasmiṁ vatthusmiṁ ayaṁ nāma āpattī"ti ropetabbā eva. Yadi neva vatthuṁ, nāpattiṁ paṭijānanti, āpattiṁ na ropetabbā. Ayamettha vinicchayo. Yathāpaṭiññāya pana

āpattiṁ ropetvā evaṁ pabbājanīyakammaṁ kātabbanti dassento **“byattena bhikkhunā”**ti-ādimāha. Taṁ uttānatthameva.

Evaṁ pabbājanīyakammakatena bhikkhunā yasmiṁ vihāre vasantena yasmiṁ gāme kuladūsakakammaṁ kataṁ hoti, tasmiṁ vihāre vā tasmiṁ gāme vā na vasitabbaṁ. Tasmiṁ vihāre vasantena sāmantagāmepi piṇḍāya na caritabbaṁ. Sāmantavihārepi vasantena tasmiṁ gāme piṇḍāya na caritabbaṁ. **Upatissatthero** pana “bhante nagaraṁ nāma mahantaṁ dvādasayojanikampi hotī”ti antevāsikehi vutto “yassā vīthiyā kuladūsakakammaṁ kataṁ, tattheva vāritan”ti āha. Tato “vīthipi mahatī nagarappamāṇāva hotī”ti vutto “yassā gharapaṭipāṭiyā”ti āha, “gharapaṭipāṭipi vīthippamāṇāva hotī”ti vutto “ito cito ca satta gharāni vāritānī”ti āha. Taṁ pana sabbaṁ therassa manorathamattameva. Sacepi vihāro tiyojanaparamo hoti dvādasayojanaparamañca nagaraṁ, neva vihāre vasituṁ labbhati, na nagare carituntі.

435. **Te saṁghena pabbājanīyakammakatā**ti kathaṁ saṁgho tesaṁ kammaṁ akāsi? Na gantvāva ajjhottharitvā akāsi, atha kho kulehi nimantetvā saṁghabhattesu kariyamānesu tasmiṁ tasmiṁ ṭhāne therā samaṇapaṭipadaṁ kathetvā “ayaṁ samaṇo, ayaṁ assamaṇo”ti manusse saññāpetvā ekaṁ dve bhikkhū sīmaṁ pavesetvā etenevupāyena sabbesaṁ pabbājanīyakammaṁ akaṁsūti. Evaṁ pabbājanīyakammakatassa ca aṭṭhārasa vattāni pūretvā yācantassa kammaṁ paṭippassambhetabbaṁ. Paṭippassaddhakammenāpi ca tena yesu kulesu pubbe kuladūsakakammaṁ kataṁ, tato paccayā na gahetabbā, āsavakkhayappattenāpi na gahetabbā, akappiyāva honti. “Kasmā na gaṇhathā”ti pucchitena “pubbe evaṁ katattā”ti vutte sace vadanti “na mayaṁ tena kāraṇena dema, idāni sīlavantatāya demā”ti, gahetabbā. Pakatiyā dānaṭṭhāneyeva kuladūsakakammaṁ kataṁ hoti. Tato pakatidānameva gahetuṁ vaṭṭati, yaṁ vaḍḍhetvā denti, taṁ na vaṭṭati.

Na sammā vattantīti te pana Assajipunabbasukā aṭṭhārasasu vattesu sammā na vattanti. **Na lomaṁ pātentī**ti anulomapaṭipadaṁ appaṭipajjanatāya na pannalomā honti. **Na netthāraṁ vattantī**ti attāno nittharaṇamaggaṁ na

paṭipajjanti. **Na bhikkhū khamāpentī**ti “dukkaṭaṁ bhante amhehi, na puna evaṁ karissāma, khamatha amhākan”ti evaṁ bhikkhūnaṁ khamāpanaṁ na karonti. **Akkosantī**ti kārakasaṁghaṁ dasahi akkosavatthūhi akkosanti. **Paribhāsantī**ti bhayaṁ nesaṁ dassenti. **Chandagāmitā -pa- bhayagāmitā pāpentī**ti ete chandagāmino ca -pa- bhayagāmino cāti evaṁ chandagāmitāyapi -pa- bhayagāmitāyapi pāpenti, yojentīti attho. **Pakkamantī**ti tesaṁ parivāresu pañcasu samaṇasatesu ekacce disā pakkamanti. **Vibbhamantī**ti ekacce gihī honti. **Kathañhi nāma Assajipunabbasukā bhikkhū**ti ettha dvinnaṁ pāmokkhānaṁ vasena sabbepi “Assajipunabbasukā”ti vuttā.

436-7. **Gāmaṁ vā**ti ettha nagarampi gāmaggahaṇeneva gahitaṁ. Tenassa padabhājane “gāmopi nigamopi nagarampi gāmo ceva nigamo cā”ti vuttaṁ. Tattha apākāraparikkhepo sa-āpaṇo **nigamo**ti veditabbo.

Kulāni dūsetīti **kuladūsako.** Dūsento ca na asucikaddamādīhi dūseti, atha kho attano duppaṭipattiyā tesaṁ pasādaṁ vināseti. Tenevassa padabhājane “pupphena vā”ti-ādi vuttaṁ. Tattha yo haritvā vā harāpetvā vā pakkositvā vā pakkosāpetvā vā sayaṁ vā upagatānaṁ yaṁkiñci attano santakaṁ pupphaṁ kulasaṅgahatthāya deti, dukkaṭaṁ. Parasantakaṁ deti, dukkaṭameva. Theyyacittena deti, bhaṇḍagghena kāretabbo. Eseva nayo saṁghikepi. Ayaṁ pana viseso, senāsanatthāya niyāmitaṁ issaravatāya dadato thullaccayaṁ.

Pupphaṁ nāma kassa dātuṁ vaṭṭati, kassa na vaṭṭatīti. Mātāpitūnaṁ tāva haritvāpi harāpetvāpi pakkositvāpi pakkosāpetvāpi dātuṁ vaṭṭati, sesañātakānaṁ pakkosāpetvāva. Tañca kho vatthupūjanatthāya. Maṇḍanatthāya pana sivaliṅgādipūjanatthāya vā kassacipi dātuṁ na vaṭṭati. Mātāpitūnañca harāpentena ñātisāmaṇereheva harāpetabbaṁ. Itare pana yadi sayameva icchanti, vaṭṭati. Sammatena pupphabhājakena bhājanakāle sampattānaṁ sāmaṇerānaṁ upaḍḍhabhāgaṁ dātuṁ vaṭṭati. **Kurundiyaṁ** sampattagihīnaṁ upaḍḍhabhāgaṁ. **Mahāpaccariyaṁ** “cūḷakaṁ dātuṁ vaṭṭatī”ti vuttaṁ. Asammatena apaloketvā dātabbaṁ.

Ācariyupajjhāyesu sagāravā sāmaṇerā bahūni pupphāni āharitvā rāsiṁ katvā ṭhapenti, therā pātova sampattānaṁ saddhivihārikādīnaṁ upāsakānaṁ vā "tvaṁ idaṁ gaṇha, tvaṁ idaṁ gaṇhā"ti denti, pupphadānaṁ nāma na hoti. "Cetiyaṁ pūjessāmā"ti gahetvā gacchantāpi pūjaṁ karontāpi tattha tattha sampattānaṁ cetiyapūjanatthāya denti, etampi pupphadānaṁ nāma na hoti. Upāsake akkapupphādīhi pūjente disvā "vihāre kaṇikārapupphādīni atthi, upāsakā tāni gahetvā pūjethā"ti vattumpi vaṭṭati. Bhikkhū pupphapūjaṁ katvā divātaraṁ gāmaṁ paviṭṭhe "kiṁ bhante atidivā paviṭṭhatthā"ti pucchanti, "vihāre bahūni pupphāni pūjaṁ akarimhā"ti vadanti. Manussā "bahūni kira vihāre pupphānī"ti punadivase pahūtaṁ khādanīyaṁ bhojanīyaṁ gahetvā vihāraṁ gantvā pupphapūjañca karonti, dānañca denti, vaṭṭati. Manussā "mayaṁ bhante asukadivasaṁ nāma pūjessāmā"ti pupphavāraṁ yācitvā anuññātadivase āgacchanti, sāmaṇerehi ca pageva pupphāni ocinitvā ṭhapitāni honti, te rukkhesu pupphāni apassantā "kuhiṁ bhante pupphānī"ti vadanti, sāmaṇerehi ocinitvā ṭhapitāni, tumhe pana pūjetvā gacchatha, saṁgho aññaṁ divasaṁ pūjessatīti. Te pūjetvā dānaṁ datvā gacchanti, vaṭṭati. **Mahāpaccariyaṁ,** pana **Kurundiyañca** "therā sāmaṇerehi dāpetuṁ na labhanti. Sace sayameva tāni pupphāni tesaṁ denti, vaṭṭati. Therehi pana 'sāmaṇerehi ocinitvā ṭhapitānī'ti ettakameva vattabban"ti vuttaṁ. Sace pana pupphavāraṁ yācitvā anocitesu pupphesu yāgubhattādīni ādāya āgantvā sāmaṇere "ocinitvā dethā"ti vadanti. Ñātakasāmaṇerānaṁyeva ocinitvā dātuṁ vaṭṭati. Aññātake ukkhipitvā rukkhasākhāya ṭhapenti, na orohitvā palāyitabbaṁ, ocinitvā dātuṁ vaṭṭati. Sace pana koci dhammakathiko "bahūni upāsakā vihāre pupphāni, yāgubhattādīni ādāya gantvā pupphapūjaṁ karothā"ti vadati, tasseva na kappatīti **Mahāpaccariyañca Kurundiyañca** vuttaṁ. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana "etaṁ akappiyaṁ na vaṭṭatī"ti avisesena vuttaṁ.

Phalampi attano santakaṁ vuttanayeneva mātāpitūnaṁ, sesañātakānañca dātuṁ vaṭṭati. Kulasaṅgahatthāya pana dentassa vuttanayeneva attano santake, parasantake, saṁghike, senāsanatthāya niyāmite ca dukkaṭādīni veditabbāni. Attano santakaṁyeva gilānamanussānaṁ vā sampatta-issarānaṁ

vā khīṇaparibbayānaṁ vā dātuṁ vaṭṭati, phaladānaṁ na hoti. Phalabhājakenāpi sammatena saṁghassa phalabhājanakāle sampattamanussānaṁ upaḍḍhabhāgaṁ dātuṁ vaṭṭati. Asammatena apaloketvā dātabbaṁ. Saṁghārāmepi phalaparicchedena vā rukkhaparicchedena vā katikā kātabbā. Tato gilānamanussānaṁ vā aññesaṁ vā phalaṁ yācantānaṁ yathāparicchedena cattāri pañca phalāni dātabbāni. Rukkhā vā dassetabbā "ito gahetuṁ labbhatī"ti. "Idha phalāni sundarāni, ito gaṇhāthā"ti evaṁ pana na vattabbaṁ.

Cuṇṇenāti ettha attano santakaṁ sirīsacuṇṇaṁ vā aññaṁ vā kasāvaṁ yaṁkiñci kulasaṅgahatthāya deti, dukkaṭaṁ. Parasantakādīsupi vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Ayaṁ pana viseso, idha saṁghassa rakkhitagopitāpi rukkhacchalli garubhaṇḍameva. Mattikādantakaṭṭhaveḷūsupi garubhaṇḍūpagaṁ ñatvā cuṇṇe vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. Paṇṇadānaṁ pana ettha na āgataṁ, tampi vuttanayeneva veditabbaṁ. Paratopi garubhaṇḍavinicchaye sabbaṁ vitthārena vaṇṇayissāma.

Vejjikāya vāti ettha vejjakammavidhi tatiyapārājikavaṇṇanāyaṁ vuttanayeneva veditabbo.

Jaṅghapesanikenāti ettha **jaṅghapesaniyan**ti gihīnaṁ dūteyyasāsanaharaṇakammaṁ vuccati, taṁ na kātabbaṁ. Gihīnaṁ hi sāsanaṁ gahetvā gacchantassa pade pade dukkaṭaṁ. Taṁ kammaṁ nissāya laddhabhojanaṁ bhuñjantassāpi ajjhohāre ajjhohāre dukkaṭaṁ. Paṭhamaṁ sāsanaṁ aggahetvāpi pacchā "ayaṁ dāni so gāmo, handa taṁ sāsanaṁ ārocemī"ti maggā okkamantassāpi pade pade dukkaṭaṁ. Sāsanaṁ ārocetvā laddhabhojanaṁ bhuñjato purimanayeneva dukkaṭaṁ. Sāsanaṁ aggahetvā āgatena pana "bhante tasmiṁ gāme itthannāmassa kā pavattī"ti pucchiyamānena kathetuṁ vaṭṭati, pucchitapañhe doso natthi. Pañcannaṁ pana sahadhammikānaṁ, mātāpitūnaṁ, paṇḍupalāsassa, attano veyyāvaccakarassa ca sāsanaṁ harituṁ vaṭṭati, gihīnañca pubbe vuttappakāraṁ kappiyasāsanaṁ. Idañhi jaṅghapesaniyakammaṁ nāma na hoti. Imehi pana aṭṭhahi kuladūsakakammehi uppannapaccayā pañcannampi sahadhammikānaṁ na kappanti, abhūtārocanarūpiyasaṁvohārehi uppannapaccayasadisāva honti.

Pāpā samācārā assāti **pāpasamācāro.** Te pana yasmā mālāvaccharopanādayo idha adhippetā, tasmā "mālāvaccham̐ ropentipī"ti-ādinā nayenassa padabhājanam̐ vuttam̐. **Tirokkhā**ti parammukhā. **Kulāni ca tena duṭṭhānī**ti ettha pana yasmā "kulānī"ti vohāramattametam̐, atthato hi manussā tena duṭṭhā honti, tasmāssa padabhājane "pubbe saddhā hutvā"ti-ādimāha. **Chandagāmino**ti chandena gacchantīti chandagāmino. Esa nayo sesesu. **Samanubhāsitabbo tassa paṭinissaggāyā**ti ettha kuladūsakakammena dukkaṭameva. Yam̐ pana so sam̐gham̐ paribhavitvā chandagāminoti-ādimāha, tassa paṭinissaggāya samanubhāsanakammam̐ kātabbanti evamattho daṭṭhabbo. Sesam̐ sabbattha uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīnipi paṭhamasam̐ghabhedasadisānevāti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

442. **Uddiṭṭhā kho -pa- evametam̐ dhārayāmī**ti ettha paṭhamam̐ āpatti etesanti **paṭhamāpattikā,** paṭhamam̐ vītikkamakkhaṇeyeva āpajjitabbāti attho. Itare pana yathā tatiye, catutthe ca divase hotīti jaro "tatiyako, catutthako"ti ca vuccati, evam̐ yāvatatiye samanubhāsanakamme hontīti **yāvatatiyakā**ti veditabbā.

Yāvatīham̐ jānam̐ paṭicchādetīti yattakāni ahāni jānanto paṭicchādeti, "aham̐ itthannāmam̐ āpattim̐ āpanno"ti sabrahmacārīnam̐ nāroceti. **Tāvatīhan**ti tattakāni ahāni. **Akāmā parivatthabban**ti na kāmena na vasena, atha kho akāmena avasena parivāsam̐ samādāya vatthabbam̐. **Uttari chārattan**ti parivāsato uttari cha rattiyo. **Bhikkhumānattāyā**ti bhikkhūnam̐ mānanabhāvāya, ārādhanatthāyāti vuttam̐ hoti, vīsatisam̐gho[1] gaṇo assāti **vīsati gaṇo. Tatrā**ti yatra sabbantimena paricchedena vīsatigaṇo bhikkhusam̐gho atthi, tatra. **Abbhetabbo**ti abhi-etabbo sampaṭicchitabbo, abbhānakammavasena osāretabboti vuttam̐

---

1. Vīsatisaṅkho (Sī)

hoti, avhātabboti vā attho. **Anabbhito**ti na abbhito asampaṭicchito, akatabbhānakammoti vuttaṁ hoti, anavhātoti vā attho. **Sāmīcī**ti anudhammatā, lokuttaradhammaṁ anugatā ovādānusāsanī, sāmīci dhammatāti vuttaṁ hoti. Sesamettha vuttanayamevāti.

Samantapāsādikāya Vinayasaṁvaṇṇanāya

Terasakavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Aniyatakaṇḍa

1. Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

443. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Paṭhama-aniyatasikkhāpadaṁ. Tattha **kālayuttaṁ samullapanto**ti kālaṁ sallakkhetvā yadā na añño koci samīpena gacchati vā āgacchati vā, tadā tadanurūpaṁ "kacci na ukkaṇṭhasi na kilamasi na chātāsī"ti-ādikaṁ gehassitaṁ kathaṁ kathento. **Kālayuttaṁ dhammaṁ bhaṇanto**ti kālaṁ sallakkhetvā yadā añño koci samīpena gacchati vā āgacchati vā, tadā tadanurūpaṁ "uposathaṁ kareyyāsi, salākabhattaṁ dadeyyāsī"ti-ādikaṁ dhammakathaṁ kathento.

Bahū dhītaro ca puttā ca assāti **bahuputtā.** Tassā kira dasa puttā dasa dhītaro ahesuṁ. Bahū nattāro assāti **bahunattā.** Yatheva hi tassā, evamassā puttadhītānampi vīsati vīsati dārakā ahesuṁ, iti sā vīsuttaracatusataputtanattaparivārā ahosi. **Abhimaṅgalasammatā**ti uttamamaṅgalasammatā. **Yaññesū**ti dānappadānesu. **Chaṇesū**ti āvāhavivāhamaṅgalādīsu antarussavesu. **Ussavesū**ti āsāḷhīpavāraṇanakkhattādīsu mahussavesu. **Paṭhamaṁ bhojentī**ti "imepi dārakā tayā samānāyukā nirogā hontū"ti āyācantā paṭhamaṁyeva bhojenti. Yepi saddhā honti pasannā, tepi bhikkhū bhojetvā tadanantaraṁ sabbapaṭhamaṁ taṁyeva bhojenti. **Nādiyī**ti tassā vacanaṁ na ādiyi na gaṇhi, na vā ādaramakāsīti attho.

444-5. **Alaṁkammaniye**ti kammakkhamaṁ kammayogganti kammaniyaṁ, alaṁ pariyattaṁ kammaniyabhāvāyāti[1] alaṁkammaniyaṁ, tasmiṁ alaṁkammaniye, yattha ajjhācāraṁ karontā sakkonti taṁ kammaṁ kātuṁ, tādiseti attho. Tenevassa padabhājane vuttaṁ "sakkā hoti methunaṁ dhammaṁ paṭisevitun"ti, yattha methunaṁ dhammaṁ sakkā hoti paṭisevituntі vuttaṁ hoti. **Nisajjaṁ kappeyyā**ti nisajjaṁ kareyya, nisīdeyyāti attho. Yasmā pana

---

1. Kammaniyaṁ assāti (Ka)

nisīditvāva nipajjati, tenassa padabhājane ubhayampi vuttaṁ. Tattha **upanisinno**ti upagantvā nisinno. Evaṁ **upanipanno**pi veditabbo. **Bhikkhu nisinne**ti bhikkhumhi nisinneti attho. **Ubho vā nisinnā**ti dvepi apacchā apurimaṁ nisinnā. Ettha ca kiñcāpi Pāḷiyaṁ "sotassa raho"ti āgataṁ, cakkhussa raheneva pana paricchedo veditabbo. Sacepi hi pihitakavāṭassa gabbhassa dvāre nisinno viññū puriso hoti, neva anāpattiṁ karoti. Apihitakavāṭassa pana dvāre nisinno anāpattiṁ karoti. Na kevalañca dvāre, antodvādasahatthepi okāse nisinno sace sacakkhuko, vikkhittopi niddāyantopi anāpattiṁ karoti. Samīpe ṭhitopi andho na karoti, cakkhumāpi nipajjitvā niddāyanto na karoti. Itthīnaṁ pana satampi anāpattiṁ na karotiyeva.

Saddheyyavacasāti saddhātabbavacanā. Sā pana yasmā ariyasāvikāva hoti, tenassa padabhājane "āgataphalā"ti-ādi vuttaṁ. Tattha āgataṁ phalaṁ assāti **āgataphalā,** paṭiladdhasotāpattiphalāti attho. **Abhisametāvinī**ti paṭividdhacatusaccā. Viññātaṁ sikkhattayasāsanaṁ etāyāti **viññātasāsanā. Nisajjaṁ bhikkhu paṭijānamāno**ti kiñcāpi evarūpā upāsikā disvā vadati, atha kho bhikkhu nisajjaṁ paṭijānamānoyeva tiṇṇaṁ dhammānaṁ aññatarena kāretabbo, na appaṭijānamānoti attho.

Yena vā sā saddheyyavacasā upāsikā vadeyya, tena so bhikkhu kāretabboti nisajjādīsu ākāresu yena vā ākārena saddhiṁ methunadhammādīni āropetvā sā upāsikā vadeyya, paṭijānamānova tena so bhikkhu kāretabbo. Evarūpāyapi upāsikāya vacanamattena na kāretabboti attho. Kasmā? Yasmā diṭṭhaṁ nāma tathāpi hoti, aññathāpi hoti.

Tadatthajotanatthañca idaṁ vatthuṁ udāharanti—Mallārāmavihāre kira eko khīṇāsavatthero ekadivasaṁ upaṭṭhākakulaṁ gantvā antogehe nisīdi, upāsikāpi sayanapallaṅkaṁ nissāya ṭhitā hoti. Atheko piṇḍacāriko dvāre ṭhito disvā "thero upāsikāya saddhiṁ ekāsane nisinno"ti saññaṁ paṭilabhitvā punappunaṁ olokesi. Theropi "ayaṁ mayi asuddhaladdhiko jāto"ti sallakkhetvā katabhattakicco vihāraṁ gantvā attano vasanaṭṭhānaṁ pavisitvā antova nisīdi. Sopi bhikkhu "theraṁ

codessāmī”ti āgantvā ukkāsitvā dvāraṁ vivari. Thero tassa cittaṁ ñatvā ākāse uppatitvā kūṭāgārakaṇṇikaṁ nissāya pallaṅkena nisīdi. Sopi bhikkhu anto pavisitvā mañcañca heṭṭhāmañcañca oloketvā theraṁ apassanto uddhaṁ ullokesi, atha ākāse nisinnaṁ theraṁ disvā “bhante evaṁmahiddhikā nāma tumhe mātugāmena saddhiṁ ekāsane nisinnabhāvaṁ vadāpetha evā”ti āha. Thero “antaragharasseveso āvuso doso, ahaṁ pana taṁ saddhāpetuṁ asakkonto evamakāsiṁ, rakkheyyāsi man”ti vatvā otarīti.

446. Ito paraṁ **sā ce evaṁ vadeyyā**ti-ādi sabbaṁ paṭiññāya kāraṇākāradassanatthaṁ vuttaṁ. Tattha **mātugāmassa methunaṁ dhammaṁ paṭisevanto**ti mātugāmassa magge methunaṁ dhammaṁ paṭisevantoti attho. **Nisajjāya kāretabbo**ti nisajjaṁ paṭijānitvā methunadhammapaṭisevanaṁ appaṭijānanto methunadhammapārājikāpattiyā akāretvā nisajjāmattena yaṁ āpattiṁ āpajjati, tāya kāretabbo, pācittiyāpattiyā kāretabboti attho. Etena nayena sabbacatukkesu vinicchayo veditabbo.

451. Sikkhāpadapariyosāne pana āpattānāpattiparicchedadassanatthaṁ vuttesu **gamanaṁ paṭijānātī**ti-ādīsu **gamanaṁ paṭijānātī**ti “rahonisajjassādatthaṁ gatomhī”ti evaṁ gamanaṁ paṭijānāti, **nisajjan**ti nisajjassādeneva nisajjaṁ paṭijānāti. **Āpattin**ti tīsu aññataraṁ āpattiṁ. **Āpattiyā kāretabbo**ti tīsu yaṁ paṭijānāti, tāya kāretabbo. Sesamettha catukke uttānādhippāyameva. Dutiyacatukke pana **gamanaṁ na paṭijānātī**ti raho nisajjassādavasena na paṭijānāti, “salākabhattādinā attano kammena gatomhi, sā pana mayhaṁ nisinnaṭṭhānaṁ āgatā”ti vadati. Sesametthāpi uttānādhippāyameva.

Ayaṁ pana sabbattha vinicchayo—**raho nisajjassādo**ti methunadhammasannissitakileso vuccati. Yo bhikkhu tenassādena mātugāmassa santikaṁ gantukāmo akkhiṁ añjeti, dukkaṭaṁ. Nivāsanaṁ nivāseti, kāyabandhanaṁ bandhati, cīvaraṁ pārupati, sabbattha payoge payoge dukkaṭaṁ. Gacchati, padavāre padavāre dukkaṭaṁ. Gantvā nisīdati, dukkaṭameva. Mātugāme āgantvā

nisinnamatte pācittiyaṁ. Sace sā itthī kenaci karaṇīyena uṭṭhāyuṭṭhāya punappunaṁ nisīdati, nisajjāya nisajjāya pācittiyaṁ. Yaṁ sandhāya gato, sā na diṭṭhā, aññā āgantvā nisīdati, assāde uppanne pācittiyaṁ. **Mahāpaccariyaṁ** pana "gamanakālato paṭṭhāya asuddhacittattā āpattiyevā"ti vuttaṁ. Sace sambahulā āgacchanti, mātugāmagaṇanāya pācittiyāni. Sace uṭṭhāyuṭṭhāya punappunaṁ nisīdanti, nisajjāgaṇanāya pācittiyāni. Aniyametvā "diṭṭhadiṭṭhāya saddhiṁ rahassādaṁ kappessāmī"ti gantvā nisinnassāpi āgatāgatānaṁ vasena, punappunaṁ nisajjāvasena ca vuttanayeneva āpattiyo veditabbā. Sace suddhacittena gantvā nisinnassa santikaṁ āgantvā nisinnāya itthiyā rahassādo uppajjati, anāpatti.

Samuṭṭhānādīni paṭhamapārājikasadisānevāti.

Paṭhama-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā

452. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Dutiya-aniyatasikkhāpadaṁ. Tattha **Bhagavatā paṭikkhittan**ti-ādimhi "yaṁ eko ekāya raho paṭicchanne āsane alaṁkammaniye nisajjaṁ kappeyya, taṁ nisajjaṁ kappetuṁ paṭikkhittan"ti evaṁ sambandho veditabbo. Itarathā hi "ekassa ekāyā"ti vattabbaṁ siyā, kasmā? "Paṭikkhittan"ti vuttattā. Sāmi-atthe vā etaṁ paccattavacanaṁ veditabbaṁ.

453. **Na heva kho pana paṭicchannan**ti ettha pana yampi bahi parikkhittaṁ anto vivaṭaṁ pariveṇaṅgaṇādi, tampi antogadhanti veditabbaṁ. Evarūpaṁ hi ṭhānaṁ appaṭicchanneyeva gahitanti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ. Sesaṁ paṭhamasikkhāpadanayeneva veditabbaṁ. Kevalañhi idha itthīpi purisopi yo koci viññū anandho abadhiro antodvādasahatthe okāse ṭhito vā nisinno vā vikkhittopi niddāyantopi anāpattiṁ karoti. Badhiro pana cakkhumāpi, andho vā abadhiropi na karoti. Pārājikāpattiñca parihāpetvā duṭṭhullāpatti vuttāti ayaṁ viseso. Sesaṁ purimasadisameva. Ubhayatthāpi ummattaka-ādikammikānaṁ anāpatti.

Samuṭṭhānādīsu idaṁ sikkhāpadaṁ tisamuṭṭhānaṁ—kāyacittato vācācittato kāyavācācittato samuṭṭhāti, kiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ, akusalacittaṁ, sukhamajjhattavedanāhi dvivedanaṁ. Sesaṁ uttānatthamevāti.

Dutiya-aniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Samantapāsādikāya Vinayasaṁvaṇṇanāya

Aniyatavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Nissaggiyakaṇḍa

1. Cīvaravagga 1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā

Tiṁsa nissaggiyā dhammā, ye vuttā samitāvinā.
Tesaṁ dāni karissāmi[1], apubbapadavaṇṇanaṁ.

459. Tena samayena Buddho Bhagavā Vesāliyaṁ viharati Gotamake cetiye. Tena kho pana samayena Bhagavatā bhikkhūnaṁ ticīvaraṁ anuññātaṁ hotīti ettha **ticīvaran**ti antaravāsako, uttarāsaṅgo, saṅghāṭīti idaṁ cīvarattayaṁ paribhuñjituṁ anuññātaṁ hoti. Yattha panetaṁ anuññātaṁ, yadā ca anuññātaṁ, yena ca kāraṇena anuññātaṁ, taṁ sabbaṁ Cīvarakkhandhake **Jīvakavatthusmiṁ**[2] āgatameva. **Aññeneva ticīvarena gāmaṁ pavisantī**ti yena vihāre acchanti, nhānañca otaranti, tato aññena, evaṁ divase divase nava cīvarāni dhārenti.

460. **Uppannaṁ hotī**ti anupaññattiyā dvāraṁ dadamānaṁ paṭilābhavasena uppannaṁ hoti, no nipphattivasena[3].

Āyasmato Sāriputtassa dātukāmo hotīti āyasmā kira Ānando "Bhagavantaṁ ṭhapetvā añño evarūpo guṇavisiṭṭho puggalo natthī"ti guṇabahumānena āyasmantaṁ Sāriputtaṁ atimamāyati. So sadāpi manāpaṁ cīvaraṁ labhitvā rajitvā kappabinduṁ datvā therasseva deti, purebhatte paṇītaṁ yāgukhajjakaṁ vā piṇḍapātaṁ vā labhitvāpi therasseva deti, pacchābhatte madhuphāṇitādīni labhitvāpi therasseva deti, upaṭṭhākakulehi dārake nikkhāmetvā pabbājetvāpi therassa santike upajjhaṁ gāhāpetvā sayaṁ anusāvanakammaṁ karoti. Āyasmāpi Sāriputto "pitu kattabbakiccaṁ nāma jeṭṭhaputtassa bhāro, taṁ mayā Bhagavato kattabbaṁ kiccaṁ Ānando karoti, ahaṁ Ānandaṁ nissāya appossukko viharituṁ labhāmī"ti āyasmantaṁ Ānandaṁ ativiya mamāyati, sopi manāpaṁ cīvaraṁ labhitvā Ānandattherasseva detīti sabbaṁ

---

1. Karissāma (Sī) 2. Vi 3. 377 piṭṭhe. 3. Nibbattivasena (Ka)

purimasadisameva. Evaṁ guṇabahumānena mamāyanto tadā uppannampi taṁ cīvaraṁ āyasmato Sāriputtassa dātukāmo hotīti veditabbo.

Navamaṁ vā Bhagavā divasaṁ dasamaṁ vāti ettha pana sace bhaveyya "kathaṁ thero jānātī"ti. Bahūhi kāraṇehi jānāti. Sāriputtatthero kira janapadacārikaṁ pakkamanto Ānandattheraṁ āpucchitvāva pakkamati "ahaṁ ettakena nāma kālena āgacchissāmi, etthantare Bhagavantaṁ mā pamajjī"ti. Sace sammukhā na āpucchati, bhikkhū pesetvāpi āpucchitvāva gacchati. Sace aññattha vassaṁ vasati, ye paṭhamataraṁ bhikkhū āgacchanti, te evaṁ pahiṇati "mama vacanena Bhagavato ca pāde sirasā vandatha, Ānandassa ca ārogyaṁ vatvā maṁ 'asukadivase nāma āgamissatī'ti vadathā"ti. Sadā ca yathāparicchinnadivaseyeva eti. Apicāyasmā Ānando anumānenapi jānāti "ettake divase Bhagavatā viyogaṁ sahanto adhivāsento āyasmā Sāriputto vasi, ito dāni paṭṭhāya asukaṁ nāma divasaṁ na atikkamissati, addhā āgamissatī"ti. Yesaṁ yesaṁ hi paññā mahatī, tesaṁ tesaṁ Bhagavati pemañca gāravo ca mahā hotīti iminā nayenāpi jānāti. Evaṁ bahūhi kāraṇehi jānāti. Tenāha "navamaṁ vā Bhagavā divasaṁ dasamaṁ vā"ti. Evaṁ vutte yasmā idaṁ sikkhāpadaṁ paṇṇattivajjaṁ, na lokavajjaṁ, tasmā āyasmatā Ānandena vuttasadisameva[1] paricchedaṁ karonto **"atha kho Bhagavā -pa- dhāretun"**ti. Sace pana therena addhamāso vā māso vā uddiṭṭho abhavissa, sopi Bhagavatā anuññāto assa.

462-3. **Niṭṭhitacīvarasmin**ti yena kenaci niṭṭhānena niṭṭhite cīvarasmiṁ, yasmā pana taṁ cīvaraṁ karaṇenapi niṭṭhitaṁ hoti nassanādīhipi, tasmāssa padabhājane atthamattameva dassetuṁ "bhikkhuno cīvaraṁ kataṁ vā hotī"ti-ādi vuttaṁ. Tattha **katan**ti sūcikammapariyosānena kataṁ, sūcikammapariyosānaṁ nāma yaṁkiñci sūciyā kattabbaṁ pāsapaṭṭagaṇṭhikapaṭṭapariyosānaṁ katvā sūciyā paṭisāmanaṁ. **Naṭṭhan**ti corādīhi haṭaṁ, etampi hi karaṇapalibodhassa niṭṭhitattā niṭṭhitanti vuccati. **Vinaṭṭhan**ti upacikādīhi khāyitaṁ. **Daḍḍhan**ti agginā daḍḍhaṁ. **Cīvarāsā vā upacchinnā**ti "asukasmiṁ nāma

1. Vuttadivasameva (Sī, Syā)

kule cīvaraṁ labhissāmī"ti yā cīvarāsā uppannā hoti, sā vā upacchinnā, etesampi hi karaṇapalibodhasseva niṭṭhitattā niṭṭhitabhāvo veditabbo.

Ubbhatasmiṁ kathineti kathine ca ubbhatasmiṁ, etena dutiyassa palibodhassa abhāvaṁ dasseti. Taṁ pana kathinaṁ yasmā aṭṭhasu vā mātikāsu ekāya antarubbhārena vā uddharīyati, tenassa niddese "aṭṭhannaṁ mātikānan"ti-ādi vuttaṁ. Tattha "aṭṭhimā bhikkhave mātikā kathinassa ubbhārāya pakkamanantikā niṭṭhānantikā sanniṭṭhānantikā nāsanantikā savanantikā āsāvacchedikā sīmātikkantikā sahubbhārā"ti[1] evaṁ aṭṭha mātikāyo **Kathinakkhandhake** āgatā. Antarubbhāropi "suṇātu me bhante saṁgho, yadi saṁghassa pattakallaṁ, saṁgho kathinaṁ uddhareyya, esā ñatti. . Suṇātu me bhante saṁgho, saṁgho kathinaṁ uddharati, yassāyasmato khamati kathinassa uddhāro, so tuṇhassa. Yassa nakkhamati, so bhāseyya. . Uddhataṁ saṁghena kathinaṁ, khamati saṁghassa, tasmā tuṇhī, evametaṁ dhārayāmī"ti[2] evaṁ Bhikkhunīvibhaṅge āgato. Tattha yaṁ vattabbaṁ, taṁ āgataṭṭhāneyeva vaṇṇayissāma. Idha pana vuccamāne Pāḷi āharitabbā hoti, atthopi vattabbo. Vuttopi ca na suviññeyyo hoti, aṭṭhāne vuttatāya.

Dasāhaparamanti dasa ahāni paramo paricchedo assāti dasāhaparamo, taṁ dasāhaparamaṁ kālaṁ dhāretabbanti attho. Padabhājane pana atthamattameva dassetuṁ "dasāhaparamatā dhāretabban"ti vuttaṁ. Idañhi vuttaṁ hoti **"dasāhaparaman**ti ettha yā dasāhaparamatā dasāhaparamabhāvo, ayaṁ ettako kālo yāva nātikkamati, tāva dhāretabban"ti.

Adhiṭṭhitavikappitesu apariyāpannattā atirekaṁ cīvaranti **atirekacīvaraṁ.** Tenevassa padabhājane vuttaṁ "anadhiṭṭhitaṁ avikappitan"ti.

Channaṁ cīvarānaṁ aññataranti khomaṁ kappāsikaṁ koseyyaṁ kambalaṁ sāṇaṁ bhaṅganti imesaṁ channaṁ cīvarānaṁ aññataraṁ. Etena cīvarassa jātiṁ dassetvā idāni pamāṇaṁ dassetuṁ **"vikappanupagaṁ pacchiman"**ti āha. Tassa pamāṇaṁ

---

1. Sa-ubbhārāti (Syā, Ka) Vi 3. 353 piṭṭhe passitabbaṁ. 2. Vi 2. 377 piṭṭhe.

dīghato dve vidatthiyo, tiriyaṁ vidatthi. Tatrāyaṁ Pāḷi "anujānāmi bhikkhave āyāmena aṭṭhaṅgulaṁ Sugataṅgulena caturaṅgulavitthataṁ pacchimaṁ cīvaraṁ vikappetun"ti[1].

Taṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ pācittiyanti taṁ yathāvuttajātippamāṇaṁ cīvaraṁ dasāhaparamaṁ kālaṁ atikkāmayato, etthantare yathā atirekacīvaraṁ na hoti, tathā akubbato nissaggiyaṁ pācittiyaṁ, tañca cīvaraṁ nissaggiyaṁ hoti, pācittiyāpatti cassa hotīti attho. Atha vā nissajjanaṁ nissaggiyaṁ, pubbabhāge kattabbassa vinayakammassetaṁ nāmaṁ. Nissaggiyamassa atthīti nissaggiyamicceva. Kintaṁ? Pācittiyaṁ. Taṁ atikkāmayato sanissaggiyavinayakammaṁ[2] pācittiyaṁ hotīti ayamettha attho. Padabhājane pana paṭhamaṁ tāva atthavikappaṁ dassetuṁ "taṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ hotī"ti mātikaṁ ṭhapetvā "ekādase aruṇuggamane nissaggiyaṁ hoti, nissajjitabban"ti vuttaṁ. Puna yassa ca nissajjitabbaṁ, yathā ca nissajjitabbaṁ, taṁ dassetuṁ "saṁghassa vā"ti-ādi vuttaṁ. Tattha **ekādase aruṇuggamane**ti ettha yaṁ divasaṁ cīvaraṁ uppannaṁ, tassa yo aruṇo, so uppannadivasanissito, tasmā cīvaruppādadivasena saddhiṁ ekādase aruṇuggamane nissaggiyaṁ hotīti veditabbaṁ. Sacepi bahūni ekajjhaṁ bandhitvā vā veṭhetvā vā ṭhapitāni, ekāva āpatti. Abaddhāveṭhitesu vatthugaṇanāya āpattiyo.

Nissajjitvā āpatti desetabbāti kathaṁ desetabbā? Yathā **Khandhake** vuttaṁ. Kathañca tattha vuttaṁ? Evaṁ vuttaṁ "tena bhikkhave bhikkhunā saṁghaṁ upasaṅkamitvā ekaṁsaṁ uttarāsaṅgaṁ karitvā vuḍḍhānaṁ bhikkhūnaṁ pāde vanditvā ukkuṭikaṁ nisīditvā añjaliṁ paggahetvā evamassa vacanīyo 'ahaṁ bhante itthannāmaṁ āpattiṁ āpanno, taṁ paṭidesemī'ti"[3]. Idha pana sace ekaṁ cīvaraṁ hoti "ekaṁ nissaggiyaṁ pācittiyan"ti vattabbaṁ. Sace dve, "dve"ti vattabbaṁ. Sace bahūni, "sambahulānī"ti vattabbaṁ. Nissajjanepi sace ekaṁ, yathāpāḷimeva "idaṁ me bhante cīvaran"ti vattabbaṁ. Sace dve vā bahūni vā, "imāni me bhante cīvarāni dasāhātikkantāni nissaggiyāni, imānāhaṁ saṁghassa nissajjāmī"ti vattabbaṁ. Pāḷiṁ vattuṁ asakkontena aññathāpi vattabbaṁ.

---

1. Vi 3. 412 piṭṭhe. 2. Sahanissaggiyavinayakammaṁ (Ka) 3. Vi 4. 235 piṭṭhe.

Byattena bhikkhunā paṭibalena āpatti paṭiggahetabbāti Khandhake vuttanayeneva paṭiggahetabbā. Evañhi tattha vuttaṁ “byattena bhikkhunā paṭibalena saṁgho ñāpetabbo—

> Suṇātu me bhante saṁgho, ayaṁ itthannāmo bhikkhu āpattiṁ sarati vivarati uttāniṁ karoti deseti, yadi saṁghassa pattakallaṁ, ahaṁ itthannāmassa bhikkhuno āpattiṁ paṭiggaṇheyyanti.

Tena vattabbo ‘passasī’ti. Āma passāmīti. Āyatiṁ saṁvareyyāsī”ti[1]. Dvīsu pana sambahulāsu vā purimanayeneva vacanabhedo ñātabbo.

Cīvaradānepi “saṁgho imaṁ cīvaraṁ, imāni cīvarānī”ti vatthuvasena vacanabhedo veditabbo. Gaṇassa ca puggalassa ca nissajjanepi eseva nayo.

Āpattidesanāpaṭiggahaṇesu panettha ayaṁ Pāḷi—“tena bhikkhave bhikkhunā sambahule bhikkhū upasaṅkamitvā ekaṁsaṁ uttarāsaṅgaṁ katvā vuḍḍhānaṁ bhikkhūnaṁ pāde vanditvā ukkuṭikaṁ nisīditvā añjaliṁ paggahetvā evamassu vacanīyā ‘ahaṁ bhante itthannāmaṁ āpattiṁ āpanno, taṁ paṭidesemī’ti”. Byattena bhikkhunā paṭibalena te bhikkhū ñāpetabbā—

> Suṇantu me āyasmantā, ayaṁ itthannāmo bhikkhu āpattiṁ sarati vivarati uttāniṁ karoti deseti, yadāyasmantānaṁ pattakallaṁ, ahaṁ itthannāmassa bhikkhuno āpattiṁ paṭiggaṇheyyanti.

Tena vattabbo “passasī”ti. Āma passāmīti. Āyatiṁ saṁvareyyāsīti.

Tena bhikkhunā ekaṁ bhikkhuṁ upasaṅkamitvā ekaṁsaṁ uttarāsaṅgaṁ karitvā ukkuṭikaṁ nisīditvā añjaliṁ paggahetvā evamassa vacanīyo “ahaṁ āvuso itthannāmaṁ āpattiṁ āpanno, taṁ paṭidesemīti. Tena vattabbo ‘passasī’ti. Āma passāmīti. Āyatiṁ saṁvareyyāsī”ti[2].

---

1. Vi 4. 235 piṭṭhe. 2. Vi 4. 234 piṭṭhe.

Tattha purimanayeneva āpattiyā nāmaggahaṇaṁ, vacanabhedo ca veditabbo.

Yathā ca gaṇassa nissajjane, evaṁ dvinnaṁ nissajjanepi Pāḷi veditabbā. Yadi hi viseso bhaveyya, yatheva "anujānāmi bhikkhave tiṇṇannaṁ pārisuddhi-uposathaṁ kātuṁ, evañca pana bhikkhave kātabbo. Byattena bhikkhunā paṭibalena te bhikkhū ñāpetabbā"ti-ādinā nayena "tiṇṇannaṁ pārisuddhi-uposathaṁ kātun"ti vatvā puna "anujānāmi bhikkhave dvinnaṁ pārisuddhi-uposathaṁ kātuṁ, evañca pana bhikkhave kātabbo. Therena bhikkhunā ekaṁsaṁ uttarāsaṅgan"ti-ādinā[1] nayena visuṁyeva dvinnaṁ pārisuddhi-uposatho vutto, evamidhāpi visuṁ Pāḷiṁ vadeyya, yasmā pana natthi, tasmā avatvā gatoti gaṇassa vuttā Pāḷiyevettha Pāḷi.

Āpattipaṭiggahaṇe pana ayaṁ viseso, yathā gaṇassa nissajjitvā āpattiyā desiyamānāya āpattipaṭiggāhako bhikkhu ñattiṁ ṭhapeti, evaṁ aṭṭhapetvā dvīsu aññatarena yathā ekapuggalo paṭiggaṇhāti, evaṁ āpatti paṭiggahetabbā. Dvinnaṁ hi ñattiṭṭhapanā nāma natthi, yadi siyā, dvinnaṁ pārisuddhi-uposathaṁ visuṁ na vadeyya.

Nissaṭṭhacīvaradānepi yathā "imaṁ cīvaraṁ āyasmato dammī"ti eko vadati, evaṁ "imaṁ mayaṁ cīvaraṁ āyasmato demā"ti vattuṁ vaṭṭati. Ito garukatarāni hi ñattidutiyakammānipi "apaloketvā kātabbānī"ti vuttāni atthi, tesaṁ etaṁ anulomaṁ. Nissaṭṭhacīvaraṁ pana dātabbameva, adātuṁ na kabbhati, vinayakammamattañhetaṁ. Na taṁ tena saṁghassa vā gaṇassa vā puggalassa vā dinnameva hotīti.

468. **Dasāhātikkante atikkantasaññī**ti dasāhaṁ atikkante cīvare "atikkantaṁ idan"ti evaṁsaññī, dasāhe vā atikkante "atikkanto dasāho"ti evaṁsaññī. **Nissaggiyaṁ pācittiyan**ti na idha saññā rakkhati. Yopi[2] evaṁsaññī, tassapi taṁ cīvaraṁ nissaggiyaṁ, pācittiyāpatti ca. Sanissaggiyavinayakammaṁ vā pācittiyanti ubhopi atthavikappā yujjanti. Esa nayo sabbattha.

---

1. Vi 3. 167 piṭṭhe.

2. Yo hi (Sī)

Avissajjite vissajjitasaññīti kassaci adinne apariccatte "pariccattaṁ mayā"ti evaṁsaññī.

Anaṭṭhe naṭṭhasaññīti attano cīvarena saddhiṁ bahūni aññesaṁ cīvarāni ekato ṭhapitāni corā haranti. Tatresa attano cīvare anaṭṭhe naṭṭhasaññī hoti. Esa nayo avinaṭṭhādīsupi.

Avilutteti ettha pana gabbhaṁ bhinditvā pasayhāvahāravasena avilutteti veditabbaṁ.

Anissajjitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassāti sakiṁnivatthaṁ vā sakiṁ pārutaṁ vā kāyato amocetvā divasampi vicarati, ekāva āpatti. Mocetvā mocetvā nivāseti vā pārupati vā, payoge payoge dukkaṭaṁ. Dunnivatthaṁ vā duppārutaṁ vā saṇṭhapentassa anāpatti. Aññassa taṁ paribhuñjatopi anāpatti, "anāpatti aññena kataṁ paṭilabhitvā paribhuñjatī"ti[1] ādivacanañcettha sādhakaṁ. Anatikkante atikkantasaññino, vematikassa ca dukkaṭaṁ paribhogaṁ sandhāya vuttaṁ.

469. **Anāpatti antodasāhaṁ adhiṭṭheti, vikappetī**ti ettha pana adhiṭṭhānupagaṁ, vikappanupagañca veditabbaṁ. Tatrāyaṁ Pāḷi—atha kho bhikkhūnaṁ etadahosi "yāni tāni Bhagavatā anuññātāni 'ticīvaran'ti vā 'vassikasāṭikā'ti vā 'nisīdanan'ti vā 'paccattharaṇan'ti vā 'kaṇḍuppaṭicchādī'ti vā 'mukhapuñchanacoḷan'ti vā 'parikkhāracoḷan'ti vā, sabbāni tāni adhiṭṭhātabbāni nu kho, udāhu vikappetabbānī"ti. Bhagavato etamatthaṁ ārocesuṁ.

> Anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ, na vikappetuṁ, vassikasāṭikaṁ vassānaṁ[2] cātumāsaṁ adhiṭṭhātuṁ, tato paraṁvikappetuṁ, nisīdanaṁ adhiṭṭhātuṁ, na vikappetuṁ, paccattharaṇaṁ adhiṭṭhātuṁ, na vikappetuṁ, kaṇḍuppaṭicchādiṁ yāva ābādhā adhiṭṭhātuṁ, tato paraṁ vikappetuṁ, mukhapuñchanacoḷaṁ adhiṭṭhātuṁ, na vikappetuṁ, parikkhāracoḷaṁ adhiṭṭhātuṁ, na vikappetunti[3].

1. Vi 1. 339 piṭṭhe. 2. Vassānassa (Syā, Ka) 3. Vi 3. 411 piṭṭhe.

Tattha **ticīvaraṁ** adhiṭṭhahantena rajitvā kappabinduṁ datvā pamāṇayuttameva adhiṭṭhātabbaṁ. Tassa pamāṇaṁ ukkaṭṭhaparicchedena Sugatacīvarato ūnakaṁ vaṭṭati, lāmakaparicchedena saṅghāṭiyā, uttarāsaṅgassa ca dīghato muṭṭhipañcakaṁ, tiriyaṁ muṭṭhittikaṁ pamāṇaṁ vaṭṭati. Antaravāsako dīghato muṭṭhipañcako, tiriyaṁ dvihatthopi vaṭṭati. Pārupanenapi hi sakkā nābhiṁ paṭicchādetunti. Vuttappamāṇato pana atirekaṁ, ūnakañca "parikkhāracoḷan"ti adhiṭṭhātabbaṁ.

Tattha yasmā "dve cīvarassa adhiṭṭhānā kāyena vā adhiṭṭheti, vācāya vā adhiṭṭhetī"ti[1] vuttaṁ, tasmā purāṇasaṅghāṭiṁ "imaṁ saṅghāṭiṁ paccuddharāmī"ti paccuddharitvā navaṁ saṅghāṭiṁ[2] hatthena gahetvā "imaṁ saṅghāṭiṁ adhiṭṭhāmī"ti cittena ābhogaṁ katvā kāyavikāraṁ karontena kāyena adhiṭṭhātabbā. Idaṁ **kāyena adhiṭṭhānaṁ,** taṁ yena kenaci sarīrāvayavena aphusantassa na vaṭṭati. **Vācāya adhiṭṭhāne** pana vacībhedaṁ katvā vācāya adhiṭṭhātabbā. Tatra duvidhaṁ adhiṭṭhānaṁ—sace hatthapāse hoti "imaṁ saṅghāṭiṁ adhiṭṭhāmī"ti vācā bhinditabbā. Atha antogabbhe vā uparipāsāde vā sāmantavihāre vā hoti, ṭhapitaṭṭhānaṁ sallakkhetvā "etaṁ saṅghāṭiṁ adhiṭṭhāmī"ti vācā bhinditabbā. Esa nayo uttarāsaṅge antaravāsake ca. Nāmamattameva hi viseso. Tasmā sabbāni saṅghāṭiṁ uttarāsaṅgaṁ antaravāsakanti evaṁ attano nāmeneva adhiṭṭhātabbāni. Sace adhiṭṭhahitvā ṭhapitavatthehi saṅghāṭi-ādīni karoti, niṭṭhite rajane ca kappe ca "imaṁ paccuddharāmī"ti paccuddharitvā puna adhiṭṭhātabbāni. Adhiṭṭhitena pana saddhiṁ mahantatarameva dutiyapaṭṭaṁ vā khaṇḍaṁ vā saṁsibbantena puna adhiṭṭhātabbameva. Same vā khuddake vā adhiṭṭhānakiccaṁ natthi.

Ticīvaraṁ pana parikkhāracoḷaṁ adhiṭṭhātuṁ vaṭṭati na vaṭṭatīti? **Mahāpadumatthero** kirāha "ticīvaraṁ ticīvarameva adhiṭṭhātabbaṁ. Sace parikkhāracoḷādhiṭṭhānaṁ labheyya, udositasikkhāpade parihāro niratthako bhaveyyā"ti. Evaṁ vutte kira avasesā bhikkhū āhaṁsu "parikkhāracoḷampi Bhagavatāva adhiṭṭhātabbanti vuttaṁ tasmā vaṭṭatī"ti. **Mahāpaccariyampi** vuttaṁ "parikkhāracoḷaṁ nāma pāṭekkaṁ nidhānamukhametanti

---

1. Vi 5. 214 piṭṭhe.
2. Navā saṅghāṭi (Sī)

ticīvaraṁ 'parikkhāracoḷan'ti adhiṭṭhahitvā paribhuñjituṁ vaṭṭati. Udositasikkhāpade pana ticīvaraṁ adhiṭṭhahitvā pariharantassa parihāro vutto"ti. Ubhatovibhaṅgabhāṇako Puṇṇavālikavāsī **Mahātissattheropi** kira āha "mayaṁ pubbe mahātherānaṁ assumha araññavāsino bhikkhū rukkhasusirādīsu cīvaraṁ ṭhapetvā padhānaṁ padahanatthāya gacchanti. Sāmantavihāre dhammasavanatthāya gatānañca nesaṁ sūriye uṭṭhite sāmaṇerā vā daharabhikkhū vā pattacīvaraṁ gahetvā gacchanti, tasmā sukhaparibhogatthaṁ ticīvaraṁ 'parikkhāracoḷan'ti adhiṭṭhātuṁ vaṭṭatī"ti. **Mahāpaccariyampi** vuttaṁ "pubbe āraññikā bhikkhū abaddhasīmāyaṁ dupparihāranti ticīvaraṁ parikkhāracoḷameva adhiṭṭhahitvā paribhuñjiṁsū"ti.

Vassikasāṭikā anatirittappamāṇā nāmaṁ gahetvā vuttanayeneva cattāro vassike māse adhiṭṭhātabbā, tato paraṁ paccuddharitvā vikappetabbā. Vaṇṇabhedamattarattāpi cesā vaṭṭati. Dve pana na vaṭṭanti. **Nisīdanaṁ** vuttanayena adhiṭṭhātabbameva, tañca kho pamāṇayuttaṁ ekameva, dve na vaṭṭanti. **Paccattharaṇampi** adhiṭṭhātabbameva, taṁ pana mahantampi vaṭṭati, ekampi vaṭṭati, bahūnipi vaṭṭanti. Nīlampi pītakampi sadasampi pupphadasampīti sabbappakāraṁ vaṭṭati. Sakiṁ adhiṭṭhitaṁ adhiṭṭhitameva hoti. **Kaṇḍuppaṭicchādi** yāva ābādho atthi, tāva pamāṇikā adhiṭṭhātabbā. Ābādhe vūpasante paccuddharitvā vikappetabbā, ekāva vaṭṭati. **Mukhapuñchanacoḷaṁ** adhiṭṭhātabbameva, yāva ekaṁ dhovīyati, tāva aññaṁ paribhogatthāya icchitabbanti dve vaṭṭanti. Apare pana therā "nidhānamukhametaṁ bahūnipi vaṭṭantī"ti vadanti. **Parikkhāracoḷe** gaṇanā natthi, yattakaṁ icchati, tattakaṁ adhiṭṭhātabbameva. **Thavikāpi parissāvanampi** vikappanupagaṁ pacchimacīvarappamāṇaṁ "parikkhāracoḷan"ti adhiṭṭhātabbameva. Bahūni ekato katvā "imāni cīvarāni parikkhāracoḷāni adhiṭṭhāmī"ti adhiṭṭhātumpi vaṭṭatiyeva. Bhesajjanavakamma mātāpitu-ādīnaṁ[1] atthāya ṭhapentenapi adhiṭṭhātabbameva. **Mahāpaccariyaṁ** pana "anāpattī"ti vuttaṁ. Mañcabhisi pīṭhakabhisi bimbohanaṁ pāvāro kojavoti etesu pana senāsanaparikkhāratthāya dinnapaccattharaṇe ca adhiṭṭhānakiccaṁ natthiyeva.

Adhiṭṭhitacīvaraṁ pana paribhuñjato kathaṁ adhiṭṭhānaṁ vijahatīti? Aññassa dānena, acchinditvā gahaṇena, vissāsaggāhena, hīnāyāvattanena,

1. ...mātāpitūnaṁ (Sī)

sikkhāpaccakkhānena, kālaṁkiriyāya, liṅgaparivattanena, paccuddharaṇena, chiddabhāvenāti imehi navahi kāraṇehi vijahati. Tattha purimehi aṭṭhahi sabbacīvarāni adhiṭṭhānaṁ vijahanti, chiddabhāvena pana ticīvarasseva sabba-aṭṭhakathāsu adhiṭṭhānavijahanaṁ vuttaṁ, tañca nakhapiṭṭhippamāṇena chiddena. Tattha na khapiṭṭhippamāṇaṁ kaniṭṭhaṅgulinakhavasena veditabbaṁ, chiddañca vinibbiddhachiddameva. Chiddassa hi abbhantare ekatantu cepi acchinno hoti, rakkhati. Tattha saṅghāṭiyā ca uttarāsaṅgassa ca dīghantato vidatthippamāṇassa, tiriyantato aṭṭhaṅgulappamāṇassa padesassa orato chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ bhindati, parato na bhindati. Antaravāsakassa pana dīghantato vidatthippamāṇasseva tiriyantato caturaṅgulappamāṇassa padesassa orato chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ bhindati, parato na bhindati. Tasmā jāte chidde taṁ cīvaraṁ atirekacīvaraṭṭhāne tiṭṭhati, sūcikammaṁ katvā puna adhiṭṭhātabbaṁ. **Mahāsumatthero** panāha "pamāṇacīvarassa yattha katthaci chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ bhindati, mahantassa pana pamāṇato bahi chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ na bhindati, antojātaṁ bhindatī"ti. **Karavīkatissatthero** āha "khuddakaṁ mahantaṁ na pamāṇaṁ, dve cīvarāni pārupantassa vāmahatthe saṅgharitvā[1] ṭhapitaṭṭhāne chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ na bhindati, orabhāge bhindati. Antaravāsakassapi ovaṭṭikaṁ karontena saṅgharitaṭṭhāne chiddaṁ na bhindati, tato oraṁ bhindatī"ti. **Andhakaṭṭhakathāyaṁ** pana ticīvare **Mahāsumatthera** vādaṁ pamāṇaṁ katvā uttaripi idaṁ vuttaṁ "pacchimappamāṇaṁ adhiṭṭhānaṁ rakkhatī"ti. Parikkhāracoḷe dīghaso aṭṭhaṅgule Sugataṅgulena tiriyaṁ caturaṅgule yattha katthaci chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ vijahati. Mahante coḷe tato parena chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ na vijahati. Esa nayo sabbesu adhiṭṭhātabbakesu cīvaresūti.

Tattha yasmā sabbesampi adhiṭṭhātabbakacīvarānaṁ vikappanupagapacchimappamāṇato aññaṁ[2] pacchimappamāṇaṁ nāma natthi. Yañhi nisīdanakaṇḍuppaṭicchādivassikasāṭikānaṁ pamāṇaṁ vuttaṁ, taṁ ukkaṭṭhaṁ, tato uttari paṭisiddhattā, na pacchimaṁ, tato heṭṭhā appaṭisiddhattā. Ticīvarassāpi Sugatacīvarappamāṇato ūnakattaṁ ukkaṭṭhappamāṇameva. Pacchimaṁ pana visuṁ sutte vuttaṁ natthi. Mukhapuñchanapaccattharaṇaparikkhāracoḷānaṁ ukkaṭṭhaparicchedo natthiyeva. Vikappanupagapacchimena pana pacchimaparicchedo vutto. Tasmā yaṁ tāva

1. Saṁharitvā (Sī) 2. Ūnakaṁ aññaṁ (Syā)

Andhakaṭṭhakathāyaṁ "pacchimappamāṇaṁ adhiṭṭhānaṁ rakkhatī"ti vatvā tattha parikkhāracoḷasseva Sugataṅgulena aṭṭhaṅgulacaturaṅgulapacchimappamāṇaṁ dassetvā itaresaṁ ticīvarādīnaṁ muṭṭhipañcakādipabhedaṁ pacchimappamāṇaṁ sandhāya "esa nayo sabbesu adhiṭṭhātabbakesu cīvaresū"ti vuttaṁ, taṁ na sameti.

Karavīkatissattheravādepi dīghantatoyeva chiddaṁ dassitaṁ, tiriyantato na dassitaṁ, tasmā so aparicchinno. **Mahāsumatthera**vāde "pamāṇacīvarassa yattha katthaci chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ bhindati, mahantassa pana pamāṇato bahi chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ na bhindatī"ti vuttaṁ. Idaṁ pana na vuttaṁ "idaṁ nāma pamāṇacīvaraṁ, ito uttari mahantaṁ cīvaran"ti. Apicettha ticīvarādīnaṁ muṭṭhipañcakādibhedaṁ pacchimappamāṇanti adhippetaṁ. Tattha yadi pacchimappamāṇato bahi chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ na bhindeyya, ukkaṭṭhapattassāpi majjhimapattassa vā omakappamāṇato bahi chiddaṁ adhiṭṭhānaṁ na bhindeyya, na ca na bhindati. Tasmā ayampi vādo aparicchinno.

Yo panāyaṁ sabbapaṭhamo **Aṭṭhakathāvādo,** ayamevettha pamāṇaṁ. Kasmā? Paricchedasabbhāvato. Ticīvarassa hi pacchimappamāṇañca chiddappamāṇañca chidduppattidesappamāṇañca **sabba-aṭṭhakathāsu**yeva[1] paricchinditvā vuttaṁ, tasmā sveva vādo pamāṇaṁ. Addhā hi so Bhagavato adhippāyaṁ anugantvā vutto. Itaresu pana neva paricchedo atthi, na pubbāparaṁ sametīti.

Yo pana dubbalaṭṭhāne paṭhamaṁ aggaḷaṁ datvā pacchā dubbalaṭṭhānaṁ chinditvā apaneti, adhiṭṭhānaṁ na bhijjati. Maṇḍalaparivattanepi eseva nayo.
Dupaṭṭassa ekasmiṁ paṭale chidde vā jāte gaḷite vā adhiṭṭhānaṁ na bhijjati. Khuddakaṁ cīvaraṁ mahantaṁ karoti, mahantaṁ vā khuddakaṁ karoti, adhiṭṭhānaṁ na bhijjati. Ubho koṭiyo majjhe karonto sace paṭhamaṁ chinditvā pacchā ghaṭeti, adhiṭṭhānaṁ bhijjati. Atha ghaṭetvā chindati, na bhijjati. Rajakehi dhovāpetvā setaṁ kārāpentassāpi adhiṭṭhānaṁ adhiṭṭhānamevāti. Ayaṁ tāva **antodasāhaṁ adhiṭṭheti, vikappetī**ti ettha adhiṭṭhāne vinicchayo.

---

1. Sabbaṁ Aṭṭhakathāsuyeva (Sī)

Vikappane pana dve vikappanā sammukhāvikappanā ca parammukhāvikappanā ca. Kathaṁ **sammukhāvikappanā** hotīti? Cīvarānaṁ ekabahubhāvaṁ, sannihitāsannihitabhāvañca ñatvā "imaṁ cīvaranti vā, imāni cīvarānīti vā, etaṁ cīvaranti vā, etāni cīvarānīti vā tuyhaṁ vikappemī"ti vattabbaṁ, ayamekā sammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṁ vaṭṭati, paribhuñjituṁ pana vissajjetuṁ vā adhiṭṭhātuṁ vā na vaṭṭati. "Mayhaṁ santakaṁ, mayhaṁ santakāni paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṁ vā karohī"ti evaṁ pana vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Aparopi nayo tatheva cīvarānaṁ ekabahubhāvaṁ, sannihitāsannihitabhāvañca ñatvā tasseva bhikkhuno santike "imaṁ cīvaranti vā, imāni cīvarānīti vā, etaṁ cīvaranti vā, etāni cīvarānīti vā vatvā pañcasu sahadhammikesu aññatarassa attanā[1] abhirucitassa yassa kassaci nāmaṁ gahetvā tissassa bhikkhuno vikappemīti vā, tissāya bhikkhuniyā, sikkhamānāya, tissassa sāmaṇerassa, tissāya sāmaṇeriyā vikappemī"ti vā vattabbaṁ. Ayaṁ aparāpi **sammukhāvikappanā.** Ettāvatā nidhetuṁ vaṭṭati, paribhogādīsu pana ekampi na vaṭṭati. Tena pana bhikkhunā "tissassa bhikkhuno santakaṁ -pa- tissāya sāmaṇeriyā santakaṁ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṁ vā karohī"ti vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Kathaṁ **parammukhāvikappanā** hotīti? Cīvarānaṁ tatheva ekabahubhāvaṁ, sannihitāsannihitabhāvañca ñatvā "imaṁ cīvaranti vā, imāni cīvarānīti vā, etaṁ cīvaranti vā, etāni cīvarānīti vā vatvā tuyhaṁ vikappanatthāya dammī"ti vattabbaṁ. Tena vattabbo "ko te mitto vā sandiṭṭho vā"ti[2]. Tato itarena purimanayeneva "tisso bhikkhūti vā -pa- tissā sāmaṇerī"ti vā vattabbaṁ. Puna tena bhikkhunā "ahaṁ tissassa bhikkhuno dammīti vā -pa- tissāya sāmaṇeriyā dammī"ti vā vattabbaṁ. Ayaṁ parammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṁ vaṭṭati. Paribhogādīsu pana ekampi na vaṭṭati. Tena pana bhikkhunā dutiyasammukhāvikappanāyaṁ vuttanayeneva "itthannāmassa santakaṁ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṁ vā karohī"ti vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

---

1. Attano (Sī)
2. Sandiṭṭho vā sambhatto vāti (Syā, Ka)

Dvinnaṁ vikappanānaṁ kiṁ nānākaraṇaṁ? Sammukhāvikappanāya sayaṁ vikappetvā parena paccuddharāpeti. Parammukhāvikappanāya pareneva vikappāpetvā pareneva paccuddharāpeti, idamettha nānākaraṇaṁ. Sace pana yassa vikappeti, so paññattikovido na hoti, na jānāti paccuddharituṁ[1], taṁ cīvaraṁ gahetvā aññassa byattassa santikaṁ gantvā puna vikappetvā paccuddharāpetabbaṁ. Vikappitavikappanā nāmesā vaṭṭati. Ayaṁ **"vikappetī"**ti imasmiṁ pade vinicchayo.

"Anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ na vikappetun"ti-ādivacanato ca idaṁ "vikappetī"ti avisesena vuttavacanaṁ viruddhaṁ viya dissati, na ca viruddhaṁ Tathāgatā bhāsanti. Tasmā evamassa attho veditabbo—ticīvaraṁ ticīvarasaṅkhepeneva pariharato adhiṭṭhātumeva anujānāmi, na vikappetuṁ. Vassikasāṭikaṁ pana cātumāsato paraṁ vikappetumeva, na adhiṭṭhātuṁ. Evañca sati yo ticīvare ekena cīvarena vippavasitukāmo hoti, tassa ticīvarādhiṭṭhānaṁ paccuddharitvā vippavāsasukhatthaṁ vikappanāya okāso dinno hoti. Dasāhātikkame ca anāpattīti. Etenupāyena sabbattha vikappanāya appaṭisiddhabhāvo veditabbo.

Vissajjetīti aññassa deti. Kathaṁ pana dinnaṁ hoti? Kathaṁ gahitaṁ? "Imaṁ tuyhaṁ demi dadāmi dajjāmi oṇojemi pariccajāmi vissajjāmi nissajjāmī"ti vā "itthannāmassa demi -pa- nissajjāmī"ti vā vadati, sammukhāpi parammukhāpi dinnaṁyeva hoti. "Tuyhaṁ gaṇhāhī"ti vutte "mayhaṁ gaṇhāmī"ti vadati, sudinnaṁ, suggahitañca. "Tava santakaṁ karohi, tava santakaṁ hotu, tava santakaṁ karissasī"ti[2] vutte "mama santakaṁ karomi, mama santakaṁ hotu, mama santakaṁ karissāmī"ti vadati, duddinnaṁ, duggahitañca. Neva dātā dātuṁ jānāti, na itaro gahetuṁ. Sace pana "tava santakaṁ karohī"ti vutte "sādhu bhante mayhaṁ gaṇhāmī"ti gaṇhāti, suggahitaṁ. Sace pana eko "gaṇhāhī"ti vadati, itaro "na gaṇhāmī"ti, puna so "dinnaṁ mayā tuyhaṁ, gaṇhāhī"ti vadati, itaropi "na mayhaṁ iminā attho"ti vadati. Tato purimopi "mayā dinnan"ti dasāhaṁ atikkāmeti, pacchimopi "mayā paṭikkhittan"ti. Kassa āpattīti? Na kassaci āpatti. Yassa pana ruccati, tena adhiṭṭhahitvā paribhuñjitabbaṁ.

---

1. Paccuddharitvā (Ka)
2. Kārāpehīti (Ka)

Yo pana adhiṭṭhāne vematiko, tena kiṁ kātabbaṁ? Vematikabhāvaṁ ārocetvā sace anadhiṭṭhitaṁ bhavissati, evaṁ me kappiyaṁ hotīti vatvā vuttanayeneva nissajjitabbaṁ. Na hi evaṁ jānāpetvā vinayakammaṁ karontassa musāvādo hoti. Keci pana "ekena bhikkhunā vissāsaṁ gahetvā puna dinnaṁ vaṭṭatī"ti vadanti. Taṁ na yujjati. Na hi tassetaṁ vinayakammaṁ, nāpi taṁ ettakena aññaṁ vatthu hoti.

Nassatīti-ādi uttānatthameva. **Yo na dadeyya, āpatti dukkaṭassā**ti ettha "mayhaṁ dinnaṁ iminā"ti imāya saññāya na dentassa dukkaṭaṁ. Tassa santakabhāvaṁ pana ñatvā lesena acchindanto bhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabboti.

Samuṭṭhānādīsu idaṁ sikkhāpadaṁ kathinasamuṭṭhānaṁ nāma—kāyavācāto ca kāyavācācittato ca samuṭṭhāti, anadhiṭṭhānena ca avikappanena ca āpajjanato akiriyaṁ, saññāya abhāvepi na muccati, ajānantopi āpajjatīti nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā

471. **Tena samayena Buddho Bhagavā**ti Udositasikkhāpadaṁ[1]. Tattha **santaruttarenā**ti **antaran**ti antaravāsako vuccati. **Uttaran**ti uttarāsaṅgo, saha antarena uttaraṁ santaruttaraṁ, tena santaruttarena, saha antaravāsakena uttarāsaṅgenāti attho. **Kaṇṇakitānī**ti sedena phuṭṭhokāsesu sañjātakāḷasetamaṇḍalāni. **Addasa kho āyasmā Ānando senāsanacārikaṁ āhiṇḍanto**ti thero kira Bhagavati divā paṭisallānatthāya Gandhakuṭiṁ paviṭṭhe taṁ okāsaṁ labhitvā dunnikkhittāni dārubhaṇḍamattikābhaṇḍāni paṭisāmento asammaṭṭhaṭṭhānaṁ sammajjanto gilānehi bhikkhūhi saddhiṁ paṭisanthāraṁ karonto tesaṁ

---

1. Uddositasikkhāpadaṁ (Sī, Syā)

bhikkhūnaṁ senāsanaṭṭhānaṁ sampatto addasa. Tena vuttaṁ "addasa kho āyasmā Ānando senāsanacārikaṁ āhiṇḍanto"ti.

473. **Avippavāsasammutiṁ dātun**ti avippavāse sammuti avippavāsasammuti, avippavāsāya vā sammuti avippavāsasammuti. Ko panettha ānisaṁso? Yena cīvarena vippavasati, taṁ nissaggiyaṁ na hoti, āpattiñca nāpajjati. Kittakaṁ kālaṁ? **Mahāsumatthero** tāva āha "yāva rogo na vūpasamati, vūpasante pana roge sīghaṁ cīvaraṭṭhānaṁ āgantabban"ti. **Mahāpadumatthero** āha "sīghaṁ āgacchato rogo paṭikuppeyya, tasmā saṇikaṁ āgantabbaṁ. Yato paṭṭhāya hi satthaṁ vā pariyesati, 'gacchāmī'ti ābhogaṁ vā karoti, tato paṭṭhāya vaṭṭati. 'Na dāni gamissāmī'ti evaṁ pana dhuranikkhepaṁ karontena paccuddharitabbaṁ, atirekacīvaraṭṭhāne ṭhassatī"ti. Sace panassa rogo paṭikuppati, kiṁ kātabbanti? **Phussadevatthero** tāva āha "sace soyeva rogo paṭikuppati, sā eva sammuti, puna sammutidānakiccaṁ natthi. Athañño kuppati, puna dātabbā sammutī"ti. **Upatissatthero** āha "so vā rogo hotu, añño vā, puna sammutidānakiccaṁ natthī"ti.

475-6. **Niṭṭhitacīvarasmiṁ bhikkhunā**ti idha pana purimasikkhāpade viya atthaṁ aggahetvā niṭṭhite cīvarasmiṁ bhikkhunoti evaṁ sāmivasena karaṇavacanassa attho veditabbo. Karaṇavasena hi bhikkhunā idaṁ nāma kātabbanti natthi. Sāmivasena pana bhikkhuno cīvarasmiṁ niṭṭhite, kathine ca ubbhate evaṁ chinnapalibodho ekarattampi ce bhikkhu ticīvarena vippavaseyyāti evaṁ attho yujjati. Tattha **ticīvarenā**ti adhiṭṭhitesu tīsu cīvaresu yena kenaci. Ekena vippavutthopi hi ticīvarena vippavuttho hoti paṭisiddhapariyāpannena vippavutthattā. Tenevassa padabhājane "saṅghāṭiyā vā"ti-ādi vuttaṁ. **Vippavaseyyā**ti vippayutto vaseyya.

477-8. **Gāmo ekūpacāro**ti-ādi avippavāsalakkhaṇavavatthāpanatthaṁ vuttaṁ. Tato paraṁ yathākkamena tāneva pannarasa mātikāpadāni vitthārento **"gāmo ekūpacāro nāmā"**ti-ādimāha. Tattha **ekakulassa gāmo**ti ekassa rañño vā bhojakassa vā gāmo. **Parikkhitto**ti

yena kenaci pākārena vā vatiyā vā[1] parikhāya vā parikkhitto. Ettāvatā ekakulagāmassa ekūpacāratā dassitā. **Antogāme vatthabban**ti evarūpe gāme cīvaraṁ nikkhipitvā gāmabbhantare yathārucite ṭhāne aruṇaṁ uṭṭhāpetuṁ vaṭṭati. **Aparikkhitto**ti iminā tasseva gāmassa nānūpacāratā dassitā. Evarūpe gāme yasmiṁ ghare cīvaraṁ nikkhittaṁ, tattha vatthabbaṁ. **Hatthapāsā vā na vijahitabban**ti atha vā taṁ gharaṁ samantato hatthapāsā na vijahitabbaṁ, aḍḍhateyyaratanappamāṇappadesā uddhaṁ na vijahitabbanti vuttaṁ hoti. Aḍḍhateyyaratanabbhantare pana vatthuṁ vaṭṭati. Taṁ pamāṇaṁ atikkamitvā sacepi iddhimā bhikkhu ākāse aruṇaṁ uṭṭhāpeti, nissaggiyameva hoti. Ettha ca **yasmiṁ ghare**ti gharaparicchedo "ekakulassa nivesanaṁ hotī"ti-ādinā[2] lakkhaṇena veditabbo.

479. **Nānākulassa gāmo**ti nānārājūnaṁ vā bhojakānaṁ vā gāmo Vesālīkusinārādisadiso. **Parikkhitto**ti iminā nānākulagāmassa ekūpacāratā dassitā. **Sabhāye vā dvāramūle vā**ti ettha sabhāyanti liṅgabyattayena sabhā vuttā. **Dvāramūle**ti nagaradvārassa samīpe. Idaṁ vuttaṁ hoti—evarūpe gāme yasmiṁ ghare cīvaraṁ nikkhittaṁ, tattha vā vatthabbaṁ. Tattha saddasaṅghaṭṭanena vā janasambādhena vā vasituṁ asakkontena sabhāye vā vatthabbaṁ nagaradvāramūle vā. Tatrapi vasituṁ asakkontena yattha katthaci phāsukaṭṭhāne vasitvā anto-aruṇe āgamma tesaṁyeva sabhāyadvāramūlānaṁ hatthapāsā vā na vijahitabbaṁ. Gharassa pana cīvarassa vā hatthapāse vattabbameva natthi.

Sabhāyaṁ gacchantena hatthapāse cīvaraṁ nikkhipitvāti sace ghare aṭṭhapetvā "sabhāye ṭhapessāmī"ti sabhāyaṁ gacchati, tena sabhāyaṁ gacchantena, hatthapāse hatthaṁ pasāretvā "handimaṁ cīvaraṁ ṭhapemī"ti[3] evaṁ nikkhepasukhe hatthapāsagate kismiñci āpaṇe cīvaraṁ nikkhipitvā purimanayeneva sabhāye vā vatthabbaṁ dvāramūle vā, hatthapāsā vā na vijahitabbaṁ.

Tatrāyaṁ vinicchayo—**Phussadevatthero** tāva āha "cīvarahatthapāse vasitabbaṁ natthi, yattha katthaci vīthihatthapāsepi sabhāyahatthapāsepi

1. Vatiyā vā sākhāya vā (Ka) 2. Vi 1. 300 piṭṭhe. 3. Ṭhapehīti (Sī, Ka)

dvārahatthapāsepi vasituṁ vaṭṭatī”ti. **Upatissatthero** panāha “nagarassa bahūnipi dvārāni honti bahūnipi sabhāyāni, tasmā sabbattha na vaṭṭati. Yassā pana vīthiyā cīvaraṁ ṭhapitaṁ, yaṁ tassā sammukhaṭṭhāne sabhāyañca dvārañca, tassa sabhāyassa ca dvārassa ca hatthapāsā na vijahitabbaṁ. Evañhi sati sakkā cīvarassa pavatti jānitun”ti. Sabhāyaṁ pana gacchantena yassa āpaṇikassa hatthe nikkhittaṁ, sace so taṁ cīvaraṁ atiharitvā ghare nikkhipati, vīthihatthapāso na rakkhati, gharassa hatthapāse vatthabbaṁ. Sace mahantaṁ gharaṁ hoti, dve vīthiyo pharitvā ṭhitaṁ, purato vā pacchato vā hatthapāseyeva aruṇaṁ uṭṭhāpetabbaṁ. Sabhāye nikkhipitvā pana sabhāye vā tassa sammukhe nagaradvāramūle vā tesaṁyeva hatthapāse vā aruṇaṁ uṭṭhāpetabbaṁ.

Aparikkhittoti-iminā tasseva gāmassa nānūpacāratā dassitā. Etenevūpāyena sabbattha ekūpacāratā ca nānūpacāratā ca veditabbā. Pāḷiyaṁ pana “gāmo ekūpacāro nāmā”ti evaṁ ādimhi, “ajjhokāso ekūpacāro nāmā”ti evaṁ ante ca ekameva mātikāpadaṁ uddharitvā padabhājanaṁ vitthāritaṁ. Tasmā tasseva padassānusārena sabbattha parikkhepādivasena ekūpacāratā ca nānūpacāratā ca veditabbā.

480-1. Nivesanādīsu **ovarakā**ti gabbhānaṁyevetaṁ pariyāyavacanaṁ. **Hatthapāsā vā**ti gabbhassa hatthapāsā. **Dvāramūle vā**ti sabbesaṁ sādhāraṇe gharadvāramūle. **Hatthapāsā vā**ti gabbhassa vā gharadvāramūlassa vā hatthapāsā.

482-7. **Udosito**ti yānādīnaṁ bhaṇḍānaṁ sālā. Ito paṭṭhāya ca nivesane vuttanayeneva vinicchayo veditabbo. **Aṭṭo**ti paṭirājādipaṭibāhanatthaṁ iṭṭhakāhi kato bahalabhittiko catupañcabhūmiko patissayaviseso. **Māḷo**ti ekakūṭasaṅgahito caturassapāsādo. **Pāsādo**ti dīghapāsādo. **Hammiyan**ti muṇḍacchadanapāsādo.

489. **Sattabbhantarā**ti-ettha ekaṁ abbhantaraṁ aṭṭhavīsatihatthaṁ hoti. Sace sattho gacchanto gāmaṁ vā nadiṁ vā pariyādiyitvā tiṭṭhati, antopaviṭṭhena saddhiṁ ekābaddho hutvā orañca pārañca pharitvā ṭhito hoti, satthaparihārova labbhati. Atha gāme vā nadiyā vā pariyāpanno hoti

antopaviṭṭho, gāmaparihāro ceva nadīparihāro ca labbhati. Sace vihārasīmaṁ atikkamitvā tiṭṭhati, antosīmāya ca cīvaraṁ hoti, vihāraṁ gantvā vasitabbaṁ. Sace bahisīmāya cīvaraṁ hoti, satthasamīpeyeva vasitabbaṁ. Sace gacchanto sakaṭe vā bhagge, goṇe vā naṭṭhe antarā chijjati, yasmiṁ koṭṭhāse cīvaraṁ, tattha vasitabbaṁ.

490. Ekakulassa khette hatthapāso nāma cīvarahatthapāsoyeva. Nānākulassa khette hatthapāso nāma khettadvārassa hatthapāso. Aparikkhitte cīvarasseva hatthapāso.

491-4. **Dhaññakaraṇan**ti khalaṁ vuccati. **Ārāmo**ti pupphārāmo vā phalārāmo vā, dvīsupi khette vuttasadisova vinicchayo. **Vihāro** nivesanasadiso. Rukkhamūle **antochāyāyan**ti chāyāya phuṭṭhokāsassa anto eva. Viraḷasākhassa pana rukkhassa ātapena phuṭṭhokāse ṭhapitaṁ nissaggiyameva hoti. Tasmā tādisassa sākhācchāyāya vā khandhacchāyāya vā ṭhapetabbaṁ. Sace sākhāya vā viṭape vā ṭhapeti, upari aññasākhācchāyāya phuṭṭhokāseyeva ṭhapetabbaṁ. Khujjarukkhassa chāyā dūraṁ gacchati, chāyāya gataṭṭhāne ṭhapetuṁ vaṭṭatiyeva. Idhāpi hatthapāso cīvarahatthapāsoyeva.

Agāmake araññeti agāmakaṁ nāma araññaṁ viñjhāṭavī-ādīsu vā samuddamajjhe vā macchabandhānaṁ agamanapathe dīpakesu labbhati. **Samantā sattabbhantarā**ti majjhe ṭhitassa samantā sabbadisāsu sattabbhantarā, vinibbedhena cuddasa honti. Majjhe nisinno puratthimāya vā pacchimāya vā disāya pariyante ṭhapitacīvaraṁ rakkhati. Sace pana aruṇuggamanasamaye kesaggamattampi puratthimaṁ disaṁ gacchati, pacchimāya disāya cīvaraṁ nissaggiyaṁ hoti. Esa nayo itarasmiṁ. Uposathakāle pana parisapariyante nisinnabhikkhuto paṭṭhāya sattabbhantarasīmā sodhetabbā. Yattakaṁ bhikkhusaṁgho vaḍḍhati, sīmāpi tattakaṁ vaḍḍhati.

495. **Anissajjitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā**ti ettha sace padhāniko bhikkhu sabbarattiṁ padhānamanuyuñjitvā paccūsasamaye "nhāyissāmī"ti tīṇipi cīvarāni tīre ṭhapetvā nadiṁ otarati, nhāyantasseva cassa aruṇaṁ uṭṭhahati, kiṁ kātabbaṁ. So hi yadi uttaritvā cīvaraṁ nivāseti,

nissaggiyacīvaraṁ anissajjitvā paribhuñjanapaccayā dukkaṭaṁ āpajjati. Atha naggo gacchati, evampi dukkaṭaṁ āpajjatīti. Na āpajjati. So hi yāva aññaṁ bhikkhuṁ disvā vinayakammaṁ na karoti, tāva tesaṁ cīvarānaṁ aparibhogārahattā naṭṭhacīvaraṭṭhāne ṭhito hoti. Naṭṭhacīvarassa ca akappiyaṁ nāma natthi. Tasmā ekaṁ nivāsetvā dve hatthena gahetvā vihāraṁ gantvā vinayakammaṁ kātabbaṁ. Sace dūre vihāro hoti. Antarāmagge manussā sañcaranti. Ekaṁ nivāsetvā ekaṁ pārupitvā ekaṁ aṁsakūṭe ṭhapetvā gantabbaṁ. Sace vihāre sabhāgabhikkhū na passati, bhikkhācāraṁ gatā honti. Saṅghāṭiṁ bahigāme ṭhapetvā santaruttarena āsanasālaṁ gantvā vinayakammaṁ kātabbaṁ. Sace bahigāme corabhayaṁ hoti, pārupitvā gantabbaṁ. Sace āsanasālā sambādhā hoti janākiṇṇā, na sakkā ekamante cīvaraṁ apanetvā vinayakammaṁ kātuṁ, ekaṁ bhikkhuṁ ādāya bahigāmaṁ gantvā vinayakammaṁ katvā cīvarāni paribhuñjitabbāni.

Sace bhikkhū daharānaṁ hatthe pattacīvaraṁ datvā maggaṁ gacchantā pacchime yāme sayitukāmā honti, attano attano cīvaraṁ hatthapāse katvāva sayitabbaṁ. Sace gacchantānaṁyeva asampattesu daharesu aruṇaṁ uggacchati, cīvaraṁ nissaggiyaṁ hoti, nissayo pana na paṭippassambhati. Daharānampi purato gacchantānaṁ theresu asampattesu eseva nayo. Maggaṁ virajjhitvā araññe aññamaññaṁ apassantesupi eseva nayo. Sace pana daharā "mayaṁ bhante muhuttaṁ sayitvā asukasmiṁ nāma okāse tumhe sampāpuṇissāmā"ti vatvā yāva aruṇuggamanā sayanti, cīvarañca nissaggiyaṁ hoti nissayo ca paṭippassambhati. Dahare uyyojetvā theresu sayantesupi eseva nayo. Dvedhāpathaṁ disvā therā "ayaṁ maggo", daharā "ayaṁ maggo"ti vatvā aññamaññassa vacanaṁ aggahetvā gatā, saha aruṇuggamanā cīvarāni ca nissaggiyāni honti, nissayo ca paṭippassambhati. Sace daharā maggato okkamma "anto-aruṇeyeva nivattissāmā"ti bhesajjatthāya gāmaṁ pavisitvā āgacchanti. Asampattānaṁyeva ca tesaṁ aruṇo uggacchati, cīvarāni nissaggiyāni honti, nissayo pana na paṭippassambhati. Sace pana dhenubhayena vā sunakhabhayena vā "muhuttaṁ ṭhatvā gamissāmā"ti ṭhatvā vā nisīditvā vā gacchanti, antarā aruṇe uggate cīvarāni nissaggiyāni honti, nissayo ca paṭippassambhati. Sace "anto-aruṇeyeva āgamissāmā"ti

antosīmāyaṁ gāmaṁ paviṭṭhānaṁ antarā aruṇo uggacchati, neva cīvarāni nissaggiyāni honti, na nissayo paṭippassambhati. Sace pana "vibhāyatu tāvā"ti nisīdanti, aruṇe uggatepi na cīvarāni nissaggiyāni honti, nissayo pana paṭippassambhati. Yepi "anto-aruṇeyeva āgamissāmā"ti sāmantavihāraṁ dhammasavanatthāya sa-ussāhā gacchanti, antarāmaggeyeva ca nesaṁ aruṇo uggacchati, cīvarāni nissaggiyāni honti, nissayo pana na paṭippassambhati. Sace dhammagāravena "yāva pariyosānaṁ sutvāva gamissāmā"ti nisīdanti, saha aruṇassuggamanā cīvarānipi nissaggiyāni honti, nissayopi paṭippassambhati.

Therena daharaṁ cīvaradhovanatthāya gāmakaṁ pesentena attano cīvaraṁ paccuddharitvāva dātabbaṁ. Daharassāpi cīvaraṁ paccuddharāpetvā ṭhapetabbaṁ. Sace assatiyā gacchati, attano cīvaraṁ paccuddharitvā daharassa cīvaraṁ vissāsena gahetvā ṭhapetabbaṁ. Sace thero nassarati, daharo eva sarati, daharena attano cīvaraṁ paccuddharitvā therassa cīvaraṁ vissāsena gahetvā gantvā vattabbo "bhante tumhākaṁ cīvaraṁ adhiṭṭhahitvā paribhuñjathā"ti. Attanopi cīvaraṁ adhiṭṭhātabbaṁ. Evaṁ ekassa satiyāpi āpattimokkho hotīti. Sesaṁ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu paṭhamakathinasikkhāpade anadhiṭṭhānaṁ avikappanañca akiriyaṁ, idha apaccuddharaṇaṁ, ayameva viseso. Sesaṁ sabbattha vuttanayamevāti.

Udositasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā

397. **Tena samayenā**ti Tatiyakathinasikkhāpadaṁ. Tattha **ussāpetvā punappunaṁ vimajjatī**ti "valīsu naṭṭhāsu idaṁ mahantaṁ bhavissatī"ti maññamāno udakena siñcitvā pādehi akkamitvā hatthehi ussāpetvā ukkhipitvā piṭṭhiyaṁ ghaṁsati, taṁ ātape sukkhaṁ paṭhamappamāṇameva hoti. So punapi tathā karoti. Tena vuttaṁ "ussāpetvā punappunaṁ vimajjatī"ti. Taṁ evaṁ kilamantaṁ Bhagavā Gandhakuṭiyaṁ nisinnova disvā nikkhamitvā senāsanacārikaṁ āhiṇḍanto viya tattha agamāsi. Tena vuttaṁ "addasa kho Bhagavā"ti-ādi.

500. **Ekādasamāse**ti ekaṁ pacchimakattikamāsaṁ ṭhapetvā sese ekādasamāse. **Sattamāse**ti kattikamāsaṁ hemantike ca cattāroti pañcamāse ṭhapetvā sese sattamāse. **Kālepi ādissa dinnan**ti saṁghassa vā "idaṁ akālacīvaran"ti uddisitvā dinnaṁ, ekapuggalassa vā "idaṁ tuyhaṁ dammī"ti dinnaṁ.

Saṁghato vāti attano pattabhāgavasena saṁghato vā uppajjeyya. **Gaṇato vā**ti idaṁ suttantikagaṇassa dema, idaṁ ābhidhammikagaṇassāti evaṁ gaṇassa denti. Tato attano pattabhāgavasena gaṇato vā uppajjeyya.

No cassa pāripūrīti no ce pāripūrī bhaveyya, yattakena kariyamānaṁ adhiṭṭhānacīvaraṁ pahoti, tañce cīvaraṁ tattakaṁ na bhaveyya, ūnakaṁ bhaveyyāti attho.

Paccāsā hoti saṁghato vāti-ādīsu asukadivasaṁ nāma saṁgho cīvarāni labhissati, gaṇo labhissati, tato me cīvaraṁ uppajjissatīti evaṁ saṁghato vā gaṇato vā paccāsā hoti. Ñātakehi me cīvaratthāya pesitaṁ. Mittehi pesitaṁ, te āgatā[1] cīvare dassantīti evaṁ ñātito vā mittato vā paccāsā hoti. **Paṁsukūlaṁ vā**ti ettha pana paṁsukūlaṁ vā lacchāmīti evaṁ paccāsā hotīti yojetabbaṁ. **Attano vā dhanenā**ti attano kappāsasuttādinā dhanena asukadivasaṁ nāma lacchāmīti evaṁ vā paccāsā hotīti attho.

Tato ce uttari nikkhipeyya satiyāpi paccāsāyāti māsaparamato ce uttari nikkhipeyya, nissaggiyaṁ pācittiyanti attho. Evaṁ pana avatvā yasmā antarā uppajjamāne paccāsācīvare mūlacīvarassa uppannadivasato yāva vīsatimo divaso, tāva uppannaṁ paccāsācīvaraṁ mūlacīvaraṁ attano gatikaṁ karoti. Tato uddhaṁ mūlacīvaraṁ paccāsācīvaraṁ attano gatikaṁ karoti. Tasmā taṁ visesaṁ dassetuṁ "tadahuppanne mūlacīvare"ti-ādinā nayena padabhājanaṁ vuttaṁ. Taṁ uttānatthameva.

Visabhāge uppanne mūlacīvareti yadi mūlacīvaraṁ saṇhaṁ, paccāsācīvaraṁ thūlaṁ, na sakkā yojetuṁ. Rattiyo ca sesā honti, na tāva māso

1. Te āgate (Ka)

pūrati, na akāmā niggahena cīvaraṁ kāretabbaṁ. Aññaṁ paccāsācīvaraṁ labhitvāyeva kālabbhantare kāretabbaṁ. Paccāsācīvarampi parikkhāracoḷaṁ adhiṭṭhātabbaṁ. Atha mūlacīvaraṁ thulaṁ hoti, paccāsācīvaraṁ saṇhaṁ, mūlacīvaraṁ parikkhāracoḷaṁ adhiṭṭhahitvā paccāsācīvarameva mūlacīvaraṁ katvā ṭhapetabbaṁ. Taṁ puna māsaparihāraṁ labhati. Etenupāyena yāva icchati, tāva aññamaññaṁ mūlacīvaraṁ katvā ṭhapetuṁ vaṭṭatīti. Sesaṁ uttānameva.

Samuṭṭhānādīni paṭhamakathinasadisānevāti.

Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

503-5. **Tena samayenā**ti Purāṇacīvarasikkhāpadaṁ. Tattha **yāva sattamā pitāmahayugā**ti pitupitā pitāmaho, pitāmahassa yugaṁ pitāmahayugaṁ. Yuganti āyuppamāṇaṁ vuccati. Abhilāpamattameva cetaṁ. Atthato pana pitāmahoyeva pitāmahayugaṁ. Tato uddhaṁ sabbepi pubbapurisā pitāmahaggahaṇeneva gahitā. Evaṁ yāva sattamo puriso, tāva yā asambaddhā, sā yāva sattamā pitāmahayugā asambaddhāti vuccati. Desanāmukhameva cetaṁ. "Mātito vā pitito vā"tivacanato pana pitāmahayugampi pitāmahiyugampi mātāmahayugampi mātāmahiyugampi tesaṁ bhātubhaginībhāgineyyaputtapaputtādayopi sabbe idha saṅgahitā evāti veditabbā.

Tatrāyaṁ vitthāranayo—pitā pitupitā tassa pitā tassāpi pitāti evaṁ yāva sattamā yugā, pitā pitumātā tassā pitā ca mātā ca bhātā ca bhaginī ca puttā ca dhītaro cāti evampi uddhañca adho ca yāva sattamā yugā, pitā pitubhātā pitubhaginī pituputtā pitudhītaro tesampi puttadhītuparamparāti evampi yāva sattamā yugā, mātā mātumātā tassā mātā tassāpi mātāti evaṁ yāva sattamā yugā, mātā mātupitā tassa mātā ca pitā ca bhātā ca bhaginī ca puttā ca dhītaro cāti evampi uddhañca adho ca yāva sattamā yugā, mātā mātubhātā mātubhaginī mātuputtā mātudhītaro tesampi

puttadhītuparamparāti evampi yāva sattamā yugā neva mātusambandhena na pitusambandhena sambaddhā, ayaṁ **aññātikā nāma.**

Ubhato saṁgheti bhikkhunisaṁghe ñatticatutthena, bhikkhusaṁghe ñatticatutthenāti aṭṭhavācikavinayakammena upasampannā.

Sakiṁ nivatthampi sakiṁ pārutampīti rajitvā kappaṁ katvā ekavārampi nivatthaṁ vā pārutaṁ vā antamaso paribhogasīsena aṁse vā matthake vā katvā maggaṁ gato hoti, ussīsakaṁ vā katvā nipanno hoti, etampi purāṇacīvarameva. Sace pana paccattharaṇassa heṭṭhā katvā nipajjati. Hatthehi vā ukkhipitvā ākāse vitānaṁ katvā sīsena aphusanto gacchati, ayaṁ paribhogo nāma na hotīti **Kurundiyaṁ** vuttaṁ.

Dhotaṁ nissaggiyanti ettha evaṁ āṇattā bhikkhunī dhovanatthāya uddhanaṁ sajjeti, dārūni saṁharati, aggiṁ karoti, udakaṁ āharati, yāva naṁ dhovitvā ukkhipati, tāva bhikkhuniyā payoge payoge bhikkhussa dukkaṭaṁ. Dhovitvā ukkhittamatte nissaggiyaṁ hoti. Sace duddhotanti maññamānā puna siñcati vā dhovati vā, yāva niṭṭhānaṁ na gacchati, tāva payoge payoge dukkaṭaṁ. Esa nayo rajanākoṭanesu. Rajanadoṇiyañhi rajanaṁ ākiritvā yāva sakiṁ cīvaraṁ rajati, tato pubbe yaṁkiñci rajanatthāya karoti, pacchā vā paṭirajati, sabbattha payoge payoge bhikkhussa dukkaṭaṁ. Evaṁ ākoṭanepi payogo veditabbo.

506. **Aññātikāya aññātikasaññī purāṇacīvaraṁ dhovāpetī**ti no cepi "imaṁ dhovā"ti vadati, atha kho dhovanatthāya kāyavikāraṁ katvā hatthena vā hatthe deti, pādamūle vā ṭhapeti, upari vā khipati, sikkhamānāsāmaṇerīsāmaṇera-upāsakatitthiyādīnaṁ vā hatthe peseti, nadītitthe dhovantiyā upacāre vā khipati antodvādasahatthe okāse ṭhatvā[1], dhovāpitaṁyeva hoti. Sace pana upacāraṁ muñcitvā orato ṭhapeti, sā ce dhovitvā āneti, anāpatti. Sikkhamānāya vā sāmaṇeriyā vā upāsikāya vā hatthe dhovanatthāya deti, sā ce upasampajjitvā dhovati, āpattiyeva. Upāsakassa hatthe deti, so ce liṅge parivatte bhikkhunīsu pabbajitvā upasampajjitvā

---

1. Okāse ṭhatvā dhovāpitaṁ (Sī)

dhovati, āpattiyeva. Sāmaṇerassa vā bhikkhussa vā hatthe dinnepi liṅgaparivattane eseva nayo.

Dhovāpeti rajāpetīti-ādīsu ekena vatthunā nissaggiyaṁ, dutiyena dukkaṭaṁ. Tīṇipi kārāpentassa ekena nissaggiyaṁ, sesehi dve dukkaṭāni. Yasmā panetāni dhovanādīni paṭipāṭiyā vā uppaṭipāṭiyā vā kārentassa mokkho natthi, tasmā ettha tīṇi catukkāni vuttāni. Sacepi hi "imaṁ cīvaraṁ rajitvā dhovitvā ānehī"ti vutte sā bhikkhunī paṭhamaṁ dhovitvā pacchā rajati, nissaggiyena dukkaṭameva. Evaṁ sabbesu viparītavacanesu nayo netabbo. Sace pana "dhovitvā ānehī"ti vuttā dhovati ceva rajati ca, dhovāpanapaccayā eva āpatti, rajane anāpatti. Evaṁ sabbattha vuttādhikakaraṇe "avuttā dhovatī"ti iminā lakkhaṇena anāpatti veditabbā. "Imasmiṁ cīvare yaṁ kātabbaṁ, sabbaṁ taṁ tuyhaṁ bhāro"ti vadanto pana ekavācāya sambahulā āpattiyo āpajjatīti.

Aññātikāya vematiko, aññātikāya ñātikasaññīti imānipi padāni vuttānaṁyeva tiṇṇaṁ catukkānaṁ vasena vitthārato veditabbāni.

Ekato upasampannāyāti bhikkhunīnaṁ santike upasampannāya dhovāpentassa dukkaṭaṁ. Bhikkhūnaṁ santike upasampannāya pana yathāvatthukameva. Bhikkhūnaṁ santike upasampannā nāma pañcasatā sākiyāniyo.

507. **Avuttā dhovatī**ti uddesāya vā ovādāya vā āgatā kilinnaṁ cīvaraṁ disvā ṭhapitaṭṭhānato gahetvā vā, "detha ayya dhovissāmī"ti āharāpetvā vā dhovati ceva rajati ca ākoṭeti ca, ayaṁ avuttā dhovati nāma. Yāpi "imaṁ cīvaraṁ dhovā"ti daharaṁ vā sāmaṇeraṁ vā āṇāpentassa bhikkhuno sutvā "āharathayya ahaṁ dhovissāmī"ti dhovati, tāvakālikaṁ vā gahetvā dhovitvā rajitvā deti, ayampi avuttā dhovati nāma.

Aññaṁ parikkhāranti upāhanatthavika pattatthavika aṁsabaddhaka kāyabandhanamañcapīṭhabhisitaṭṭikādiṁ[1] yaṁkiñci dhovāpeti, anāpatti. Sesamettha uttānatthameva.

1. Mañcapīṭhataṭṭikādi (Sī)

Samuṭṭhānādīsu pana idaṁ sikkhāpadaṁ chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammaṁ vacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā

508. **Tena samayenā**ti Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadaṁ. Tattha **piṇḍapātapaṭikkantā**ti piṇḍapātato paṭikkantā. **Yena Andhavanaṁ tenupasaṅkamī**ti apaññatte sikkhāpade yena Andhavanaṁ tenupasaṅkami. **Katakammā**ti katacorikakammā, sandhicchedanādīhi parabhaṇḍaṁ haritāti vuttaṁ hoti. **Coragāmaṇiko**ti corajeṭṭhako. So kira pubbe theriṁ jānāti, tasmā corānaṁ purato gacchanto disvā "etto mā gacchatha, sabbe ito ethā"ti te gahetvā aññena maggena agamāsi. **Samādhimhā vuṭṭhahitvā**ti therī kira paricchinnavelāyaṁyeva samādhimhā vuṭṭhahi. Sopi tasmiṁyeva khaṇe evaṁ avaca, tasmā sā assosi. Sutvā ca "natthi dāni añño ettha samaṇo vā brāhmaṇo vā aññatra mayā"ti taṁ maṁsaṁ aggahesi. Tena vuttaṁ "atha kho Uppalavaṇṇā bhikkhunī"ti-ādi.

Ohiyyakoti avahīyako avaseso, vihāravāraṁ patvā ekova vihāre ṭhitoti attho. **Sace me tvaṁ antaravāsakaṁ dadeyyāsī**ti kasmā āha. Saṇhaṁ ghanamaṭṭhaṁ[1] antaravāsakaṁ disvā lobhena. Apica appako tassā antaravāsake lobho, theriyā pana sikhāppattā koṭṭhāsasampatti, tenassā sarīrapāripūriṁ passissāmīti visamalobhaṁ uppādetvā evamāha. **Antiman**ti mañcannaṁ cīvarānaṁ sabbapariyantaṁ hutvā antimaṁ. Antimanti pacchimaṁ. Aññaṁ lesenāpi vikappetvā vā paccuddharitvā vā ṭhapitaṁ cīvaraṁ natthīti evaṁ yathā-anuññātānaṁ pañcannaṁ cīvarānaṁ dhāraṇavaseneva āha, na lobhena, na hi khīṇāsavānaṁ lobho atthi. **Nippīḷiyamānā**ti upamaṁ dassetvā gāḷhaṁ pīḷiyamānā.

---

1. Ghanabaddhaṁ (Sī)

Antaravāsakaṁ datvā upassayaṁ agamāsīti saṅkaccikaṁ nivāsetvā yathā tassa manoratho na pūrati, evaṁ hatthataleyeva dassetvā agamāsi.

510. Kasmā pārivattakacīvaraṁ appaṭiggaṇhante ujjhāyiṁsu? Sace ettakopi amhesu ayyānaṁ vissāso natthi, kathaṁ mayaṁ yāpessāmāti vihatthatāya samabhitunnattā.

Anujānāmi bhikkhave imesaṁ pañcannanti imesaṁ pañcannaṁ sahadhammikānaṁ samasaddhānaṁ samasīlānaṁ samadiṭṭhīnaṁ pārivattakaṁ gahetuṁ anujānāmīti attho.

512. **Payoge dukkaṭan**ti gahaṇatthāya hatthappasāraṇādīsu dukkaṭaṁ. **Paṭilābhenā**ti paṭiggahaṇena. Tattha ca hatthena vā hatthe detu, pādamūle vā ṭhapetu, upari vā khipatu, so ce sādiyati,[1] gahitameva hoti. Sace pana sikkhamānāsāmaṇerasāmaṇerī-upāsaka-upāsikādīnaṁ hatthe pesitaṁ paṭiggaṇhāti, anāpatti. Dhammakathaṁ kathentassa catassopi parisā cīvarāni ca nānāvirāgavatthāni ca ānetvā pādamūle ṭhapenti, upacāre vā ṭhatvā upacāraṁ vā muñcitvā khipanti, yaṁ tattha bhikkhunīnaṁ santakaṁ, taṁ aññatra pārivattakā gaṇhantassa āpattiyeva. Atha pana rattibhāge khittāni honti "idaṁ bhikkhuniyā, idaṁ aññesan"ti ñātuṁ na sakkā, pārivattakakiccaṁ natthīti **Mahāpaccariyaṁ Kurundiyañca** vuttaṁ, taṁ acittakabhāvena na sameti. Sace bhikkhunī vassāvāsikaṁ deti, pārivattakameva kātabbaṁ. Sace pana saṅkārakūṭādīsu ṭhapeti "paṁsukūlaṁ gaṇhissantī"ti, paṁsukūlaṁ adhiṭṭhahitvā gahetuṁ vaṭṭati.

513. **Aññātikāya aññātikasaññī**ti tikapācittiyaṁ. **Ekato upasampannāyā**ti bhikkhunīnaṁ santike upasampannāya hatthato gaṇhantassa dukkaṭaṁ, bhikkhūnaṁ santike upasampannāya pana pācittiyameva.

514. **Parittena vā vipulan**ti appagghacīvarena vā upāhanatthavikapattatthavika aṁsabaddhaka kāyabandhanādinā vā mahagghaṁ cetāpetvā sacepi

---

1. Sādayati (Ka)

cīvaraṁ paṭiggaṇhāti, anāpatti. **Mahāpaccariyaṁ** pana "antamaso harītakīkhaṇḍenāpī"ti vuttaṁ. **Vipulena vā parittan**ti idaṁ vuttavipallāsena veditabbaṁ. **Aññaṁ parikkhāran**ti pattatthavikādiṁ yaṁkiñci, vikappanupagapacchimacīvarappamāṇaṁ pana paṭaparissāvanampi na vaṭṭati. Yaṁ neva adhiṭṭhānupagaṁ na vikappanupagaṁ, taṁ sabbaṁ vaṭṭati. Sacepi mañcappamāṇā bhisicchavi hoti, vaṭṭatiyeva, ko pana vādo pattatthavikādīsu. Sesaṁ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu idaṁ chasamuṭṭhānaṁ, kiriyākiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

515. **Tena samayenā**ti Aññātakaviññattisikkhāpadaṁ. Tattha **Upanando Sakyaputto**ti asītisahassamattānaṁ Sakyakulā pabbajitānaṁ bhikkhūnaṁ patikiṭṭho lolajātiko. **Paṭṭo**ti cheko samattho paṭibalo sarasampanno kaṇṭhamādhuriyena samannāgato. **Kismiṁ viyā**ti kiṁsu viya, kileso viya hirottappavasena kampanaṁ viya saṅkampanaṁ viya hotīti attho.

Addhānamagganti[1] addhānasaṅkhātaṁ dīghamaggaṁ, na nagaravīthimagganti attho. **Te bhikkhū acchindiṁsū**ti musiṁsu, pattacīvarāni nesaṁ hariṁsūti attho. **Anuyuñjāhī**ti bhikkhubhāvajānanatthāya puccha. **Anuyuñjiyamānā**ti pabbajjā-upasampadāpattacīvarādhiṭṭhānādīni pucchiyamānā. **Etamatthaṁ ārocesun**ti bhikkhubhāvaṁ jānāpetvā yo "sāketā Sāvatthiṁ addhānamaggappaṭipannā"ti-ādinā nayena vutto, etamatthaṁ ārocesuṁ.

517. **Aññātakaṁ gahapatiṁ vā**ti-ādīsu yaṁ parato "tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā"ti vuttaṁ, taṁ ādiṁ katvā evaṁ anupubbakathā veditabbā—sace core passitvā daharā pattacīvarāni gahetvā palātā, corā therānaṁ nivāsanapārupanamattaṁyeva haritvā gacchanti,

---

1. Addhānamaggappaṭipannā (Pāḷiyaṁ)

therehi neva tāva cīvaraṁ viññāpetabbaṁ, na sākhāpalāsaṁ bhañjitabbaṁ. Atha daharā sabbaṁ bhaṇḍakaṁ chaḍḍetvā palātā, corā therānaṁ nivāsanapārupanaṁ, tañca bhaṇḍakaṁ gahetvā gacchanti, daharehi āgantvā attano nivāsanapārupanāni na tāva therānaṁ dātabbāni, na hi anacchinnacīvarā attano atthāya sākhāpalāsaṁ bhañjituṁ labhanti, acchinnacīvarānaṁ pana atthāya labhanti, acchinnacīvarāva attanopi paresampi atthāya labhanti. Tasmā therehi vā sākhāpalāsaṁ bhañjitvā vākādīhi ganthetvā daharānaṁ dātabbaṁ, daharehi vā therānaṁ atthāya bhañjitvā ganthetvā tesaṁ hatthe datvā vā adatvā vā attanā nivāsetvā attano nivāsanapārupanāni therānaṁ dātabbāni. Neva bhūtagāmapātabyatāya pācittiyaṁ hoti, na tesaṁ dhāraṇe dukkaṭaṁ.

Sace antarāmagge rajakattharaṇaṁ vā hoti, aññe vā tādise manusse passanti, cīvaraṁ viññāpetabbaṁ. Yāni ca nesaṁ te vā viññattamanussā, aññe vā sākhāpalāsanivāsane bhikkhū disvā ussāhajātā vatthāni denti, tāni sadasāni vā hontu adasāni vā nīlādinānāvaṇṇāni vā, kappiyānipi akappiyānipi sabbāni acchinnacīvaraṭṭhāne ṭhitattā tesaṁ nivāsetuñca pārupituñca vaṭṭanti. Vuttampihetaṁ **Parivāre**—

> "Akappakataṁ napi rajanāya rattaṁ,
> Tena nivattho yena kāmaṁ vajeyya.
> Na cassa hoti āpatti,
> So ca dhammo Sugatena desito.
> Pañhā mesā kusalehi cintitā"ti[1].

Ayaṁ hi pañho acchinnacīvarakaṁ bhikkhuṁ sandhāya vutto. Atha pana titthiyehi saha gacchanti[2], te ca nesaṁ kusacīravākacīraphalakacīrāni denti, tānipi laddhiṁ aggahetvā nivāsetuṁ vaṭṭanti, nivāsetvāpi laddhi na gahetabbā.

Idāni "yaṁ āvāsaṁ paṭhamaṁ upagacchati, sace tattha hoti saṁghassa vihāracīvaraṁ vā"ti-ādīsu **vihāracīvaraṁ** nāma manussā āvāsaṁ kāretvā "cattāropi paccayā amhākaṁyeva santakā paribhogaṁ

---

1. Vi 5. 378 piṭṭhe.
2. Samāgacchanti (Sī, Syā)

gacchantū"ti ticīvaraṁ sajjetvā attanā kārāpite āvāse ṭhapenti, etaṁ vihāracīvaraṁ nāma. **Uttarattharaṇan**ti mañcakassa upari attharaṇakaṁ[1] vuccati. **Bhūmattharaṇan**ti parikammakathāya bhūmiyā rakkhaṇatthaṁ[2] cimilikāhi kata-attharaṇaṁ[3], tassa upari taṭṭikaṁ pattharitvā caṅkamanti. **Bhisicchavī**ti mañcabhisiyā vā pīṭhabhisiyā vā chavi, sace pūritā hoti, vidhunitvāpi gahetuṁ vaṭṭati. Evametesu vihāracīvarādīsu yaṁ tattha āvāse hoti, taṁ anāpucchāpi gahetvā nivāsetuṁ vā pārupituṁ vā acchinnacīvarakānaṁ bhikkhūnaṁ labbhatīti veditabbaṁ. Tañca kho labhitvā odahissāmi puna ṭhapessāmīti adhippāyena, na mūlacchejjāya. Labhitvā ca pana ñātito vā upaṭṭhākato vā aññato vā kutoci pākatikameva kātabbaṁ. Videsagatena ekasmiṁ saṁghike āvāse saṁghikaparibhogena paribhuñjanatthāya ṭhapetabbaṁ. Sacassa paribhogeneva taṁ jīrati vā nassati vā, gīvā na hoti. Sace pana etesaṁ vuttappakārānaṁ gihivatthādīnaṁ bhisicchavipariyantānaṁ kiñci na labbhati, tena tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabbanti.

519. **Yehi kehici vā**[4] **acchinnan**ti ettha yampi acchinnacīvarā ācariyupajjhāyā aññe "āharatha āvuso cīvaran"ti yācitvā vā vissāsena vā gaṇhanti, tampi saṅgahaṁ gacchatīti vattuṁ yujjati.

Paribhogajiṇṇaṁ vāti ettha ca acchinnacīvarānaṁ ācariyupajjhāyādīnaṁ attanā tiṇapaṇṇehi paṭicchādetvā dinnacīvarampi saṅgahaṁ gacchatīti vattuṁ yujjati. Evaṁ hi te acchinnacīvaraṭṭhāne, naṭṭhacīvaraṭṭhāne ca ṭhitā bhavissanti. Tena nesaṁ viññattiyaṁ akappiyacīvaraparibhoge ca anāpatti anurūpā bhavissati.

521. **Ñātakānaṁ pavāritānan**ti ettha "etesaṁ santakaṁ dethā"ti viññāpentassa yācantassa anāpattīti evamattho daṭṭhabbo. Na hi ñātakapavāritānaṁ āpatti vā anāpatti vā hoti. **Attano dhanenā**ti etthāpi attano kappiyabhaṇḍena kappiyavohāreneva cīvaraṁ viññāpentassa

---

1. Attharaṇakaṁ paccattharaṇaṁ (Sī)
2. Vaṇṇarakkhaṇatthaṁ (Sī)
3. Katvā attharanti (Ka)
4. Kehici vā (Sī, Syā)

cetāpentassa parivattāpentassa anāpattīti evamattho daṭṭhabbo. **Pavāritānan**ti ettha ca saṁghavasena pavāritesu pamāṇameva vaṭṭati. Puggalikapavāraṇāya yaṁ yaṁ pavāreti, taṁ taṁyeva viññāpetabbaṁ. Yo catūhi paccayehi pavāretvā sayameva sallakkhetvā kālānukālaṁ cīvarāni divase divase yāgubhattādīnīti evaṁ yena yenattho, taṁ taṁ deti, tassa viññāpanakiccaṁ natthi. Yo pana pavāretvā bālatāya vā satisammosena vā na deti, so viññāpetabbo. Yo "mayhaṁ gehaṁ pavāremī"ti vadati, tassa gehaṁ gantvā yathāsukhaṁ nisīditabbaṁ nipajjitabbaṁ, na kiñci gahetabbaṁ. Yo pana "yaṁ mayhaṁ gehe atthi, taṁ pavāremī"ti vadati. Yaṁ tattha kappiyaṁ, taṁ viññāpetabbaṁ, gehe pana nisīdituṁ vā nipajjituṁ vā na labbhatīti **Kurundiyaṁ** vuttaṁ.

Aññassatthāyāti ettha attano ñātakapavārite na kevalaṁ attano atthāya, atha kho aññassatthāya viññāpentassa anāpattīti ayameko attho. Ayaṁ pana dutiyo, **aññassā**ti ye aññassa ñātakapavāritā, te tasseva "aññassā"ti laddhavohārassa Buddharakkhitassa vā Dhammarakkhitassa vā atthāya viññāpentassa anāpattīti. Sesaṁ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu idampi chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā

522-4. **Tena samayenā**ti Tatuttarisikkhāpadaṁ. Tattha **abhihaṭṭhun**ti **abhī**ti upasaggo, haritunti attho, gaṇhitunti vuttaṁ hoti. **Pavāreyyā**ti icchāpeyya, icchaṁ ruciṁ uppādeyya vadeyya nimanteyyāti attho. Abhihaṭṭhuṁ pavārentena pana yathā vattabbaṁ, taṁ ākāraṁ dassetuṁ "yāvatakaṁ icchasi, tāvatakaṁ gaṇhāhī"ti evamassa padabhājanaṁ vuttaṁ. Atha vā yathā "nekkhammaṁ daṭṭhu khemato"ti[1] ettha disvāti attho, evamidhāpi "abhihaṭṭhuṁ pavāreyyā"ti abhiharitvā pavāreyyāti attho.

---

1. Khu 1. 341, 445; Khu 8. 145 piṭṭhādīsu.

Tattha kāyābhihāro, vācābhihāroti duvidho abhihāro, kāyena vā hi vatthāni abhiharitvā pādamūle ṭhapetvā "yattakaṁ icchasi, tattakaṁ gaṇhāhī"ti vadanto pavāreyya, vācāya vā "amhākaṁ dussakoṭṭhāgāraṁ paripuṇṇaṁ, yattakaṁ icchasi, tattakaṁ gaṇhāhī"ti vadanto pavāreyya, tadubhayampi ekajjhaṁ katvā "abhihaṭṭhuṁ pavāreyyā"ti vuttaṁ.

Santaruttaraparamanti sa-antaraṁ uttaraṁ paramaṁ assa cīvarassāti santaruttaraparamaṁ, nivāsanena saddhiṁ pārupanaṁ ukkaṭṭhaparicchedo assāti vuttaṁ hoti. **Tato cīvaraṁ sāditabbanti** tato abhihaṭacīvarato ettakaṁ cīvaraṁ gahetabbaṁ, na ito paranti attho. Yasmā pana acchinnasabbacīvarena ticīvarikeneva bhikkhunā evaṁ paṭipajjitabbaṁ, aññena aññathāpi, tasmā taṁ vibhāgaṁ dassetuṁ **"sace tīṇi naṭṭhāni hontī"**ti-ādinā nayenassa padabhājanaṁ vuttaṁ.

Tatrāyaṁ vinicchayo—yassa tīṇi naṭṭhāni, tena dve sāditabbāni, ekaṁ nivāsetvā ekaṁ pārupitvā aññaṁ sabhāgaṭṭhānato pariyesissati. Yassa dve naṭṭhāni, tena ekaṁ sāditabbaṁ. Sace pakatiyāva santaruttarena carati, dve sāditabbāni. Evaṁ ekaṁ sādiyanteneva samo bhavissati. Yassa tīsu ekaṁ naṭṭhaṁ, na sāditabbaṁ. Yassa pana dvīsu ekaṁ naṭṭhaṁ, ekaṁ sāditabbaṁ. Yassa ekaṁyeva hoti, tañca naṭṭhaṁ, dve sāditabbāni. Bhikkhuniyā pana pañcasupi naṭṭhesu dve sāditabbāni, catūsu naṭṭhesu ekaṁ sāditabbaṁ, tīsu naṭṭhesu kiñci na sāditabbaṁ, ko pana vādo dvīsu vā ekasmiṁ vā. Yena kenaci hi santaruttaraparamatāya ṭhātabbaṁ, tato uttari na labbhatīti idamettha lakkhaṇaṁ.

526. **Sesakaṁ āharissāmīti** dve cīvarāni katvā sesaṁ puna āharissāmīti attho. **Na acchinnakāraṇāti** bāhusaccādiguṇavasena denti. **Ñātakānanti**-ādīsu ñātakānaṁ dentānaṁ sādiyantassa, pavāritānaṁ dentānaṁ sādiyantassa, attano dhanena sādiyantassa anāpattīti attho. Aṭṭhakathāsu pana "ñātakapavāritaṭṭhāne pakatiyā bahumpi vaṭṭati, acchinnakāraṇā pamāṇameva vaṭṭatī"ti vuttaṁ. Taṁ Pāḷiyā na sameti. Yasmā panidaṁ sikkhāpadaṁ aññassatthāya viññāpanavatthusmiṁyeva paññattaṁ, tasmā idha "aññassatthāyā"ti na vuttaṁ. Sesaṁ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu idampi chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

527. **Tena samayenā**ti Upakkhaṭasikkhāpadaṁ. Tattha **atthāvuso maṁ so upaṭṭhāko**ti āvuso yaṁ tvaṁ bhaṇasi, atthi evarūpo so mama upaṭṭhākoti ayamettha attho. **Api meyya**[1] **evaṁ hotī**ti api me ayya evaṁ hoti. Api mayyā evantipi pāṭho.

528-9. **Bhikkhuṁ paneva uddissā**ti ettha **uddissā**ti apadissa ārabbha. Yasmā pana yaṁ uddissa upakkhaṭaṁ hoti, taṁ tassatthāya upakkhaṭaṁ nāma hoti. Tasmāssa padabhājane "bhikkhussatthāyā"ti vuttaṁ.

Bhikkhuṁ ārammaṇaṁ karitvāti bhikkhuṁ paccayaṁ katvā, yaṁ hi bhikkhuṁ uddissa upakkhaṭaṁ, taṁ niyameneva bhikkhuṁ paccayaṁ katvā upakkhaṭaṁ hoti. Tena vuttaṁ "bhikkhuṁ ārammaṇaṁ karitvā"ti. Paccayopi hi "labhati māro ārammaṇan"ti-ādīsu[2] ārammaṇanti āgato. Idāni "uddissā"ti ettha yo kattā, tassa ākāradassanatthaṁ "bhikkhuṁ acchādetukāmo"ti vuttaṁ. Bhikkhuṁ acchādetukāmena hi tena taṁ uddissa upakkhaṭaṁ, na aññena kāraṇena. Iti so acchādetukāmo hoti. Tena vuttaṁ "bhikkhuṁ acchādetukāmo"ti.

Aññātakassa gahapatissa vāti aññātakena gahapatinā vāti attho, karaṇatthe hi idaṁ sāmivacanaṁ. Padabhājane pana byañjanaṁ avicāretvā atthamattameva dassetuṁ "aññātako nāma -pa- gahapati nāmā"ti-ādi vuttaṁ.

Cīvaracetāpannanti cīvaramūlaṁ, taṁ pana yasmā hiraññādīsu aññataraṁ hoti, tasmā padabhājane "hiraññaṁ vā"ti-ādi vuttaṁ. **Upakkhaṭaṁ hotī**ti sajjitaṁ hoti saṁharitvā ṭhapitaṁ, yasmā pana "hiraññaṁ

---

1. Api mayya (Syā)

2. Saṁ 2. 391 piṭṭhe paṭhamapantiyaṁ.

vā"ti-ādinā vacanenassa upakkhaṭabhāvo dassito hoti, tasmā "upakkhaṭaṁ nāmā"ti padaṁ uddharitvā visuṁ padabhājanaṁ na vuttaṁ. **Iminā**ti upakkhaṭaṁ sandhāyāha, tenevassa padabhājane "paccupaṭṭhitenā"ti vuttaṁ. Yañhi upakkhaṭaṁ saṁharitvā ṭhapitaṁ, taṁ paccupaṭṭhitaṁ hotīti. **Acchādessāmī**ti vohāravacanametaṁ, "itthannāmassa bhikkhuno dassāmī"ti ayaṁ panettha attho. Tenevassa padabhājanepi "dassāmī"ti vuttaṁ.

Tatra ce so bhikkhūti yatra so gahapati vā gahapatānī vā, tatra so bhikkhu pubbe appavārito upasaṅkamitvā cīvare vikappaṁ āpajjeyya ceti ayamettha padasambandho. Tattha "upasaṅkamitvā"ti imassa "gantvā"ti imināva atthe siddhe pacuravohāravasena "gharan"ti vuttaṁ. Yatra pana so dāyako, tatra gantvāti ayamevettha attho. Tasmā punapi vuttaṁ "yattha katthaci upasaṅkamitvā"ti. **Vikappaṁ āpajjeyyā**ti visiṭṭhakappaṁ adhikavidhānaṁ āpajjeyya, padabhājane pana yenākārena vikappaṁ āpanno hoti, tameva dassetuṁ "āyataṁ vā"ti-ādi vuttaṁ. **Sādhū**ti āyācane nipāto. **Vatā**ti parivitakke. **Man**ti attānaṁ niddisati. **Āyasmā**ti paraṁ ālapati āmanteti. Yasmā panidaṁ sabbaṁ byañjanamattameva, uttānatthameva, tasmāssa padabhājane attho na vutto. **Kalyāṇakamyataṁ upādāyā**ti sundarakāmataṁ visiṭṭhakāmataṁ cittena gahetvā, tassa "āpajjeyya ce"ti iminā sambandho. Yasmā pana yo kalyāṇakamyataṁ upādāya āpajjati, so sādhatthiko mahagghatthiko hoti, tasmāssa padabhājane byañjanaṁ pahāya adhippetatthameva dassetuṁ tadeva vacanaṁ vuttaṁ. Yasmā pana na imassa āpajjanamatteneva āpatti sīsaṁ eti, tasmā "tassa vacanenā"ti-ādi vuttaṁ.

531. **Anāpatti ñātakānan**ti-ādīsu ñātakānaṁ cīvare vikappaṁ āpajjantassa anāpattīti evamattho daṭṭhabbo. **Mahagghaṁ cetāpetukāmassa appagghaṁ cetāpetī**ti gahapatissa vīsati-agghanakaṁ cīvaraṁ cetāpetukāmassa "alaṁ mayhaṁ etena, dasagghanakaṁ vā aṭṭhagghanakaṁ vā dehī"ti vadati, anāpatti. **Appagghan**ti idañca atirekanivāraṇatthameva vuttaṁ, samakepi pana anāpatti, tañca kho agghavaseneva, na pamāṇavasena, agghavaḍḍhanakaṁ hi idaṁ sikkhāpadaṁ. Tasmā yo vīsati-agghanakaṁ antaravāsakaṁ

cetāpetukāmo, taṁ "ettakameva me agghanakaṁ cīvaraṁ dehī"ti vattumpi vaṭṭati, sesaṁ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīnipi tatuttarisikkhāpadasadisānevāti.

Paṭhama-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

532. Dutiya-upakkhaṭepi imināva nayena attho veditabbo. Tañhi imassa anupaññattisadisaṁ. Kevalaṁ paṭhamasikkhāpade ekassa pīḷā katā, dutiye dvinnaṁ, ayamevettha viseso. Sesaṁ sabbaṁ paṭhamasadisameva. Yathā ca dvinnaṁ, evaṁ bahūnaṁ pīḷaṁ katvā gaṇhatopi āpatti veditabbāti.

Dutiya-upakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā

537. **Tena samayenā**ti Rājasikkhāpadaṁ. Tattha **upāsakaṁ saññāpetvā**ti jānāpetvā, "iminā mūlena cīvaraṁ kiṇitvā therassa dehī"ti evaṁ vatvāti adhippāyo. **Paññāsabandho**ti paññāsakahāpaṇadaṇḍoti vuttaṁ hoti. Paññāsaṁ bandhotipi pāṭho, paññāsaṁ jito paññāsaṁ dāpetabboti adhippāyo. **Ajjaṇho bhante āgamehī**ti bhante ajja ekadivasaṁ amhākaṁ tiṭṭha, adhivāsehīti attho. **Parāmasī**ti gaṇhi. **Jīnosī**ti jitosi.

538-9. **Rājabhoggo**ti rājato bhoggaṁ bhuñjitabbaṁ assatthīti rājabhoggo. **Rājabhogo**tipi pāṭho, rājato bhogo assa atthīti attho.

Pahiṇeyyāti peseyya, uttānatthattā panassa padabhājanaṁ na vuttaṁ. Yathā ca etassa, evaṁ "cīvaraṁ, itthannāmaṁ, bhikkhun"ti-ādīnampi padānaṁ uttānatthattāyeva padabhājanaṁ na vuttanti veditabbaṁ. **Ābhatan**ti ānītaṁ.

Kālena kappiyanti yuttapattakālena, yadā no attho hoti, tadā kappiyaṁ cīvaraṁ gaṇhāmāti attho.

Veyyāvaccakaroti kiccakaro, kappiyakārakoti attho. **Saññatto so mayā**ti āṇatto so mayā, yathā tumhākaṁ cīvarena atthe sati cīvaraṁ dassati, evaṁ vuttoti attho. **Attho me āvuso cīvarenā**ti codanālakkhaṇanidassanametaṁ. Idañhi vacanaṁ vattabbaṁ, assa vā attho yāya kāyaci bhāsāya. Idaṁ codanālakkhaṇaṁ. **Dehi me cīvaran**ti-ādīni pana navattabbākāradassanatthaṁ vuttāni, etāni hi vacanāni, etesaṁ vā attho yāya kāyaci bhāsāya na vattabbo.

Dutiyampi vattabbo. Tatiyampi vattabboti "attho me āvuso cīvarenā"ti idameva yāvatatiyaṁ vattabboti. Evaṁ "dvattikkhattuṁ codetabbo sāretabbo"ti ettha uddiṭṭhacodanāparicchedaṁ dassetvā idāni "dvattikkhattuṁ codayamāno sārayamāno taṁ cīvaraṁ abhinipphādeyya, iccetaṁ kusalan"ti imesaṁ padānaṁ saṅkhepato atthaṁ dassento "sace abhinipphādeti, iccetaṁ kusalan"ti āha. Evaṁ yāvatatiyaṁ codento taṁ cīvaraṁ yadi nipphādeti, sakkoti attano paṭilābhavasena nipphādetuṁ, **iccetaṁ kusalaṁ** sādhu suṭṭhu sundaraṁ.

Catukkhattuṁ pañcakkhattuṁ chakkhattuparamaṁ tuṇhībhūtena uddissa ṭhātabbanti ṭhānalakkhaṇanidassanametaṁ. **Chakkhattuparaman**ti ca bhāvanapuṁsakavacanametaṁ. Chakkattuparamaṁ hi etena cīvaraṁ uddissa tuṇhībhūtena ṭhātabbaṁ, na aññaṁ kiñci kātabbaṁ. Idaṁ ṭhānalakkhaṇaṁ. Tattha yo sabbaṭhānānaṁ sādhāraṇo tuṇhībhāvo, taṁ tāva dassetuṁ padabhājane "tattha gantvā tuṇhībhūtenā"ti-ādi vuttaṁ. Tattha **na āsane nisīditabban**ti "idha bhante nisīdathā"ti vuttenāpi na nisīditabbaṁ. **Na āmisaṁ paṭiggahetabban**ti yāgukhajjakādibhedaṁ kiñci āmisaṁ "gaṇhatha bhante"ti yāciyamānenāpi na gaṇhitabbaṁ. **Na dhammo bhāsitabbo**ti "maṅgalaṁ vā anumodanaṁ vā bhāsathā"ti yāciyamānenāpi kiñci na bhāsitabbaṁ, kevalaṁ "kiṁ kāraṇā āgatosī"ti pucchiyamānena "jānāhi āvuso"ti vattabbo. **Pucchiyamāno**ti idañhi karaṇatthe paccattavacanaṁ. Atha vā pucchaṁ kurumāno pucchiyamānoti evampettha attho daṭṭhabbo. Yo hi pucchaṁ karoti, so ettakaṁ vattabboti. **Ṭhānaṁ bhañjatī**ti āgatakāraṇaṁ bhañjati.

Idāni yā tisso codanā, cha ca ṭhānāni vuttāni. Tattha vuḍḍhiñca hāniñca dassento **"catukkhattuṁ codetvā"**ti-ādimāha. Yasmā ca ettha ekacodanāvuḍḍhiyā dvinnaṁ ṭhānānaṁ hāni vuttā, tasmā "ekā codanā diguṇaṁ ṭhānan"ti lakkhaṇaṁ dassitaṁ hoti. Iti iminā lakkhaṇena tikkhattuṁ codetvā chakkhattuṁ ṭhātabbaṁ, dvikkhattuṁ codetvā aṭṭhakkhattuṁ ṭhātabbaṁ, sakiṁ codetvā dasakkhattuṁ ṭhātabbanti. Yathā ca "chakkhattuṁ codetvā na ṭhātabban"ti vuttaṁ, evaṁ "dvādasakkhattuṁ ṭhatvā na codetabban"tipi vuttameva hoti. Tasmā sace codetiyeva na tiṭṭhati, cha codanā labbhanti. Sace tiṭṭhatiyeva na codeti, dvādasa ṭhānāni labbhanti. Sace codetipi tiṭṭhatipi, ekāya codanāya dve ṭhānāni hāpetabbāni. Tattha yo ekadivasameva punappunaṁ gantvā chakkhattuṁ codeti, sakiṁyeva vā gantvā "attho me āvuso cīvarenā"ti chakkhattuṁ vadati. Tathā ekadivasameva punappunaṁ gantvā dvādasakkhattuṁ tiṭṭhati, sakiṁyeva vā gantvā tatra tatra ṭhāne tiṭṭhati, sopi sabbacodanāyo, sabbaṭhānāni ca bhañjati. Ko pana vādo nānādivasesu evaṁ karontassāti evamettha vinicchayo veditabbo.

Yatassa cīvaracetāpannaṁ ābhatanti yato rājato vā rājabhoggato vā assa bhikkhuno cīvaracetāpannaṁ ānītaṁ. **Yatvassā**tipi pāṭho. Ayamevattho. **Yatthassā**tipi paṭhanti, yasmiṁ ṭhāne assa cīvaracetāpannaṁ pesitanti ca atthaṁ kathenti, byañjanaṁ pana na sameti. **Tatthā**ti tassa rañño vā rājabhoggassa vā santike, samīpatthe hi idaṁ bhummavacanaṁ. **Na taṁ tassa bhikkhuno kiñci atthaṁ anubhotī**ti taṁ cīvaracetāpannaṁ tassa bhikkhuno kiñci appamattakampi kammaṁ na nipphādeti. **Yuñjantāyasmanto sakan**ti āyasmanto attano santakaṁ dhanaṁ pāpuṇantu. **Mā vo sakaṁ vinassā**ti tumhākaṁ santakaṁ mā vinassatu. Yo pana neva sāmaṁ gacchati, na dūtaṁ pāheti, vattabhede dukkaṭaṁ āpajjati.

Kiṁ pana sabbakappiyakārakesu evaṁ paṭipajjitabbanti? Na paṭipajjitabbaṁ. Ayañhi kappiyakārako nāma saṅkhepato duvidho niddiṭṭho ca aniddiṭṭho ca. Tattha niddiṭṭho duvidho bhikkhunā niddiṭṭho, dūtena niddiṭṭhoti. Aniddiṭṭhopi duvidho mukhavevaṭika[1] kappiyakārako, parammukhakappiyakārakoti. Tesu

1. Sammukhavevaṭika (Ka)

bhikkhunā niddiṭṭho sammukhāsammukhavasena catubbidho hoti. Tathā dūtena niddiṭṭhopi.

Kathaṁ? Idhekacco bhikkhussa cīvaratthāya dūtena akappiyavatthuṁ pahiṇati, dūto taṁ bhikkhuṁ upasaṅkamitvā "idaṁ bhante itthannāmena tumhākaṁ cīvaratthāya pahitaṁ, gaṇhatha nan"ti vadati, bhikkhu "nayidaṁ kappatī"ti paṭikkhipati. Dūto "atthi pana te bhante veyyāvaccakaro"ti pucchati, puññatthikehi ca upāsakehi "bhikkhūnaṁ veyyāvaccaṁ karothā"ti āṇattā vā, bhikkhūnaṁ vā sandiṭṭhā sambhattā keci veyyāvaccakarā honti, tesaṁ aññataro tasmiṁ khaṇe bhikkhussa santike nisinno hoti, bhikkhu taṁ niddisati "ayaṁ bhikkhūnaṁ veyyāvaccakaro"ti. Dūto tassa hatthe akappiyavatthuṁ datvā "therassa cīvaraṁ kiṇitvā dehī"ti gacchati, ayaṁ bhikkhunā **sammukhāniddiṭṭho.**

No ce bhikkhussa santike nisinno hoti, apica kho bhikkhu niddisati "asukasmiṁ nāma gāme itthannāmo bhikkhūnaṁ veyyāvaccakaro"ti, so gantvā tassa hatthe akappiyavatthuṁ datvā "therassa cīvaraṁ kiṇitvā dadeyyāsī"ti āgantvā bhikkhussa ārocetvā gacchati, ayameko bhikkhunā **asammukhāniddiṭṭho.**

Na heva kho so dūto attanā āgantvā āroceti, apica kho aññaṁ pahiṇati "dinnaṁ mayā bhante tassa hatthe cīvaracetāpannaṁ, cīvaraṁ gaṇheyyāthā"ti, ayaṁ dutiyo bhikkhunā **asammukhāniddiṭṭho.**

Na heva kho aññaṁ pahiṇati, apica kho gacchantova bhikkhuṁ vadati "ahaṁ tassa hatthe cīvaracetāpannaṁ dassāmi, tumhe cīvaraṁ gaṇheyyāthā"ti, ayaṁ tatiyo bhikkhunā **asammukhāniddiṭṭho**ti evaṁ eko sammukhāniddiṭṭho, tayo asammukhāniddiṭṭhāti ime cattāro bhikkhunā niddiṭṭhaveyyāvaccakarā nāma. Etesu imasmiṁ Rājasikkhāpade vuttanayeneva paṭipajjitabbaṁ.

Aparo bhikkhu purimanayeneva dūtena pucchito natthitāya vā avicāretukāmatāya vā "natthamhākaṁ kappiyakārako"ti vadati, tasmiñca khaṇe koci manusso āgacchati, dūto tassa hatthe akappiyavatthuṁ datvā "imassa hatthato cīvaraṁ gaṇheyyāthā"ti vatvā gacchati, ayaṁ dūtena **sammukhāniddiṭṭho.**

Aparo dūto gāmaṁ pavisitvā attanā abhirucitassa kassaci hatthe akappiyavatthuṁ datvā purimanayeneva āgantvā āroceti, aññaṁ vā pahiṇati, "ahaṁ asukassa nāma hatthe cīvaracetāpannaṁ dassāmi, tumhe cīvaraṁ gaṇheyyāthā"ti vatvā vā gacchati, ayaṁ tatiyo dūtena **asammukhāniddiṭṭho**ti evaṁ eko sammukhāniddiṭṭho, tayo asammukhāniddiṭṭhāti ime cattāro dūtena niddiṭṭhaveyyāvaccakarā nāma. Etesu Meṇḍakasikkhāpade vuttanayena paṭipajjitabbaṁ. Vuttañhetaṁ "santi bhikkhave manussā saddhā pasannā, te kappiyakārakānaṁ hatthe hiraññaṁ upanikkhipanti 'iminā ayyassa yaṁ kappiyaṁ, taṁ dethā'ti. Anujānāmi bhikkhave yaṁ tato kappiyaṁ, taṁ sādituṁ, na tvevāhaṁ bhikkhave kenaci pariyāyena jātarūparajataṁ sāditabbaṁ pariyesitabbanti vadāmī"ti[1]. Ettha ca codanāya pamāṇaṁ natthi, mūlaṁ asādiyantena sahassakkhattumpi codanāya vā ṭhānena vā kappiyabhaṇḍaṁ sādituṁ vaṭṭati. No ce deti, aññaṁ kappiyakārakaṁ ṭhapetvāpi āharāpetabbaṁ. Sace icchati, mūlasāmikānampi kathetabbaṁ. No ce icchati, na kathetabbaṁ.

Aparo bhikkhu purimanayeneva dūtena pucchito "natthamhākaṁ kappiyakārako"ti vadati, tadañño samīpe ṭhito sutvā "āhara bho, ahaṁ ayyassa cīvaraṁ cetāpetvā dassāmī"ti vadati. Dūto "handa bho dadeyyāsī"ti tassa hatthe datvā bhikkhussa anārocetvāva gacchati, ayaṁ **mukhavevaṭikakappiyakārako.** Aparo bhikkhuno upaṭṭhākassa vā aññassa vā hatthe akappiyavatthuṁ datvā "therassa cīvaraṁ dadeyyāsī"ti ettova pakkamati, ayaṁ **parammukhakappiyakārako**ti ime dve **aniddiṭṭhakappiyakārakā** nāma. Etesu aññātaka-appavāritesu viya paṭipajjitabbaṁ. Sace sayameva cīvaraṁ ānetvā denti, gahetabbaṁ. No ce, kiñci na vattabbā. Desanāmattameva cetaṁ "dūtena cīvaracetāpannaṁ pahiṇeyyā"ti, sayaṁ āharitvāpi piṇḍapātādīnaṁ atthāya dadantesupi eseva nayo. Na kevalañca attanoyeva atthāya sampaṭicchituṁ na vaṭṭati, sacepi koci jātarūparajataṁ ānetvā "idaṁ saṁghassa dammi, ārāmaṁ vā karotha cetiyaṁ vā bhojanasālādīnaṁ vā aññataran"ti vadati, idampi sampaṭicchituṁ na vaṭṭati. Yassa kassaci hi aññassatthāya sampaṭicchantassa dukkaṭaṁ hotīti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ.

1. Vi 3. 342 piṭṭhe.

Sace pana "nayidaṁ bhikkhūnaṁ sampaṭicchituṁ vaṭṭatī"ti paṭikkhitte "vaḍḍhakīnaṁ vā kammakarānaṁ vā hatthe bhavissati, kevalaṁ tumhe sukatadukkaṭaṁ jānāthā"ti vatvā tesaṁ hatthe datvā pakkamati, vaṭṭati. Athāpi "mama manussānaṁ hatthe bhavissati, mayhameva vā hatthe bhavissati, kevalaṁ tumhe yaṁ yassa dātabbaṁ, tadatthāya peseyyāthā"ti vadati, evampi vaṭṭati.

Sace pana saṁghaṁ vā gaṇaṁ vā puggalaṁ vā anāmasitvā "idaṁ hiraññasuvaṇṇaṁ cetiyassa dema, vihārassa dema, navakammassa demā"ti vadanti, paṭikkhipituṁ na vaṭṭati. "Ime idaṁ bhaṇantī"ti kappiyakārakānaṁ ācikkhitabbaṁ. "Cetiyādīnaṁ atthāya tumhe gahetvā ṭhapethā"ti vuttena pana "amhākaṁ gahetuṁ na vaṭṭatī"ti paṭikkhipitabbaṁ.

Sace pana koci bahuṁ hiraññasuvaṇṇaṁ ānetvā "idaṁ saṁghassa dammi, cattāro paccaye paribhuñjathā"ti vadati, taṁ ce saṁgho sampaṭicchati, paṭiggahaṇepi paribhogepi āpatti. Tatra ce eko bhikkhu "nayidaṁ kappatī"ti paṭikkhipati, upāsako ca "yadi na kappati, mayhameva bhavissatī"ti gacchati. So bhikkhu "tayā saṁghassa lābhantarāyo kato"ti na kenaci kiñci vattabbo. Yo hi taṁ codeti, sveva sāpattiko hoti, tena pana ekena bahū anāpattikā katā. Sace pana bhikkhūhi "na vaṭṭatī"ti paṭikkhitte "kappiyakārakānaṁ vā hatthe bhavissati, mama purisānaṁ vā mayhaṁ vā hatthe bhavissati, kevalaṁ tumhe paccaye paribhuñjathā"ti vadati, vaṭṭati.

Catupaccayatthāya ca dinnaṁ yena yena paccayena attho hoti, tadatthaṁ upanetabbaṁ, cīvaratthāya dinnaṁ cīvareyeva upanetabbaṁ. Sace cīvarena tādiso attho natthi, piṇḍapātādīhi saṁgho kilamati, saṁghasuṭṭhutāya apaloketvā tadatthāyapi upanetabbaṁ. Esa nayo piṇḍapātagilānapaccayatthāya dinnepi, senāsanatthāya dinnaṁ pana senāsanassa garubhaṇḍattā senāsaneyeva upanetabbaṁ. Sace pana bhikkhūsu senāsanaṁ chaḍḍetvā gatesu senāsanaṁ vinassati, īdise kāle senāsanaṁ vissajjetvāpi bhikkhūnaṁ paribhogo anuññāto, tasmā senāsanajagganatthaṁ mūlacchejjaṁ akatvā yāpanamattaṁ paribhuñjitabbaṁ.

Na kevalañca hiraññasuvaṇṇameva, aññampi khettavatthādi akappiyaṁ na sampaṭicchitabbaṁ. Sace hi koci "mayhaṁ tisassasampādanakaṁ mahātaḷākaṁ atthi, taṁ saṁghassa dammī"ti vadati, taṁ ce saṁgho sampaṭicchati, paṭiggahaṇepi paribhogepi āpattiyeva. Yo pana taṁ paṭikkhipati, so purimanayeneva na kenaci kiñci vattabbo. Yo hi taṁ codeti, sveva sāpattiko hoti, tena pana ekena bahū anāpattikā katā.

Yo pana "tādisaṁyeva taḷākaṁ dammī"ti vatvā bhikkhūhi "na vaṭṭatī"ti paṭikkhitto vadati "asukañca asukañca saṁghassa taḷākaṁ atthi, taṁ kathaṁ vaṭṭatī"ti. So vattabbo "kappiyaṁ katvā dinnaṁ bhavissatī"ti. Kathaṁ dinnaṁ kappiyaṁ hotīti. "Cattāro paccaye paribhuñjathā"ti vatvā dinnanti. So sace "sādhu bhante cattāro paccaye saṁgho paribhuñjatū"ti deti, vaṭṭati. Athāpi "taḷākaṁ gaṇhathā"ti vatvā "na vaṭṭatī"ti paṭikkhitto "kappiyakārako atthī"ti pucchitvā "natthī"ti vutte "idaṁ asuko nāma vicāressati, asukassa vā hatthe, mayhaṁ vā hatthe bhavissati, saṁgho kappiyabhaṇḍaṁ paribhuñjatū"ti vadati, vaṭṭati. Sacepi "na vaṭṭatī"ti paṭikkhitto "udakaṁ paribhuñjissati, bhaṇḍakaṁ dhovissati, migapakkhino pivissantī"ti vadati, evampi vaṭṭati. Athāpi "na vaṭṭatī"ti paṭikkhitto vadati "kappiyasīsena gaṇhathā"ti. "Sādhu upāsaka saṁgho pānīyaṁ pivissati, bhaṇḍakaṁ dhovissati, migapakkhino pivissantī"ti vatvā paribhuñjituṁ vaṭṭati.

Athāpi "mama taḷākaṁ vā pokkharaṇiṁ vā saṁghassa dammī"ti vutte "sādhu upāsaka saṁgho pānīyaṁ pivissatī"ti-ādīni vatvā paribhuñjituṁ vaṭṭatiyeva. Yadi pana bhikkhūhi hatthakammaṁ yācitvā sahatthena ca kappiyapathaviṁ khanitvā udakaparibhogatthāya taḷākaṁ kāritaṁ hoti, taṁ ce nissāya sassaṁ nipphādetvā manussā vihāre kappiyabhaṇḍaṁ denti, vaṭṭati. Atha manussā eva saṁghassa upakāratthāya saṁghikabhūmiṁ khanitvā taṁ nissāya nipphannasassato kappiyabhaṇḍaṁ denti, evampi vaṭṭati. "Amhākaṁ ekaṁ kappiyakārakaṁ ṭhapethā"ti vutte ca ṭhapetumpi labbhati. Atha pana te manussā rājabalinā upaddutā pakkamanti, aññe paṭipajjanti, na ca bhikkhūnaṁ kiñci denti, udakaṁ vāretuṁ labbhati. Tañca kho kasikammakāleyeva, na sassakāle. Sace te vadanti "nanu bhante pubbepi manussā imaṁ nissāya sassaṁ

akaṁsū"ti. Tato vattabbā "te saṁghassa imañca imañca upakāraṁ akaṁsu, idañcidañca kappiyabhaṇḍaṁ adaṁsū"ti. Sace vadanti "mayampi dassāmā"ti, evampi vaṭṭati.

Sace pana koci abyatto akappiyavohārena taḷākaṁ paṭiggaṇhāti vā kāreti vā, taṁ bhikkhūhi na paribhuñjitabbaṁ, taṁ nissāya laddhaṁ kappiyabhaṇḍampi akappiyameva. Sace bhikkhūhi pariccattabhāvaṁ ñatvā sāmiko vā tassa puttadhītaro vā añño vā koci vaṁse uppanno puna kappiyavohārena deti, vaṭṭati. Pacchinne kulavaṁse yo tassa janapadassa sāmiko, so acchinditvā puna deti, Cittalapabbate bhikkhunā nīhaṭa-udakavāhakaṁ **Aḷanāgarājamahesī viya,** evampi vaṭṭati.

Kappiyavohārepi udakavasena paṭiggahitataḷāke suddhacittānaṁ mattikuddharaṇapāḷibandhanādīni ca kātuṁ vaṭṭati. Taṁ nissāya pana sassaṁ karonte disvā kappiyakārakaṁ ṭhapetuṁ na vaṭṭati. Yadi te sayameva kappiyabhaṇḍaṁ denti, gahetabbaṁ. No ce denti, na codetabbaṁ, na sāretabbaṁ. Paccayavasena paṭiggahitataḷāke kappiyakārakaṁ ṭhapetuṁ vaṭṭati. Mattikuddharaṇapāḷibandhanādīni pana kātuṁ na vaṭṭati. Sace kappiyakārakā sayameva karonti, vaṭṭati. Abyattena pana lajjibhikkhunā kārāpitesu kiñcāpi paṭiggahaṇe[1] kappiyaṁ, bhikkhussa payogapaccayā uppannena missakattā visagatapiṇḍapāto viya, akappiyamaṁsarasamissakabhojanaṁ viya ca dubbinibbhogaṁ hoti, sabbesaṁ akappiyameva.

Sace pana "udakassa okāso atthi, taḷākassa pāḷi thirā, yathā bahuṁ udakaṁ gaṇhāti, evaṁ karohi, tīrasamīpe udakaṁ karohī"ti evaṁ udakameva vicāreti, vaṭṭati. Uddhane aggiṁ na pātenti, "udakakammaṁ labbhatu upāsakā"ti vattuṁ vaṭṭati. "Sassaṁ katvā āharathā"ti vattuṁ pana na vaṭṭati. Sace pana taḷāke atibahuṁ udakaṁ disvā passato vā piṭṭhito vā mātikaṁ nīharāpeti, vanaṁ chindāpetvā kedāre kārāpeti, porāṇakedāresu vā pakatibhāgaṁ aggahetvā atirekaṁ gaṇhāti, na vasasse vā akālasasse vā aparicchinnabhāge "ettake kahāpaṇe dethā"ti kahāpaṇe uṭṭhāpeti, sabbesaṁ akappiyaṁ.

---

1. Paṭiggahaṇaṁ (Sī)

Yo pana “kassatha vapathā”ti avatvā “ettakāya bhūmiyā ettako nāma bhāgo”ti evaṁ bhūmiṁ vā patiṭṭhapeti, “ettake bhūmibhāge amhehi sassaṁ kataṁ, ettakaṁ nāma bhāgaṁ gaṇhathā”ti vadantesu kassakesu bhūmippamāṇaggahaṇatthaṁ rajjuyā vā daṇḍena vā mināti, khale vā ṭhatvā rakkhati, khalato vā nīharāpeti, koṭṭhāgāre vā paṭisāmeti, tasseva taṁ akappiyaṁ.

Sace kassakā kahāpaṇe āharitvā “ime saṁghassa āhaṭā”ti vadanti, aññataro ca bhikkhu “na saṁgho kahāpaṇe khādatī”ti saññāya “ettakehi kahāpaṇehi sāṭake āhara, ettakehi yāgu-ādīni sampādehī”ti vadati. Yaṁ te āharanti, sabbesaṁ akappiyaṁ. Kasmā? Kahāpaṇānaṁ vicāritattā.

Sace dhaññaṁ āharitvā “idaṁ saṁghassa āhaṭan”ti vadanti, aññataro ca bhikkhu purimanayeneva “ettakehi vīhīhi idañcidañca āharathā”ti vadati. Yaṁ te āharanti, tasseva akappiyaṁ. Kasmā? Dhaññassa vicāritattā.

Sace taṇḍulaṁ vā aparaṇṇaṁ vā āharitvā “idaṁ saṁghassa āhaṭan”ti vadanti, aññataro ca bhikkhu purimanayeneva “ettakehi taṇḍulehi idañcidañca āharathā”ti vadati. Yaṁ te āharanti, sabbesaṁ kappiyaṁ. Kasmā? Kappiyānaṁ taṇḍulādīnaṁ vicāritattā. Kayavikkayepi anāpatti kappiyakārakassa ācikkhitattā.

Pubbe pana Cittalapabbate eko bhikkhu catusāladvāre “aho vata sve saṁghassa ettakappamāṇe pūve paceyyun”ti ārāmikānaṁ saññājananatthaṁ bhūmiyaṁ maṇḍalaṁ akāsi, taṁ disvā cheko ārāmiko tatheva katvā dutiyadivase bheriyā ākoṭitāya sannipatite saṁghe pūvaṁ gahetvā saṁghattheraṁ āha “bhante amhehi ito pubbe neva pitūnaṁ na pitāmahānaṁ evarūpaṁ sutapubbaṁ, ekena ayyena catusāladvāre pūvatthāya saññā katā, ito dāni pabhuti ayyā attano attano cittānurūpaṁ vadantu, amhākampi phāsuvihāro bhavissatī”ti. Mahāthero tatova nivatti, ekabhikkhunāpi pūvo na gahito. Evaṁ pubbe tatruppādampi[1] na paribhuñjiṁsu. Tasmā—

1. Tatruppādaṁ (Ka)

Sallekhaṁ accajantena, appamattena bhikkhunā.
Kappiyepi na kātabbā, āmisatthāya lolatāti.

Yo cāyaṁ taḷāke vutto, pokkharaṇī-udakavāhakamātikādīsupi eseva nayo.

Pubbaṇṇāparaṇṇa-ucchuphalāphalādīnaṁ viruhanaṭṭhānaṁ yaṁkiñci khettaṁ vā vatthuṁ vā dammīti vuttepi "na vaṭṭatī"ti paṭikkhipitvā taḷāke vuttanayeneva yadā kappiyavohārena "catupaccayaparibhogatthāya dammī"ti vadati, tadā sampaṭicchitabbaṁ, "vanaṁ dammi, araññaṁ dammī"ti vutte pana vaṭṭati. Sace manussā bhikkhūhi anāṇattāyeva tattha rukkhe chinditvā aparaṇṇādīni sampādetvā bhikkhūnaṁ bhāgaṁ denti, vaṭṭati, adentā na codetabbā. Sace kenacideva antarāyena tesu pakkantesu aññe karonti, na ca bhikkhūnaṁ kiñci denti, te vāretabbā. Sace vadanti "nanu bhante pubbepi manussā idha sassāni akaṁsū"ti, tato te vattabbā "te saṁghassa idañcidañca kappiyabhaṇḍaṁ adaṁsū"ti. Sace vadanti "mayampi dassāmā"ti, evaṁ vaṭṭati.

Kañci sassuṭṭhānakaṁ bhūmippadesaṁ sandhāya "sīmaṁ demā"ti vadanti, vaṭṭati. Sīmāparicchedanatthaṁ pana thambhā vā pāsāṇā vā sayaṁ na ṭhapetabbā. Kasmā? Bhūmi nāma anagghā, appakenāpi pārājiko bhaveyya. Ārāmikānaṁ pana vattabbaṁ "iminā ṭhānena amhākaṁ sīmā gatā"ti. Sacepi hi te adhikaṁ gaṇhanti, pariyāyena kathitattā anāpatti. Yadi pana rājarājamahāmattādayo sayameva thambhe ṭhapāpetvā "cattāro paccaye paribhuñjathā"ti denti, vaṭṭatiyeva.

Sace koci antosīmāya taḷākaṁ khanati, vihāramajjhena vā mātikaṁ neti, cetiyaṅgaṇabodhiyaṅgaṇādīni dussanti, vāretabbo. Sace saṁgho kiñci labhitvā āmisagarukatāya na vāreti, eko bhikkhu vāreti, sova bhikkhu issaro. Sace eko bhikkhu na vāreti, "netha tumhe"ti tesaṁyeva pakkho hoti, saṁgho vāreti, saṁghova issaro. Saṁghikesu hi kammesu yo dhammakammaṁ karoti, sova issaro. Sace vāriyamānopi karoti, heṭṭhā gahitaṁ paṁsuṁ heṭṭhā pakkhipitvā, upari gahitaṁ paṁsuṁ upari pakkhipitvā pūretabbā.

Sace koci yathājātameva ucchuṁ vā aparaṇṇaṁ vā alābukumbhaṇḍādikaṁ vā valliphalaṁ dātukāmo “etaṁ sabbaṁ ucchukhettaṁ aparaṇṇavatthuṁ valliphalāvāṭaṁ dammī”ti vadati, saha vatthunā parāmaṭṭhattā “na vaṭṭatī”ti **Mahāsumatthero** āha. **Mahāpadumatthero** pana “abhilāpamattametaṁ, sāmikānaṁyeva hi so bhūmibhāgo, tasmā vaṭṭatī”ti āha.

“Dāsaṁ dammī”ti vadati, na vaṭṭati. “Ārāmikaṁ dammi, veyyāvaccakaraṁ dammi, kappiyakārakaṁ dammī”ti vutte vaṭṭati. Sace so ārāmiko purebhattampi pacchābhattampi saṁghasseva kammaṁ karoti, sāmaṇerassa viya sabbaṁ bhesajjapaṭijagganampi tassa kātabbaṁ. Sace purebhattameva saṁghassa kammaṁ karoti, pacchābhattaṁ attano kammaṁ karoti, sāyaṁ nivāpo na dātabbo. Yepi pañcadivasavārena vā pakkhavārena vā saṁghassa kammaṁ katvā sesakāle attano kammaṁ karonti, tesampi karaṇakāleyeva bhattañca nivāpo ca dātabbo. Sace saṁghassa kammaṁ natthi, attanoyeva kammaṁ katvā jīvanti, te ce hatthakammamūlaṁ ānetvā denti, gahetabbaṁ. No ce denti, na kiñci vattabbā. Yaṁ kiñci rajakadāsampi pesakāradāsampi ārāmikanāmena sampaṭicchituṁ vaṭṭati.

Sace “gāvo demā”ti vadanti, “na vaṭṭatī”ti paṭikkhipitabbā. Imā gāvo kutoti, paṇḍitehi pañca gorasaparibhogatthāya dinnāti. “Mayampi pañcagorasaparibhogatthāya demā”ti vutte vaṭṭati. Ajikādīsupi eseva nayo. “Hatthiṁ dema, assaṁ, mahiṁsaṁ, kukkuṭaṁ, sūkaraṁ demā”ti vadanti, sampaṭicchituṁ na vaṭṭati. Sace keci manussā “appossukkā bhante tumhe hotha, mayaṁ ime gahetvā tumhākaṁ kappiyabhaṇḍaṁ dassāmā”ti gaṇhanti, vaṭṭati. “Kukkuṭasūkarā sukhaṁ jīvantū”ti araññe vissajjetuṁ vaṭṭati. “Imaṁ taḷākaṁ, imaṁ khettaṁ, imaṁ vatthuṁ vihārassa demā”ti vutte paṭikkhipituṁ na labbhatīti. Sesamettha uttānattameva.

Samuṭṭhānādīsu idampi chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Rājasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito cīvaravaggo paṭhamo.

2. Kosiyavagga 1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā

542. **Tena samayenā**ti Kosiyasikkhāpadaṁ. Tattha **santharitvā kataṁ hotī**ti same bhūmibhāge kosiyaṁsūni uparūpari santharitvā kañjikādīhi siñcitvā kataṁ hoti. **Ekenapi kosiyaṁsunā missetvā**ti tiṭṭhatu attano rucivasena missitaṁ, sacepi tassa karaṇaṭṭhāne vāto ekaṁ kosiyaṁsuṁ ānetvā pāteti, evampi missetvā katameva hoti. Sesaṁ uttānatthameva.

Chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā

547. **Tena samayenā**ti Suddhakāḷakasikkhāpadaṁ.Tattha **suddhakāḷakānan**ti suddhānaṁ kāḷakānaṁ, aññehi amissitakāḷakānanti attho. Sesaṁ uttānatthameva. Samuṭṭhānādīnipi kosiyasikkhāpadasadisānevāti.

Suddhakāḷakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā

552. **Tena samayenā**ti Dvebhāgasikkhāpadaṁ. Tattha **ante ādiyitvā**ti santhatassa ante anuvātaṁ viya dassetvā[1] odātaṁ alliyāpetvā.

Dve bhāgāti dve koṭṭhāsā. **Ādātabbā**ti gahetabbā. **Gocariyānan**ti kapilavaṇṇānaṁ. **Dve tulā ādātabbā**ti catūhi tulāhi kāretukāmaṁ sandhāya vuttaṁ, atthato pana yattakehi eḷakalomehi kātukāmo hoti, tesu dve koṭṭhāsā kāḷakānaṁ, eko odātānaṁ, eko gocariyānanti idameva dassitaṁ hotīti veditabbaṁ. Sesaṁ uttānatthameva.

---

1. Dasante (Syā), dassento (Ka)

Samuṭṭhānādīnipi kosiyasikkhāpadasadisāneva. Kevalaṁ idaṁ ādāya, anādāya ca karaṇato kiriyākiriyaṁ veditabbanti.

Dvebhāgasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā

557. **Tena samayenā**ti Chabbassasikkhāpadaṁ. Tattha **ūhadantipi**[1] **ummihantipī**ti santhatānaṁ upari vaccampi passāvampi karontīti vuttaṁ hoti.

Dinnā saṁghena itthannāmassa bhikkhuno santhatasammutīti evaṁ laddhasammutiko bhikkhu yāva rogo na vūpasamati, tāva yaṁ yaṁ ṭhānaṁ gacchati, tattha tattha santhataṁ kātuṁ labhati. Sace arogo hutvā puna mūlabyādhināva gilāno hoti, soyeva parihāro, natthaññaṁ sammutikiccanti **Phussadevatthero** āha. **Upatissatthero** pana "so vā byādhi paṭikuppatu, añño vā, sakiṁ 'gilāno'ti nāmaṁ laddhaṁ laddhameva, puna sammutikiccaṁ natthī"ti āha.

Orena ce channaṁ vassānanti channaṁ vassānaṁ orimabhāge, antoti attho. Padabhājane pana saṅkhyāmattadassanatthaṁ "ūnakachabbassānī"ti vuttaṁ.

Anāpatti chabbassāni karotīti yadā chabbassāni paripuṇṇāni honti, tadā santhataṁ karoti. Dutiyapadepi "yadā atirekachabbassāni hoti, tadā karotī"ti evamattho daṭṭhabbo. Na hi so chabbassāni karotīti. Sesaṁ uttānatthameva.

Samuṭṭhānāni kosiyasikkhāpadasadisānevāti.

Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā

565. **Tena samayenā**ti Nisīdanasanthatasikkhāpadaṁ. Tattha **icchāmahaṁ bhikkhave**ti Bhagavā kira taṁ temāsaṁ na kañci bodhaneyyasattaṁ addasa,

---

1. Uhadantipi (Ka)

tasmā evamāha. Evaṁ santepi tantivasena dhammadesanā kattabbā siyā. Yasmā panassa etadahosi "mayi okāsaṁ kāretvā paṭisallīne bhikkhū adhammikaṁ katikavattaṁ karissanti, taṁ upaseno bhindissati. Ahaṁ tassa pasīditvā bhikkhūnaṁ dassanaṁ anujānissāmi, tato maṁ passitukāmā bahū bhikkhū dhutaṅgāni samādiyissanti, ahañca tehi ujjhitasanthatapaccayā sikkhāpadaṁ paññapessāmī"ti, tasmā evamāha. Evaṁ bahūni hi ettha ānisaṁsānīti.

Sapariso yena Bhagavā tenupasaṅkamīti thero kira "na bhikkhave ūnadasavassena upasampādetabbo, yo upasampādeyya, āpatti dukkaṭassā"ti[1] imasmiṁ khandhakasikkhāpade "kathañhi nāma tvaṁ moghapurisa aññehi ovadiyo anusāsiyo aññaṁ ovadituṁ anusāsituṁ maññissasī"ti evamādinā[1] nayena garahaṁ labhitvā "satthā mayhaṁ parisaṁ nissāya garahaṁ adāsi, so dānāhaṁ Bhagavantaṁ teneva puṇṇacandasassirīkena sabbākāraparipuṇṇena mukhena brahmaghosaṁ nicchāretvā parisaṁyeva nissāya sādhukāraṁ dāpessāmī"ti suhadayo kulaputto atirekayojanasataṁ paṭikkamitvā parisaṁ cinitvā pañcamattehi bhikkhusatehi parivuto puna Bhagavantaṁ upasaṅkamanto. Tena vuttaṁ "sapariso yena Bhagavā tenupasaṅkamī"ti. Na hi sakkā Buddhānaṁ aññathā ārādhetuṁ aññatra vattasampattiyā.

Bhagavato avidūre nisinnoti vattasampattiyā parisuddhabhāvena nirāsaṅko sīho viya Kañcanapabbatassa Bhagavato avidūre nisinno. **Etadavocā**ti kathāsamuṭṭhāpanatthaṁ etaṁ avoca. **Manāpāni te bhikkhu paṁsukūlānī**ti bhikkhu tava imāni paṁsukūlāni manāpāni, attano ruciyā khantiyā gahitānīti attho. **Na kho me bhante manāpānī**ti bhante na mayā attano ruciyā gahitāni, galaggāhena viya, matthakatāḷanena viya ca gāhitomhīti dasseti.

Paññāyissatīti paññāto abhiññāto bhavissati, tattha sandississatīti[2] vuttaṁ hoti. **Na mayaṁ apaññattaṁ paññapessāmā**ti mayaṁ sāvakā nāma apaññattaṁ na paññapessāma, Buddhavisayo hi eso,

---

1. Vi 3. 74. 75 piṭṭhesu.
2. Sandissatīti (Sī, Syā, Ka)

yadidaṁ "pācittiyaṁ dukkaṭan"ti-ādinā nayena apaññattasikkhāpadapaññapanaṁ, paññattasamucchindanaṁ[1] vā. **Samādāyā**ti taṁ taṁ sikkhāpadaṁ samādiyitvā "sādhu suṭṭhū"ti sampaṭicchitvā. Yathāpaññattesu sabbasikkhāpadesu sikkhissāmāti dasseti. Bhagavā tassa āraddhacitto punapi "sādhu sādhū"ti sādhukāramadāsi.

566. **Anuññātāvuso**ti anuññātaṁ āvuso. **Pihentā**ti pihayantā. **Santhatāni ujjhitvā**ti santhate catutthacīvarasaññitāya sabbasanthatāni ujjhitvā. **Dhammiṁ kathaṁ katvā bhikkhū āmantesī**ti Bhagavā santhatāni vippakiṇṇāni disvā "saddhādeyyavinipātane kāraṇaṁ natthi, paribhogupāyaṁ nesaṁ dassessāmī"ti dhammiṁ kathaṁ katvā bhikkhū āmantesi.

567. **Sakiṁ nivatthampi sakiṁ pārutampī**ti sakiṁ nisinnañceva nipannañca. **Sāmantā**ti ekapassato vaṭṭaṁ vā caturassaṁ vā chinditvā gahitaṭṭhānaṁ yathā vidatthimattaṁ hoti. Evaṁ gahetabbaṁ, santharantena pana Pāḷiyaṁ vuttanayeneva ekadese vā santharitabbaṁ, vijaṭetvā vā missakaṁ katvā santharitabbaṁ, evaṁ thirataraṁ hotīti. Sesaṁ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīni kiriyākiriyattā imassa sikkhāpadassa dvebhāgasikkhāpadasadisānīti.

Imesu pana pañcasu santhatesu purimāni tīṇi vinayakammaṁ katvā paṭilabhitvā paribhuñjituṁ na vaṭṭanti, pacchimāni dve vaṭṭantīti veditabbānīti.

Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā

571. **Tena samayenā**ti Eḷakalomasikkhāpadaṁ. Tattha **uppaṇḍesun**ti "kittakena bhante kītānī"ti-ādīni vadantā avahasiṁsu. **Ṭhitakova āsumbhī**ti yathā manussā araññato mahantaṁ dārubhāraṁ ānetvā kilantā ṭhitakāva pātenti, evaṁ pātesīti attho.

---

1. Paññattisamucchindanaṁ (Ka), paññattasikkhāpadasamucchindanaṁ (Syā)

572. **Sahatthā**ti sahatthena, attanā haritabbānīti vuttaṁ hoti. **Bahitiyojanaṁ pātetī**ti tiyojanato bahi pāteti. Anantarāyena patanake hatthato muttamatte lomagaṇanāya nissaggiyapācittiyāni. Sace bahitiyojane rukkhe vā thambhe vā paṭihaññitvā puna anto patanti, anāpatti. Bhūmiyaṁ patitvā ṭhatvā ṭhatvā vaṭṭamānā eḷakalomabhaṇḍikā puna anto pavisati, āpattiyeva. Anto ṭhatvā hatthena vā pādena vā yaṭṭhiyā vā vaṭṭeti, ṭhatvā vā aṭṭhatvā vā vaṭṭamānā bhaṇḍikā gacchatu, āpattiyeva. "Añño harissatī"ti ṭhapeti, tena haritepi āpattiyeva. Suddhacittena ṭhapitaṁ vāto vā añño vā attano dhammatāya bahi pāteti, āpattiyeva sa-ussāhattā, acittakattā ca sikkhāpadassa. **Kurundiyā**dīsu pana "ettha anāpattī"ti vuttā, sā anāpatti Pāḷiyā na sameti. Ubhatobhaṇḍikaṁ ekābaddhaṁ katvā ekaṁ bhaṇḍikaṁ antosīmāya ekaṁ bahisīmāya karonto ṭhapeti, rakkhati tāva. Ekābaddhe kājepi eseva nayo. Yadi pana abandhitvā kājakoṭiyaṁ ṭhapitamattameva hoti, na rakkhati. Ekābaddhepi parivattetvā ṭhapite āpattiyeva.

Aññassa yāne vāti ettha gacchante yāne vā hatthipiṭṭhi-ādīsu vā sāmikassa ajānantasseva harissatīti ṭhapeti, tasmiṁ tiyojanaṁ atikkante āpatti. Agacchantepi eseva nayo. Sace pana agacchante yāne vā hatthipiṭṭhiyādīsu vā ṭhapetvā abhiruhitvā sāreti, heṭṭhā vā gacchanto codeti, pakkosanto vā anubandhāpeti, "aññaṁ harāpetī"ti vacanato anāpatti. **Kurundiyā**dīsu pana "āpattī"ti vuttaṁ, taṁ "aññaṁ harāpetī"ti iminā na sameti. Adinnādāne pana suṅkaghāte āpatti hoti. Yā hi tattha āpatti, sā idha anāpatti. Yā idha āpatti, sā tattha anāpatti. Taṁ ṭhānaṁ patvā aññavihito vā corādīhi vā upadduto gacchati, āpattiyeva. Sabbatthe lomagaṇanāya āpattiparicchedo veditabbo.

575. **Tiyojanaṁ vāsādhippāyo gantvā tato paraṁ haratī**ti yattha gato, tattha uddesaparipucchādīnaṁ vā paccayādīnaṁ[1] vā alābhena

1. Paccayānaṁ (Sī)

tato paraṁ aññattha gacchati, tatopi aññatthāti evaṁ yojanasatampi harantassa anāpatti. **Acchinnaṁ paṭilabhitvā**ti corā acchinditvā niratthakabhāvaṁ ñatvā paṭidenti, taṁ harantassa anāpatti. **Nissaṭṭhaṁ paṭilabhitvā**ti vinayakammakataṁ paṭilabhitvāti attho.

Katabhaṇḍanti katabhaṇḍaṁ[1] kambalakojavasanthatādiṁ yaṁkiñci antamaso suttakena baddhamattampi. Yo pana tanukapattatthavikantare vā āyoga-aṁsabaddhakakāyabandhanādīnaṁ antaresu vā pipphalikādīnaṁ malarakkhaṇatthaṁ sipāṭikāya[2] vā antamaso vātābādhiko kaṇṇacchiddepi lomāni pakkhipitvā gacchati, āpattiyeva. Suttakena pana bandhitvā pakkhittaṁ katabhaṇḍaṭṭhāne tiṭṭhati, veṇiṁ katvā harati, idaṁ nidhānamukhaṁ nāma, āpattiyevāti. Sesaṁ uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu idaṁ eḷakalomasamuṭṭhānaṁ nāma—kāyato ca kāyacittato ca samuṭṭhāti, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā

576. **Tena samayenā**ti Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadaṁ. Tattha **riñcantī**ti ujjhanti vissajjenti, na sakkonti anuyuñjitunti vuttaṁ hoti. Sesamettha Purāṇacīvarasikkhāpade vuttanayameva saddhiṁ samuṭṭhānādīhīti.

Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā

582. **Tena samayenā**ti Rūpayasikkhāpadaṁ. Tattha **paṭivisoti**[3] koṭṭhāso.

---

1. Kaṭabhaṇḍanti kataṁ bhaṇḍaṁ (Sī)
2. Sipāṭiyaṁ (Sī, Ka)
3. Paṭiviṁsoti (Sī, I) Paṭi + vi + aṁsa = paṭiviṁsa.

583-4. **Jātarūparajatan**ti ettha **jātarūpan**ti suvaṇṇassa nāmaṁ. Taṁ pana yasmā Tathāgatassa vaṇṇasadisaṁ hoti, tasmā "Satthuvaṇṇo vuccatī"ti padabhājane vuttaṁ. Tassattho—yo Satthuvaṇṇo lohaviseso, idaṁ jātarūpaṁ nāmāti. **Rajataṁ** pana "saṅkho silā pavālaṁ rajataṁ jātarūpan"ti-ādīsu[1] rūpiyaṁ vuttaṁ, idha pana yaṁ kiñci vohāragamanīyaṁ kahāpaṇādi adhippetaṁ. Tenevassa padabhājane "kahāpaṇo lohamāsako"ti-ādi vuttaṁ. Tattha **kahāpaṇo**ti sovaṇṇamayo vā rūpiyamayo vā pākatiko vā. **Lohamāsako**ti tambalohādīhi katamāsako. **Dārumāsako**ti sāradārunā vā veḷupesikāya vā antamaso tālapaṇṇenāpi rūpaṁ chinditvā katamāsako. **Jatumāsako**ti lākhāya vā niyyāsena vā rūpaṁ samuṭṭhāpetvā katamāsako. **"Ye vohāraṁ gacchantī"**ti iminā pana padena yo yo yattha yattha janapade yadā yadā vohāraṁ gacchati, antamaso aṭṭhimayopi cammamayopi rukkhaphalabījamayopi samuṭṭhāpitarūpopi asamuṭṭhāpitarūpopi sabbo saṅgahito.

Iccetaṁ sabbampi rajataṁ, jātarupaṁ, jātarūpamāsako, vuttappabhedo sabbopi rajatamāsakoti catubbidhaṁ nissaggiyavatthu hoti. Muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavālaṁ lohitaṅko masāragallaṁ satta dhaññāni dāsī dāsa khetta vatthu pupphārāma phalārāmādayoti idaṁ dukkaṭavatthu. Suttaṁ phālo paṭako kappāso anekappakāraṁ aparaṇṇaṁ sappi navanīta tela madhu phāṇitādibhesajjañca idaṁ kappiyavatthu. Tattha nissaggiyavatthuṁ attano vā saṁghagaṇapuggalacetiyānaṁ vā[2] atthāya sampaṭicchituṁ na vaṭṭati. Attano atthāya sampaṭicchato nissaggiyaṁ pācittiyaṁ hoti, sesānaṁ atthāya dukkaṭaṁ. Dukkaṭavatthuṁ sabbesampi atthāya sampaṭicchato dukkaṭameva. Kappiyavatthumhi anāpatti. Sabbampi nikkhipanatthāya bhaṇḍāgārikasīsena sampaṭicchato upari ratanasikkhāpade āgatavasena pācittiyaṁ.

Uggaṇheyyāti gaṇheyya. Yasmā pana gaṇhanto āpattiṁ āpajjati, tenassa padabhājane "sayaṁ gaṇhāti, nissaggiyaṁ pācittiyan"ti vuttaṁ. Esa nayo sesapadesupi.

---

1. Vi 2. 212 piṭṭhe. 2. ...cetiyādīnaṁ vā (Syā)

Tattha jātarūparajatabhaṇḍesu kahāpaṇamāsakesu ca ekaṁ gaṇhato vā gaṇhāpayato vā ekā āpatti. Sahassaṁ cepi ekato gaṇhāti, gaṇhāpeti, vatthugaṇanāya āpattiyo. **Mahāpaccariyaṁ,** pana **Kurundiyañca** "sithilabaddhāya thavikāya sithilapūrite vā bhājane rūpagaṇanāya āpatti. Ghanabaddhe, pana ghanapūrite vā ekāva āpattī"ti vuttaṁ.

Upanikkhittasādiyane pana "idaṁ ayyassa hotū"ti vutte sacepi cittena sādiyati, gaṇhitukāmo hoti, kāyena vā vācāya vā "nayidaṁ kappatī"ti paṭikkhipati, anāpatti. Kāyavācāhi vā appaṭikkhipitvāpi suddhacitto hutvā "nayidaṁ amhākaṁ kappatī"ti na sādiyati, anāpattiyeva. Tīsu dvāresu hi yena kenaci paṭikkhittaṁ paṭikkhittameva hoti. Sace pana kāyavācāhi appaṭikkhipitvā cittena adhivāseti, kāyavācāhi kattabbassa paṭikkhepassa akaraṇato akiriyasamuṭṭhānaṁ kāyadvāre ca vacīdvāre ca āpattiṁ āpajjati, manodvāre pana āpatti nāma natthi.

Eko sataṁ vā sahassaṁ vā pādapūle ṭhapeti "tuyhidaṁ hotū"ti, bhikkhu "nayidaṁ kappatī"ti paṭikkhipati, upāsako "pariccattaṁ mayā tumhākan"ti gato, añño tattha āgantvā pucchati "kiṁ bhante idan"ti. Yaṁ tena attanā ca vuttaṁ, taṁ ācikkhitabbaṁ. So ce vadati "gopayissāmi bhante, guttaṭṭhānaṁ dassethā"ti, sattabhūmikampi pāsādaṁ abhiruhitvā "idaṁ guttaṭṭhānan"ti ācikkhitabbaṁ, "idha nikkhipāhī"ti na vattabbaṁ. Ettāvatā kappiyañca akappiyañca nissāya ṭhitaṁ hoti, dvāraṁ pidahitvā rakkhantena vasitabbaṁ. Sace kiñci vikkāyikabhaṇḍaṁ pattaṁ vā cīvaraṁ vā āgacchati, "idaṁ gahessatha bhante"ti vutte "upāsaka atthi amhākaṁ iminā attho, vatthu ca evarūpaṁ nāma saṁvijjati, kappiyakārako natthī"ti vattabbaṁ. Sace so vadati "ahaṁ kappiyakārako bhavissāmi, dvāraṁ vivaritvā dethā"ti. Dvāraṁ vivaritvā "imasmiṁ okāse ṭhapitan"ti vattabbaṁ, "imaṁ gaṇhā"ti na vattabbaṁ. Evampi kappiyañca akappiyañca nissāya ṭhitameva hoti. So ce taṁ gahetvā tassa kappiyabhaṇḍaṁ deti, vaṭṭati. Sace adhikaṁ gaṇhāti, "na mayaṁ tava bhaṇḍaṁ gaṇhāma, nikkhamāhī"ti vattabbo.

Saṁghamajjhe nissajjitabbanti ettha yasmā rūpiyaṁ nāma akappiyaṁ, tasmā "nissajjitabbaṁ saṁghassa vā gaṇassa vā puggalassa vā"ti na vuttaṁ. Yasmā pana taṁ paṭiggahitamattameva, na tena kiñci kappiyabhaṇḍaṁ cetāpitaṁ, tasmā

upāyena paribhogadassanatthaṁ “saṁghamajjhe nissajjitabban”ti vuttaṁ. **Kappiyaṁ ācikkhitabbaṁ sappi vā**ti “pabbajitānaṁ sappi vā telaṁ vā vaṭṭati upāsakā”ti evaṁ ācikkhitabbaṁ.

Rūpiyapaṭiggāhakaṁ ṭhapetvā sabbeheva paribhuñjitabbanti sabbehi bhājetvā paribhuñjitabbaṁ, rūpiyapaṭiggāhakena bhāgo na gahetabbo. Aññesaṁ bhikkhūnaṁ vā ārāmikānaṁ vā pattabhāgampi labhitvā paribhuñjituṁ na vaṭṭati, antamaso makkaṭādīhi tato haritvā araññe ṭhapitaṁ vā tesaṁ hatthato gaḷitaṁ vā tiracchānagatapariggahitampi paṁsukūlampi na vaṭṭatiyeva, tato āhaṭena phāṇitena senāsanadhūpanampi na vaṭṭati, sappinā vā telena vā padīpaṁ katvā dīpāloke nipajjituṁ, kasiṇaparikammampi kātuṁ, potthakampi vācetuṁ na vaṭṭati. Telamadhuphāṇitehi pana sarīre vaṇaṁ makkhetuṁ na vaṭṭatiyeva. Tena vatthunā mañcapīṭhādīni vā gaṇhanti, uposathāgāraṁ vā bhojanasālaṁ vā karonti, paribhuñjituṁ na vaṭṭati. Chāyāpi gehaparicchedena ṭhitā na vaṭṭati, paricchedātikkantā āgantukattā vaṭṭati. Taṁ vatthuṁ vissajjetvā katena maggenapi setunāpi nāvāyapi uḷumpenapi gantuṁ na vaṭṭati. Tena vatthunā khanāpitāya pokkharaṇiyā ubbhidodakaṁ pātuṁ vā paribhuñjituṁ vā na vaṭṭati. Anto udake pana asati aññaṁ āgantukaṁ udakaṁ vā vassodakaṁ vā paviṭṭhaṁ vaṭṭati. Kītāya yena udakena saddhiṁ kītā, taṁ āgantukampi na vaṭṭati. Taṁ vatthuṁ upanikkhepaṁ ṭhapetvā saṁgho paccaye paribhuñjati, tepi paccayā tassa na vaṭṭanti. Ārāmo gahito hoti, sopi paribhuñjituṁ na vaṭṭati. Yadi bhūmipi bījampi akappiyaṁ, neva bhūmiṁ, na phalaṁ paribhuñjituṁ vaṭṭati. Sace bhūmiṁyeva kiṇitvā aññāni bījāni ropitāni, phalaṁ vaṭṭati, atha bījāni kiṇitvā kappiyabhūmiyaṁ ropitāni, phalaṁ na vaṭṭati, bhūmiyaṁ nisīdituṁ vā nipajjituṁ vā vaṭṭati.

Sace so chaḍḍetīti yattha katthaci khipati, athāpi na chaḍḍeti, sayaṁ gahetvā gacchati, na vāretabbo. **No ce chaḍḍetī**ti atha neva gahetvā gacchati, na chaḍḍeti, “kiṁ mayhaṁ iminā byāpārenā”ti yena kāmaṁ pakkamati, tato yathāvuttalakkhaṇo rūpiyachaḍḍako sammannitabbo.

Yo na chandāgatinti-ādīsu lobhavasena taṁ vatthuṁ attano vā karonto, attānaṁ vā ukkaṁsento chandāgatiṁ nāma gacchati. Dosavasena “nevāyaṁ mātikaṁ jānāti, na vinayan”ti paraṁ apasādento **dosāgatiṁ** nāma gacchati. Mohavasena muṭṭhapamuṭṭhassatibhāvaṁ āpajjanto **mohāgatiṁ** nāma gacchati. Rupiyapaṭiggāhakassa bhayena chaḍḍetuṁ avisahanto bhayāgatiṁ nāma gacchati. Evaṁ akaronto na chandāgatiṁ gacchati, na dosāgatiṁ gacchati, na mohāgatiṁ gacchati, na bhayāgatiṁ gacchatīti veditabbo.

585. **Animittaṁ katvā**ti nimittaṁ akatvā, akkhīni nimmīletvā nadiyā vā papāte vā vanagahane vā gūthaṁ viya anapekkhena patitokāsaṁ asamannāharantena pātetabbanti attho. Evaṁ jigucchitabbepi rūpiye Bhagavā pariyāyena bhikkhūnaṁ paribhogaṁ ācikkhi. Rūpiyapaṭiggāhakassa pana kenaci pariyāyena tato uppannapaccayaparibhogo na vaṭṭati. Yathā cāyaṁ etassa na vaṭṭati, evaṁ asantasambhāvanāya vā kuladūsakakammena vā kuhanādīhi vā uppannapaccayā neva tassa, na aññassa vaṭṭanti, dhammena samena uppannāpi appaccavekkhitvā paribhuñjituṁ na vaṭṭanti.

Cattāro hi **paribhogā** theyyaparibhogo iṇaparibhogo dāyajjaparibhogo sāmiparibhogoti. Tattha saṁghamajjhepi nisīditvā paribhuñjantassa dūssīlassa paribhogo **theyyaparibhogo** nāma. Sīlavato appaccavekkhitaparibhogo **iṇaparibhogo** nāma. Tasmā cīvaraṁ paribhoge paribhoge paccavekkhitabbaṁ, piṇḍapāto ālope ālope. Tathā asakkontena purebhattapacchābhattapurimayāmapacchimayāmesu. Sacassa appaccavekkhatova aruṇo uggacchati, iṇaparibhogaṭṭhāne tiṭṭhati. Senāsanampi paribhoge paribhoge paccavekkhitabbaṁ. Bhesajjassa paṭiggahaṇepi paribhogepi satipaccayatā vaṭṭati, evaṁ santepi paṭiggahaṇe satiṁ katvā paribhoge akarontasseva āpatti, paṭiggahaṇe pana satiṁ akatvā paribhoge karontassa anāpatti.

Catubbidhā hi **suddhi** desanāsuddhi saṁvarasuddhi pariyeṭṭhisuddhi paccavekkhaṇasuddhīti. Tattha **desanāsuddhi** nāma Pātimokkhasaṁvarasīlaṁ, tañhi desanāya

sujjhanato "desanāsuddhī"ti vuccati. **Saṁvarasuddhi** nāma indriyasaṁvarasīlaṁ, taṁ hi "na puna evaṁ karissāmī"ti cittādhiṭṭhānasaṁvareneva sujjhanato "saṁvarasuddhī"ti vuccati. **Pariyeṭṭhisuddhi** nāma ājīvapārisuddhisīlaṁ, taṁ hi anesanaṁ pahāya dhammena samena paccaye uppādentassa pariyesanāya suddhattā "pariyeṭṭhisuddhī"ti vuccati. **Paccavekkhaṇasuddhi** nāma paccayaparibhogasannissitasīlaṁ, taṁ hi "paṭisaṅkhā yoniso cīvaraṁ paṭisevatī"ti-ādinā[1] nayena vuttena paccavekkhaṇena sujjhanato "paccavekkhaṇasuddhī"ti vuccati. Tena vuttaṁ "paṭiggahaṇe pana satiṁ akatvā paribhoge karontassa anāpattī"ti.

Sattannaṁ sekkhānaṁ paccayaparibhogo **dāyajjaparibhogo** nāma, te hi Bhagavato puttā, tasmā pitusantakānaṁ paccayānaṁ dāyādā hutvā te paccaye paribhuñjanti. Kiṁ pana te Bhagavato paccaye paribhuñjanti, gihīnaṁ paccaye paribhuñjantīti. Gihīhi dinnāpi Bhagavatā anuññātattā Bhagavato santakā honti, tasmā te Bhagavato paccaye paribhuñjantīti veditabbaṁ,[2] **Dhammadāyādasuttañ**cettha sādhakaṁ.

Khīṇāsavānaṁ paribhogo **sāmiparibhogo** nāma, te hi taṇhāya dāsabyaṁ[3] atītattā sāmino hutvā paribhuñjantīti. Imesu paribhogesu sāmiparibhogo ca dāyajjaparibhogo ca sabbesampi vaṭṭati, iṇaparibhogo na vaṭṭati, theyyaparibhoge kathāyeva natthi.

Aparepi cattāro **paribhogā** lajjīparibhogo alajjīparibhogo dhammiyaparibhogo adhammiyaparibhogoti.

Tattha alajjino lajjinā saddhiṁ paribhogo vaṭṭati, āpattiyā na kāretabbo. Lajjino alajjinā saddhiṁ yāva na jānāti, tāva vaṭṭati. Ādito paṭṭhāya hi alajjī nāma natthi, tasmā yadāssa alajjībhāvaṁ jānāti, tadā vattabbo "tumhe kāyadvāre ca vacīdvāre ca vītikkamaṁ karotha, taṁ appatirūpaṁ, mā evamakatthā"ti. Sace anādiyitvā karotiyeva, yadi tena saddhiṁ paribhogaṁ karoti, sopi alajjīyeva hoti. Yopi attano bhārabhūtena alajjinā saddhiṁ paribhogaṁ karoti, sopi nivāretabbo. Sace na oramati, ayampi alajjīyeva hoti. Evaṁ eko alajjī alajjīsatampi karoti.

---

1. Ma 1. 12; Aṁ 2. 341 piṭṭhesu. 2. Ma 1. 15 piṭṭhe. 3. Taṇhādāsabyaṁ (Syā)

Alajjino pana alajjināva saddhiṁ paribhoge āpatti nāma natthi. Lajjino lajjinā saddhiṁ paribhogo dvinnaṁ khattiyakumārānaṁ suvaṇṇapātiyaṁ bhojanasadisoti.

Dhammiyādhammiyaparibhogo paccayavasena veditabbo. Tattha sace puggalopi alajjī, piṇḍapātopi adhammiyo, ubho jegucchā. Puggalo alajjī, piṇḍapāto dhammiyo, puggalaṁ jigucchitvā piṇḍapāto na gahetabbo. **Mahāpaccariyaṁ** pana dussīlo saṁghato uddesabhattādīni labhitvā saṁghasseva deti, etāni yathādānameva gatattā[1] vaṭṭantīti vuttaṁ. Puggalo lajjī, piṇḍapāto adhammiyo, piṇḍapāto jeguccho na gahetabbo. Puggalo lajjī, piṇḍapātopi dhammiyo, vaṭṭati.

Apare **dve paggahā, dve ca paribhogā** lajjīpaggaho alajjīpaggaho, dhammaparibhogo āmisaparibhogoti.

Tattha alajjinā lajjiṁ paggahetuṁ vaṭṭati, na so āpattiyā kāretabbo. Sace pana lajjī alajjiṁ paggaṇhāti, anumodanāya ajjhesati, dhammakathāya ajjhesati, kulesu upatthambheti. Itaropi "amhākaṁ ācariyo īdiso ca īdiso cā"ti tassa parisati[2] vaṇṇaṁ bhāsati, ayaṁ sāsanaṁ osakkāpeti antaradhāpetīti veditabbo.

Dhammaparibhoga-āmisaparibhogesu pana yattha āmisaparibhogo vaṭṭati, tattha dhammaparibhogopi vaṭṭati. Yo pana koṭiyaṁ ṭhito gantho tassa puggalassa accayena nassissati, taṁ dhammānuggahena uggaṇhituṁ vaṭṭatīti vuttaṁ.

Tatridaṁ vatthu—mahābhaye kira ekasseva bhikkhuno mahāniddeso paguṇo ahosi, atha **Catunikāyikatissattherassa** upajjhāyo **Mahātipiṭakatthero** nāma **Mahārakkhitattheraṁ** āha "āvuso Mahārakkhita etassa santike mahāniddesaṁ gaṇhāhī"ti. Pāpo kirāyaṁ bhante, na gaṇhāmīti. Gaṇhāvuso, ahaṁ te santike nisīdissāmīti. Sādhu bhante, tumhesu nisinnesu gaṇhissāmīti paṭṭhapetvā rattindivaṁ nirantaraṁ

---

1. Gahitattā (Ka) 2. Parisatiṁ (Sī)

pariyāpuṇanto osānadivase[1] heṭṭhāmañce itthiṁ disvā "bhante sutaṁyeva me pubbe, sacāhaṁ evaṁ jāneyyaṁ, na īdisassa santike dhammaṁ pariyāpuṇeyyan"ti āha. Tassa pana santike bahū mahātherā uggaṇhitvā mahāniddesaṁ patiṭṭhāpesuṁ.

586. **Rūpiye rūpiyasaññī**ti ettha sabbampi jātarūparajataṁ rūpiyasaṅgahameva gatanti veditabbaṁ.

Rūpiye vematikoti "suvaṇṇaṁ nu kho, kharapattaṁ nu kho"ti-ādinā nayena saṁsayajāto.

Rūpiye arūpiyasaññīti suvaṇṇādīsu kharapattādisaññī. Apica puññakāmā rājorodhādayo bhattakhajjakagandhapiṇḍādīsu pakkhipitvā hiraññasuvaṇṇaṁ denti, coḷabhikkhāya carantānaṁ dussante[2] baddhakahāpaṇādīhiyeva saddhiṁ coḷakāni denti, bhikkhū bhattādisaññāya vā coḷakasaññāya vā paṭiggaṇhanti, evampi rūpiye arūpiyasaññī rūpiyaṁ gaṇhātīti veditabbo. Paṭiggaṇhantena pana "imasmiṁ gehe idaṁ laddhan"ti sallakkhetabbaṁ. Yena hi assatiyā dinnaṁ hoti, so satiṁ paṭilabhitvā puna āgacchati, athassa vattabbaṁ "tava coḷakaṁ passāhī"ti. Sesamettha uttānatthameva.

Samuṭṭhānādīsu chasamuṭṭhānaṁ, siyā kiriyaṁ gahaṇena āpajjanato, siyā akiriyaṁ paṭikkhepassa akaraṇato, rūpiya-aññavādaka-upassutisikkhāpadāni hi tīṇi ekaparicchedāni. Nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Rūpiyasaṁvohārasikkhāpadavaṇṇanā

587. **Tena samayenā**ti Rūpiyasaṁvohārasikkhāpadaṁ. Tattha **nānappakārakan**ti katākatādivasena anekavidhaṁ. **Rūpiyasaṁvohāran**ti jātarūparajataparivattanaṁ. **Samāpajjantī**ti paṭiggahaṇasseva paṭikkhittattā paṭiggahitaparivattane dosaṁ apassantā karonti.

---

1. Osāpanadivase (Sī) 2. Dasante (Sī)

589. **Sīsūpagan**ti-ādīsu sīsaṁ upagacchatīti sīsūpagaṁ, potthakesu pana "sīsūpakan"ti likhitaṁ, yassa kassaci sīsālaṅkārassetaṁ adhivacanaṁ. Esa nayo sabbattha. **Katena katan**ti-ādīsu suddho rūpiyasaṁvohāroyeva.

Rūpiye rūpiyasaññīti-ādimhi purimasikkhāpade vuttavatthūsu nissaggiyavatthunā nissaggiyavatthuṁ cetāpentassa mūlaggahaṇe purimasikkhāpadena nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Aparāparaparivattane[1] iminā nissaggiyapācittiyameva. Nissaggiyavatthunā dukkaṭavatthuṁ vā kappiyavatthuṁ vā cetāpentassapi eseva nayo. Yo hi ayaṁ **arūpiye rūpiyasaññī rūpiyaṁ cetāpetī**ti-ādi dutiyo tiko vutto, tassānulomattā avuttopi ayamaparopi **rūpiye rūpiyasaññī arūpiyaṁ cetāpetī**ti-ādi tiko veditabbo. Attano vā hi arūpiyena parassa rūpiyaṁ cetāpeyya, attano vā rūpiyena parassa arūpiyaṁ, ubhayathāpi rūpiyasaṁvohāro katoyeva hoti, tasmā Pāḷiyaṁ ekantena rūpiyapakkhe ekoyeva tiko vuttoti.

Dukkaṭavatthunā pana nissaggiyavatthuṁ cetāpentassa mūlaggahaṇe purimasikkhāpadena dukkaṭaṁ, pacchā parivattane iminā nissaggiyaṁ pācittiyaṁ, garukassa cetāpitattā. Dukkaṭavatthunā dukkaṭavatthumeva, kappiyavatthuṁ vā cetāpentassa mūlaggahaṇe purimasikkhāpadena dukkaṭaṁ, pacchā parivattanepi iminā dukkaṭameva. Kasmā? Akappiyavatthunā cetāpitattā. **Andhakaṭṭhakathāyaṁ** pana "sace kayavikkayaṁ samāpajjeyya, nissaggiyaṁ pācittiyan"ti bhāsitaṁ, taṁ dubbhāsitaṁ. Kasmā? Na hi dānaggahaṇato añño kayavikkayo nāma atthi, kayavikkayasikkhāpadañca kappiyavatthunā kappiyavatthuparivattanameva sandhāya vuttaṁ, tañca kho aññatra sahadhammikehi. Idaṁ sikkhāpadaṁ rūpiyena ca rūpiyārūpiyacetāpanaṁ, arūpiyena ca rūpiyacetāpanaṁ. Dukkaṭavatthunā pana dukkaṭavatthuno cetāpanaṁ neva idha, na tattha Pāḷiyaṁ vuttaṁ, na cettha anāpatti bhavituṁ arahati. Tasmā yatheva dukkaṭavatthuno paṭiggahaṇe dukkaṭaṁ, tatheva tassa vā tena vā cetāpanepi dukkaṭaṁ yuttanti Bhagavato adhippāyaññūhi vuttaṁ.

---

1. Aparāparaṁ parivattane (Sī, Syā)

Kappiyavatthunā pana nissaggiyavatthuṁ cetāpentassa mūlaggahaṇe purimasikkhāpadena anāpatti, pacchā parivattane iminā nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Vuttañhetaṁ "arūpiye arūpiyasaññī rūpiyaṁ cetāpeti, nissaggiyaṁ pācittiyan"ti. Teneva kappiyavatthunā dukkaṭavatthuṁ cetāpentassa mūlapaṭiggahaṇe tatheva anāpatti, pacchā parivattane iminā dukkaṭaṁ. Kasmā? Akappiyassa cetāpitattā. Kappiyavatthunā pana kappiyavatthuṁ aññatra sahadhammikehi cetāpentassa mūlaggahaṇe purimasikkhāpadena anāpatti, pacchā parivattane upari kayavikkayasikkhāpadena nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Kayavikkayaṁ mocetvā gaṇhantassa uparisikkhāpadenapi anāpatti. Vaḍḍhiṁ payojentassa dukkaṭaṁ.

Imassa ca rūpiyasaṁvohārassa garukabhāvadīpakaṁ idaṁ pattacatukkaṁ veditabbaṁ—yo hi rūpiyaṁ uggaṇhitvā tena ayabījaṁ samuṭṭhāpeti, taṁ koṭṭāpetvā tena lohena pattaṁ kāreti, ayaṁ patto mahā-akappiyo nāma, na sakkā kenaci upāyena kappiyo kātuṁ. Sacepi taṁ vināsetvā thālakaṁ kāreti, tampi akappiyaṁ. Vāsiṁ kāreti, tāya chinnaṁ dantakaṭṭhampi akappiyaṁ. Baḷisaṁ kāreti, tena māritā macchāpi akappiyā. Vāsiphalaṁ tāpetvā udakaṁ vā khīraṁ vā uṇhāpeti, tampi akappiyameva.

Yo pana rūpiyaṁ uggaṇhitvā tena pattaṁ kiṇāti, ayampi patto akappiyo. "Pañcannampi sahadhammikānaṁ na kappatī"ti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ. Sakkā pana kappiyo kātuṁ, so hi mūle mūlasāmikānaṁ, patte ca pattasāmikānaṁ dinne kappiyo hoti. Kappiyabhaṇḍaṁ datvā gahetvā paribhuñjituṁ vaṭṭati.

Yopi rūpiyaṁ uggaṇhāpetvā kappiyakārakena saddhiṁ kammārakulaṁ gantvā pattaṁ disvā "ayaṁ mayhaṁ ruccatī"ti vadati. Kappiyakārako ca taṁ rūpiyaṁ datvā kammāraṁ saññāpeti, ayampi patto kappiyavohārena gahitopi dutiyapattasadisoyeva, mūlassa sampaṭicchitattā akappiyo. Kasmā sesānaṁ na kappatīti? Mūlassa anissaṭṭhattā.

Yo pana rūpiyaṁ asampaṭicchitvā "therassa pattaṁ kiṇitvā dehī"ti pahitakappiyakārakena saddhiṁ kammārakulaṁ gantvā pattaṁ disvā "ime

kahāpaṇe gahetvā imaṁ dehī”ti kahāpaṇe dāpetvā gahito, ayaṁ patto etasseva bhikkhuno na vaṭṭati dubbicāritattā, aññesaṁ pana vaṭṭati mūlassa asampaṭicchitattā.

Mahāsumattherassa kira upajjhāyo **Anuruddhatthero** nāma ahosi. So attano evarūpaṁ pattaṁ sappissa pūretvā saṁghassa nissajji. **Tipiṭakacūḷanāgattherassapi** saddhivihārikānaṁ evarūpo patto ahosi. Taṁ theropi sappissa pūrāpetvā saṁghassa nissajjāpesīti. Idaṁ akappiyapattacatukkaṁ.

Sace pana rūpiyaṁ asampaṭicchitvā “therassa pattaṁ kiṇitvā dehī”ti pahitakappiyakārakena saddhiṁ kammārakulaṁ gantvā pattaṁ disvā “ayaṁ mayhaṁ ruccatī”ti vā “imāhaṁ gahessāmī”ti vā vadati, kappiyakārako ca taṁ rūpiyaṁ datvā kammāraṁ saññāpeti, ayaṁ patto sabbakappiyo Buddhānampi paribhogārahoti.

591. **Arūpiye rūpiyasaññī**ti kharapattādīsu suvaṇṇādisaññī. **Āpatti dukkaṭassā**ti sace tena arūpiyaṁ cetāpeti, dukkaṭāpatti hoti. Esa nayo vematike. Arūpiyasaññissa pana pañcahi sahadhammikehi saddhiṁ “imaṁ gahetvā imaṁ dethā”ti kayavikkayaṁ karontassāpi anāpatti. Sesaṁ uttānameva.

Chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Rūpiyasaṁvohārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā

593. **Tena samayenā**ti Kayavikkayasikkhāpadaṁ. Tattha **kati hipi tyāyan**ti kati te ayaṁ, **hi**kāro panettha padapūraṇo, **pi**kāro garahāyaṁ, ayaṁ dubbalasaṅghāṭi tava kati divasāni bhavissatīti attho. Atha vā **katihampi tyāyan**tipi pāṭho. Tattha **katihan**ti kati ahāni, kati divasānīti vuttaṁ hoti. Sesaṁ vuttanayameva. **Katihipi myāyan**ti

idampi eteneva nayena veditabbaṁ. **Gihīpi naṁ gihissā**ti ettha **nan**ti nāmatthe nipāto, gihīpi nāma gihissāti vuttaṁ hoti.

594. **Nānappakārakan**ti cīvarādīnaṁ kappiyabhaṇḍānaṁ vasena anekavidhaṁ. Tenevassa padabhājane cīvaraṁ ādiṁ katvā dasikasuttapariyosānaṁ kappiyabhaṇḍameva dassitaṁ. Akappiyabhaṇḍaparivattanaṁ hi kayavikkayasaṅgahaṁ na gacchati. **Kayavikkayan**ti kayañceva vikkayañca. "Iminā imaṁ dehī"ti-ādinā hi nayena parassa kappiyabhaṇḍaṁ gaṇhanto kayaṁ samāpajjati, attano kappiyabhaṇḍaṁ dento vikkayaṁ.

595. **Ajjhācaratī**ti abhibhavitvā[1] carati, vītikkamavācaṁ bhāsatīti attho. **Yato kayitañca hoti vikkayitañcā**ti yadā kayitañca hoti parabhaṇḍaṁ attano hatthagataṁ karontena, vikkītañca attano bhaṇḍaṁ parahatthagataṁ karontena. "Iminā iman"ti-ādivacanānurūpato pana pāṭhe paṭhamaṁ attano bhaṇḍaṁ dassitaṁ.

Nissajjitabbanti evaṁ parassa hatthato kayavasena[2] gahitakappiyabhaṇḍaṁ nissajjitabbaṁ. Ayaṁ hi kayavikkayo ṭhapetvā pañca sahadhammike avasesehi gihipabbajitehi antamaso mātāpitūhipi saddhiṁ na vaṭṭati.

Tatrāyaṁ vinicchayo—vatthena vā vatthaṁ hotu, bhattena vā bhattaṁ, yaṁkiñci kappiyaṁ "iminā imaṁ dehī"ti vadati, dukkaṭaṁ. Evaṁ vatvā mātuyāpi attano bhaṇḍaṁ deti, dukkaṭaṁ. "Iminā imaṁ dehī"ti vutto vā "imaṁ dehi, imaṁ te dassāmī"ti vatvā vā mātuyāpi bhaṇḍaṁ attanā gaṇhāti, dukkaṭaṁ. Attano bhaṇḍe parahatthaṁ, parabhaṇḍe ca attano hatthaṁ sampatte nissaggiyaṁ. Mātaraṁ, pana pitaraṁ vā "imaṁ dehī"ti vadato viññatti na hoti. "Imaṁ gaṇhāhī"ti vadato saddhādeyyavinipātanaṁ na hoti. Aññātakaṁ "imaṁ dehī"ti vadato viññatti hoti. "Imaṁ gaṇhāhī"ti vadato saddhādeyyavinipātanaṁ hoti. "Iminā imaṁ dehī"ti kayavikkayaṁ āpajjato nissaggiyaṁ. Tasmā kappiyabhaṇḍaṁ parivattentena mātāpitūhipi saddhiṁ kayavikkayaṁ aññātakehi saddhiṁ tisso āpattiyo mocentena parivattetabbaṁ.

---

1. Adhibhavitvā (Sī) 2. Kayavikkayavasena (Sī, Syā)

Tatrāyaṁ parivattanavidhi—bhikkhussa pātheyyataṇḍulā honti, so antarāmagge bhattahatthaṁ purisaṁ disvā “amhākaṁ taṇḍulā atthi, na ca no imehi attho, bhattena pana attho”ti vadati. Puriso taṇḍule gahetvā bhattaṁ deti, vaṭṭati, tissopi āpattiyo na honti. Antamaso nimittakammamattampi na hoti. Kasmā? Mūlassa atthitāya. Parato ca vuttameva “idaṁ amhākaṁ atthi, amhākañca iminā ca iminā ca atthoti bhaṇatī”ti. Yo pana evaṁ akatvā “iminā imaṁ dehī”ti parivatteti, yathāvatthukameva. Vighāsādaṁ disvā “imaṁ odanaṁ bhuñjitvā rajanaṁ vā dārūni vā āharā”ti vadati, rajanachalligaṇanāya, dārugaṇanāya ca nissaggiyāni honti. “Imaṁ odanaṁ bhuñjitvā imaṁ nāma karothā”ti dantakārādīhi sippikehi dhamakaraṇādīsu taṁ taṁ parikkhāraṁ kāreti, rajakehi vā vatthaṁ dhovāpeti, yathāvatthukameva. Nhāpitena kese chindāpeti, kammakārehi navakammaṁ kāreti, yathāvatthukameva. Sace pana “imaṁ bhattaṁ bhuñjitvā imaṁ karothā”ti na vadati, “imaṁ bhattaṁ bhuñja, bhuttosi, bhuñjissasi, imaṁ nāma karohī”ti vadati, vaṭṭati. Ettha ca kiñcāpi vatthadhovane vā kesacchedane vā bhūmisodhanādinavakamme vā parabhaṇḍaṁ attano hatthagataṁ nissajjitabbaṁ nāma natthi. **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** pana daḷhaṁ katvā vuttattā na sakkā taṁ paṭikkhipituṁ. Tasmā yathā nissaggiyavatthumhi paribhutte vā naṭṭhe vā pācittiyaṁ deseti, evamidhāpi desetabbaṁ.

596. **Kayavikkaye kayavikkayasaññī**ti-ādimhi yo kayavikkayaṁ samāpajjati, so tasmiṁ kayavikkayasaññī vā bhavatu, vematiko vā na kayavikkayasaññī vā, nissaggiyapācittiyameva. **Cūḷattike** dvīsu padesu dukkaṭamevāti evamattho daṭṭhabbo.

597. **Agghaṁ pucchatī**ti “ayaṁ tava patto kiṁ agghatī”ti pucchati. “Imaṁ nāmā”ti vutte pana sace tassa kappiyabhaṇḍaṁ mahagghaṁ hoti, evañca naṁ paṭivadati “upāsaka mama idaṁ vatthu mahagghaṁ, tava pattaṁ aññassa dehī”ti. Taṁ sutvā itaro “aññaṁ thālakampi dassāmī”ti vadati, gaṇhituṁ vaṭṭati, “idaṁ amhākaṁ atthī”ti vuttalakkhaṇe patati. Sace so patto mahaggho, bhikkhuno vatthu appagghaṁ, pattasāmiko cassa appagghabhāvaṁ na jānāti, patto na gahetabbo, “mama vatthu appagghan”ti ācikkhitabbaṁ. Mahagghabhāvaṁ

ñatvā vañcetvā gaṇhanto hi gahitabhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabbataṁ āpajjati. Sace pattasāmiko "hotu bhante, sesaṁ mama puññaṁ bhavissatī"ti deti, vaṭṭati.

Kappiyakārakassa ācikkhatīti yassa hatthato bhaṇḍaṁ gaṇhāti, taṁ ṭhapetvā aññaṁ antamaso tassa puttabhātikampi kappiyakārakaṁ katvā "iminā imaṁ nāma gahetvā dehī"ti ācikkhati. So ce cheko hoti, punappunaṁ apanetvā vivaditvā gaṇhāti, tuṇhībhūtena ṭhātabbaṁ. No ce cheko hoti, na jānāti gahetuṁ, vāṇijako taṁ vañceti, "mā gaṇhā"ti vattabbo.

Idaṁ amhākanti ādimhi "idaṁ paṭiggahitaṁ telaṁ vā sappi vā amhākaṁ atthi, amhākañca aññena appaṭiggahitakena attho"ti bhaṇati. Sace so taṁ gahetvā aññaṁ deti, paṭhamaṁ attano telaṁ na mināpetabbaṁ. Kasmā? Nāḷiyañhi avasiṭṭhatelaṁ hoti, taṁ pacchā minantassa appaṭiggahitakaṁ dūseyyāti. Sesaṁ uttānameva.

Chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito kosiyavaggo dutiyo.

---

3. Pattavagga 1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā

598. **Tena samayenā**ti Pattasikkhāpadaṁ. Tattha **pattavāṇijjan**ti gāmanigamādīsu vicarantā pattavāṇijjaṁ vā karissanti. **Āmattikāpaṇaṁ vā**ti amattāni[1] vuccanti bhājanāni, tāni yesaṁ bhaṇḍaṁ[2], te āmattikā, tesaṁ[3] āmattikānaṁ āpaṇaṁ āmattikāpaṇaṁ, kulālabhaṇḍavāṇijakāpaṇanti attho.

602. **Tayo pattassa vaṇṇā**ti tīṇi pattassa pamāṇāni. **Aḍḍhāḷhakodanaṁ gaṇhātī**ti Magadhanāḷiyā dvinnaṁ taṇḍulanāḷīnaṁ odanaṁ gaṇhāti.

---

1. Āmattāni (Syā, Ka) 2. Bhaṇḍāni (Ka) 3. Idaṁ padaṁ Sī-potthake natthi.

Magadhanāḷi nāma aḍḍhaterasapalā hotīti **Andhakaṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. Sīhaḷadīpe pakatināḷi mahantā, damiḷanāḷi khuddakā, Magadhanāḷi pamāṇayuttā, tāya Magadhanāḷiyā diyaḍḍhanāḷi ekā Sīhaḷanāḷi hotīti **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ. **Catubhāgaṁ khādanan**ti odanassa catutthabhāgappamāṇaṁ khādanaṁ, taṁ hatthahāriyassa muggasūpassa vasena veditabbaṁ. **Tadupiyaṁ byañjanan**ti tassa odanassa anurūpaṁ macchamaṁsasākaphalakaḷīrādibyañjanaṁ.

Tatrāyaṁ vinicchayo—anupahatapurāṇasālitaṇḍulānaṁ sukoṭṭitaparisuddhānaṁ dve Magadhanāḷiyo gahetvā tehi taṇḍulehi anuttaṇḍulaṁ akilinnaṁ apiṇḍitaṁ suvisadaṁ kundamakuḷarāsisadisaṁ avassāvitodanaṁ pacitvā niravasesaṁ patte pakkhipitvā tassa odanassa catutthabhāgappamāṇo nātighano nātitanuko hatthahāriyo sabbasambhārasaṅkhato muggasūpo pakkhipitabbo, tato ālopassa ālopassa anurūpaṁ yāvacarimālopappahonakaṁ macchamaṁsādibyañjanaṁ pakkhipitabbaṁ, sappitelatakkarasakañjikādīni pana gaṇanūpagāni na honti, tāni hi odanagatikāneva, neva hāpetuṁ, na vaḍḍhetuṁ sakkonti. Evametaṁ sabbampi pakkhittaṁ sace pattassa mukhavaṭṭiyā heṭṭhimarājisamaṁ tiṭṭhati, suttena vā hīrena vā chindantassa suttassa vā hīrassa vā heṭṭhimantaṁ phusati, ayaṁ ukkaṭṭho nāma patto. Sace taṁ rājiṁ atikkamma thūpīkataṁ tiṭṭhati, ayaṁ ukkaṭṭhomako nāma patto. Sace taṁ rājiṁ na sampāpuṇāti, antogatameva hoti, ayaṁ ukkaṭṭhukkaṭṭho nāma patto.

Nāḷikodananti Magadhanāḷiyā ekāya taṇḍulanāḷiyā odanaṁ. **Patthodanan**ti Magadhanāḷiyā upaḍḍhanāḷikodanaṁ. Sesaṁ vuttanayeneva veditabbaṁ. Ayaṁ pana nāmamatte viseso—sace nāḷikodanādi sabbampi pakkhittaṁ vuttanayeneva heṭṭhimarājisamaṁ tiṭṭhati, ayaṁ majjhimo nāma patto. Sace taṁ rājiṁ atikkamma thūpīkataṁ tiṭṭhati, ayaṁ majjhimomako nāma patto. Sace taṁ rājiṁ na sampāpuṇāti antogatameva hoti, ayaṁ majjhimukkaṭṭho nāma patto. Sace patthodanādi sabbampi pakkhittaṁ heṭṭhimarājisamaṁ tiṭṭhati, ayaṁ omako nāma patto. Sace taṁ rājiṁ atikkamma thūpīkataṁ tiṭṭhati. Ayaṁ omakomako nāma patto. Sace taṁ rājiṁ na pāpuṇāti, antogatameva hoti, ayaṁ omakukkaṭṭho nāma pattoti evamete nava pattā. Tesu dve apattā

ukkaṭṭhukkaṭṭho ca omakomako ca. “Tato ukkaṭṭho apatto omako apatto”ti idaṁ hi ete sandhāya vuttaṁ. Ukkaṭṭhukkaṭṭho hi ettha ukkaṭṭhato ukkaṭṭhattā “tato ukkaṭṭho apatto”ti vutto. Omakomako ca omakato omakattā “tato omako apatto”ti vutto. Tasmā ete bhājanaparibhogena paribhuñjitabbā, na adhiṭṭhānupagā na vikappanupagā. Itare pana satta adhiṭṭhahitvā vā vikappetvā vā paribhuñjitabbā, evaṁ akatvā taṁ dasāhaṁ atikkāmāyato nissaggiyaṁ pācittiyanti taṁ sattavidhampi pattaṁ dasāhaparamaṁ kālaṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ pācittiyaṁ.

607. **Nissaggiyaṁ pattaṁ anissajjitvā paribhuñjatī**ti yāguṁ pivitvā dhote dukkaṭaṁ, khajjakaṁ khāditvā bhattaṁ bhuñjitvā dhote dukkaṭanti evaṁ payoge payoge dukkaṭaṁ.

608. **Anāpatti antodasāhaṁ adhiṭṭheti vikappetī**ti ettha pana pamāṇayuttassapi adhiṭṭhānavikappanupagattaṁ evaṁ veditabbaṁ—ayopatto pañcahi pākehi, mattikāpatto dvīhi pākehi pakko adhiṭṭhānupago, ubhopi yaṁ mūlaṁ dātabbaṁ, tasmiṁ dinneyeva. Sace ekopi pāko ūno hoti, kākaṇikamattampi vā mūlaṁ adinnaṁ, na adhiṭṭhānupago. Sacepi pattasāmiko vadati “yadā tumhākaṁ mūlaṁ bhavissati, tadā dassatha, adhiṭṭhahitvā paribhuñjathā”ti, neva adhiṭṭhānupago hoti, pākassa hi ūnattā pattasaṅkhaṁ na gacchati, mūlassa sakalassa vā ekadesassa vā adinnattā sakabhāvaṁ na upeti, aññasseva santako hoti. Tasmā pāke ca mūle ca niṭṭhiteyeva adhiṭṭhānupago hoti. Yo adhiṭṭhānupago, sveva vikappanupago. So hatthaṁ āgatopi anāgatopi adhiṭṭhātabbo, vikappetabbo vā. Yadi hi pattakārako mūlaṁ labhitvā sayaṁ vā dātukāmo hutvā “ahaṁ bhante tumhākaṁ pattaṁ katvā asukadivase nāma pacitvā ṭhapessāmī”ti vadati, bhikkhu ca tena paricchinnadivasato dasāhaṁ atikkāmeti, nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Sace pana pattakārako “ahaṁ tumhākaṁ pattaṁ katvā pacitvā sāsanaṁ pesessāmī”ti vatvā tatheva karoti, tena pesitabhikkhu pana tassa bhikkhuno na āroceti, añño disvā vā sutvā vā “tumhākaṁ bhante patto niṭṭhito”ti āroceti, etassa ārocanaṁ na pamāṇaṁ. Yadā pana tena

pesitoyeva āroceti, tassa vacanaṁ sutadivasato paṭṭhāya dasāhaṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Sace pattakārako "ahaṁ tumhākaṁ pattaṁ katvā pacitvā kassaci hatthe pahiṇissāmī"ti vatvā tatheva karoti, pattaṁ gahetvā āgatabhikkhu pana attano pariveṇe ṭhapetvā tassa na āroceti, añño koci bhaṇati "api bhante adhunā ābhato patto sundaro"ti. Kuhiṁ āvuso pattoti. Itthannāmassa hatthe pesitoti. Etassapi vacanaṁ na pamāṇaṁ. Yadā pana so bhikkhu pattaṁ deti, laddhadivasato paṭṭhāya dasāhaṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Tasmā dasāhaṁ anatikkāmetvāva adhiṭṭhātabbo, vikappetabbo vā.

Tattha dve pattassa **adhiṭṭhānā** kāyena vā adhiṭṭhāti, vācāya vā adhiṭṭhāti. Tesaṁ vasena adhiṭṭhahantena ca "imaṁ pattaṁ paccuddharāmī"ti vā "etaṁ pattaṁ paccuddharāmī"ti vā evaṁ sammukhe vā parammukhe vā ṭhitaṁ purāṇapattaṁ paccuddharitvā aññassa vā datvā navaṁ pattaṁ yattha katthaci ṭhitaṁ hatthena parāmasitvā "imaṁ pattaṁ adhiṭṭhāmī"ti cittena ābhogaṁ katvā kāyavikāraṁ karontena kāyena vā adhiṭṭhātabbo. Vacībhedaṁ katvā vācāya vā adhiṭṭhātabbo. Tatra duvidhaṁ adhiṭṭhānaṁ—sace hatthapāse hoti "imaṁ pattaṁ adhiṭṭhāmī"ti vācā bhinditabbā. Atha antogabbhe vā uparipāsāde vā sāmantavihāre vā hoti, ṭhapitaṭṭhānaṁ sallakkhetvā "etaṁ pattaṁ adhiṭṭhāmī"ti vācā bhinditabbā.

Adhiṭṭhahantena pana ekakena adhiṭṭhātumpi vaṭṭati. Aññassa santike adhiṭṭhātumpi vaṭṭati. Aññassa santike ayamānisaṁso—sacassa "adhiṭṭhito nu kho me, no"ti vimati uppajjati, itaro sāretvā vimatiṁ chindissatīti. Sace koci dasa patte labhitvā sabbeva attanāva paribhuñjitukāmo hoti, na sabbe adhiṭṭhātabbā. Ekaṁ pattaṁ adhiṭṭhāya punadivase taṁ paccuddharitvā añño adhiṭṭhātabbo. Etenupāyena vassasatampi pariharituṁ sakkā.

Evaṁ appamattassa bhikkhuno siyā adhiṭṭhānavijahananti? Siyā. Sace hi ayaṁ pattaṁ aññassa vā deti, vibbhamati vā, sikkhaṁ vā paccakkhāti, kālaṁ vā karoti, liṅgaṁ vāssa parivattati, paccuddharati vā, patte vā chiddaṁ hoti, adhiṭṭhānaṁ vijahati, vuttampi cetaṁ—

"Dinnavibbhantapaccakkhā, kālaṁkiriyākatena ca.
Liṅgapaccuddharā ceva, chiddena bhavati sattaman"ti.

Coraharaṇavissāsaggāhehipi vijahatiyeva. Kittakena chiddena adhiṭṭhānaṁ bhijjati? Yena kaṅgusitthaṁ nikkhamati ceva pavisati ca. Idaṁ hi sattannaṁ dhaññānaṁ lāmakadhaññasitthaṁ. Tasmiṁ ayacuṇṇena vā āṇiyā vā paṭipākatike kate dasāhabbhantare puna adhiṭṭhātabbo. Ayaṁ tāva **antodasāhaṁ adhiṭṭheti vikappetī**ti ettha adhiṭṭhāne vinicchayo.

Vikappane pana **dve vikappanā** sammukhāvikappanā ca parammukhāvikappanā ca. Kathaṁ **sammukhāvikappanā** hoti? Pattānaṁ ekabahubhāvaṁ, sannihitāsannihitabhāvañca ñatvā "imaṁ pattan"ti vā "ime patte"ti vā "etaṁ pattan"ti vā "ete patte"ti vā vatvā "tuyhaṁ vikappemī"ti vattabbaṁ. Ayamekā sammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṁ vaṭṭati, paribhuñjituṁ vā vissajjetuṁ vā adhiṭṭhātuṁ vā na vaṭṭati. "Mayhaṁ santakaṁ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṁ vā karohī"ti evaṁ pana vutte paccuddhāro nāma hoti, tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Aparo nayo—tatheva pattānaṁ ekabahubhāvaṁ, sannihitāsannihitabhāvañca ñatvā tasseva bhikkhuno santike "imaṁ pattan"ti vā "ime patte"ti vā "etaṁ pattan"ti vā "ete patte"ti vā vatvā pañcasu sahadhammikesu aññatarassa attanā abhirucitassa yassa kassaci nāmaṁ gahetvā "tissassa bhikkhuno vikappemī"ti vā "tissāya bhikkhuniyā. Sikkhamānāya. Sāmaṇerassa. Tissāya sāmaṇeriyā vikappemī"ti vā vattabbaṁ. Ayaṁ aparāpi sammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṁ vaṭṭati, paribhogādīsu pana ekampi na vaṭṭati. Tena pana bhikkhunā "tissassa bhikkhuno santakaṁ -pa- tissāya sāmaṇeriyā santakaṁ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṁ vā karohī"ti vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Kathaṁ **parammukhāvikappanā** hoti? Pattānaṁ tatheva ekabahubhāvaṁ, sannihitāsannihitabhāvañca ñatvā "imaṁ pattan"ti vā "ime patte"ti vā "etaṁ pattan"ti vā "ete patte"ti vā vatvā "tuyhaṁ vikappanatthāya dammī"ti vattabbaṁ. Tena vattabbo "ko te mitto vā sandiṭṭho vā"ti. Tato itarena

purimanayeneva “tisso bhikkhū”ti vā -pa- “tissā sāmaṇerī”ti vā vattabbaṁ. Puna tena bhikkhunā “ahaṁ tissassa bhikkhuno dammī”ti vā -pa- “tissāya sāmaṇeriyā dammī”ti vā vattabbaṁ. Ayaṁ parammukhāvikappanā. Ettāvatā nidhetuṁ vaṭṭati, paribhogādīsu pana ekampi na vaṭṭati. Tena pana bhikkhunā dutiyasammukhāvikappanāyaṁ vuttanayeneva “itthannāmassa santakaṁ paribhuñja vā vissajjehi vā yathāpaccayaṁ vā karohī”ti vutte paccuddhāro nāma hoti. Tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭanti.

Imāsaṁ pana dvinnaṁ vikappanānaṁ nānākaraṇaṁ, avaseso ca vacanakkamo[1] sabbo Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanāyaṁ vuttanayeneva veditabbo saddhiṁ samuṭṭhānādīhīti.

Pattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā

609. **Tena samayenā**ti Ūnapañcabandhanasikkhāpadaṁ. Tattha **na yāpetī**ti so kira yadi ariyasāvako nābhavissā, aññathattampi agamissā, evaṁ tehi ubbāḷho. Sotāpannattā pana kevalaṁ sarīreneva na yāpeti. Tena vuttaṁ “attanāpi na yāpeti, puttadārāpissa kilamantī”ti.

612-3. **Ūnapañcabandhanenā**ti ettha ūnāni pañca bandhanāni assāti ūnapañcabandhano, nāssa pañca bandhanāni pūrentīti attho, tena ūnapañcabandhanena. Itthambhūtassa lakkhaṇe karaṇavacanaṁ. Tattha yasmā abandhanassapi pañca bandhanāni na pūrenti sabbaso natthitāya, tasmā padabhājane “abandhano vā”ti-ādi vuttaṁ. “Ūnapañcabandhanenā”ti ca vuttattā yassa pañcabandhano patto hoti, tassa so apatto, tasmā aññaṁ viññāpetuṁ vaṭṭati. Bandhanañca nāmetaṁ yasmā bandhanokāse sati hoti, asati na hoti, tasmā tassa lakkhaṇaṁ dassetuṁ “abandhanokāso nāmā”ti-ādi vuttaṁ.

Dvaṅgulā rāji na hotīti mukhavaṭṭito heṭṭhā dvaṅgulappamāṇā ekāpi rāji na hoti. **Yassa dvaṅgulā rāji hotī**ti yassa pana tādisā

---

1. Vaṇṇanākkamo (Sī, Syā)

ekā rāji hoti, so tassā rājiyā heṭṭhimapariyante pattavedhakena vijjhitvā pacitvā suttarajjuka makacirajjukādīhi vā tipusuttakena vā bandhitabbo. Taṁ bandhanaṁ āmisassa alagganatthaṁ tipupaṭṭakena vā kenaci baddhasilesena vā paṭicchādetabbaṁ. So ca patto adhiṭṭhahitvā paribhuñjitabbo, sukhumaṁ vā chiddaṁ katvā bandhitabbo. Suddhehi pana madhusitthakalākhāsajjulasādīhi bandhituṁ na vaṭṭati. Phāṇitaṁ jhāpetvā pāsāṇacuṇṇena bandhituṁ vaṭṭati. Mukhavaṭṭisamīpe pana pattavedhakena vijjhiyamāno kapālassa bahalattā bhijjati. Tasmā heṭṭhā vijjhitabbo. Yassa pana dve rājiyo, ekāyeva vā caturaṅgulā, tassa dve bandhanāni dātabbāni. Yassa tisso, ekāyeva vā chaḷaṅgulā, tassa tīṇi. Yassa catasso, ekāyeva vā aṭṭhaṅgulā, tassa cattāri. Yassa pañca, ekāyeva vā dasaṅgulā, so baddhopi abaddhopi apattoyeva, añño viññāpetabbo. Esa tāva **mattikāpatte** vinicchayo.

Ayopatte pana sacepi pañca vā atirekāni vā chiddāni honti, tāni ce ayacuṇṇena vā āṇiyā vā lohamaṇḍalakena vā baddhāni maṭṭhāni honti, sveva patto paribhuñjitabbo, na añño viññāpetabbo. Atha pana ekampi chiddaṁ mahantaṁ hoti, lohamaṇḍalakena baddhampi maṭṭhaṁ na hoti, patte āmisaṁ laggati, akappiyo hoti ayaṁ apatto. Añño viññāpetabbo.

615. **Thero vattabbo**ti patte ānisaṁsaṁ dassetvā "ayaṁ bhante patto pamāṇayutto sundaro therānurūpo, taṁ gaṇhathā"ti vattabbo. **Yo na gaṇheyyā**ti anukampāya na gaṇhantassa dukkaṭaṁ. Yo pana santuṭṭhiyā "kiṁ me aññena pattenā"ti na gaṇhāti, tassa anāpatti. **Pattapariyanto**ti evaṁ parivattetvā pariyante ṭhitapatto.

Na adeseti mañcapīṭhachattanāgadantakādike adese na nikkhipitabbo. Yattha purimaṁ sundaraṁ pattaṁ ṭhapeti, tattheva ṭhapetabbo. Pattassa hi nikkhipanadeso "anujānāmi bhikkhave ādhārakan"ti[1] ādinā nayena **Khandhake** vuttoyeva.

1. Pattādhārakanti (Vi 4. 249 piṭṭhe.)

Na abhogenāti yāgurandhanarajanapacanādinā aparibhogena na paribhuñjitabbo. Antarāmagge pana byādhimhi uppanne aññasmiṁ bhājane asati mattikāya limpetvā yāguṁ vā pacituṁ, udakaṁ vā tāpetuṁ vaṭṭati.

Na vissajjetabboti aññassa na dātabbo. Sace pana saddhivihāriko vā antevāsiko vā aññaṁ varapattaṁ ṭhapetvā "ayaṁ mayhaṁ sāruppo, ayaṁ therassā"ti gaṇhāti, vaṭṭati. Añño vā taṁ gahetvā attano pattaṁ deti, vaṭṭati. "Mayhameva pattaṁ āharā"ti vattabbakiccaṁ natthi.

617. **Pavāritānan**ti ettha saṁghavasena pavāritaṭṭhāne pañcabandhaneneva vaṭṭati. Puggalavasena pavāritaṭṭhāne ūnapañcabandhanenāpi vaṭṭatīti **Kurundiyaṁ** vuttaṁ. Sesamettha uttānatthameva.

Chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, tivedananti.

Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā

618. **Tena samayenā**ti Bhesajjasikkhāpadaṁ. Tattha **attho bhante**ti rājā bhikkhū uyyuttappayutte therassa leṇatthāya pabbhāraṁ sodhente disvā ārāmikaṁ dātukāmo pucchi.

619-21. **Pāṭiyekko**ti visuṁ eko. **Mālākite**ti katamāle mālādhare[1] kusumamālāpaṭimaṇḍiteti attho. **Tiṇaṇḍupakan**ti tiṇacumbaṭakaṁ. **Paṭimuñcī**ti ṭhapesi. **Sā ahosi suvaṇṇamālā**ti dārikāya sīse ṭhapitamattāyeva therassa adhiṭṭhānavasena suvaṇṇapadumamālā ahosi. Tañhi tiṇaṇḍupakaṁ sīse ṭhapitamattameva "suvaṇṇamālā hotū"ti thero adhiṭṭhāsi. **Dutiyampi kho -pa- tenupasaṅkamī**ti dutiyadivaseyeva upasaṅkami.

---

1. Mālādhāre (Syā)

Suvaṇṇanti adhimuccīti "sovaṇṇamayo hotū"ti adhiṭṭhāsi. **Pañcannaṁ bhesajjānan**ti sappi-ādīnaṁ. **Bāhulikā**ti paccayabahulatāya paṭipannā. **Kolambepi ghaṭepī**ti-ettha kolambā[1] nāma mahāmukhacāṭiyo vuccanti. **Olīnavilīnānī**ti heṭṭhā ca ubhatopassesu ca gaḷitāni. **Okiṇṇavikiṇṇā**ti sappi-ādīnaṁ gandhena bhūmiṁ khanantehi okiṇṇā, bhittiyo khanantehi upari sañcarantehi ca vikiṇṇā. **Antokoṭṭhāgārikā**ti abbhantare saṁvihitakoṭṭhāgārā.

622. **Paṭisāyanīyānī**ti paṭisāyitabbāni, paribhuñjitabbānīti attho. **Bhesajjānī**ti bhesajjakiccaṁ karontu vā mā vā, evaṁ laddhavohārāni. **"Gosappī"**ti-ādīhi loke pākaṭaṁ dassetvā **"yesaṁ maṁsaṁ kappatī"**ti iminā aññesampi migarohitasasādīnaṁ sappiṁ saṅgahetvā dassesi. Yesañhi khīraṁ atthi, sappipi tesaṁ atthiyeva. Taṁ pana sulabhaṁ vā hotu dullabhaṁ vā, asammohatthaṁ vuttaṁ. Evaṁ **navanītampi.**

Sannidhikārakaṁ paribhuñjitabbānīti sannidhiṁ katvā nidahitvā paribhuñjitabbāni. Kathaṁ? Pāḷiyā āgatasappi-ādīsu sappi tāva purebhattaṁ paṭiggahitaṁ tadahupurebhattaṁ sāmisampi nirāmisampi paribhuñjituṁ vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāhaṁ nirāmisaṁ paribhuñjitabbaṁ. Sattāhātikkame sace ekabhājane ṭhapitaṁ, ekaṁ nissaggiyaṁ. Sace bahūsu, vatthugaṇanāya nissaggiyāni. Pacchābhattaṁ paṭiggahitaṁ sattāhaṁ nirāmisameva vaṭṭati. Purebhattaṁ vā pacchābhattaṁ vā uggahitakaṁ katvā nikkhittaṁ ajjhoharituṁ na vaṭṭati, abbhañjanādīsu upanetabbaṁ. Sattāhātikkamepi anāpatti, anajjhoharaṇīyataṁ āpannattā. "Paṭisāyanīyānī"ti hi vuttaṁ. Sace anupasampanno purebhattaṁ paṭiggahitanavanītena sappiṁ katvā deti, purebhattaṁ sāmisaṁ vaṭṭati. Sace sayaṁ karoti, sattāhampi nirāmisameva vaṭṭati. Pacchābhattaṁ paṭiggahitanavanītena pana yena kenaci katasappi sattāhampi nirāmisameva vaṭṭati. Uggahitakena kate pubbe vuttasuddhasappinayeneva vinicchayo veditabbo.

Purebhattaṁ paṭiggahitakhīrena vā dadhinā vā katasappi anupasampannena kataṁ sāmisampi tadahupurebhattaṁ vaṭṭati. Sayaṁkataṁ nirāmisameva

---

1. Koḷumbā (Syā, Ka)

vaṭṭati. Navanītaṁ tāpentassa hi sāmaṁpāko na hoti. Sāmaṁpakkena pana tena saddhiṁ āmisaṁ na vaṭṭati. Pacchābhattato paṭṭhāya ca na vaṭṭatiyeva. Sattāhātikkamepi anāpatti, savatthukassa paṭiggahitattā. "Tāni paṭiggahetvā"ti hi vuttaṁ. Pacchābhattaṁ paṭiggahitehi kataṁ pana abbhañjanādīsu upanetabbaṁ. Purebhattampi ca uggahitakehi kataṁ ubhayesampi sattāhātikkame anāpatti. Eseva nayo akappiyamaṁsasappimhi. Ayaṁ pana viseso—yattha Pāḷiyaṁ āgatasappinā nissaggiyaṁ, tattha iminā dukkaṭaṁ. **Andhakaṭṭhakathāyaṁ** kāraṇapatirūpakaṁ vatvā manussasappi ca navanītañca paṭikkhittaṁ, taṁ duppaṭikkhittaṁ, sabba-aṭṭhakathāsu anuññātattā. Parato cassa vinicchayopi āgacchissati.

Pāḷiyaṁ āgataṁ navanītampi purebhattaṁ paṭiggahitaṁ tadahupurebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya nirāmisameva. Sattāhātikkame nānābhājanesu ṭhapite bhājanagaṇanāya, ekabhājanepi amissetvā piṇḍapiṇḍavasena ṭhapite piṇḍagaṇanāya nissaggiyāni. Pacchābhattaṁ paṭiggahitaṁ sappinayeneva veditabbaṁ. Ettha pana dadhiguḷikāyopi takkabindūnipi honti. Tasmā taṁ dhotaṁ[1] vaṭṭatīti[2] **Upaḍḍhattherā** āhaṁsu. **Mahāsivatthero** pana "Bhagavatā anuññātakālato paṭṭhāya takkato uddhaṭamattameva khādiṁsū"ti āha. Tasmā navanītaṁ paribhuñjantena dhovitvā dadhitakkamakkhikākipillikādīni apanetvā paribhuñjitabbaṁ. Pacitvā sappiṁ katvā paribhuñjitukāmena adhotampi pacituṁ vaṭṭati. Yaṁ tattha dadhigataṁ vā takkagataṁ vā, taṁ khayaṁ gamissati. Ettāvatā hi savatthukapaṭiggahitaṁ nāma na hotīti ayamettha adhippāyo. Āmisena saddhiṁ pakkattā pana tasmimpi kukkuccāyanti kukkuccakā. Idāni uggahetvā ṭhapitanavanīte ca purebhattaṁ khīradadhīni paṭiggahetvā katanavanīte ca pacchābhattaṁ tāni paṭiggahetvā katanavanīte ca uggahitehi katanavanīte ca akappiyamaṁsanavanīte ca sabbo āpattānāpattiparibhogāparibhoganayo sappimhi vuttakkameneva gahetabbo.

Telabhikkhāya paviṭṭhānaṁ pana bhikkhūnaṁ tattheva[3] sappimpi navanītampi pakkatelampi apakkatelampi ākiranti, tattha takkadadhibindūnipi bhattasitthānipi taṇḍulakaṇāpi makkhikādayopi honti. Ādiccapākaṁ

1. Tasmā dhotaṁ (Sī, Syā) 2. Vaṭṭissatīti (Syā) 3. Patteva (Ka)

katvā parissāvetvā gahitaṁ sattāhakālikaṁ hoti, paṭiggahetvā ṭhapitabhesajjehi saddhiṁ pacitvā natthupānampi kātuṁ vaṭṭati. Sace vaddalisamaye lajjī sāmaṇero yathā tattha patitataṇḍulakaṇādayo na paccanti, evaṁ sāmisapākaṁ mocento aggimhi vilīyāpetvā parissāvetvā puna pacitvā deti, purimanayeneva sattāhaṁ vaṭṭati.

Telesu tilatelaṁ tāva purebhattaṁ paṭiggahitaṁ purebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya nirāmisameva. Sattāhātikkame panassa bhājanagaṇanāya nissaggiyabhāvo veditabbo. Pacchābhattaṁ paṭiggahitaṁ sattāhaṁ nirāmisameva vaṭṭati. Uggahitakaṁ katvā nikkhittaṁ ajjhoharituṁ na vaṭṭati, sīsamakkhanādīsu upanetabbaṁ, sattāhātikkamepi anāpatti. Purebhattaṁ tile paṭiggahetvā katatelaṁ purebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya anajjhoharaṇīyaṁ hoti, sīsamakkhanādīsu upanetabbaṁ, sattāhātikkamepi anāpatti. Pacchābhattaṁ tile paṭiggahetvā katatelaṁ anajjhoharaṇīyameva savatthukapaṭiggahitattā, sattāhātikkamepi anāpatti, sīsamakkhanādīsu upanetabbaṁ. Purebhattaṁ vā pacchābhattaṁ vā uggahitakatilehi katatelepi eseva nayo.

Purebhattaṁ paṭiggahitakatile bhajjitvā vā tilapiṭṭhaṁ vā sedetvā uṇhodakena vā temetvā katatelaṁ sace anupasampannena kataṁ purebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati. Attanā katatelaṁ pana nibbaṭṭitattā purebhattaṁ nirāmisameva vaṭṭati. Sāmaṁpakkattā sāmisaṁ na vaṭṭati, savatthukapaṭiggahitattā pana pacchābhattato paṭṭhāya ubhayampi anajjhoharaṇīyaṁ, sīsamakkhanādīsu upanetabbaṁ, sattāhātikkamepi anāpatti. Yadi pana appaṁ uṇhodakaṁ hoti, abbhukkiraṇamattaṁ, abbohārikaṁ hoti sāmaṁpākagaṇanaṁ na gacchati. Sāsapatelādīsupi avatthukapaṭiggahitesu avatthukatilatele vuttasadisova vinicchayo.

Sace pana purebhattaṁ paṭiggahitānaṁ sāsapādīnaṁ cuṇṇehi ādiccapākena sakkā telaṁ kātuṁ, taṁ purebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya nirāmisameva, sattāhātikkame nissaggiyaṁ. Yasmā pana sāsapamadhukacuṇṇādīni sedetvā, eraṇḍakaṭṭhīni ca bhajjitvā eva telaṁ karonti, tasmā tesaṁ telaṁ anupasampannehi kataṁ purebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati. Vatthūnaṁ yāvajīvikattā pana savatthukapaṭiggahaṇe doso natthīti. Attanā

kataṁ sattāhaṁ nirāmisaparibhogeneva paribhuñjitabbaṁ, uggahitakehi kataṁ anajjhoharaṇīyaṁ bātiraparibhoge vaṭṭati, sattāhātikkamepi anāpatti.

Telakaraṇatthāya sāsapamadhuka-eraṇḍakaṭṭhīni paṭiggahetvā kataṁ telaṁ sattāhakālikaṁ. Dutiyadivase kataṁ chāhaṁ vaṭṭati. Tatiyadivase kataṁ pañcāhaṁ vaṭṭati. Catuttha, pañcama, chaṭṭha, sattamadivase kataṁ tadaheva vaṭṭati. Sace yāva aruṇassa uggamanā tiṭṭhati, nissaggiyaṁ. Aṭṭhame divase kataṁ anajjhoharaṇīyaṁ. Anissaggiyattā pana bāhiraparibhoge vaṭṭati. Sacepi na karoti, telatthāya gahitasāsapādīnaṁ sattāhātikkamane dukkaṭameva. Pāḷiyaṁ pana anāgatāni aññānipi nāḷikeranimba kosambaka karamanda atasī-ādīnaṁ telāni atthi, tāni paṭiggahetvā sattāhaṁ atikkāmayato dukkaṭaṁ hoti. Ayametesu viseso. Sesaṁ yāvakālikavatthuṁ, yāvajīvikavatthuñca sallakkhetvā sāmaṁpākasavatthuka purebhatta pacchābhattapaṭiggahita uggahitakavatthuvidhānaṁ sabbaṁ vuttanayeneva veditabbaṁ.

623. **Vasātelan**ti "anujānāmi bhikkhave vasāni bhesajjāni[1] acchavasaṁ macchavasaṁ susukāvasaṁ sūkaravasaṁ gadrabhavasan"ti[2] evaṁ anuññātavasānaṁ telaṁ. Ettha ca "acchavasan"ti vacanena ṭhapetvā manussavasaṁ sabbesaṁ akappiyamaṁsānaṁ vasā anuññātā. Macchaggahaṇena ca susukāpi gahitā honti, vāḷamacchattā pana visuṁ vuttaṁ. Macchādiggahaṇena cettha sabbesampi kappiyamaṁsānaṁ vasā anuññātā. Maṁsesu hi dasa manussahatthi-assasunakha-ahisīhabyagghadīpi-acchataracchānaṁ maṁsāni akappiyāni. Vasāsu ekā manussavasāva. Khīrādīsu akappiyaṁ nāma natthi.

Anupasampannehi katanibbaṭṭitavasātelaṁ purebhattaṁ paṭiggahitaṁ purebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāhaṁ nirāmisameva vaṭṭati. Yaṁ pana tattha sukhumarajasadisaṁ maṁsaṁ vā nhāru vā aṭṭhi vā lohitaṁ vā hoti, taṁ abbohārikaṁ. Sace pana vasaṁ paṭiggahetvā sayaṁ karoti, purebhattaṁ paṭiggahetvā pacitvā parissāvetvā sattāhaṁ nirāmisaparibhogena paribhuñjitabbaṁ. Nirāmisaparibhogaṁ hi sandhāya idaṁ vuttaṁ

---

1. Pañcavasāni (Sī, Syā, Ka)
2. Vi 3. 291 piṭṭhe.

"kāle paṭiggahitaṁ kāle nippakkaṁ kāle saṁsaṭṭhaṁ telaparibhogena paribhuñjitun"ti[1]. Tatrāpi abbohārikaṁ abbohārikameva. Pacchābhattaṁ pana paṭiggahituṁ vā kātuṁ vā na vaṭṭatiyeva. Vuttañhetaṁ—

> "Vikāle ca bhikkhave paṭiggahitaṁ vikāle nippakkaṁ vikāle saṁsaṭṭhaṁ, taṁ ce paribhuñjeyya, āpatti tiṇṇaṁ dukkaṭānaṁ. Kāle ce bhikkhave paṭiggahitaṁ vikāle nippakkaṁ vikāle saṁsaṭṭhaṁ, taṁ ce paribhuñjeyya, āpatti dvinnaṁ dukkaṭānaṁ. Kāle ca bhikkhave paṭiggahitaṁ kāle nippakkaṁ vikāle saṁsaṭṭhaṁ, taṁ ce paribhuñjeyya, āpatti dukkaṭassa. Kāle ce bhikkhave paṭiggahitaṁ kāle nippakkaṁ kāle saṁsaṭṭhaṁ, taṁ ce paribhuñjeyya, anāpattī"ti[2].

Upatissattheraṁ pana antevāsikā pucchiṁsu "bhante sappinavanītavasāni ekato pacitvā nibbaṭṭitāni vaṭṭanti, na vaṭṭantī"ti. "Na vaṭṭanti āvuso"ti. Thero kirettha pakkatelakasaṭe viya kukkuccāyati. Tato naṁ uttari pucchiṁsu "bhante navanīte dadhiguḷikā vā takkabindu vā hoti, etaṁ vaṭṭatī"ti. "Etampi āvuso na vaṭṭatī"ti. Tato naṁ āhaṁsu "bhante ekato pacitvā saṁsaṭṭhāni tejavantāni honti, rogaṁ niggaṇhantī"ti. "Sādhāvuso"ti thero sampaṭicchi.

Mahāsumatthero panāha "kappiyamaṁsavasā sāmisaparibhoge vaṭṭati, itarā nirāmisaparibhoge vaṭṭatī"ti. **Mahāpadumatthero** pana "idaṁ kin"ti paṭikkhipitvā "nanu vātābādhikā bhikkhū pañcamūlakasāvayāguyaṁ[3] acchasūkaratelādīni pakkhipitvā yāguṁ pivanti, sā tejussadattā rogaṁ niggaṇhātī"ti vatvā "vaṭṭatī"ti āha.

Madhu nāma makkhikāmadhūti madhukarīhi nāma madhumakkhikāhi, khuddakamakkhikāhi, bhamaramakkhikāhi ca kataṁ madhu. Taṁ purebhattaṁ paṭiggahitaṁ purebhattaṁ sāmisaparibhogampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāhaṁ nirāmisaparibhogameva vaṭṭati. Sattāhātikkame sace silesasadisaṁ mahāmadhu khaṇḍaṁ khaṇḍaṁ katvā ṭhapitaṁ, itaraṁ vā nānābhājanesu, vatthugaṇanāya nissaggiyāni. Sace ekameva khaṇḍaṁ, ekabhājane vā itaraṁ, ekameva nissaggiyaṁ. Uggahitakaṁ vuttanayeneva veditabbaṁ, arumakkhanādīsu upanetabbaṁ.

1-2. Vi 3. 292 piṭṭhe. 3. Pañcamūlakasāyayāguyaṁ (Sī)

Madhupaṭalaṁ vā madhusitthakaṁ vā sace madhunā amakkhitaṁ parisuddhaṁ, yāvajīvikaṁ. Madhumakkhitaṁ pana madhugatikameva. **Cīrikā** nāma sapakkhā dīghamakkhikā[1], tumbalanāmikā ca aṭṭhipakkhā[2] kāḷamahābhamarā honti, tesaṁ āsayesu niyyāsasadisaṁ madhu hoti, taṁ yāvajīvikaṁ.

Phāṇitaṁ nāma ucchumhā nibbattanti ucchurasaṁ upādāya apakkā vā avatthukapakkā vā sabbāpi avatthukā ucchuvikati "phāṇitan"ti veditabbā. Taṁ phāṇitaṁ purebhattaṁ paṭiggahitaṁ purebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāhaṁ nirāmisameva vaṭṭati. Sattāhātikkame vatthugaṇanāya nissaggiyaṁ. Bahū piṇḍā[3] cuṇṇetvā ekabhājane pakkhittā honti ghanasannivesā, ekameva nissaggiyaṁ. Uggahitakaṁ vuttanayenava veditabbaṁ, gharadhūpanādīsu upanetabbaṁ. Purebhattaṁ paṭiggahitena aparissāvita-ucchurasena kataphāṇitaṁ sace anupasampannena kataṁ, sāmisampi vaṭṭati. Sayaṁkataṁ nirāmisameva vaṭṭati. Pacchābhattato paṭṭhāya pana savatthukapaṭiggahitattā anajjhoharaṇīyaṁ, sattāhātikkamepi anāpatti. Pacchābhattaṁ aparissāvitapaṭiggahitena katampi anajjhoharaṇīyameva, sattāhātikkamepi anāpatti. Esa nayo ucchuṁ paṭiggahetvā kataphāṇitepi. Purebhattaṁ pana parissāvitapaṭiggahitena kataṁ sace anupasampannena kataṁ, purebhattaṁ sāmisampi vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāhaṁ nirāmisameva. Sayaṁkataṁ purebhattampi nirāmisameva. Pacchābhattaṁ parissāvitapaṭiggahitena kataṁ pana nirāmisameva sattāhaṁ vaṭṭati. Uggahitakakataṁ[4] vuttanayameva. "Jhāma-ucchuphāṇitaṁ vā koṭṭita-ucchuphāṇitaṁ vā purebhattameva vaṭṭatī"ti **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ.

Mahāpaccariyaṁ pana "etaṁ savatthukapakkaṁ vaṭṭati, no vaṭṭatī"ti pucchaṁ katvā "ucchuphāṇitaṁ pacchābhattaṁ novaṭṭanakaṁ nāma natthī"ti vuttaṁ. Taṁ yuttaṁ. Sītudakena kataṁ madhukapupphaphāṇitaṁ purebhattaṁ sāmisaṁ vaṭṭati, pacchābhattato paṭṭhāya sattāhaṁ nirāmisameva. Sattāhātikkame vatthugaṇanāya dukkaṭaṁ. Khīraṁ pakkhipitvā kataṁ madhukaphāṇitaṁ yāvakālikaṁ. Khaṇḍasakkharaṁ pana khīrajallikaṁ apanetvā sodhenti, tasmā vaṭṭati. Madhukapupphaṁ pana purebhattaṁ allaṁ vaṭṭati, bhajjitampi vaṭṭati. Bhajjitvā tīlādīhi missaṁ

1. Dīghapakkhikā (Ka)
2. Aṭṭhipakkhikā (Sī)
3. Bahi piṇḍā (Ka)
4. Uggahitakaṁ (Syā)

vā amissaṁ vā katvā koṭṭitampi vaṭṭati. Yadi pana taṁ gahetvā merayatthāya yojenti, yojitaṁ bījato paṭṭhāya na vaṭṭati. Kadalīkhajjūrī-ambalabujapanasaciñcādīnaṁ sabbesaṁ yāvakālikaphalānaṁ phāṇitaṁ yāvakālikameva. Maricapakkehi phāṇitaṁ karonti, taṁ yāvajīvikaṁ.

Tāni paṭiggahetvāti sacepi sabbānipi paṭiggahetvā ekaghaṭe avinibbhogāni katvā nikkhipati, sattāhātikkame ekameva nissaggiyaṁ. Vinibhuttesu pañca nissaggiyāni. Sattāhaṁ pana anatikkāmetvā gilānenapi agilānenapi vuttanayeneva yathāsukhaṁ paribhuñjitabbaṁ. Sattavidhaṁ hi **odissaṁ** nāma byādhi-odissaṁ puggalodissaṁ kālodissaṁ samayodissaṁ desodissaṁ vasodissaṁ bhesajjodissanti.

Tattha **byādhi-odissaṁ** nāma "anujānāmi bhikkhave amanussikābādhe āmakamaṁsaṁ āmakalohitan"ti[1] evaṁ byādhiṁ uddissa anuññātaṁ, taṁ teneva ābādhena ābādhikassa vaṭṭati, na aññassa. Tañca kho kālepi vikālepi kappiyampi akappiyampi vaṭṭatiyeva.

Puggalodissaṁ nāma "anujānāmi bhikkhave romanthakassa romanthanaṁ[2], na ca bhikkhave bahimukhadvāraṁ nīharitvā ajjhoharitabban"ti[3] evaṁ puggalaṁ uddissa anuññātaṁ, taṁ tasseva vaṭṭati, na aññassa.

Kālodissaṁ nāma "anujānāmi bhikkhave cattāri mahāvikaṭāni dātuṁ gūthaṁ muttaṁ chārikaṁ mattikan"ti[4] evaṁ ahinā daṭṭhakālaṁ uddissa anuññātaṁ, taṁ tasmiṁyeva kāle appaṭiggahitakampi vaṭṭati, na aññasmiṁ.

Samayodissaṁ nāma "gaṇabhojane aññatra samayā"ti-ādinā[5] nayena taṁ taṁ samayaṁ uddissa anuññātā anāpattiyo, tā tasmiṁ tasmiṁyeva samaye anāpattiyo honti, na aññadā.

Desodissaṁ nāma "anujānāmi bhikkhave evarūpesu paccantimesu janapadesu vinayadharapañcamena gaṇena upasampadan"ti[6] evaṁ paccantadese[7] uddissa anuññātāni upasampadādīni, tāni tattheva vaṭṭanti, na majjhimadese.

---

1. Vi 3. 294 piṭṭhe. 2. Romanthaṁ (Sī, Ka), romaṭṭhaṁ (Syā) 3. Vi 4. 272 piṭṭhe.
4. Vi 3. 298 piṭṭhe. 5. Vi 2. 101 piṭṭhe. 6. Vi 3. 288 piṭṭhe.
7. Pacchantimadesaṁ (Ka)

Vasodissaṁ nāma "anujānāmi bhikkhave vasāni bhesajjānī"ti[1] evaṁ vasānāmena anuññātaṁ, taṁ ṭhapetvā manussavasaṁ sabbesaṁ kappiyākappiyavasānaṁ telaṁ taṁtadatthikānaṁ telaparibhogena paribhuñjituṁ vaṭṭati.

Bhesajjodissaṁ nāma "anujānāmi bhikkhave pañca bhesajjānī"ti[2] evaṁ bhesajjanāmena anuññātāni āhāratthaṁ pharituṁ samatthāni sappinavanītatelamadhuphāṇitāni. Tāni paṭiggahetvā tadahupurebhattaṁ yathāsukhaṁ, pacchābhattato paṭṭhāya sati paccaye vuttanayeneva sattāhaṁ paribhuñjitabbāni.

624. **Sattāhātikkante atikkantasaññī, nissaggiyaṁ pācittiyan**ti sacepi sāsapamattaṁ hoti, sakiṁ vā aṅguliyā gahetvā jivhāya sāyanamattaṁ nissajjitabbameva, pācittiyañca desetabbaṁ.

Na kāyikena paribhogena paribhuñjitabbanti kāyo vā kāye aru vā na makkhetabbaṁ. Tehi makkhitāni kāsāvakattarayaṭṭhi-upāhanapādakathalikamañcapīṭhādīnipi aparibhogāni. "Dvāravātapānakavāṭesupi hatthena gahaṇaṭṭhānaṁ na makkhetabban"ti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ. "Kasāve pana pakkhipitvā dvāravātapānakavāṭāni makkhetabbānī"ti **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** vuttaṁ.

Anāpatti antosattāhaṁ adhiṭṭhetīti sattāhabbhantare sappiñca telañca vasañca muddhanitelaṁ vā abbhañjanaṁ vā madhuṁ arumakkhanaṁ phāṇitaṁ gharadhūpanaṁ adhiṭṭheti, anāpatti. Sace adhiṭṭhitatelaṁ anadhiṭṭhitatelabhājane ākiritukāmo hoti, bhājane ce sukhumaṁ chiddaṁ, paviṭṭhaṁ paviṭṭhaṁ telaṁ purāṇatelena ajjhottharīyati, puna adhiṭṭhātabbaṁ. Atha mahāmukhaṁ hoti, sahasāva bahutelaṁ pavisitvā purāṇatelaṁ ajjhottharati, puna adhiṭṭhānakiccaṁ natthi. Adhiṭṭhitagatikameva hi taṁ hoti. Etena nayena adhiṭṭhitatelabhājane anadhiṭṭhitatelākiraṇampi veditabbaṁ.

625. **Vissajjetī**ti ettha sace dvinnaṁ santakaṁ ekena paṭiggahitaṁ avibhattaṁ hoti, sattāhātikkame dvinnampi anāpatti, paribhuñjituṁ pana na vaṭṭati. Sace yena paṭiggahitaṁ, so itaraṁ bhaṇati "āvuso imaṁ telaṁ sattāhamattaṁ paribhuñja tvan"ti. So ca paribhogaṁ na karoti, kassa āpatti? Na kassacipi

1-2. Vi 3. 291 piṭṭhe.

āpatti. Kasmā? Yena paṭiggahitaṁ, tena vissajjitattā, itarassa appaṭiggahitattā.

Vinassatīti aparibhogaṁ hoti. **Cattenā**ti-ādīsu yena cittena bhesajjaṁ cattañca vantañca muttañca hoti, taṁ cittaṁ cattaṁ vantaṁ muttanti vuccati. Tena cittena puggalo anapekkhoti vuccati, evaṁ anapekkho sāmaṇerassa datvāti attho. Idaṁ kasmā vuttaṁ. "Evaṁ antosattāhe datvā pacchā labhitvā paribhuñjantassa anāpattidassanatthan"ti **Mahāsumatthero** āha. **Mahāpadumatthero** panāha "nayidaṁ yācitabbaṁ, antosattāhe dinnassa hi puna paribhoge āpattiyeva natthi. Sattāhātikkantassa pana paribhoge anāpattidassanatthamidaṁ vuttan"ti. Tasmā evaṁ dinnaṁ bhesajjaṁ sace sāmaṇero abhisaṅkharitvā vā anabhisaṅkharitvā vā tassa bhikkhuno natthukammatthaṁ dadeyya, gahetvā natthukammaṁ kātabbaṁ. Sace bālo hoti dātuṁ na jānāti, aññena bhikkhunā vattabbo "atthi te sāmaṇera telan"ti. Āma bhante atthīti. Āhara therassa bhesajjaṁ karissāmāti. Evampi vaṭṭati. Sesaṁ uttānatthameva.

Kathinasamuṭṭhānaṁ, akiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

4. Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā

626. **Tena samayenā**ti Vassikasāṭikasikkhāpadaṁ. Tattha **vassikasāṭikā anuññātā**ti Cīvarakkhandhake Visākhāvatthusmiṁ[1] anuññātā. **Paṭikaccevā**ti pureyeva.

627. **Māso seso gimhānan**ti catunnaṁ gimhamāsānaṁ eko pacchimamāso seso. **Katvā**ti sibbanarajanakappapariyosānena niṭṭhapetvā. Karontena ca ekameva katvā samaye adhiṭṭhātabbaṁ, dve adhiṭṭhātuṁ na vaṭṭati.

Atirekamāse sese gimhāneti gimhānanāmake atirekamāse sese.

---

1. Vi 3. 408 piṭṭhe.

628. **Atirekaddhamāse sese gimhāne katvā nivāsetī**ti ettha pana ṭhatvā vassikasāṭikāya pariyesanakkhettaṁ karaṇakkhettaṁ nivāsanakkhettaṁ adhiṭṭhānakkhettanti catubbidhaṁ khettaṁ, kucchisamayo piṭṭhisamayoti duvidho samayo, piṭṭhisamayacatukkaṁ kucchisamayacatukkanti dve catukkāni ca veditabbāni.

Tattha jeṭṭhamūlapuṇṇamāsiyā pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kāḷapakkhuposathā ayameko addhamāso pariyesanakkhettañceva karaṇakkhettañca. Etasmiṁ hi antare vassikasāṭikaṁ aladdhaṁ pariyesituṁ, laddhaṁ kātuñca vaṭṭati, nivāsetuṁ, adhiṭṭhātuñca na vaṭṭati. Kāḷapakkhuposathassa pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva āsāḷhīpuṇṇamā ayameko addhamāso pariyesanakaraṇanivāsanānaṁ tiṇṇampi khettaṁ. Etasmiṁ hi antare pariyesituṁ, kātuṁ, nivāsetuñca vaṭṭati, adhiṭṭhātuṁyeva na vaṭṭati. Āsāḷhīpuṇṇamāsiyā pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kattikapuṇṇamā ime cattāro māsā pariyesanakaraṇanivāsanādhiṭṭhānānaṁ catunnaṁ khettaṁ. Etasmiṁ hi antare aladdhaṁ pariyesituṁ, laddhaṁ kātuṁ, nivāsetuṁ, adhiṭṭhātuñca vaṭṭati. Idaṁ tāva **catubbidhaṁ khettaṁ** veditabbaṁ.

Kattikapuṇṇamāsiyā pana pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva jeṭṭhamūlapuṇṇamā ime satta māsā **piṭṭhisamayo** nāma. Etasmiṁ hi antare "kālo vassikasāṭikāyā"ti-ādinā nayena satuppādaṁ katvā aññātaka-appavāritaṭṭhānato vassikasāṭikacīvaraṁ nipphādentassa iminā sikkhāpadena nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. "Detha me vassikasāṭikacīvaran"ti-ādinā nayena viññattiṁ katvā nipphādentassa aññātakaviññattisikkhāpadena nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Vuttanayeneva satuppādaṁ katvā ñātakapavāritaṭṭhānato nipphādentassa imināva sikkhāpadena nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Viññattiṁ katvā nipphādentassa Aññātakaviññattisikkhāpadena anāpatti. Vuttañhetaṁ **Parivāre**—

"Mātaraṁ cīvaraṁ yāce, no ca saṁghe pariṇataṁ.
Kenassa hoti āpatti, anāpatti ca ñātake.
Pañhā mesā kusalehi cintitā"ti[1].

1. Vi 5. 378 piṭṭhe.

Ayañhi pañho imamatthaṁ sandhāya vuttoti. Evaṁ **piṭṭhisamayacatukkaṁ** veditabbaṁ.

Jeṭṭhamūlapuṇṇamāsiyā pana pacchimapāṭipadadivasato paṭṭhāya yāva kattikapuṇṇamā ime pañca māsā **kucchisamayo** nāma. Etasmiṁ hi antare vuttanayena satuppādaṁ katvā aññātaka-appavāritaṭṭhānato vassikasāṭikacīvaraṁ nipphādentassa vattabhede dukkaṭaṁ. Ye manussā pubbepi vassikasāṭikacīvaraṁ denti, ime pana sacepi attano aññātaka-appavāritā honti, vattabhedo natthi, tesu satuppādakaraṇassa anuññātattā. Viññattiṁ katvā nipphādentassa aññātakaviññattisikkhāpadena nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Idaṁ pana pakatiyā vassikasāṭikadāyakesupi hotiyeva. Vuttanayeneva satuppādaṁ katvā ñātakapavāritaṭṭhānato nipphādentassa iminā sikkhāpadena anāpatti. Viññattiṁ katvā nipphādentassa Aññātakaviññattisikkhāpadena anāpatti. **Na vattabbā "detha me"**ti idañhi pariyesanakāle aññātaka-appavāriteyeva sandhāya vuttaṁ. Evaṁ **kucchisamayacatukkaṁ** veditabbaṁ.

629. **Naggo kāyaṁ ovassāpeti, āpatti dukkaṭassā**ti ettha udakaphusitagaṇanāya akatvā nhānapariyosānavasena payoge payoge dukkaṭena kāretabbo. So ca kho vivaṭaṅgaṇe ākāsato patita-udakeneva nhāyanto. Nhānakoṭṭhakavāpi-ādīsu ghaṭehi āsitta-udakena vā nhāyantassa anāpatti.

630. **Vassaṁ ukkaḍḍhīyatī**ti ettha sace katapariyesitāya[1] vassikasāṭikāya gimhānaṁ pacchimaṁ māsaṁ khepetvā puna vassānassa paṭhamamāsaṁ ukkaḍḍhitvā gimhānaṁ pacchimamāsameva karonti, vassikasāṭikā dhovitvā nikkhipitabbā. Anadhiṭṭhitā avikappitā dve māse parihāraṁ labhati, vassūpanāyikadivase adhiṭṭhātabbā. Sace satisammosena vā appahonakabhāvena vā akatā hoti, te ca dve māse, vassānassa ca cātumāsanti cha māse parihāraṁ labhati. Sace pana kattikamāse kathinaṁ attharīyati, aparepi cattāro māse labhati, evaṁ dasa māsā honti. Tato parampi satiyā paccāsāya mūlacīvaraṁ katvā ṭhapentassa

1. Katapariyositāya (Syā, Ka)

ekamāsanti evaṁ ekādasa māse parihāraṁ labhati. Sace pana ekāhadvīhādivasena yāva dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya, antovasse vā laddhā ceva niṭṭhitā ca, kadā adhiṭṭhātabbāti etaṁ **Aṭṭhakathāsu** na vicāritaṁ. Laddhadivasato paṭṭhāya antodasāhe, niṭṭhitā pana tasmiṁyeva antodasāhe adhiṭṭhātabbā. Dasāhātikkame niṭṭhitā tadaheva adhiṭṭhātabbā. Dasāhe appahonte cīvarakālaṁ nātikkametabbāti ayaṁ no attanomati. Kasmā? "Anujānāmi bhikkhave ticīvaraṁ adhiṭṭhātuṁ, na vikappetuṁ. Vassikasāṭikaṁ vassānaṁ cātumāsaṁ adhiṭṭhātuṁ, tato paraṁ vikappetun"ti[1] hi vuttaṁ. Tasmā vassūpanāyikato pubbe dasāhātikkamepi anāpatti. "Dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabban"ti[2] ca vuttaṁ. Tasmā ekāhadvīhādivasena yāva dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya antovasse vā laddhā ceva niṭṭhitā ca vuttanayeneva antodasāhe vā tadahu vā adhiṭṭhātabbā, dasāhe appahonte cīvarakālaṁ nātikkametabbā.

Tattha siyā "vassānaṁ cātumāsaṁ adhiṭṭhātunti vacanato cātumāsabbhantare yadā vā tadā vā[3] adhiṭṭhātuṁ vaṭṭatī"ti. Yadi evaṁ "kaṇḍuppaṭicchādiṁ yāva ābādhā adhiṭṭhātun"ti vuttaṁ. Sāpi ca dasāhaṁ atikkāmetabbā siyā, evañca sati dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabbanti idaṁ virujjhati, tasmā yathāvuttameva gahetabbaṁ, aññaṁ vā acalaṁ kāraṇaṁ labhitvā chaḍḍetabbaṁ. Apica **Kurundiyampi** nissaggiyāvasāne vuttaṁ "kadā adhiṭṭhātabbā? Laddhadivasato paṭṭhāya antodasāhe, niṭṭhitā pana tasmiṁyeva antodasāhe adhiṭṭhātabbā. Yadi nappahoti, yāva kattikapuṇṇamā parihāraṁ labhatī"ti.

Acchinnacīvarassāti etaṁ vassikasāṭikameva sandhāya vuttaṁ. Tesaṁ hi naggānaṁ kāyovassāpane anāpatti. Ettha ca mahagghavassikasāṭikaṁ nivāsetvā nhāyantassa corupaddavo **āpadā** nāma. Sesamettha uttānameva.

---

1. Vi 3. 411 piṭṭhe. 2. Vi 1. 295 piṭṭhe. 3. Yadā tadā vā (Sī), yadā tadā (Ka)

Chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

5. Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā

631. **Tena samayenā**ti Cīvara-acchindanasikkhāpadaṁ. Tattha **yampi tyāhan**ti yampi te ahaṁ. So kira "mama pattacīvara-upāhanapaccattharaṇāni vahanto mayā saddhiṁ cārikaṁ pakkamissatī"ti adāsi. Tenevamāha. **Acchindī**ti balakkārena aggahesi, sakasaññāya gahitattā panassa pārājikaṁ natthi, kilametvā gahitattā āpatti paññattā.

633. **Sayaṁ acchindati, nissaggiyaṁ pācittiyan**ti ekaṁ cīvaraṁ ekābaddhāni ca bahūni acchindato ekā āpatti. Ekato abaddhāni visuṁ visuṁ ṭhitāni bahūni acchindato, "saṅghāṭiṁ āhara, uttarāsaṅgaṁ āharā"ti evaṁ āharāpayato ca vatthugaṇanāya āpattiyo. "Mayā dinnāni sabbāni āharā"ti vadatopi ekavacaneneva sambahulā āpattiyo.

Aññaṁ āṇāpeti, āpatti dukkaṭassāti "cīvaraṁ gaṇhā"ti āṇāpeti, ekaṁ dukkaṭaṁ. Āṇatto bahūni gaṇhāti, ekaṁ pācittiyaṁ. "Saṅghāṭiṁ gaṇha, uttarāsaṅgaṁ gaṇhā"ti vadato vācāya vācāya dukkaṭaṁ. "Mayā dinnāni sabbāni gaṇhā"ti vadato ekavācāya sambahulā āpattiyo.

634. **Aññaṁ parikkhāran**ti vikappanupagapacchimacīvaraṁ ṭhapetvā yaṁkiñci antamaso sūcimpi. Veṭhetvā ṭhapitasūcīsupi vatthugaṇanāya dukkaṭāni. Sithilaveṭhitāsu evaṁ. Gāḷhaṁ katvā baddhāsu pana ekameva dukkaṭanti **Mahāpaccariyaṁ** vuttaṁ. Sūcighare pakkhittāsupi eseva nayo. Thavikāya pakkhipitvā sithilabaddha gāḷhabaddhesu tikaṭukādīsu bhesajjesupi eseva nayo.

635. **So vā detī**ti “bhante tumhākaṁyeva idaṁ sāruppan”ti evaṁ vā deti, atha vā pana “āvuso mayaṁ tuyhaṁ ‘vattapaṭipattiṁ karissati, amhākaṁ santike upajjhaṁ gaṇhissati, dhammaṁ pariyāpuṇissatī’ti cīvaraṁ adamha, so dāni tvaṁ na vattaṁ karosi, na upajjhaṁ gaṇhāsi, na dhammaṁ pariyāpuṇāsī”ti evamādīni vutto “bhante cīvaratthāya maññe bhaṇatha, idaṁ vo cīvaran”ti deti, evampi so vā deti. Disāpakkantaṁ vā pana daharaṁ “nivattetha nan”ti bhaṇati, so na nivattati. Cīvaraṁ gahetvā rundhathāti, evaṁ ce nivattati, sādhu. Sace “pattacīvaratthāya maññe tumhe bhaṇatha, gaṇhatha, nan”ti deti. Evampi so vā deti, vibbhantaṁ vā disvā “mayaṁ tuyhaṁ ‘vattaṁ karissatī’ti pattacīvaraṁ adamha, so dāni tvaṁ vibbhamitvā carasī”ti vadati. Itaro “gaṇhatha tumhākaṁ pattacīvaran”ti deti. Evampi so vā deti. “Mama santike upajjhaṁ gaṇhantasseva demi, aññattha gaṇhantassa na demi. Vattaṁ karontasseva demi, akarontassa na demi. Dhammaṁ pariyāpuṇantasseva demi, apariyāpuṇantassa na demi. Avibbhamantasseva demi, vibbhamantassa na demī”ti evaṁ pana dātuṁ na vaṭṭati, dadato dukkaṭaṁ. Āharāpetuṁ pana vaṭṭati. Cajitvā dinnaṁ acchinditvā gaṇhanto bhaṇḍagghena kāretabbo. Sesamettha uttānamevāti.

Tisamuṭṭhānaṁ—kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti, kiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, akusalacittaṁ, dukkhavedananti.

Cīvara-acchindanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

636-38. **Tena samayenā**ti Suttaviññattisikkhāpadaṁ. Tattha **khoman**ti khomavākehi Katasuttaṁ. **Kappāsikan**ti kappāsato nibbattaṁ. **Koseyyan**ti kosiyaṁsūhi kantitvā Katasuttaṁ. **Kambalan**ti Eḷakalomasuttaṁ. **Sāṇan**ti Sāṇavākasuttaṁ. **Bhaṅgan**ti pāṭekkaṁ Vākasuttamevāti eke. Etehi pañcahi missetvā katasuttaṁ pana “bhaṅgan”ti veditabbaṁ.

Vāyāpeti, payoge payoge dukkaṭanti sace tantavāyassa turivemādīni natthi, tāni “araññato āharissāmī”ti vāsiṁ vā pharasuṁ

vā niseti, tato paṭṭhāya yaṁ yaṁ upakaraṇatthāya vā cīvaravāyanatthāya[1] vā karoti, sabbattha tantavāyassa payoge payoge bhikkhussa dukkaṭaṁ. Dīghato vidatthimatte, tiriyañca hatthamatte vīte nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. **Mahāpaccariyaṁ** pana "yāva pariyosānaṁ vāyāpentassa phalake phalake nissaggiyaṁ pācittiyan"ti vuttaṁ. Tampi idameva pamāṇaṁ sandhāya vuttanti veditabbaṁ. Vikappanupagapacchimaṁ hi[2] cīvarasaṅkhyaṁ gacchatīti.

Apicettha evaṁ vinicchayo veditabbo—suttaṁ tāva sāmaṁ viññāpitaṁ akappiyaṁ, sesaṁ ñātakādivasena uppannaṁ kappiyaṁ. Tantavāyopi aññātaka-appavārito viññattiyā laddho akappiyo, seso kappiyo. Tattha akappiyasuttaṁ akappiyatantavāyena vāyāpentassa pubbe vuttanayena nissaggiyaṁ. Teneva pana kappiyasuttaṁ vāyāpentassa yathā pubbe nissaggiyaṁ, evaṁ dukkaṭaṁ. Teneva kappiyaṁ akappiyañca suttaṁ vāyāpentassa yadi pacchimacīvarappamāṇena eko paricchedo suddhakappiyasuttamayo, eko akappiyasuttamayoti evaṁ kedārabaddhaṁ viya cīvaraṁ hoti, akappiyasuttamaye paricchede pācittiyaṁ, itarasmiṁ tatheva dukkaṭaṁ. Yadi tato ūnaparicchedā honti antamaso acchimaṇḍalappamāṇāpi, sabbaparicchedesu paricchedagaṇanāya dukkaṭaṁ. Atha ekantarikena vā suttena, dīghato vā kappiyaṁ tiriyaṁ akappiyaṁ katvā vītaṁ hoti, phalake phalake dukkaṭaṁ. Kappiyatantavāyenapi akappiyasuttaṁ vāyāpentassa yathā pubbe nissaggiyaṁ, evaṁ dukkaṭaṁ. Teneva kappiyañca akappiyañca suttaṁ vāyāpentassa sace pacchimacīvarappamāṇā, ūnakā vā akappiyasuttaparicchedā honti, tesu paricchedagaṇanāya dukkaṭaṁ. Kappiyasuttaparicchedesu anāpatti. Atha ekantarikena vā suttena, dīghato vā kappiyaṁ tiriyaṁ akappiyaṁ katvā vītaṁ hoti, phalake phalake dukkaṭaṁ.

Yadi pana dve tantavāyā honti eko kappiyo, eko akappiyo, suttañca akappiyaṁ, te ce vārena vinanti, akappiyatantavāyena vīte phalake phalake pācittiyaṁ, ūnatare dukkaṭaṁ. Itarena vīte ubhayattha dukkaṭaṁ. Sace dvepi vemaṁ gahetvā ekato vinanti, phalake phalake pācittiyaṁ[3]. Atha suttaṁ kappiyaṁ, cīvarañca kedārabaddhādīhi saparicchedaṁ, akappiyatantavāyena vīte paricchede paricchede dukkaṭaṁ, itarena vīte anāpatti. Sace

1. Cīvaravāyāpanatthāya (Sī) 2. Vikappanupagaṁ hi pacchimaṁ cīvaraṁ (Sī)
3. Dukkaṭaṁ (Syā, Ka)

dvepi vemaṁ gahetvā ekato vinanti, phalake phalake dukkaṭaṁ. Atha suttampi kappiyañca akappiyañca, te ce vārena vinanti, akappiyatantavāyena akappiyasuttamayesu pacchimacīvarappamāṇesu paricchedesu vītesu paricchedagaṇanāya pācittiyaṁ. Ūnakataresu kappiyasuttamayesu ca dukkaṭaṁ. Kappiyatantavāyena akappiyasuttamayesu pamāṇayuttesu vā ūnakesu vā dukkaṭameva. Kappiyasuttamayesu anāpatti.

Atha ekantarikena vā suttena, dīghato vā akappiyaṁ tiriyaṁ kappiyaṁ katvā vinanti. Ubhopi vā te vemaṁ gahetvā ekato vinanti. Aparicchede cīvare phalake phalake dukkaṭaṁ, saparicchede paricchedavasena dukkaṭānīti. Ayaṁ pana attho **Mahā-aṭṭhakathāyaṁ** apākaṭo, **Mahāpaccariyā**dīsu pākaṭo. Idha sabbākāreneva pākaṭo.

Sace suttampi kappiyaṁ, tantavāyopi kappiyo, ñātakappavārito vā mūlena vā payojito, vāyāpanapaccayā anāpatti. Dasāhātikkamanapaccayā pana āpattiṁ rakkhantena vikappanupagappamāṇamatte vīte tante ṭhitaṁyeva adhiṭṭhātabbaṁ. Dasāhātikkamena niṭṭhāpiyamānañhi nissaggiyaṁ bhaveyyāti. Ñātakādīhi tantaṁ āropetvā "tumhākaṁ bhante imaṁ cīvaraṁ gaṇheyyāthā"ti niyyātitepi eseva nayo.

Sace tantavāyo evaṁ payojito vā sayaṁ dātukāmo vā hutvā "ahaṁ bhante tumhākaṁ cīvaraṁ asukadivase nāma vāyitvā ṭhapessāmī"ti vadati, bhikkhu ca tena paricchinnadivasato dasāhaṁ atikkāmeti, nissaggiyaṁ pācittiyaṁ.

Sace pana tantavāyo "ahaṁ tumhākaṁ cīvaraṁ vāyitvā sāsanaṁ pesessāmī"ti vatvā tatheva karoti, tena pesitabhikkhu pana tassa bhikkhuno na āroceti, añño disvā vā sutvā vā "tumhākaṁ bhante cīvaraṁ niṭṭhitan"ti āroceti, etassa ārocanaṁ na pamāṇaṁ. Yadā pana tena pesitoyeva āroceti, tassa vacanaṁ sutadivasato paṭṭhāya dasāhaṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ pācittiyaṁ.

Sace tantavāyo "ahaṁ tumhākaṁ cīvaraṁ vāyitvā kassaci hatthe pahiṇissāmī"ti vatvā tatheva karoti, cīvaraṁ gahetvā gatabhikkhu pana attano pariveṇe ṭhapetvā tassa na āroceti, añño koci

bhaṇati "api bhante adhunā ābhataṁ cīvaraṁ sundaran"ti. Kuhiṁ āvuso cīvaranti. Itthannāmassa hatthe pesitanti. Etassapi vacanaṁ na pamāṇaṁ. Yadā pana so bhikkhu cīvaraṁ deti, laddhadivasato paṭṭhāya dasāhaṁ atikkāmayato nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Sace pana vāyāpanamūlaṁ adinnaṁ hoti, yāva kākaṇikamattampi avasiṭṭhaṁ tāva rakkhati.

640. **Anāpatti cīvaraṁ sibbetun**ti cīvarasibbanatthāya suttaṁ viññāpentassa anāpattīti attho. **Āyoge**ti-ādīsupi nimittatthe bhummavacanaṁ, āyogādinimittaṁ viññāpentassa anāpattīti vuttaṁ hoti. Sesamettha uttānatthamevāti.

Chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā

641. **Tena samayenā**ti Mahāpesakārasikkhāpadaṁ. Tattha **suttaṁ dhārayitvā**ti suttaṁ tuletvā palaparicchedaṁ katvā. **Appitan**ti ghanaṁ. **Suvītan**ti suṭṭhu vītaṁ sabbaṭṭhānesu samaṁ katvā vītaṁ. **Suppavāyitan**ti suṭṭhu pavāyitaṁ sabbaṭṭhānesu samaṁ katvā tante pasāritaṁ. **Suvilekhitan**ti lekhaniyā suṭṭhu vilikhitaṁ. **Suvitacchitan**ti kocchena suṭṭhu vitacchitaṁ, suniddhotanti attho. **Paṭibaddhan**ti vekallaṁ. **Tante**ti tante dīghato pasāraṇeyeva upanetvāti attho.

642. **Tatra ce so bhikkhū**ti yatra gāme vā nigame vā te tantavāyā, tatra. **Vikappaṁ āpajjeyyā**ti visiṭṭhaṁ kappaṁ adhikavidhānaṁ āpajjeyya. Pāḷiyaṁ pana yenākārena vikappaṁ āpanno hoti, taṁ dassetuṁ "adaṁ kho āvuso"ti-ādi vuttaṁ.

Dhammampi bhaṇatīti dhammakathampi katheti, "tassa vacanena āyataṁ vā vitthataṁ vā appitaṁ vā"ti suttavaḍḍhana-ākārameva dasseti.

Pubbe appavāritoti cīvarasāmikehi pubbe apparivāto hutvā. Sesaṁ uttānatthamevāti.

Chasamuṭṭhānaṁ, kiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

646-9. **Tena samayenā**ti Accekacīvarasikkhāpadaṁ. Tattha **dasāhānāgatan**ti dasa ahāni dasāhaṁ, tena dasāhena anāgatā dasāhānāgatā, dasāhena asampattāti attho, taṁ dasāhānāgataṁ, accantasaṁyogavasena bhummatthe upayogavacanaṁ, tenevassa padabhājane "dasāhānāgatāyā"ti vuttaṁ. **Pavāraṇāyā**ti idaṁ pana yā sā "dasāhānāgatā"ti vuttā, taṁ sarūpato dassetuṁ asammohatthaṁ anupayogavacanaṁ.

Kattikatemāsikapuṇṇamanti paṭhamakattikatemāsikapuṇṇamaṁ. Idhāpi paṭhamapadassa anupayogattā purimanayeneva bhummatthe upayogavacanaṁ. Idaṁ vuttaṁ hoti "yato paṭṭhāya paṭhamamahāpavāraṇā dasāhānāgatāti vuccati, sacepi tāni divasāni accantameva bhikkhuno accekacīvaraṁ uppajjeyya. 'Accekaṁ idan'ti jānamānena bhikkhunā sabbampi paṭiggahetabban"ti. Tena pavāraṇāmāsassa juṇhapakkhapañcamito paṭṭhāya uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hoti. Kāmañcesa "dasāhaparamaṁ atirekacīvaraṁ dhāretabban"ti imināva siddho, aṭṭhuppattivasena pana apubbaṁ viya atthaṁ dassetvā sikkhāpadaṁ ṭhapitaṁ.

Accekacīvaranti accāyikacīvaraṁ vuccati, tassa pana accāyikabhāvaṁ dassetuṁ **"senāya vā gantukāmo hotī"**ti-ādi vuttaṁ. Tattha **saddhā**ti iminā saddhāmattakameva dassitaṁ. **Pasādo**ti iminā suppasannā balavasaddhā. **Etaṁ accekacīvaraṁ nāmā**ti etaṁ imehi kāraṇehi dātukāmena dūtaṁ vā pesetvā, sayaṁ vā āgantvā "vassāvāsikaṁ dassāmī"ti evaṁ ārocitaṁ cīvaraṁ accekacīvaraṁ nāma hoti. Chaṭṭhito

paṭṭhāya pana uppannaṁ anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitacīvarampi etaṁ parihāraṁ labhatiyeva.

Saññāṇaṁ katvā nikkhipitabbanti kiñci nimittaṁ katvā ṭhapetabbaṁ. Kasmā etaṁ vuttaṁ. Yadi hi taṁ pure pavāraṇāya vibhajanti. Yena gahitaṁ, tena chinnavassena na bhavitabbaṁ. Sace pana hoti, taṁ cīvaraṁ saṁghikameva hoti. Tato sallakkhetvā sukhaṁ dātuṁ bhavissatīti.

650. **Accekacīvare accekacīvarasaññī**ti evamādi vibhajitvā gahitameva sandhāya vuttaṁ. Sace pana avibhattaṁ hoti, saṁghassa vā bhaṇḍāgāre, cīvarasamayātikkamepi anāpatti. Iti atirekacīvarassa dasāhaṁ parihāro. Akatassa vassikasāṭikācīvarassa anatthate kathine pañca māsā, vasse ukkaḍḍhite cha māsā, atthate kathine apare cattāro māsā. Hemantassa pacchime divase mūlacīvarādhiṭṭhānavasena aparopi eko māsoti ekādasa māsā parihāro. Satiyā paccāsāya mūlacīvarassa eko māso, accekacīvarassa anatthate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañca māsā, tato paraṁ ekadivasampi parihāro natthīti veditabbaṁ.

Anaccekacīvareti accekacīvarasadise aññasmiṁ. Sesamettha uttānatthamevāti.

Kathinasamuṭṭhānaṁ, akiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā

652. **Tena samayenā**ti Sāsaṅkasikkhāpadaṁ. Tattha **vutthavassā āraññakesū**ti te pubbepi araññeyeva vihariṁsu, dubbalacīvarattā pana paccayavasena gāmantasenāsane vassaṁ vasitvā niṭṭhitacīvarā hutvā "idāni nippalibodhā samaṇadhammaṁ karissāmā"ti āraññakesu

senāsanesu viharanti. **Kattikacorakā**ti kattikamāse corā. **Paripātentī**ti upaddavanti, tattha tattha ādhāvitvā uttāsenti palāpenti. **Antaraghare nikkhipitun**ti antogāme nikkhipituṁ. Bhagavā yasmā paccayā nāma dhammena samena dullabhā, sallekhavā hi bhikkhu mātarampi viññāpetuṁ na sakkoti. Tasmā cīvaraguttatthaṁ antaraghare nikkhipituṁ anujānāti. Bhikkhūnaṁ pana anurūpattā araññavāsaṁ na paṭikkhipi.

653-4. **Upavassaṁ kho panā**ti ettha **upavassan**ti upavassa, upavasitvāti vuttaṁ hoti. "Upasampajjan"ti-ādīsu viya hi ettha anunāsiko daṭṭhabbo. Vassaṁ upagantvā vasitvā cāti attho. Imassa ca padassa "tathārūpesu bhikkhu senāsanesu viharanto"ti iminā sambandho. Kiṁ vuttaṁ hoti—vassaṁ upagantvā vasitvā ca tato paraṁ pacchimakattikapuṇṇamapariyosānakālaṁ yāni kho pana tāni āraññakāni senāsanāni sāsaṅkasammatāni sappaṭibhayāni, tathārūpesu bhikkhu senāsanesu viharanto ākaṅkhamāno tiṇṇaṁ cīvarānaṁ aññataraṁ cīvaraṁ antaraghare nikkhipeyyāti. Yasmā pana yo vassaṁ upagantvā yāva paṭhamakattikapuṇṇamaṁ vasati, so vutthavassānaṁ abbhantaro hoti, tasmā imaṁ atigahanaṁ byañjanavicāraṇaṁ akatvā padabhājane kevalaṁ cīvaranikkhepārahaṁ puggalaṁ dassetuṁ "vutthavassānan"ti vuttaṁ. Tassāpi **"bhikkhu senāsanesu viharanto"**ti iminā sambandho. Ayañhi ettha attho "vutthavassānaṁ bhikkhu senāsanesu viharanto"ti, evarūpānaṁ bhikkhūnaṁ abbhantare yo koci bhikkhūti vuttaṁ hoti.

Araññalakkhaṇaṁ **adinnādānavaṇṇanāyaṁ** vuttaṁ. Ayaṁ pana viseso, sace vihāro parikkhitto hoti, parikkhittassa gāmassa indakhīlato, aparikkhittassa parikkhepārahaṭṭhānato paṭṭhāya yāva vihāraparikkhepā minitabbaṁ. Sace vihāro aparikkhitto hoti, yaṁ sabbapaṭhamaṁ senāsanaṁ vā bhattasālā vā dhuvasannipātaṭṭhānaṁ vā bodhi vā cetiyaṁ vā dūre cepi senāsanato hoti, taṁ paricchedaṁ katvā minitabbaṁ. Sacepi āsanne gāmo hoti, vihāre ṭhitehi gharamānusakānaṁ saddo sūyati, pabbatanadī-ādīhi pana antaritattā na sakkā ujuṁ gantuṁ, yo cassa pakatimaggo hoti, sacepi nāvāya sañcaritabbo, tena maggena

gāmato pañcadhanusatikaṁ gahetabbaṁ. Yo pana āsannagāmassa aṅgasampādanatthaṁ tato tato maggaṁ pidahati, ayaṁ "dhutaṅgacoro"ti veditabbo.

Sāsaṅkasammatānīti "sāsaṅkānī"ti sammatāni, evaṁ saññātānīti attho. Padabhājane pana yena kāraṇena tāni sāsaṅkasammatāni, taṁ dassetuṁ "ārāme ārāmūpacāre"ti-ādi vuttaṁ.

Saha paṭibhayena **sappaṭibhayāni,** sannihitabalavabhayānīti attho. Padabhājane pana yena kāraṇena tāni sappaṭibhayāni, taṁ dassetuṁ "ārāme ārāmūpacāre"ti-ādi vuttaṁ.

Samantā gocaragāme nikkhipeyyāti āraññakassa senāsanassa samantā sabbadisābhāgesu attanā abhirucite gocaragāme satiyā aṅgasampattiyā nikkhipeyya.

Tatrāyaṁ aṅgasampatti, purimikāya upagantvā mahāpavāraṇāya pavārito hoti, idamekaṁ aṅgaṁ. Sace pacchimikāya vā upagato hoti chinnavasso vā, nikkhipituṁ na labhati. Kattikamāsoyeva hoti, idaṁ dutiyaṁ aṅgaṁ. Kattikamāsato paraṁ na labhati. Pañcadhanusatikaṁ pacchimameva pamāṇayuttaṁ senāsanaṁ hoti, idaṁ tatiyaṁ aṅgaṁ. Ūnappamāṇe vā gāvutato atirekappamāṇe vā na labhati, yatra hi piṇḍāya caritvā puna vihāraṁ bhattavelāyaṁ sakkā āgantuṁ, tadeva idha adhippetaṁ. Nimantito pana addhayojanampi yojanampi gantvā vasituṁ pacceti, idamappamāṇaṁ. Sāsaṅkasappaṭibhayameva hoti, idaṁ catutthaṁ aṅgaṁ. Anāsaṅka-appaṭibhaye hi aṅgayuttepi senāsane vasanto nikkhipituṁ na labhatīti.

Aññatra bhikkhusammutiyāti yā Udositasikkhāpade kosambakasammuti[1] anuññātā, tassā sammutiyā aññatra. Sace sā laddhā hoti, chārattātirekampi vippavasituṁ vaṭṭati.

656. **Puna gāmasīmaṁ okkamitvā**ti ettha sace gocaragāmato puratthimāya disāya senāsanaṁ, ayañca pacchimadisaṁ gato hoti, senāsanaṁ āgantvā sattamaṁ aruṇaṁ uṭṭhāpetuṁ asakkontena gāmasīmampi

1. Vi 1. 298 piṭṭhe.

okkamitvā sabhāyaṁ vā yattha katthaci vā vasitvā cīvarappavattiṁ ñatvā pakkamituṁ vaṭṭatīti attho. Evaṁ asakkontena tattheva ṭhitena paccuddharitabbaṁ. Atirekacīvaraṭṭhāne ṭhassatīti. Sesaṁ uttānameva.

Kathinasamuṭṭhānaṁ—kāyavācato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti, akiriyaṁ, nosaññāvimokkhaṁ, acittakaṁ, paṇṇattivajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, ticittaṁ, tivedananti.

Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

---

10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā

657. **Tena samayenā**ti Pariṇatasikkhāpadaṁ. Tattha **pūgassā**ti samūhassa, dhammagaṇassāti attho. **Paṭiyattan**ti paṭiyāditaṁ. **Bahū saṁghassa bhattā**ti[1] saṁghassa bahūni bhattāni[2] anekāni lābhamukhāni, na saṁghassa kenaci parihānīti dīpenti. **Oṇojethā**ti detha. Kiṁ panevaṁ vattuṁ vaṭṭatīti. Kasmā na vaṭṭati. Ayañhi abhihaṭabhikkhā, abhiharitvā ekasmiṁ okāse saṁghassatthāya paṭiyattā, abhihaṭapaṭiyatte ca uddissa ṭhapitabhāge ca payuttavācā nāma natthi.

658. **Saṁghikan**ti saṁghassa santakaṁ. So hi saṁghassa pariṇatattā hatthaṁ anārūḷhopi ekena pariyāyena saṁghassa santako hoti. Padabhājane pana "saṁghikaṁ nāma saṁghassa dinnaṁ hoti pariccattan"ti evaṁ atthuddhāravasena nippariyāyatova saṁghikaṁ dassitaṁ. **Lābhan**ti paṭilabhitabbavatthuṁ āha. Tenevassa niddese "cīvarampī"ti-ādi vuttaṁ. **Pariṇatan**ti saṁghassa ninnaṁ saṁghassa poṇaṁ saṁghassa pabbhāraṁ hutvā ṭhitaṁ. Yena pana kāraṇena so pariṇato hoti, taṁ dassetuṁ "dassāma karissāmāti vācā bhinnā hotī"ti padabhājanaṁ vuttaṁ.

---

1. Bhaddāti
2. Bhadrāni (Sī, Ka) Pāḷiyaṁ hi "saṁghassa sacīvarabhattaṁ paṭiyattan"ti ca, "bhojetvācīvarena acchādessāmā"ti ca āgataṁ. Tena ñāyati "cīvarena saha dātabbaṁbhattaṁ cīvaralābhassa mukhaṁ kāraṇan"ti. Tenevetta bhattāti padaṁ bhattānīti vaṇṇetvā "lābhamukhānī"ti puna vaṇṇitaṁ.

659. **Payoge dukkaṭan**ti pariṇatalābhassa attano pariṇāmanapayoge dukkaṭaṁ, paṭilābhena tasmiṁ hatthaṁ ārūḷhe nissaggiyaṁ. Sace pana saṁghassa dinnaṁ hoti, taṁ gahetuṁ na vaṭṭati, saṁghasseva dātabbaṁ. Yopi ārāmikehi saddhiṁ ekato khādati, bhaṇḍaṁ agghāpetvā kāretabbo. Pariṇataṁ pana sahadhammikānaṁ vā gihīnaṁ vā antamaso mātusantakampi "imaṁ mayhaṁ dehī"ti saṁghassa pariṇatabhāvaṁ ñatvā attano pariṇāmetvā gaṇhantassa nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. "Imassa bhikkhuno dehī"ti evaṁ aññassa pariṇāmentassa suddhikapācittiyaṁ. Ekaṁ pattaṁ vā cīvaraṁ vā attano, ekaṁ aññassa pariṇāmeti, nissaggiyaṁ pācittiyañceva suddhikapācittiyañca. Eseva nayo bahūsu. Vuttampi cetaṁ—

"Nissaggiyena āpattiṁ, suddhikena pācittiyaṁ.
Āpajjeyya ekato,
Pañhā mesā kusalehi cintitā"ti[1].

Ayañhi pariṇāmanaṁ sandhāya vutto. Yopi vassikasāṭikasamaye mātugharepi saṁghassa pariṇataṁ vassikasāṭikaṁ ñatvā attano pariṇāmeti, nissaggiyaṁ pācittiyaṁ. Parassa pariṇāmeti, suddhikapācittiyaṁ. Manussā "saṁghabhattaṁ karissāmā"ti sappitelādīni āharanti, gilāno cepi bhikkhu saṁghassa pariṇatabhāvaṁ ñatvā kiñci yācati, nissaggiyaṁ pācittiyameva. Sace pana so "tumhākaṁ sappi-ādīni ābhaṭāni atthī"ti pucchitvā "āma atthī"ti vutte "mayhampi dethā"ti vadati, vaṭṭati. Athāpi naṁ kukkuccāyantaṁ upāsakā vadanti "saṁghopi amhehi dinnameva labhati, gaṇhatha bhante"ti, evampi vaṭṭati.

660. **Saṁghassa pariṇataṁ aññasaṁghassā**ti ekasmiṁ vihāre saṁghassa pariṇataṁ aññaṁ vihāraṁ uddisitvā "asukasmiṁ nāma mahāvihāre saṁghassa dethā"ti pariṇāmeti.

Cetiyassa vāti "kiṁ saṁghassa dinnena, cetiyassa pūjaṁ karothā"ti evaṁ cetiyassa vā pariṇāmeti.

1. Vi 5. 375 piṭṭhe.

Cetiyassa pariṇatanti ettha niyametvā aññacetiyassatthāya ropitamālāvacchato aññacetiyamhi pupphampi āropetuṁ na vaṭṭati. Ekassa cetiyassa pana chattaṁ vā paṭākaṁ vā āropetvā ṭhitaṁ disvā sesaṁ aññassa cetiyassa dāpetuṁ vaṭṭati.

Puggalassa pariṇatanti antamaso sunakhassāpi pariṇataṁ "imassa sunakhassa mā dehi, etassa dehī"ti evaṁ aññapuggalassa pariṇāmeti, dukkaṭaṁ. Sace pana dāyakā "mayaṁ saṁghassa bhattaṁ dātukāmā, cetiyassa pūjaṁ kātukāmā, ekassa bhikkhuno parikkhāraṁ dātukāmā, tumhākaṁ ruciyā dassāma, bhaṇatha, kattha demā"ti vadanti, evaṁ vutte tena bhikkhunā "yattha icchatha, tattha dethā"ti vattabbā. Sace pana kevalaṁ "kattha demā"ti pucchanti, Pāḷiyaṁ āgatanayeneva vattabbaṁ. Sesamettha uttānatthameva.

Tisamuṭṭhānaṁ—kāyacittato, vācācittato, kāyavācācittato ca samuṭṭhāti, kiriyaṁ, saññāvimokkhaṁ, sacittakaṁ, lokavajjaṁ, kāyakammavacīkammaṁ, akusalacittaṁ, tivedananti.

Samantapāsādikāya Vinayasaṁvaṇṇanāya

Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito Pattavaggo tatiyo.

Nissaggiyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathā niṭṭhitā.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Saṁvaṇṇitapadānaṁ anukkamaṇikā

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Lakkhitabbānaṁ anukkamaṇikā

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nāmānaṁ anukkamaṇikā

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Nānāpāṭhā

Paṭhamo mūlapāṭho, Sī = Sīhaḷapotthakaṁ, Syā = Syāmapotthakaṁ, Kaṁ = Kambojapotthakaṁ, I = Iṅgalisapotthakaṁ, Ka = kesuci Marammapotthakesu dissamānapāṭho, Ka-Sī = kesuci Sīhaḷapotthakesu dissamānapāṭho, Ṭṭha = Aṭṭhakathā.

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

[A]

[Ā]

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ā]	
Āviñjetvā = Āvijjhitvā (Syā, Ka)	101
Āsāḷhajuṇhapakkhe = Āsaḷhījuṇhapakkhe (Ka)	10
Āsāḷhamāse = Āsaḷhīmāse (Ka)	10
[I]	
Iṅgitākāraṁ = Icchitākāraṁ (Ka)	191
Idha pana na evaṁ = Na idha evaṁ (Sī) Idha na evaṁ (Syā)	76
Iminā = Imāni (Syā)	151
[U]	
Uggahitakakataṁ = Uggahitakaṁ (Syā)	294
Udakavappe = Udakavappehi (Ka)	136
Uddissa = Odissa (Ka)	51
Udositasikkhāpadaṁ = Uddositasikkhāpadaṁ (Sī, Syā)	232
Ubbāsetvā = Uppātetvā (Sī, Syā)	68
Uhasantīti = Ūhasantīti (Sī) Ohasantīti (Syā)	133
[Ū]	
Ūhataṁ = Uhataṁ (Ka)	10
Ūhadantipi = Uhadantipi (Ka)	264
[E]	
Ekekapade = Ekekapadena (Syā)	112
"Eko = Ekā (Sī, Syā) Ekaṁ (Visuddhimagge)	23
Evaṁ kattabban"ti yaṁ = Evaṁ kātabbanti yaṁ (Sī) Evaṁ iti yaṁ (Syā)	186
[O]	
Okkamma = Okkamitvā (Ka)	118
Okāse ṭhatvā = Okāse ṭhatvā dhovāpitaṁ (Sī)	241
Ogayha = Ogāyha (Ka)	101

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ka]	
Kuñcikapaṇālimattameva = Kuñciyapaṇāḷimattameva (Sī) Kuñcikapanāḷimattameva (Ka)	134
Kuladhītaro = Kuladhītā (Ka)	119
Kenāpi = Tenāpi (Ka)	197
Ko nāma passati = Na nāma passati (Sī, Syā) Na supinaṁ nāma passati (Abhi-Ṭṭha 2. 390 piṭṭhe)	108
Kolambā = Koḷumbā (Syā, Ka)	289
[Ga]	
Gajjati = Gacchati (Sī) Tajjati (Syā)	47
Gaṇentena = Gaṇayantena (Sī)	23
Gatattā = Gahitattā (Ka)	274
Gantvā = Āgantvā (?)	171
Gāvaṁ = Gāviṁ (Sī, Syā)	23
Gihisaṅgaṇhanako = Gihīnaṁ saṅgaṇhako (Ka)	77
Gihiṁ = Gihī (Sī, Syā)	77
Gehe kātukāmo”ti = Gahetukāmoti (Syā, Ka)	144
Gomaṁsapesiyo = Maṁsapesiyo (Sī, Syā)	98
[Gha]	
Ghaṭayati = Ghaṭiyati (Ka)	157
Ghanamaṭṭhaṁ = Ghanabaddhaṁ (Sī)	243
[Ca]	
Cārabhūmi = Cāribhūmi (Ka)	155
Carissasi vicarissasi, abhiramissasi vāti = Vicarissasi viharissasi abhiramissasi cāti (Sī) Carissasi viharissasi abhiramissasi vāti (Syā)	37
Cittasaddassa = Cittassa (Sī, Syā)	42
Cittuppādo = Vikkhittacittuppādo (Ka)	23

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ca]	
Cināti = Mināti (Syā)	156
Cīvaravāyanatthāya = Cīvaravāyāpanatthāya (Sī)	303
...cetiyānaṁ vā = ...cetiyādīnaṁ vā (Syā)	269
[Cha]	
Chagalakaṁ = Chakalakaṁ (Sī, Syā)	183
[Ja]	
Jaṭitalomaṁ = Jaṭilalomaṁ (Ka)	136
Jātapathaviyā = Jātapathaviṁ (Syā, Ka)	52
Jātapathavī = Jātapathavī vā (Sī)	54
Jānato ca = Jānatova (Ka) Khu 9. 169 piṭṭhe.	25
Jīvikaṁ = Jīvitaṁ (Syā, Ka)	4
[Ṭha]	
Ṭhapemī"ti = Ṭhapehīti (Sī, Ka)	234
[Ta]	
Taṇhāya dāsabyaṁ = Taṇhādāsabyaṁ (Syā)	273
Tatruppādampi = Tatruppādaṁ (Ka)	260
Tattheva = Patteva (Ka)	290
Tadanurūpañca = Tadanurūpikañca (Sī)	151
Tasmā = Kasmā (Ka)	148
Tasmā = So kira (Sī)	151
Tassā = Tassa (Sī, Syā)	184
Tālarukkhaṁ = Rukkhaṁ (Ka)	51
Tikhiṇatarādikaraṇena = Tikhiṇadhārādikaraṇena (Ka)	56
Tilakkhaṇasampannañca = Lakkhaṇasampannañca (167 piṭṭhe Paṭisambhidāmagge)	3

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

Nānāpāṭhā Piṭṭhaṅkā

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Pa]	
Parakkamanasseva, na appaṭinissajjanassa = Parakkamantoyeva, Na appaṭinissajjanto (Ka)	195
Parikattotipi = Kucchi parikatthotipi (Syā)	74
“Pariggahitaniyyānaṁ satiṁ = Pariggahitaniyyānasatiṁ (Ka)	13
Pariggahetvā = Parigganhetvā (Sī)	71
Parimocesīti = Parimocesi (?)	7
Pariyosāpeti = Pariyosāvāpeti (Ka)	158
...parisaṅkā = Parisaṅkita... (Ka)	170
Parisaṅkitena = Parisaṅkāya (Sī, Syā)	174
Parisati = Parisatiṁ (Sī)	274
Pavāḷaṁ = Pavālaṁ (Ka)	130
Paharitvā paharitvā = Paharitvā (Ka)	117
Pācinaṁ = Pācīraṁ (Sī, Syā)	156
Pācittiyaṁ = Dukkaṭaṁ (Syā, Ka)	303
Pāripanthikato = Pāribandhakato (Ka)	3
Pāripanthikāva = Paribandhikāva (Ka)	128
Puñjo puñjo = Puñjapuñjo (Sī, Syā)	23
Punappunaṁ = Punappuna (Sī)	4
Pupphaguḷadāmameva = Pupphadāmameva (Sī) Pupphaguḷapupphadāmameva (Ka)	204
Purimanayoyevettha = Purimanayova cettha (Sī) Purimanayo cettha (Syā)	124
Pesanavasena = Phusanavasena (Syā)	122
[Pha]	
Phusissāmīti = Phusāmīti (Sī)	128
[Ba]	
Balavabhāve = Balavabhāvena (Syā, Ka)	111
Bahulatāya = Bāhullatthāya (Syā, Ka)	192
Bahū piṇḍā = Bahi piṇḍā (Ka)	294

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ba]	
Bāhāsu ca = Pādesu ca (Sī, Syā)	194
Bāhuliko = Bāhulliko (Syā, Ka)	192
[Bha]	
Bhaṇḍaṁ = Bhaṇḍāni (Ka)	281
Bhattāti = Bhaddāti (Sī, Ka)	310
Bhattāni = Bhadrāni (Sī, Ka)	310
Bhava gati yoni ṭhiti nivāse = Bhava gati ṭhiti nivāse (Syā)	97
Bhāsanto = Bhāsento (Syā)	138
Bhikkhū = Bhikkhuṁ (Sī, Syā)	148
Bhūmantaraṁ = Bhummantaraṁ (Sī, Syā)	86
[Ma]	
Magomagaṁ = Mūgomūgaṁ (Sī, Syā)	105
Mañcapīṭhabhisitaṭṭikādiṁ = Mañcapīṭhataṭṭikādi (Sī)	242
Mañjaṭṭhiyā = Mañjiṭṭhiyā (Sī, Syā)	205
Maṭṭhasāṭakassa = Paṭṭasāṭakassa (Sī)	28
Maṇimayena = Ramaṇīyena (Ka)	101
Matepi = Matepi pārājikameva (Ka)	54
Maraṇatthāya = Maraṇatthāya vā (Sī)	41
Mahantataraṁ vā = Mahantataraṁ (Sī) Mahantaṁ (Syā)	56
Mahākaṇikārapupphādisadisena = Kaṇikārapupphādisadisena (Sī, Syā)	74
Mātāpitu-ādīnaṁ = Mātāpitūnaṁ (Sī)	227
Mālādhare = Mālādhāre (Syā)	288
Migamaṁsādisadisāni = Migamaṁsasadisāni (Ka)	191
Mīḷhasukhena = Miḷhaphusena (Ka)	99
Mukhavevaṭika = Sammukhavevaṭika (Ka)	254
Muccane = Muccamāne (Ka)	114

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Ya]	
Yadā vā tadā vā = Yadā tadā vā (Sī) Yadā tadā (Ka)	300
Yathāsamādiṭṭhāya = Yathāsamādhiṭṭhāya (Syā, Ka)	159
Yathānusandhināva = Yathānusandhinā ca (Sī, Syā)	61
Yathā hi = Yathāpi (Sī, Ka)	12
Yamokāsaṁ = Yamanokāsaṁ (Ka)	183
Yāya kāyaci = Yassā kissāci (Syā) Yassā kassāci (Ka)	175
Yāva vā = Yāvatā (Sī, Syā)	39
Yuganaddhaṁ = Yuganandhaṁ (Ka)	158
Yuttappayuttā = Yuttapayuttā (Ka) Yuttā payuttā (Syā)	5
Yutto = Sutto (Sī, Ka)	109
Yehi kehici vā = Kehici vā (Sī, Syā)	247
Yo = So (Sī)	61
Yopi = Yo hi (Sī)	224
Yobbanathāvariyādikālo ca = Yobbanathāmaviriyādikālo ca (Sī, Syā)	45
[Ra]	
Rakkhaṇatthaṁ = Vaṇṇarakkhaṇatthaṁ (Sī)	247
Romanthanaṁ = Romanthaṁ (Sī, Ka) Romaṭṭhaṁ (Syā)	295
[La]	
Laguḷe = Sūlalaguḷesu (Syā)	58
Leso nāma = Lesoti (sabbattha)	186
Lokuttaracittameva = Saha samāpattiyā lokuttaracittameva (Syā)	85
...loṇatikaṭukādīni = ...loṇakaṭukādīni (Sī)	72
Lohitaṅko = Lohitaṅgo (Ka) Lohitako (Syā)	130

Nānāpāṭhā	Piṭṭhaṅkā
[Sa]	
Sikharaṇīti = Sikhariṇīti (Sī)	134
Sikharaṇīsi = Sikhariṇīsi (Sī)	134
“Sithilo = Sathilo (Sī)	84
Sipāṭikāya = Sipāṭiyaṁ (Sī, Ka)	268
Sīghaṁ sīghaṁ = Sīghasīghaṁ (Sī)	23
Sukkavissaṭṭhi = Sukkavisaṭṭhi (Sī, Syā)	106
Sukkhasotā = Sukkhasoṇitā (Ka)	134
Sukhumatarasukhumatamanimittārammaṇaṁ = Sukhumatarasukhuma-taranimittārammaṇaṁ (Syā, Ka)	27
Su-uddharā = Su-uddhārā (?)	54
Suṇisabhogenāti = Suṇisābhogenāti (Sī, Syā)	139
Sutamutaparisaṅkitānipi = Sutamutaparisaṅkitāni (Sī, Syā)	172
Suddhakesā vāti = Suddhakesānaṁ vāti (Sī, Syā)	121
Setakoti = Setodakoti (Syā, Ka)	101
Sesaṁ = Yesaṁ (Syā, Ka)	78
Saṁghādisesoyeva = Saṁghādiseseyeva (Sī, Syā)	194
Saṁsaraṇanti = Sañcaraṇanti (Sī)	156
[Ha]	
Haṁsavaṭṭakacchadanena = Haṁsavaṭṭakacchannena (Ka)	2

Pārājikakaṇḍa-aṭṭhakathāya dutiyabhāge

Gāthāsūci